

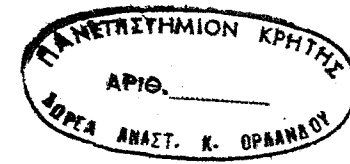
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ
ΔΩΡΕΑ
ΑΝΑΣΤ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

Γρασκός

ΕΚΛΟΓΑΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΕΚΛΟΓΑΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,"

Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ

1914

05540

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Π

62540

Εξαιρετον αναντιρρήτως ήσιν μεταξύ των μνημείων του λαού του ήμετέρου λαού κατέχουν τὰ τραγούδια όχι μόνον ως λογογραφικώς κινούντα την ψυχήν διά τὸ ἀπείριστον κάλλος, τὴν ἀδίστατον ἀπλότητα, τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν φραστικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκριδέστερον παντὸς ἄλλου πνευματικοῦ δημιουργήματος τοῦ λαοῦ ἐμφαίνοντα τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα τοῦ ἔθνους. Εἰς τὰλλα εἶδη τοῦ λόγου, τὰς παροιμίας καὶ τοὺς μύθους, τὰ παραμύθια καὶ τὰ αἰνίγματα, ὧν ἡ μετάδοσις ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν εἶναι εὐχερῆς καὶ συνήθης, τὰ παρεισδύσαντα πολυπληθῆ, ξένα στοιχεία καθίστουσιν δύσκολον τὴν διάκρισιν τοῦ ἑθνείου ἀπὸ τοῦ ἰθαγενούς. Ἄλλ' εἰς τὰ τραγούδια καὶ τὰς παραδόσεις ὁ ἑθνικός χαρακτήρ ἀποτυπώνεται ἀκραιφνῆς καὶ ἀκίβδηλος. Αἱ μὲν παραδόσεις, συναπτόμεναι στενωῶς πρὸς πατρίους τόπους καὶ πρὸς οἰκείας μορφάς, ἐμφανίζουσι πλαστικῶς τὰ ἑθνικὰ ἰδεώδη, καὶ ἀποδεικνύουσι ὅτι ἡ ἀρχαῖον μυθολογικὴ δύναμις τοῦ λαοῦ διατηρεῖται ἀμείωτος· τὰ δὲ τραγούδια ἐγκατοπτρίζουσι πιστῶς καὶ τελείως τὸν βίον καὶ τὰ ἔθνη, τὰ συναισθήματα καὶ τὴν διανόησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐξωραϊζόντα διὰ τοῦ ποιητικοῦ διακόσμου ἀναζωπυροῦν τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἑθνικῶν περιπετειῶν.

Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἕνεκα τούτου εἶναι ἡ ἀσφαλεστάτη ἀφετηρία καὶ τὸ στερεώτατον θεμέλιον πάσης δημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ καλλιτέχνου εἶναι τελειότερον καὶ μονιμώτερον, ὅταν τὰς ρίζας του ἔχη εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. «Ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς, ἔλεγεν ὁ Σολωμός, ἄς στυλωθῆ εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐθνικότητος καὶ ἄς ὑψώνεται κάθετα, ἐνῶ τὸ νόημα ἀπὸ τὸ ὅποιον πηγάζει ἡ ποίησις, καὶ τὸ ὅποιον αὐτὴ ὑπηρετεῖ, ἀπλώνει βαθμηδὸν τοὺς κύκλους του.» Καθόλου δὲ ἡ δημοτικὴ ποίησις εἶναι τελεσφορώτατον ὄργανον τῆς ἑθνικῆς ἀγωγῆς, ἐκτρέφουσα καὶ συντηροῦσα τὸ ἑθνικὸν φρόνημα, πᾶς δ' Ἕλληνα πρέπει νὰ γινώσκῃ καὶ μελετᾷ τοῦλάχιστον τὰ κράτιστα καὶ κυριώτατα τῶν δημοδῶν λογοτεχνημάτων, μὴ ἀρκοῦμενος εἰς ὅσα τυχὸν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ἔχει ἀποκομίσει ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως.

Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἐκδοσις ἀπανθισμάτων ἐκλεκτῶν μνημείων τῆς δημόδου λογοτεχνίας, τὰ

ὅποια νὰ καταστήσι κοινὸν ἀνάγνωσμα, συντελοῦντα οὕτως εἰς τὴν συντήρησιν τῶν καλλίστων κληροδοτημάτων τῆς πατρῆου κληρονομίας, ἀποκαλύπτοντα τρόπον τινὰ εἰς τὸν λαὸν τοὺς παρ' αὐτῆ ἐγκροτομένους ἠσκαροὺς καὶ μεταδίδοντα αὐτοὺς εἰς ὅλον τὸ ἔθνος.

Ἐν τοιοῦτο ἀπάνθισμα εἶναι τὸ προκείμενον. Ἐκ τῶν εἰκοστικῶν ἐκδοδόμενων καὶ ἀνεκδότων δημοτικῶν ᾠσμάτων συνυπολογιζομένων καὶ τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου ᾠσματος, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ἡ συλλογὴ μου, ἀποτελοῦσα τμήμα τῶν Μελετῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, παρέλαβον περὶ τὰ 250), τὰ ὅποια ἔκρινα ὡς τὰ ἐκλεκτότερα. Εἶναι δὲ ταῦτα, ὡς νομίζω, πρόσφορα νὰ παράσχουν ἔννοιαν ὅπως οὖν ἐπαρκῆ, τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὴν οἰκείαν καὶ ἀγαπητὴν εἰς τοὺς πολλούς, ὅσοι ἀδυνατοῦν νὰ μελετήσουν τὰ πολυάριθμα δημοσιεύματα, ὅπου εὐρίσκονται ἐγκατεσπαρμένα τὰ τραγούδια ἢ ἐνδεχόμενον νὰ ἐσχημάτισαν ἀτελεῖ ἢ καὶ πεπλανημένην γνῶμην περὶ αὐτῶν ἐκ τυχαίων ἀκουσμάτων. Πρὸς πληρεστέραν δὲ ὑπὸ τῶν πολλῶν κατανόησιν τῶν δημοσιευμένων, ἔκρινα χρήσιμον νὰ προσθέσω ἐρμηνείαν τῶν λέξεων, ὅσοι ὡς ἰδιωματικὰ ἢ δύσχηρηστοι ἢ ἀπηρχαιωμένοι δὲν εἶναι ἴσως εἰς πάντας καταλήπται, καὶ νὰ προτάξω εἰς τινὰ τραγούδια σύντομους ὑπομνηματισμούς, παρέχοντας ἀναγκαῖα στοιχεῖα πρὸς ἐξήγησιν αὐτῶν.

Διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐκδοσις τῶν κειμένων ὅσον ἔνεστι συμφωνοτάτη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὑπῆρχον σπουδαῖαι τινες δυσκολίαι, τὰς ὅποιας προσεπάθησα νὰ ὑπερικήσω. Τὰ δημῶδη ᾠσματα σπανιώτατα περιέρχονται εἰς τὸν ἐκδότην ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν. Ὁ τραγουδιστῆς ἄλλοτε μὲν δὲν τελειώνει ὅλον τὸ ᾠσμα ἢ παραλείπει στίχους αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αὐτοσχεδιάζων ἀντικαθιστᾷ λησμονηθεῖσαν λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἄλλοτε πάλιν παραπλανώμενος ἐξ ὁμοίων ἐνοιῶν ἢ λέξεων συμφύρει στίχους διαφόρων ᾠσμάτων. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχωμεν εἰμὴ ἐν μόνον κείμενον τοῦ ᾠσματος, ὀφείλομεν κατ' ἀνάγκην νὰ παραλάβωμεν αὐτὸ κολοδὸν καὶ παρεφθαρμένον. Ἄν δ' ὅμως ὑπάρχουν πλείονες παραλλαγῆ τοῦ αὐτοῦ ᾠσματος ἢ ἐπινόησεις τῶν ἐλλείψεων εἶναι δυνατὴ, διότι αἱ διάφοροι παραλλαγῆ συμπληρῶνουν ἢ διορθῶνουν ἀλλήλας.

Ταυτὴν ἀκολουθῶν μέθοδον κατήρτισα ἐκ πασῶν τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου τῶν ἐκδοδόμενων ᾠσμάτων τὸ κείμενον αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς παραλλαγῆς ἐκάστου δὲν ἤρκει, διότι καὶ ἡ τελειοτάτη παραλλαγῆ παρουσιάζει ἐλλείψεις, αἵτινες ὅμως εὐκόλως ἐπανορθοῦν-

ται διὰ τῆς βοήθειας ἄλλων παραλλαγῶν. Ὅταν ἔχωμ περὶ ἑκατόμυον πάσαι τὰς παραλλαγῆς τοῦ ᾠσματος, παρακάλωμ στίχον πρὸς στίχον αὐτάς, ἀποκαθίστων τὸ ᾠσμα, οὐδὲν τι ἔθιω, οὐδὲ λέξιν, οὐδὲ φράσμα κἄν παραβάλλωμ. Ἡ ἐργασία μου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἐκδότου ψυχολογικὸν κείμενον. Ὅστις ἐπὶ τῆ ῥάσει τῶν ἐν ταῖς χειρογράφοις γραφῶν τὸ ἐπιβεβαιῶνται, περιοριζόμενος εἰς μιᾶς τὴν ἀποκατάστασιν (recensio) καὶ μὴ ἀποτέμωμ διορθῶσιν, κατεπαιστίο). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων δὲν εἶχαν πολλὰς παραλλαγῆς, παρέμειναν ἀτέλειαι, ὡς λ. γ. χατυμῶδιαι ἢ μετρικὰ σφάλματα ἢ ἐπινόησεις τούτων ἤτο βεβαίως εὐκολοτάτη, ἀλλ' ὅχι, ὡς νομίζω, καὶ ἐπιτετραμμένη.

Ἐργασία τοιαύτη ἦτο ἐπιπρωτάτη — ὑπάρχουν τραγούδια, ὧν φέρονται πολλὰ δεκάδες παραλλαγῶν — ἀλλ' ἀμείδουσα τοὺς ἐπ' αὐτῆ κόπους. Πολλὰ γνωστότατα τραγούδια φαίνονται μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὡς νὰ προσέλαβον νέαν μορφήν καὶ ἀκμήν, ἀλλὰ δ' ἐλλιπῆ, κατ' ἀποσπάσματα φερόμενα εἰς διαφόρους παραλλαγῆς, διὰ τῆς προσαρμογῆς τούτων ἀνέκτησαν τὴν ἀριότητα καὶ τὸ κάλλος αὐτῶν.

Ἐκδίδωμ νῦν τὸ ἀνὰ χεῖρας ἀπάνθισμα, ὡς ἀπαρχὴν συναγωγῆς πάντων τῶν ἐκδοδόμενων καὶ πλείστον ἀνεκδότων ἑλληνικῶν ᾠσμάτων, πρῶτιστον καθήκόν μου θεωρῶ νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς παρασχόντας μοι πολὺτιμον συνδρομὴν διὰ τῆς ἀποστολῆς κατὰ καιροὺς ἀνεκδότων συλλογῶν ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἰδιαιτέρως δ' ὁμολογῶ μεγίστας χάριτας εἰς τὸν κ. Ἀλέξανδρον Πάλλην, τὸν παροτρύναντά με νὰ προτάξω τῆς συναγωγῆς, τῆς προωρισμένης εἰς εἰδικωτέρας μελέτας, τὴν ἐκδοσιν χάριν τῶν πολλῶν ἐκλογῆς τῶν ᾠσμάτων, καὶ καταστήσαντα δυνατὴν τὴν ἐκδοσιν ταύτην.

Ν. Γ. Π.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Ἱστορικά τραγούδια	1
Κλέφτικα τραγούδια	29
Ἀκριτικά τραγούδια	79
Παραλογαίς	107
Τραγούδια τῆς ἀγάπης	141
Νυφιάτικα τραγούδια	175
Ναναρίσματα	183
Κάλανθα. Βαίτικα	189
Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς	195
Μοιρολόγια	203
Μοιρολόγια τοῦ Κάτω κόσμου καὶ τοῦ Χάρου	217
Γνωμικά τραγούδια	229
Ἐργατικά καὶ βλάχικα	237
Περιγελαστικά	241
Ἐπίμετρον: Α'. Δημῶδη ᾠσματα τῶν μέσων χρόνων	245
Β'. Τραγούδια εἰς ἐλληνικὰς διαλέκτους	254
Πίναξ τῶν συντετημένων λέξεων	272
Πηγαὶ ἐπόθεν παρελήφθησαν τ' ᾠσματα	273
Πίναξ τῶν ὀνομάτων Α'.	305
Β'. (Γεωγραφικὰ ὀνόματα)	307

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Ἰέροντες δημῶδη ἱστορικά τραγούδια, ἐννοούμεν ᾠσματα ἐκπηρᾶσιντα ἀμισρὶ ἐξ ἱστορικῶν γεγονότων ἢ περιστασέων καὶ προωρισμένα νὰ τραγουδοῦνται ἐπὶ τοῦ λαοῦ».

(Umland)

(ΤΟ ΚΡΟΥΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΠΟΛΗΣ)

(1361)

[Τὸ ἔσσημα περὶ τῆς δηώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως δημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Pashley τῷ 1837, ὅστις ἤκουσεν αὐτὸ ἐν Κρήτῃ, δὲν ἀναφέρεται πάντως εἰς τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως κατ' Αὐγουστον τοῦ 1829 ὑπὸ τῶν Ῥώσων, ἡτις ἄλλως ἔγινεν ἀμαχητὶ καὶ ἐθεωρήθη ὡς λύτρωσις ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἴσως διεκτραγωφεῖ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ κατὰ τὸ 1361, ἢς προηγῆθη κατὰ τὸ 1353 ἢ δῆμοις ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ Τούρκων. Τότε θὰ διετηρεῖτο ἀκόμη νοπῆ ἢ μὴμῆ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀλώσεων καὶ καταστροφῶν τῆς πρώτης μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλεως τῆς Θράκης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπὸ Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα τρεῖς τούτων ἔγιναν ἐντὸς δύο ἐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως τὰ ἱστορικὰ ἔσσημα εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων, τὸ ἔσσημα τοῦτο δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὸ παλαιότατον τῶν ἱστορικῶν δημοτικῶν ἔσσημάτων μας].

Τὰ ηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ παυλιὰ τῆς Δύσεως
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν Ἀντριανόπολιν τὴν πολυκρουσεμένην,
ὅπου τῆνε κρουσέψανε τοῖς τρεῖς γιορταῖς τοῦ χρόνου
δ τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βάγια,
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴν γιὰ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

Στ. 5. 6. Ἡ ἄλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1205 ἔγινε τὴν ἐβδομάδῃ τοῦ Πάσχα. Τῶν ἄλλων ἀλώσεων ἢ ἡμέρα δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστή. Ἐνδέχεται ὅμως οἱ δύο οὗτοι στίχοι νὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς καταστροφῆς εἰς ἡμέρας ἑορτῶν.

ΤΗΣ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑΣ

(1453)

[Μεταξύ τῶν πολυαριθμῶν θρήνων ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες συνετάχθησαν εὐθύς μετὰ τὴν καταστροφὴν, διακρίνονται τὰ δημοτικὰ ἄσματα, διότι μόνον ταῦτα ἐκφράζουν μὲ βαθεῖαν ἀπλότητα συναίσθημα ἐγκαταρρήσεως πρὸς τὰ μεγάλα ἔθνικα δεινὰ καὶ βεβαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ δουλωθέντος γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Εἶναι δ' ἀληθῶς ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι ταῦτα ἐγεννήθησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔθνος ἐφαίνετο ἀπολέσαν τὰ πάντα, πεσοῦσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οὐδαμῶθεν ὑπέφωσεν τις ἀκτίς ἐλπίδος. Ἀλλ' ἡ μεγάλη συμφορὰ τοῦ ἔθνους εὐρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ φόβου καὶ τῶν ἐλπίδων, τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς ἀναθαρρήσεως. Διότι πρὸ ταύτης μὲν τὰ περὶ τοῦ μέλλοντος μαντεύματα ἦσαν ἀπαίσιμα, καὶ προανήγγελλον ὀλεθρον καὶ καταστροφάς, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ἀντίθετα ὅλος διεδίδοντο, μαρτυροῦντα μεταβολὴν τοῦ φρονήματος τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ πολλοῦ μὲν χρόνου πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους ἐφέροντο χρησιμοὶ περὶ τῆς ἐπιχειμένης καταστροφῆς, εὐθύς δ' ὅμως μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐγεννήθησαν αἰσῆαι περὶ τῆς μελούσης τύχης τοῦ ἔθνους ἐλπίδες, καὶ ἐρριζώθη ἡ πεποίθησις παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ὅτι ἀφεύκτως διὰ τῆς σπάθης θ' ἀνακτήσῃ τὴν διὰ τῆς σπάθης ἀρπασθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πατρικὴν κληρονομίαν.]

- Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κ' ἡ ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἐξηνταδυὸ καμπάναις,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.
5 Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης,
κι' ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνναις.
Νὰ μποῦνε 'ς τὸ χερουδικὸ καὶ νὰ βγγῆ ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοῦς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα.
«Πάψετε τὸ χερουδικὸ κι' ἄς χαμηλώσουν τ' ἄγια,
10 παπᾶδες πάρτε τὰ γίερά, καὶ σεῖς κεριά σθηστήτε,
γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψη.
Μὲν στεῖλτε λόγο 'ς τὴ Φραγκιά, νὰ ρτουνε τριά καράβια·
τό να νὰ πάρη τὸ σταυρὸ καὶ τᾶλλο τὸ βαγγέλιο,
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τὴν ἄγια τράπεζά μας,

- 15 μὴ μὰς τὴν πᾶρον τὰ στυλιὰ καὶ μὰς τὴν μακρῆναιον.
Ἡ Δέσποινα τερᾶχτηκα, κ' ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνας.
Σώπατε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρῦσῆς.
πάλι μὲ χρόνους, μὲ κειρούς, πάλι δικὰ σας εἶναι.

Στ. 4. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν 62 παπάδων δὲν φαίνεται ἰσχυρῶς ἀληθῶς τὸ ὄνομα ἁγία Σοφία εἶχε περὶ τοὺς ἐξήκοντα προεσθιέρας τὸ ὄνομα πᾶσις τῶν κληρικῶν καὶ ὑπηρετῶν τῆς ἐκκλησίας ἢ το ἡεροδωκαπλίσιον· ὁ ἀρχιεπίσκοπος δ' ὅμως τῶν κληρικῶν ἦτο ἀνώτερος τοῦ τῶν προεσθιέρων. Στ. 7. Ἡ παράδοσις λέγει, ὅτι ἡ τελευταία λειτουργία τῆς ἁγίας Σοφίας δὲν ἐπερρώθη. Ἡ διακοπή κατὰ τὸ ἕνα τοῦτο ἐκινετ ὅτι ἐπῆλθε ὁ χερουδικὸς ἔμπος καὶ ἐπέλλον τὰ ἐξήκοντα τὰ ἄγια, ἐπὶ τῷ ὄνομα ὁ βασιλέας», ψαλλομένης τῆς φράσεως τοῦ ἔμπος τὸς τὸν βασιλέα τῶν ἁγίων ἡποδεχόμεναι.

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΣΩ

"Ηλιε, ποῦ βγαίνεις τὸ ταχὺ, ἔς οὐλον τὸν κόσμο δούδεις,
 ἔς οὐλον τὸν κόσμ' ἀνάτειλε, ἔς οὐλὴν τὴν οἰκουμένην,
 ἔς τὴν Μπαρμπάρεσσω τοῖς αὐλαῖς, ἦλιε, μὴν ἀνατείλῃς,
 κι' ἂν ἀνατείλῃς, ἦλιε μου, νὰ γοργοδοσιέψῃς,
 5 γιὰτ' ἔχουν σκλάβους ἔμορφους, πολλὰ παραπονιάρους,
 καὶ θὰ γραθοῦ οἱ γι' ἀχτίδες σου ποῦ τῷ σκλαδῷ τὰ δάκρυα.

Στ. 1. δούδεις = δίδεις (χύνεις τὸ φῶς σου). Στ. 3. Μπαρμπάρεσσω
 πειρατῶν τῆς Μπαρμπαραῖας. Στ. 6. γραθοῦ = ὑγραθοῦν.

[Τὸ ἔπος διεκτραγωφεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννη-
 σίων μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν
 ἐπιδρομῶν τῶν ἀλβανικῶν σιφῶν.]

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μοριά κ' οἱ ἔμορφους τῆς Πάτρας,
 ποτὲς δὲν καταδέχονταν πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
 καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι ἔς τοὺς Ἀρβανίταις!
 Κλαίγουν οἱ μαῦροι τῆ σκλαδιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
 5 κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
 Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει!
 Ἀφήνει ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα,
 χωρίζει κ' ἐν' ἀντρόγυνο, μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΟ

[Κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατεῖαν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου (τὸν
 Ἰούλιον τοῦ 1792) ὁ Ἄλῃ πασις ἦτο βεβαίως ὅτι θὰ καθυποτάξῃ
 τοὺς Σουλιώτας, καταλαμβάνων αὐτοὺς ἀνεπὸπτον καὶ ἀπαρα-
 σκεύτους. Διότι προσποιήθει ὅτι ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἀρμε-
 νιάστρου ἐξήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες παρε-
 πλανήθησαν μὲν ἐκ τῶν λόγων του, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλαν εἰμὴ
 70 ἐπιλέκτους ὑπὸ τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν. Τούτους ἀφοπλίσας
 καὶ φυλακίσας ὁ ἄπιστος Ἄλῃς, ἐστράφη κατὰ τοῦ Σουλίου, μετὰ
 δυνάμειος δωδεκακισχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἵππων. Ἄλλ' εἰς
 τῶν Σουλιωτῶν κατορθώσας νὰ διαφύγῃ, ἐμήνυσε τὸ πρᾶγμα
 εἰς τοὺς συμπολίτας του, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Γεώργη
 Μπότσαρη (τοῦ πατρὸς τοῦ Μάρκου) ὠργάνωσαν ἑξαεταρῶν ἀμυ-
 ναν. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἄλῃ συνετρίβη εἰς τὰς κλεισούρας τοῦ
 Σουλίου τὴν 20 Ἰουλίου 1792, ὁ δὲ Ἄλῃς διεσώθη φεγγὸν εἰς
 Ἰωάννινα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσαν μεγάλως αἱ Σουλιώτισσαι,
 διότι τετρακόσαι περίπου ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τῆς Μόσκως Τζα-
 βέλαινας (τῆς γυναικὸς τοῦ Λάμπρου) ὀπλισθεῖσαι μετέσχον τῆς
 μάχης. Μετὰ τὴν ἦτταν ὁ Ἄλῃς ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ
 πρὸς τοὺς Σουλιώτας.]

Τρία μπαϊράκια φαίνονται ποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.
 Τὸ να να τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τᾶλλο τοῦ Σελιχτάρη,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.

Μιὰ παπαδιά τ' ἀγνάντεψε νὰπὸ ψηλὴ, φαχούλα.

5 «Ποῦ στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ στε νοὶ Μποτσαραῖοι;
 Ἀρβανιτιὰ μὰς πλάκωσε, θέλει νὰ μὰς σκλαδῶσῃ.

— Ἄς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μὰς κάνουν.

Ἄς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἴδουν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,

νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι.

10 τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χαίδως».

Κι' ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι:

«Παιδιὰ, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρεῖωμένα,

γιὰτ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες».

Ὁ πόλεμος ἀρχίγησε κι' ἀνάψαν τὰ τουφέκια.

15 Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας.

«Παιδιὰ μ', ἦρθ' ὄρα τοῦ σπαθιοῦ κι' ἄς πάψῃ τὸ τουφέκι».

Κι' ὄλοι ἐπιασαν καὶ σπάσανε τοῖς θήκαις τῶ σπαθιῶ τους,

τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.

Ἄλλοι ἐφευγαν κι' ἄλλοι ἔλεγαν «Πασᾶ μου, ἀνάθεμά σε!

- 20) Μέγα κακό μάς έφερες τούτο τό καλοκαίρι,
 έχ'λάσες τόση Τουρκιά, σπαΐδες κι' Αρβανίταις.
 Δέν είν' έδω τό Χόρμυδα, δέν είν' ή Λαμποδίτσα,
 έδω είν' τό Σούλι τό κακό, έδω είν' τό Κκακσούλι.
 πού πολεμούν μικρά παιδιά, γυναίκες σάν τούς άντρες.
- 21) πού πολεμάει ή Τζαβέλαινα σάν άξιο παλληκάρι».

Κι' ό Μπότσαρης εφώναζε με τό σπαθί 'ς τό χέρι.
 «Έλα, πασα, τί κάκιωσες και φεύγεις με μενζίλι;
 Γύρισ' έδω 'ς τόν τόπο μας, 'ς τήν έρημη τήν Κιάφα,
 έδω να στήσης τό θρονί, να γένης και σουλτάνος».

Στ. 1. *μπαϊράκια* = σημαία (λ. τουρκ.). Στ. 2. *Μουχτάρ πασάς* ό υιός του Άλή, *Σιλιχτάρ* ό Σιλιχτάρ Πόπις, Άλβανός έπαιχτός αυτοΰ καθώς και ό Μπισομιάνος. Στ. 10. *Χάιδω Σουλιωτοπούλα*, ήτις παρηκολούθει τούς πολεμιστάς εις τήν μάχη, κομίζουσα εις αυτούς νερόν και διά λόγων παραθαρύνουσα αυτούς εις τόν άγώνα. Στ. 14. *ανάψαν τά τουφέκια*. Έκ του άδαιείπτον πηρός επί τεράωρον τά όπλα των εις τάς κλεισσορείας ένεδροειόντων Σουλιωτών κατέστησαν άχρηστα και προς ώραν έκασαν οι τουφεκισμοί, έτανσαν δε διά τόν αυτών λόγον πυροβολούντες και οι Άλβανοί. Άλλ' οι γυναίκες των Σουλιωτών, οι καταγενοΰσαι εις τήν Κιάφαν, ιδούσαι μεν εκ των βράχων προχωροΰντας τούς έχθρούς, μετ' οι ποίη δέ μη άκούουσαι τόν κρότον της μάχης, επέλαβον ότι κατετροπώθησαν οι άνδρες των. Τότε ή σύζυγος του Λάμπρον Τζαβέλα Μόσκω παρώρησε τάς άλλας γυναίκας να λάβουν όπλα και να τρέξουν κατά των Άλβανών, όπως συναποθάνουν μετ' των ανδρών, αφήνουσαι τάς γυαίαις και τά παιδιά ν' αποθάνουν κρημνιζόμεναι εκ των βράχων, όταν καταλάβουν τήν Κιάφαν οι έχθροί. Φθάσασαι εις τόν τόπον της μάχης είδον ότι οι Σουλιώται δέν είχαν νικηθή, και μετ' μεϊζονος θάρρους έπετέθησαν κατά των Άλβανών πυροβολούσαι και νυλίουσαι ογκώδεις λίθους. Έκ της άπροόπτου επιθέσεως των γυναικών ποθηέντες οι Άλβανοί έτραπήσαν εις φυγήν, οι δε Σουλιώται όρμήσαντες ξιφήρεις κατέκοπτον αυτούς. Κατά τήν υποχώρησιν ταύτην έπήλθεν ή μεγίστη φθορά της στρατιάς του Άλή. Στ. 21. *Σπαχιδες ή σπαΐδες* (λ. *περσική*) = ίππεις. Ιδιαιτέρως δε σπαχιδες έκαλούντο οι τιμαριούχοι, οι όποιοι διά τά χορηγηθέντα εις αυτούς προνόμια είχαν τήν υποχρέωσιν να στρατεύωνται ίδιας δαπάναις, δούκις είχε χρείαν ή τουρκική διοίκηση. Στ. 22. *Η κόμη Χόρμυδον κατεστράφη* υπό του Άλή τώ 1788, κατά τόν αυτών δε χρόνον και ή σύμμαχος του Χόρμυδον κόμη Λάμποδον. Στ. 27. *μενζίλι* = ταχυδρομικόν άπόσπασμα.

ΤΗΣ ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ

(Ιανουάριος 1801)

[Η Φροσύνη, σύζυγος του έμπορου Δημητρου Βενιζέλου φημιζομένη διά τό κάλλος, τό γένος και τήν πόρρωσιν αυτής δέν ήδινήθη ν' αντίστη εις τόν έρωτα του υιού του Άλή Μουχτάρ, έπωφειληθέντος τήν άποδημίαν του σιζήρον της εις Βενετιαν. Ότε δε ό Μουχτάρ εστάθη υπό του πατρός του, κατ' διαταγήν του σουλτάνου, εναντιον του άποστατου Τζορτζι εις Άδριανούπολιν, ή σύζυγος του μαθούσα τάς έρωτικάς σχέσεις αυτοΰ προς τήν Φροσύνην, έζήτησε παρά του Άλή πασά τήν τιμωρίαν της αντίζηλου. Ό Άλής όρκισθη ότι θα εκτελέση τήν αίτησίη της, όπως δέ μη εκθέση άλλον τινά των περι αυτών εις τήν εκδίκησιν του Μουχτάρ κατά τήν ελάνοδόν του, μετ' ήν αυτοπροσώπως νύκτωρ μετ' δορυφόρον του εις τήν οίκιαν της Φροσύνης, και άπαγαγων έφυλάκισεν αυτήν. Συνεφυλάκισε δε και άλλας 17 γυναίκας εξ Ιωαννίνων, περι των υπήρχον υπόνοιαι ότι ήσαν έπιληψίμου διαγωγής, και κατεδίκασε τάσας εις θάνατον διά πνιγμού εις τήν λίμνην. Η άπόφασις εξετελέσθη τήν νύκτα της 11 Ιανουαρίου 1801, ό οίκος της Φροσύνης εκλεισθη και τά υπάρχοντά της εδημεΰθησαν, τά δε δύο μικρά τέκνα της εγκατελειφθησαν εις τούς δρόμους, ουδενός τολμώντος διά τόν φόβον του Άλή να περισυλλέξη αυτά, μέχρις ότου έπετραπή αντί πλουσίαν δώρων εις τόν θεϊον της μητρός των έπισκοπον Γαβριήλ να τά παραλάβη.

Τά πτώματα της Φροσύνης και τινων των άλλων γυναικών, εκβρασθέντα υπό των κυμάτων εις τήν αυτήν, εκηδεΰθησαν, ή δε Φροσύνη έτάφη εις τό μοναστήριον των Αγίων Αναργύρων. Η εκκλησία σπεύσασα να άποδώση εις τά λείψανα αυτών τάς έπιτηδείους τιμάς, τάς άνηγόρευσε *καλλιμάριτας*. Τοϋτο δε άποδεικνύει, ότι από της έπαύριον του θανάτου αυτών ό λαός εθεώρει τάς πνιγείσας γυναίκας και προπάντων τήν Φροσύνην μάλλον ως θύματα του τυράννου και όχι ως καταδίκους, και συνησθάνετο συμπάθειαν προς αυτάς.]

Τ' ακούσατε τί γίνηκε 'ς τά Γιάννενα, τή λίμνη,
 πού πνίξανε τούς δεκαεπτά με τήν κυρά Φροσύνη;

Άχ, Φροσύνη παινεμένη,
 τί κακό παθες, καϊμένη!

5. Άλλη καμιά δέν τό βαλε τό λιχουρή φουστάν,
 πρώτ' ή Φροσύνη τό βαλε και βγήκε 'ς τό σιργιάνι.

Άχ, Φροσύνη παινεμένη,
 και 'ς τόν κόσμο ξακουσμένη!

Δέ σ' τό λεγα, Φροσύνη μου, κρύψε τό σαχτυλίδι,
 10 γιατί άν τό μάθη ό Άλήπασας θέ να σε φάη τό φίδι.

- Ἄχ, Φροσύνη μου καϊμένη,
τί πολὺ κακὸ θὰ γένῃ!
- Ἄν εἴστε Τούρκοι ἀφήστε με, χίλια φλωριά σὰς δίνω.
σύρτε με ἔς τὸ Μουχτάρπασα, δὴδ λόγια νὰ τοῦ κρίνω».
- 15 Ἄχ, Φροσύνη μου καϊμένη,
τί κακὸ πολὺ θὰ γένῃ!
- «Πασά μου, ποὺ εἶσαι, πρόβαλε, τρέξε νὰ με γλυτώσῃς,
μέρωσε τὸν Ἄλῃ, πασά, καὶ δώσε ὅτι νὰ δώσῃς».
- 20 Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
τί κακὸ πάθης, κυρά μου!
- Εἰς τὸ Βεζίρη, τὰ φλωριά, τὰ δάκρυα δὲν περνάνε,
καὶ σένα μ' ἄλλαις δεκαφτὰ τὰ ψάρια θὰ σὰς ψάνε.
- Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
μῶκαψες τὰ σωθικά μου!
- 25 Νά ταν οἱ πέτραις ζάχαρη, νὰ ρήχνανε ἔς τὴ λίμνη,
γιὰ νὰ γλυκάνῃ τὸ νερὸ γιὰ τὴν κυρὰ Φροσύνη.
- Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
μέσ' ἔς τὴ λίμνη ξαπλωμένη!
- Φύσα, βροιά, φύσα θρακιά, γιὰ ν' ἀγριέψῃ ἡ λίμνη,
30 νὰ βγάλῃ ταῖς ἀρχόντισσαις καὶ τὴν κυρὰ Φροσύνη.
- Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
μέσ' ἔς τὴ λίμνη, ξαπλωμένη!
- Φροσύνη, σὲ κλαίει τὸ σπῆτι σου, σὲ κλαῖνε τὰ παιδιὰ σου,
σὲ κλαῖν ὄλα τὰ Γιάννενα, κλαῖνε τὴν ὀμορφιά σου.
- Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
μῶκαψες τὰ σωθικά μου!

Στ. 5. Διαχοῦρη ἢ λαχοῦρη, ἕφασμα τῆς Λαζώρης (τῶν Ἰνδιῶν). Στ. 9.
10. Οἱ οἴχοι οἱ τοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν, ἐξ ἧς ἔμαθεν ἡ σύζυγος τοῦ
Μουχτάρ τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις τοῦτου καὶ τῆς Φροσύνης. Ὁ Μουχτάρ εἶχε δωρήσῃ
εἰς τὴν ἐρωμένην του ποῦλυτιμον δακτυλίδιον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε λάβῃ δῶρον παρὰ
τῆς συζύγου του. Περιελθοῦσα δὲ ἡ Φροσύνη εἰς οἰκονομικὴν στενοχωρίαν, ἔνεκα
τῆς ἀποδημίας καὶ τοῦ συζύγου τῆς καὶ τοῦ Μουχτάρ, ἔδωκε τὸ δακτυλίδιον εἰς
χρυσόφρον, ὅπως διαπραγματευθῆ τὴν πώλησιν αὐτοῦ. Οἷτος δὲ τὸ προσέφερε πρὸς
ἀγορὰν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Μουχτάρ. Στ. 17. Πασά ἔννοεῖ τὸν Μουχτάρ.
Στ. 29. Θρακιάς (θρακίας) ὁ ἐκ τῆς Θράκης κλέων ἄνεμος, βορειοανατολικός.

ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

(1804)

[Μετά τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου δια τῆς συνθήκης τῆς 12
Δεκεμβρίου 1803, δι' ἧς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σουλιάτας νὰ μετα-
βῶσιν ἐνοπλοὶ ὅπου ἤθελον. Ὁ Ἄλῃ πασάς παριστοιχίσαις ἐπε-
χείρησε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπιζήσαντας. Τοῦτον ὁ Κίτσος Βότσα-
ρης φεύγων τὴν δίωξιν ἤλθεν εἰς Βουλγαρέλι τῶν Τσομερζων.
ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον νὰ κωλυθῆ ὑπὸ τῶν
Ἀλβανῶν, παρέλαβε πάντας τοὺς ἐκεῖ Σουλιάτας, ἀνερχομένους
εἰς 1148, καὶ κατέφυγε τὴν 22 Δεκεμβρίου εἰς τὰ Ἄργαμα εἰς
μονὴν τινα ἐπὶ ἀποκρήμινου βράχου. Πολιορκηθεὶς ἐν αὐτῇ ὑπὸ
ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ Ἄλῃ, ἀντέστη ἐπὶ τεσσαρὰς μῆνας, ἀλλὰ
περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου 1804 οἱ Ἀλβανοὶ κατέλαβον διὰ
προδοσίας τὴν μονὴν καὶ κατέσφαξαν τοὺς ἐν αὐτῇ, πλὴν 80
περίπου ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, διαφυγόντων μετὰ τοῦ ἀρχι-
γοῦ. Ἡ Λένω, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον τραγοῦδι, δεκα-
πενταετίς θυγάτηρ τοῦ Κίτσου Βότσαρη ἐκ πρώτου γάμου, ἐπο-
λέμει εἰς τὴν μονὴν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Γιαν-
νάκη φονευθέντος δὲ τοῦτου, μετέβη πλησίον τοῦ θειοῦ τῆς
Νίκας, πολεμοῦντος παρὰ τὸν Ἀχελῶν, καὶ ἐφόρευσε πολλοὺς
Τούρκους. Ἀλλὰ περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως μὴ
συλληφθῆ, ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη.]

- Ὅλαις οἱ καπετάνισσαις ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι
ὄλαις τὴν Ἄρτα πέρασαν, τὰ Γιάννενα τοῖς πάνε,
σκλαβώθηκαν οἱ ἀρφαναῖς, σκλαβώθησαν οἱ μαύραις.
κ' ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβαι.
5 Μὸν πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανὲ κ' ἐγγλέζικα κουμπούρικα,
ἔχει καὶ ἔς τὴ μεσοῦλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
Πέντε Τούρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
«Τούρκοι, γιὰ μὴν παιδεύετε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
10 σέρνω φουσέκια ἔς τὴν ποδιά καὶ βόλια ἔς ταῖς μπαλάσκαϊς.
—Κόρη, γιὰ ρῆξε τάρματα, γλύτωσε τὴ ζωὴ σου.
—Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαχάρια;
Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια».

Στ. 6. σισανὲς ἡαδωτὸν τουφέκι με ἐξάγωνον κίνναν (λ. περσική). Στ. 8.
Τζοχανταραῖοι = ἀκόλουθοι μεγιστάνος (λ. τουρκ.).

[Κατά την διώξιν τῶν Σουλιωτῶν, περὶ ἧς ἔγινε λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει, μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ 78 φυγῶν κατέφυγεν εἰς τὸ χωρίον Ῥινιάσαν (μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Ἄρτης), ὅπου παρεμένον καὶ ἄλλαι τινες σουλιώτικαι οἰκογένειαι. Ἀλλὰ στίφος Ἀλβανῶν, καταφθάσας εἰς τὸ χωρίον τὴν 23 Δεκεμβρίου 1803, κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς κατοίκους, καὶ ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἠγμάλωτισε. Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργιάκη Μπότση, τοῦ ὁποίου ἀπόντος ἡ ἠρωϊκὴ σύζυγος Δέσπω, ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν σφαγέων. Κλεισθεῖσα εἰς πύργον, τὴν λεγομένην Κοῦλαν τοῦ Δημοῦλα, μετὰ δέκα ἄλλων, θυγατέρων, νυμφῶν, ἐγγονῶν καὶ ἐγγόνων τῆς, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, ὅτε εἶδεν ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἠρώτησε τὰ τέκνα τῆς ἂν δὲν προτιμοῦν ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τὸν θάνατον. Πάντες ἐζήτησαν τὸν θάνατον, τότε δὲ συσσωρεύσασα εἰς τὸ μέσον ὄσσην πυρίτιδα εἶχεν, ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ ἐκάησαν.]

- Ἄχδς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μῆνα σὲ γάμο ῥήχγονται, μῆνα σὲ χαροκόπι;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ῥήχγονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἢ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφαις καὶ μ' ἀγγόνια.
 5 Ἄρβανιτὰ τὴν πλάκωσε ἔς τοῦ Δημοῦλα τὸν πύργου.
 «Γιῶργαίνα, ῥήξε τᾶρματὰ, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σοῦλι.
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβδα τοῦ πασᾶ, σκλάβδα τῶν Ἀρβανίτων.
 —Τὸ Σοῦλι: κί' ἂν προσκύνησε, κί' ἂν τούρκεψε νῆ Κιάφα,
 Ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει».
 10 Δαυλι ἔς τὸ χέρι νᾶρπαξε, κόραις καὶ νύφαις κράζει.
 «Σκλάβδαις Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζὶ μου ἔλατε».
 Καὶ τὰ φουσέκια ἀνάψανε, κί' ὄλοι φωτιὰ γενῆκαν.

Στ. 1. Ἄχδς (ἡχος) κρότος. Στ. 2. χαροκόπι = διασκέδασις.

[Ἡ Πάργα τελευταία τῶν πόλεων τῆς Στερεῆς καὶ τῆς Παλοποννήσου ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ταχθεῖσα ἀπὸ τῶν ἄρχων τοῦ 18 αἰῶνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἑνετῶν, μετὰ τὴν κατὰ λυσιν τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας περιήλθε μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ τῷ 1814 παρεδόθη εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς, οἵτινες βραχὺν μόνον χρόνον τὴν ἐκράτησαν, ἀπεμνημόνευσαν αὐτὴν εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1817. Πρὸ τῆς παραδόσεως αὐτῆς, συντελεσθεῖσης τὴν 28 Ἀπριλίον 1819, οἱ Παργινοὶ, εἰς τετρακισχίλιους ἀνερχόμενοι, κατέλιπον τὴν πατρίδα τῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνασκάψαντες τοὺς πατέρας τάφους συνήθροισαν τὰ ὄστα καὶ τὰ ἔκαψαν εἰς τὴν πλατείαν τῆς ἀγορῆς διὰ νὰ μὴ βεβηλωθοῦν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν.]

- Μαῦρο πουλάκι, πῶρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρου μέρη,
 πές μου τί κλάψαις θλιβεραῖς, τί μαῦρα μοιρολόγια
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποῦ τὰ βουνὰ βραγίζουνε;
 Μῆνα τὴν πλάκωσε Τουρκιά καὶ πόλεμος τὴν καίει;
 5 — Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίει.
 Τοὺς Παργινοὺς ἐπούλησαν σὰ γίδα, σὰ γελάδια,
 κί' ὄλοι ἔς τὴν ξενιτειὰ θὰ πὰν νὰ ζήσουν οἱ καϊμένοι.
- Τραυοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν τᾶσπρα τοὺς στῆθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 10 παπᾶδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν ταῖς ἐκκλησιαῖς τοὺς.
 Βλέπεις ἐκεῖνη τὴ φωτιὰ, μαῦρο καπνὸ ποῦ βγάνει;
 Ἐκεὶ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρειωμένων,
 ποῦ τὴν Τουρκιά τρομάξανε καὶ τὸ βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεὶ ναι κόκκαλα γονιοῦ, ποῦ τὸ παιδί τὰ καίει,
 15 νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες, Τούρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
 Ἄκους τὸ θρήνο τὸν πολὺν, ὅπου βογγοῦν τὰ δάση,
 καὶ τὸ δαρμὸ ποῦ γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατρίδα,
 φιλοῦν τοῖς πέτραις καὶ τὴ γῆ κί' ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

B'

Τρία πουλιά απ' τὴν Ηράκλεια διαβήκανε ἔς τὴν Πάργα,
τό να κυττάει τὴν ξενιτειά, τᾶλλο τὸν Ἅγι Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατὰμαυρο μοιρολογάει καὶ λέει.

Πάργα, Τουρκιά σὲ πλάκωσε, Τουρκιά σὲ τριγυρίζει.

Ὡ Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.

Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τᾶσκέρια.

*Ἐφευγαν Τούρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,

κ' οἱ Λιάπηδες δὲν ἤθελαν νά ρτουν νά πολεμήσουν.

Εἶχες λεβένταις σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμέναις,

10 πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαροῦτι γιὰ προσψάγι.

Τᾶσπρα πουλῆσαν τὸ Χριστό, τᾶσπρα πουλοῦν καὶ σένα.

Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιὰ, παπᾶδες τοὺς ἀγίους.

*Ἄστε, λεβένταις, τᾶρματα κι' ἀφήστε τὸ τουφέκι,

σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, δλα σας τὰ κιθούρια.

15 καὶ τᾶντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.

Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τούρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

10

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 21

A'

Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὸ λέν τὰ γδόνια.

κρυφὰ τὸ λέει ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν ἅγια Λαύρα.

*Παιδιά, γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε·

δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς κι' ὁ φετεινὸς χειμῶνας.

Ὡ Μᾶς ἦρθε γι' ἀνοιξή πικρή, τὸ καλοκαίρι μαῦρο.

γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμᾶν τοὺς Τούρκους.

Νὰ διώξουμ' ὅλη τὴν Τουρκιά ἢ νὰ χαθοῦμε οὔλοι.»

B'

*Ἐνα μικρὸ καρᾶσι μαζώνει τὰ πανιὰ,

ἀνοίγει τὴν παντιέρα καὶ πόλεμο ζητᾶ.

Ζητᾶ τὸν ἅγιον Τάρο καὶ τὴν Ἅγια Σοφιά.

Κι' ἀκόμα θὰ ζητήσῃ τὸν Πατριάρχη μας.

Ὡ δποῦ τὸν ἐκρεμάσαν γιὰ τὸ ἰνάτι μας.

Καμπάναις θὰ χτυπήσουν πᾶν' ἔς τὰ καμπαναρειά,

νὰ σκάσουν οἱ χοτζᾶδες ἀπάνου ἔς τὰ τζαμιὰ.

Κι' ὅσοι Χριστὸν πιστεύουν καὶ τὸν δοξάζουνε,

τὸν Τούρκο λογαριάζουν νὰ τὸν μοιράζουμε.

11

ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

(24 Ἀπριλίου 1821)

Τρία πουλάκια κάθονταν ψηλά 'ς τὴ Χαλκουμάτα,
τό να τηράει τὴ Λιθαδιά καὶ τῆλλο τὸ Ζιτοῦνι,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογάει καὶ λέει.

- «Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακουῶδα.
5 Μὴν ὁ Καλύθας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης;
—Νοῦδ' ὁ Καλύθας ἔρχεται, νοῦδ' ὁ Λεβεντογιάννης,
Ὅμῆρ Βρυόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.»

- Ὁ Διακὸς σὰν τ' ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη,
Ψιλλὴ φωνὴ νέσῃκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει.
10 «Τὸν ταῖφά μου σύναξε, μάσε τὰ παλληκάρια,
δῶσ' τοὺς μπαρούτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τοὺς χούφταις,
γλήγορα καὶ νὰ πιάσουμε κάτω 'ς τὴν Ἀλαμάνα,
ποῦ ναι ταμπούρια δυνατὰ καὶ ἄμορφα μετερίζια.»

- Παίρνουνε τάλαιφρα σπαθιά καὶ τὰ βαριά τουφέκια,
15 'ς τὴν Ἀλαμάνα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
«Καρδιά, παιδιὰ μου, φώναξε, παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε,
σταθῆτε ἀντρεία σὰν Ἕλληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε.»

- Ψιλλὴ βροχοῦλα νέπιασε κ' ἓνα κομμάτι ἀντάρα,
τρία γιουρούσια νέκαμαν τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.
20 Ἔμεινε ὁ Διακὸς 'ς τὴ φωτιά μὲ δεκοχτὼ λεβένταις.
Τρεῖς ὄραις ἐπολέμαε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.
Βουλῶσαν τὰ κουμπούρια του καὶ ἀνάψαν τὰ τουφέκια,
καὶ ὁ Διακὸς ἐξεσπάθωσε καὶ 'ς τὴ φωτιά χουμάει,
ξῆντα ταμπούρια χάλασε κ' ἑπτὰ μπουλουκμπασίδες.
25 Καὶ τὸ σπαθί του κόπηκε ἀνάμεσα ἀπ' τὴ χούφτα
καὶ ζωντανὸ τὸν ἐπίασαν καὶ 'ς τὸν πασὰ τὸν πάνουν,
χίλιοι τὸν πὰν ἀπὸ μπροστὰ καὶ χίλιοι ἀπὸ κατόπι.

- Κι' ὁ Ὅμῆρ Βρυόνης μυστικὰ 'ς τὸ δρόμο τὸν ἐρώτα.
«Γίνεσαι Τούρκος, Διακὸ μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξῃς,
30 νὰ προσκυνήσῃς 'ς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσῃς;»

- Κ' ἐκείνος τ' ἀποκρίθηκα καὶ στρίφτει τὸ μουστάκι.
«Πάτε καὶ σεῖς κ' ἡ πίστη σας, μουστάκιε, νὰ γαθήτε!
Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θεὸς ἀποτάνω.
Ἄ θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,
35 μόνον ἑπτὰ μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίστε,
ὅσο νὰ φτάσῃ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βάγιας.
Σὰν τ' ἀκουσε ὁ Χαλλὶ μπέης, ἀφρίζει καὶ φωνάζει.
«Χίλια πουγγιὰ σας δίνω γὼ καὶ ἀκόμα πεντακόσια,
τὸ Διακὸ νὰ χαλάσετε, τὸ φοβερὸ τὸν κλέφτη,
40 γιὰτὶ θὰ σῆσῃ τὴν Τουρκιά καὶ ὅλο μας τὸ ντοβλέτι.»

- Τὸ Διακὸ τότε παίρνουνε καὶ 'ς τὸ σουδλί τὸν βάζουν,
ὄλοφρο τὸν ἐστήσανε καὶ αὐτὸς χαμογελοῦσε.
τὴν πίστη, τοὺς τοὺς ὕδριζε, τοὺς ἔλεγε μουρτάταις.
«Σουλιά καὶ ἄ μὲ σουδλίσετε, ἓνας Γραικὸς ἐχάθη,
45 Ἄς εἶν' ὁ Ὀδυσσεὺς καλὰ καὶ ὁ καπετὰν Νικήτας,
ποῦ θὰ σας σῆσῃ τὴν Τουρκιά καὶ ὅλο σας τὸ ντοβλέτι.»

Στ. 1. Χαλκουμάτα. Χωριὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀμφίσης, τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὴν 23 Ἀπριλίον τὸ σῆμα τοῦ Πανουργιᾶ κατὰ τοῦτον τὸ πρῶτον ἐπετίθησαν οἱ Τούρκοι καὶ τρέφοντες αὐτὸ ἐατράφησαν εἰς τὰ κατὰ τοῦ Διακὸν, ἐσχίσαντες τοὺς κατ' αὐτοῦ μαχομένους. Στ. 2. Ζιτοῦνι ἢ Λαμία. Στ. 5. Ὁ ἡμιμήτριος Καλύθας ἢ το ὀπλαρχηγὸς τοῦ Διακὸν, ὁ δὲ Λεβεντογιάννης εἶναι βεβαίως ὁ Μπακογιάννης, ἕτερος ὀπλαρχηγὸς αὐτοῦ· ἀμφοτέρω ἐτάχθησαν ὑπὸ τοῦ Διακὸν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀλαμάνας καὶ ἔπεσαν ἡρωϊκῶς. Στ. 10. τὸν ταῖφά του = τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας, τὸ σῆμά του (ἢ ἀραβικῆ). Στ. 22. ἀνάψαν τὰ τουφέκια ἐπιφωτισθήσαν. Στ. 34. μαχμουτιές χορσοῦν νόμισμα, ὀνομασθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ σουλτάνου Μαχμουτ τοῦ Α' (1730-1754). Στ. 36. Ἀπὸ τὸν Θανάση Βάγιας ἂν καὶ στενῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρότσου, δὲν ἠδύνατο νὰ περυσμένη ἐπικουρίαν ὁ Διακὸς. Ὁ διαβόητος ἔμπιστος τοῦ Ἀλὴ πασᾶ ἔγενεν εἰς τὰ Ἰωάννινα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλὴ, ὅποτε ἠγμωλοτίσθη ὑπὸ τοῦ Χορσοῦ. Ἀλλ' ὁ στίχος καὶ διὰ τὰς χαμοφδιάς καὶ διὰ τὸν ἀρχαῖκόν τρόπον τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνδρότσου φαίνεται ἐρρασιμῶς. Ἄλλως δὲ ἐν μῆ μόνον παραλλαγή γέγραπται. Στ. 37. Χαλλὶ μπέης. Ἐντόπιος Λαμιεὺς ἐκ τῶν τῶν πρώτων φερόντων Τοῦρκοι, ὅστις φοβηθεὶς μήπως σοθῆ ὁ Διακὸς ὑπὸ τοῦ Ὅμῆρ Βρυόνη, προσέειπεν εἰς τοὺς πόδας τοῦτον καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶ, ἱκετείων νὰ θανατωθῆ διὰ σκληροῦ θανάτου πρὸς παραδειγματισμὸν ὁ ἐπίφοβος ἄπιστος καπετάνιος. Στ. 40. ντοβλέτι = τὸ κράτος, ἢ κυβέρονσις (ἢ ἀραβικῆ). Στ. 45. Καπετὰν Νικήτας. Εἶναι ὁ Νικηταρᾶς, ὅστις δύο μῆνας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀλαμάνας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἠγρόμενος σώματος Πελοποννησίων. Ἐκ τοῦτον φαίνεται ὅτι ὁ στίχος οὗτος ἂν μὴ ὅλον τὸ ἔπος ἐποιήθη μὴνὰς τινας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διακὸν.

12

ΟΙ ΛΑΛΙΩΤΙΣΣΑΙΣ

(1821)

[Οι υπερήφανοι, γενναίοι και σκληροί Άλβανοί του Λάλα, τερπνής πολίτης επί του όρους Φολός (έν τῷ νῦν δήμῳ Όλυμπίων τῆς Ήλείας), οί άπηνῶς καταδυναστεύοντες τοὺς περιουχοῦντας Ἑλληνας, πολιορκηθέντες ὑπὸ τρισχιλίων περίπου Πελοποννησίων καί Ἑπτανησίων, κατόρθωσαν τὴν 22 Ἰουνίου 1821, προσελθόντες εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν τοῦ Ἰουσοῦφ πασᾶ τῶν Πατρῶν μετὰ 700 ἰππέων, νά διασωθῶσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς Πάτρας. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐνέπρησαν τὴν πολίτην καὶ τὰ πλείστα τῶν δυσμετακομίσιων πραγμάτων αὐτῶν, ὥστε ἐλάχιστα ἀπέμειναν πρὸς λαφυραγωγίαν εἰς τοὺς εἰσελθόντας ὕστερον εἰς τοῦ Λάλα Ἑλληνας, πάντως δὲ πολὺ ὀλίγα θά ἠχμαλωτίσθησαν Λαλιώτισσαι, ὧν τὰ παθήματα διατραγῶδει τὸ κάτωθι ἔσμα.]

Τοῦ Λάλα μὲ τὰ χρυὰ νερά, μὲ τοῖς βαρειαῖς κυράδες,
μὲ τοῖς τραναῖς ἀρχόντισσαις, τοῖς καλομαθημέναις,
ποῦ δὲν καταδεχόντανε τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν,
πόφόρηγαν χρυσὰ σκουτιὰ καὶ κόκκινα σαλβάρια.

- 5 καὶ τώρα πῶς κατάντησαν κοπέλλαις ἔς τοὺς βραγιάδες!
Φέρνουν βαρέλια μὲ νερὸ καὶ ξύλα ζαλωμέναις,
νά χουν οἱ Ἑλληγες νερὸ, φωτιὰ νὰ πυρωθοῦνε.
Καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐλέγανε καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη λένε.
«Τί νά ἔν' κείνα ποῦ φαίνονται, τί νά ἔν' κείνα π' ἐρχῶνται;
10 Μηνά εἶν' μπαϊράκια τούρκικα, μὴν τὰ στείλε ὁ πασᾶς μας;
Δὲν εἶν' μπαϊράκια τούρκικα, δὲν τὰ στείλε ὁ πασᾶς μας,
παρὰ εἶν' μπαϊράκια κλέφτικα, κ' εἶναι τῶν Πλαπούταιων».

Κλαῖνε μανούλαις γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες,
κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα γιὰ τὸ μοναχογιό της.

Στ. 4. σκουτιὰ = ἐνδύματα. σαλβάρια = πλατιὰ βρακιά. Στ. 6. ζαλω-
μέναις = φορτωμέναις.

13

ΤΟΥ ΚΙΑΜΙΑ ΜΠΕΗ

[Ὁ Κιαμιλ μπέης τῆς Κορίνθου ἦτο κατὰ τὸ 1821 ὁ ἰσχυρο-
τατος καὶ πλουσιώτατος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων. Φοβή-
θεις ἐκ τῆς προσόδου τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων καταφεύγει
εἰς τὴν Τριπολίμ, καταλείπων τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸν Ἀζρο-
κόρινθον, ὅπου ἐνέκρυψε καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, τοὺς
ὁποίους ὁ λαὸς ἐφαντάζετο ὡς ἀνερχομένους εἰς πολλα ἑκατομ-
μύρια. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως συνελήφθη αἰχμάλωτος
καὶ καθειρῶθη εἰς τὸν Ἀζροκόρινθον. Ὅτε δ' ἐπιδραμόντος τοῦ
Δράμαλη κατὰ τὸ 1822 ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδοσιῶδης
ἐγκατέλιπε τὸν Ἀζροκόρινθον, ἐκρίνεν ἀναγκαῖον νὰ θανατώσῃ
τὸν Κιαμιλ, ὅστις ἠρνεῖτο ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας
τὰς κρυπτάς τῶν χρημάτων του. Μῆρος τούτων λέγεται ὅτι εἶπεν
ὁ Δράμαλης, ὅστις καὶ ἐνυμφεῦθη τὴν χήραν τοῦ Κιαμιλ μπέη.]

- Πῆραν τὰ κάστρα, πῆραν τα, πῆραν καὶ τὰ νερεβένια.
πῆραν καὶ τὴν Τριπολιτσά, τὴν ζακουσμένη χώρα.
Κλαίουν τὰ χούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγάδες,
κλαίουν ἔς τοὺς δρόμους Τούρκισσαις, κλαίουν ἐμυροπούλαις.
5 κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα τὸ δόλιο τὸν Κιαμιλί.
«Ἄχ! ποῦσαι καὶ δὲν φαίνεσαι, καμαρωμένε ἀφέντη;
Ἦσουν κολόνα ἔς τὸ Μοριά καὶ γλάμπουρο ἔς τὴν Κόρθο.
ἦσουν καὶ ἔς τὴν Τριπολιτσά πύργος θεμελιωμένος.
Ἐστὴν Κόρθο πλιά δὲ φαίνεσαι, οὐδὲ μέσ' ἔς τὰ σαράγια.
10 Ἐνας παπᾶς σοῦ τὰ καψε τὰ γέριμα τὰ παλάτια.
Σκλάβος βραγιάδων ἔπεσε καὶ ἔχῃς βραγιάς βραγιάδων».

Στ. 1. νερεβένια = τὰ στενά. Στ. 4. ἐμυροπούλαις = ἀγομποπούλαις,
κρυφῶς κόρα ἐμίρη (ἡγεμόνος). Στ. 5. σαράγια = μέγαρα. Στ. 10. ἕνας
παπᾶς, ὁ Παπαγιλέας.

ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

[Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη καὶ νικητὴς τοῦ Βαλτέση, ἠγούμενος 400 περίπου, τῶν πλείστων Μανιατῶν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἠπειρον, ὅπως βοηθήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν τῷ τόπῳ τῶν Σουλιώταις. Ἄλλ' ἐν μάχῃ παρὰ τὸ Φανάρι πρὸς πολυαριθμους Τούρκους καὶ Ἀλβανούς ὑπὸ τὸν Ὁμέρ πασάν, ἔπεσε τὴν 4 Ἰουλίου 1822. ὀλίγοι δὲ τῶν διασωθέντων πολεμιστῶν αὐτοῦ ἐκόμισαν διὰ πλοίου τὸν νεκρὸν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐτάφη. Τὸ δημοτικὸν ἔθνος μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν, ἀντὶ περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Κυριακούλη, ἐκθέτει πῶς ἀνεκοίωσεν ἐν Μάνη τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος ὁ Πετρόμπεης.]

Πετρόμπεης καθότανε ψηλά 'ς τὸ Πετροβοῦνι,
 κ' ἐσφούγγιζε τὰ μάτια του μ' ἓνα χρυσὸ μαντῆλι.
 «Τί ἔχεις, Μπέη, ποὺ χλίδεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα;
 —Σὰ μ' ἐρωτᾷς, Κυριάκαινα, καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθῃς,
 ὅ ἀπόψε μοῦ ρθάν γράμματα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,
 τὸν Κυριακούλη σκότωσαν, τὸν πρῶτο καπετάνιο,
 καὶ στάζουνε τὰ μάτια μου καὶ τρέχουν μαῦρα δάκρυα».

Στ. 1. Πετροβοῦνι παρὰ τὴν Τοίμβοαν, ἡ ἔδρα τοῦ Πετρόμπεη.
 Κυριάκαινα ἡ τοῦ Κυριακούλη σύζυγος.

ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

(Ἰούλιος 1822)

[Ο Μαχμούδ πασάς, ὁ ἐπιλεγόμενος Δράμαλης διὰ τὴν ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας καταγωγήν του, διαφασθεὶς ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου σερασκέρη στρατιᾶς τριακονταεξαπλῶν περίπου πεζῶν καὶ ἱππέων, κατήλθεν ἐκ τῆς Λαμίας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καταπιεῖν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπιχειροῦντος καὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ τῷ Ἀργολικῷ. Οὐδεμίαν συναντήσας ἀντίστασιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Μεγαρίδος, κατέλαβε τὸν Ἄκροκόρινθον, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ τῶν ἀνεύλακτον στενῶν τῶν Δερβενακίων προήλυσεν εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ὅπου συνεζωάτησε τὴν ἐτοιμὴν πρὸς παράδοσιν τουρκικὴν φρουρὰν τοῦ Ναυπλίου, ἀκυρώσας τὴν συνασθεῖσαν συνθήκην τῆς παραδόσεως. Οἱ Ἕλληνες συγκεντρωθέντες εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέσνης καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου, στρατηροῦντος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀτησχόλησαν μὲν αὐτὸν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἄκροπόλεως τοῦ Ἄργου Λαρίσης, καταστρέψαντες δὲ ὅσα τρόφιμα ἠδυνήθησαν, περιήγαγον αὐτὸν εἰς πολλὴν στενοχωρίαν διὰ τὴν στήρησιν τῶν ἐφοδίων. Προβλέπων δ' ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι θ' ἀναγκασθῆ ὁ Δράμαλης νὰ υποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον, κατέλαβε τὰ στενά τῶν Δερβενακίων διὰ 2500 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Νικηταρῶν. Καὶ ὅτε τὴν 26 Ἰουλίου 1822 ἐπεχείρησεν ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη νὰ διέλθῃ διὰ τῶν στενῶν ἐπέστη μεγάλην φθορὰν, ἔκτοτε δ' ὁ Νικηταρᾶς ἐπωνομάσθη Τουρκοκράγος. Οἱ διαφυγόντες εἰς Κόρινθον τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὰς ἐπομένους, ἀπεδεκατίσθησαν ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ τῶν νόσων, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κόρινθῳ.]

Φύσα μαῖστρο δροσερὲ κι' ἀέρα τοῦ πελάγου,
 νὰ πᾶς τὰ χαιρετίσματα 'ς τοῦ Δράμαλη, τὴ μάννα.
 Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη, οἱ ἀγάδες
 'ς τὸ Δερβενάκι κείτονται, 'ς τὸ χῶμα ξαπλωμένοι.
 5 Στρῶμά χουνε τὴ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάκια
 καὶ γι' ἀπανωσιεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.

Κ' ἓνα πουλάκι πέρασε καὶ τὸ συγχρωτᾶνε.
 «Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο ντουφέκι;

—Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης,
 10 καὶ παραπίσω οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά 'ς τὰ χέρια».

Γράμματα πάνε κ' ἔρχονται 'ς τῶν μπέηδων τὰ σίπια.
 Κλαῖνε τὰ χούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γιὰ Τούρκους,
 κλαῖνε μαννούλαις γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

16

ΤΟΥ ΜΠΡΑΪΜΗ

- Ο κουκος φέτο δὲ λαλαῖ. οὔτε καὶ θὰ λαλήσῃ,
παρὰ ἢ τρυγὸνα ἢ χλιθερῆ, τὸ λέει τὸ μοιρολόγι.
Φέτο μὰς ἦρθαν Ἀραπιά καὶ κόβει καὶ σιλαζόνει.
Ἐσκληθώσαν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες μὲ τοὺς ἄντρας,
δ) κ' ἐσκότωση λαδεντουριά καὶ καπεταναραίους.

17

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΔΗΡΟΥ

[Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1826 ὁ Ἰμπραῖμ ἐξέπεμψε πρὸς ὑποδοῦ-
λωσιν τῆς Μάνης στρατιὰν ἑπτακισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων, ἥτις
τὴν 22 τοῦ μηνὸς εὗρισκετο πρὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἀρμυροῦ, εἰς τὰ
ὄρια τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Μάνης. Τὴν προέλασιν τῶν Αἰγυ-
πτίων ἀνέκοψαν χίλιοι περίπου Μανιάται, οἵτινες προφυλασσό-
μενοι ὑπὸ ἀσθενοῦς ὀχυρώματος, τῆς λεγομένης Βέργας, ἤτοι
λιθοκτίστου μάνδρας μήκους διςχιλίων μέτρων περίπου, κλειού-
σης τὴν μετὰ τῆς ὑπερείας τοῦ βουνοῦ τῆς Σέλιτσας καὶ τῆς
θαλάσσης διόδον, ἔφεραν πολὺν φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀπο-
κρουσθέντες ἐπανελημμένους, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν
οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἐπέστρεψαν τὴν 25 Ἰουνίου εἰς τὴν Καλαμάταν
τῆς Μεσσηνίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὅμως καὶ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς
μάχης τῆς Βέργας, ὁ Ἰμπραῖμ ἀποσπᾶσας 1500 ἄνδρας ἔπεμψε
διὰ πλοίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης διὰ νὰ ἐνεργήσωσιν ἀντι-
περισπασμὸν. Αὐθημερὸν οὗτοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν ὄμιον
τοῦ Δηροῦ, καταλαβόντες δὲ τὰ πρὸς δεξιὰ χωρία Πύργων καὶ
Χαριάν, ἐστράφησαν πρὸς τὰριστερά, ἵνα προσβάλωσι τὴν Τσί-
μοβαν (τὴν μετονομασθεῖσαν ὕστερον Ἀρεόπολιν). Ὀλίγιστοι
μόνον Μανιάται, διότι οἱ λοιποὶ ἐμάχοντο εἰς τὸν Ἀρμυρόν,
εὗρισκόμενοι εἰς τοὺς πύργους των, ἀντίσταντο κατὰ τῶν ἐπι-
δρομέων· ἀλλὰ γνωσθεῖσης τῆς ἀποβάσεως τῶν Ἀράβων, ἔγινε
διὰ κωδωνοκρουσιῶν συναγερμὸς τῶν ὑπολειφθέντων κατοίκων
τῶν πέριξ χωρίων, καὶ προσέτρεξαν πάντες, καὶ γέροντες καὶ
ἱερεῖς, καὶ αἱ θερίζουσαι εἰς τοὺς ἀγρούς γυναῖκες μὲ τὰ δρέ-
πανά των, ἐνωθέντες δὲ μετ' ὀλίγων ὀπλοφόρων, οἵτινες ἔτυχε νὰ
διαβαίνωσιν ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομυχάλην, ἠμύ-
νοντο κατὰ τῶν Ἀράβων, εὐάριθμοι μὲν δι' ὄπλων, οἱ δὲ λοιποὶ
διὰ πετρῶν καὶ τῶν δρεπάνων. Τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀσυντάκτου λαοῦ
δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπομείνουν οἱ ἐπιδρομεῖς καὶ ἔσπευσαν νὰ
ἐπιβῶσι πάλιν τῶν πλοίων κακῶς ἔχοντες, ἀπῆλθον δὲ τὴν 25
Ἰουνίου, πολλοὺς καταλιπόντες νεκρούς.]

Στὸ ρημοκλήσι τοῦ Δηροῦ καὶ τὰ χραντα μυστήρια
λειτούργα ὁ πρωτοσύγκελος, ἔφερνε ἔς τὸ κεφάλι του,

- δ) ψάλλοντας τὸ χερουδινά. πατόγησαν σὰν τοὺς ἀπτόβι,
Μὰ ἔξαφνα κ' ἀνέλπιστα κ' ἐπιατήκαμ μὲ τοὺς ἐχθροὺς
Τούρκοι τὸν περιλάθανε, χέρια μὲ χέρια ἀνάκατα,
κ' ἔλαθε μόνον τὸν καιρὸ Τοὺς ἐκαταποντίσασι
καὶ σήκωσα τὰ χέρια του, 4) καὶ τοὺς ἐδάλασι μπροστά,
κ' εἶπεκε· Παντοδύναμη, σὰν νὰ ἦσαν μὲτιπρόστατα,
δυνάμωσε τοὺς Χριστιανοὺς, Σφάζοντας καὶ σκοτώνοντας
τόφλωσε τοὺς Ἀγαρηνοὺς φτάσασι ἔς τὴν ἀκρογιαλιά,
τὴ μέρα τὴ, σημερινή». ποὺ μέλισσά ἦτον ἡ Τουρκιά.

- Μὰ οἱ ἄνδρες ὅλοι ἐλείπασι,
15 ἦταν ἔς τὴ Βέργα τ' Ἀρμυροῦ, ἀγνάντιαζαν κ' ἐπρόφτασαν
ὅπου Τρωάδα ὁ πόλεμος τὰ παλληκάρια τ' Ἀρμυροῦ,
ἐπάτηνε δυὸ μερόνυχτα. ὅπου τὴ νίκη φέρνασι.
Μόνα τὰ γυναικόπαιδα Πρώτος ἦτο κ' ἐμπροστιὰ
καὶ γέροντες ἀνώφελοι, 5) ὁ γιὸς τοῦ γέρου βασιλιά'
20 (γιατ' ἦτο θέρος· βρέθεσαν εἶχε ἔς τὰ πόδια του φτερὰ,
μὲ τὰ δρεπάνια ἔς τὰ λουριά. ποὺ τον ὁ πρῶτος ἀγῶρας,
Καθόλου δὲ δειλιάσασι, Ξεγυμνωμένο τὸ σπαθί
καθόλου δὲν τρομάξασι, 6) ἐκράτει, καὶ τὰ μάτια του
μόν' ἔδωκαν τὴν εἴδησι σπίκιας καὶ φλόγες βγάξασι,
25 ἔς τὸν Κωσταντῖνο μὲ πεζόν. «Ἐχετε θάρρος, εἶπεκε
Κ' ἐκεῖνος ὡς πολέμαρχος μὲ μιὰ φωνὴ σὰν τὴ βροντή,
ἐσύναξ' ὅλα τὰ χωριά μὴ τὰ φοβῆστε τὰ σκυλιά,
γράψεικαὶ στέλνει' ἔς τ' Ἀρμυρό, 7) ἄς εἶν' πολλοὶ κ' ἀμέτρητοι.
κ' ἔδραμε κατὰ τὸ Δηρό. 8) Ἦταν πολλοὶ καὶ ἔς τ' Ἀρμυρό,
κ' ἐμεῖς τοὺς ἐνικήσαμεν. κ' ὅλους τοὺς ἐξωφλήσαμεν».
30 Βλέπει γυναῖκες νὰ χεροῦν Πρόφτασε τότε κ' ὁ ἀρχηγός,
καὶ τὰ δρεπάνια νὰ κρατοῦν, πρόφτασε κ' ὁ ἀρχιστράτηγος,
τοὺς Ἀραπάδες νὰ χτυποῦν. «Ἐῶγε σας, μεταῶγε σας,
7) ὅπου ναι πενταγνώστικος
«Ἐῶγε σας, μεταῶγε σας, γυναικες, ἄνδρες γίνετε,
8) ὅπου ναι πενταγνώστικος
35 σὰν ἀνδρειωμέναις μάχεσθε, ἔς τοὺς μάχαις, ἔς τὰ πολιτικά,
σὰν Ἀμαζόνες κρούετε». κ' εἶπε ἔς τὰ παλληκάρια του,
κ' εἶπε ἔς ὅλο τὸ στράτευμα.
«Ὅσοι πιστοὶ ἐμπρός, παιδιὰ.
7) σήμερον γεννηθήκαμε,
Εἶπε κ' ἐβρουχομάνισε καὶ θὰ σωθοῦμε σήμερον».
σὰν τὸ λιοντάρι ἔς τὰ βουνά. Ἦνοιξ' ἢ μάχη, τρομερά,
Τοὺς Τούρκους κόφτει ἀψήφιστα. κ' ἦτανε ξεσυνέρισγ
40 Τότε τὰ παλληκάρια του

Ἐς ἄλλα τὰ Σπαρτιατόγωνα κ' ἐπέψασι ἔς τὴν ἠάλασσα.
 80 ποῖοι νὰ πάσι μπροστινοί. 85) σὺν τὰ τυφλά τετράποδα.
 Οἱ Τούρκοι ἀντισταθήκασι. γιὰτ' ἴτο θέλημα Θεοῦ
 τί ἴσαν ἔς τὴν ἄκρη τοῦ γιάλου. νὰ σακουστῆ ἡ παράλληλι,
 Μέσ' ἔς τὸ στερνὸ δειλιάσασι τ' ἀγίου πρωτοσύγκελου.

Στ. 16. Τρωάδα πόλεμος = πόλεμος δεινὸς καὶ μέγας, ὡς ὁ παλαιὸς τῆς Τρωάδος. Στ. 21. λουριά (λουρία) οἱ δεσμάτινοι ἱμάτιες δι' ὧν συγκρατοῦν τὰ δρεπάρα κατὰ τὸν θερισμόν. Αἱ γυναῖκες καὶ οἱ γέροντες ἀντελήθησαν τὴν ἐπιδομοὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐντὶ ἐθελούζου. Στ. 25. Ὁτὸν Κωνσταντῖνο τὸν Κωνσταντινὸν Μανρομιζάλην. Στ. 28. γράφει ἔς τ' Ἀρμυρὸ = ἀνεκοίνωσε τὴν εἰδησὴν εἰς τοὺς πολεμοῦντας εἰς τὸν Ἀρμυρὸν. Στ. 30. Νὰ χεροῦν = θεροῦν, θερίζουν (=). Στ. 33. εἶρε καὶ πάλιν εἶρε. Στ. 37. ἐβρουχουμάνιοι = ἐθουχῆθη. Στ. 49. Πολυπληθὴς ὡς σιμῆρη μελισσῶν. Στ. 55. τοῦ γέρου βασιλιά = τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης, τοῦ Πετρούμπτη Μανρομιζάλη. Στ. 60. σπίκιαις = σπιθαμαί, σπιθημαί. Στ. 68. ὁ ἀρχηγός = ὁ Πετρούμπτης. Στ. 70. πενταγνώστιμος = συνειτώτατος. Στ. 78. ξεσυνέριση = ἀμίλλα. Στ. 79. Σπαρτιατόγωνα = τοὺς ἀποτόνους τῶν Σπαρτιατῶν. Στ. 83. ἔς τὸ στερνὸ = ἔς τὸ ὕψιστον, τελευταῖον.

18

Ο ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

(1830)

[Τὰ πρωτόκολλα δι' ὧν συνιστάτο τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν συμπεριλαμβάνετο ἡ Κρήτη, ἀνεκαταθέσαντο κατὰ τὸ 1830 εἰς τοὺς Κρήτας ἐν Καλύβαις τῶν Ἀποκορώνων ὑπὸ πληρεξουσίου τῶν τριῶν ναύαρχων κυβερνήτου ἑλληνικοῦ πλοίου. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρονται τὰ ἐπομένα ἰσομνηστεύματα.]

Α

- Ἦ τὰ χίλια ὀχτακόσια εἰκοσιεχθῶ, μὲν Τρίτη,
 ἀφουγκραστήτε νὰ σὰς πῶ ὅτι τὴ μαύρη Κρήτη
 σὺναξῆ κανεὺ οἱ βασιλεῖς καὶ πάνε ἔς τὸ Παρίσι,
 νὰ κάμουνε συνέλεψη τί νὰ γενῆ ἡ Κρήτη.
 5 Μ' ἀπὸς ἐσυναχτήκανε κι' ἀρχιξὸν τὸ κουσουλτο.
 οὔλοι ἐδιχονήσανε καὶ πίκρονε τὴν ὁ Τούρκος.
 Ἀθρώπους τότε ἐπέψανε κ' εἰς τσοὶ Καλύβαις βγαίνει,
 νὰ συναχτοῦν οἱ Χριστιανοί, νὰ δώσῃ τὸ χαμπέρι.
 Καὶ σὺν ἐσυναχτήκανε, διαβάζει τὴ σπηλίχη.
 10 κ' ἔγραφε πῶς ἐδώκανε τοῦ Μισιροῦ τὴν Κρήτη,
 Φωνιάζου, κλαῖν οἱ Χριστιανοί, Ἀφέντες κουμαντάτες,
 ἐδγάστ' ἀπάνω ἔς τὰ βουνά, νὰ κάτσετε ἔς τσοὶ στραταῖς,
 νὰ ἰδῆτε οὔλα τὰ πουλιά, ἀπὸ ψηλά πετοῦσι.
 τὰ κόκκαλα τῶ Χριστιανῶ ἔς τ' ἀντίδια νὰ βραστοῦσι.
 15 Ὅσοι καταλυθήκανε ἔς τὰ ὄρη κ' εἰς τὰ δάση,
 ποιὸς εἶν' ἀπὸς θὰ σὰς τσοὶ πῆ καὶ θὰ τσοὶ λογαριάση :
 Ἀκούσετε νὰ σὰσε πῶ τὰ πάθη, τὰ δικά μας :
 Ἦ τὴν Ἀραπιά πουλύσανε οἱ Τούρκοι τὰ παιδιὰ μας,
 καὶ ὅσοι ἀπομείναμε εἰς τὰ βουνά γλακοῦμε,
 20 ξυπόλυτοι κι' ὀλόγδυμοι γιὰ νὰ λευτερωθοῦμε.
 Κ' εἴχαμε θάρρος εἰς ἐσὰς, τσοὶ βασιλεῖς τσοὶ Φράγκους,
 κ' ἐδὰ μὰς ἀδικήσετε κι' ἀφήκετέ μας σιλάδους.
 Ὅντε θὰ βγοῦν τὰ νέφαλα καὶ νὰ φανοῦν οἱ κρίνοι,
 καὶ νὰ ρθ' ὁ φοβερὸς κριτὴς οὔλους νὰ μὰσε κρίνη.

- 25 τὰ τέμματα' οὐλα τ' οὐρανοῦ τραγύρου ν' ἀκολουθεῖσι,
τὰ πάθη τῶ Χρισθῆκῶ τᾶδικα νά γροικεῖσι,
νά ρηθουνε μὲ παράπονο κ' οἱ Κρήτες νά σταθεῖν
μπροστά 'ς τὸ φοβερὸ κριτῆ, τ' ἀδικά τῶν νά ποῦνε,
τότες ν' ἀποκριθῆτ' ἐσεῖς, Ἀγγλία καὶ Γαλλία,
30 μπροστά 'ς τὸ φοβερὸ κριτῆ, δευτέρᾳ παρουσίᾳ!

«Τώρα ἀποφασίσανε κ' ἐκάμανε συνθήκη,
πῶς νά ναι πάλι ἀραγιάς τοῦ Μισιριοῦ ἢ Κρήτη.»

«Φύγετε! Φύγετ', ἄστε μας! μὰ μεῖς θε νά σκεφτοῦμε,
γῆ οὐλοὶ θ' ἀποθάνωμε, γῆ θά λευτερωθοῦμε.

- 35 Θέ μου καὶ σύ, πῶς τὸ βαστᾶς; εἰς τῆ, σιλαδιὰ ἀκόμη,
οὐλοὶ λευτερωθήκανε, κ' ἢ Κρήτη νά ναι μόνη.»

Ἔρχονται πλοῖα φράγκικα καὶ πάνε 'ς τῆ Γραμποῦσα
καὶ βγάνουνε τσοῖ Χριστιανούς, ἀποῦ τὴν ἐδαστοῦσα.
Καὶ Μισιριώταις φέρνουνε κ' εἰς τὰ χωριά χτυποῦσι:

- 40 φοροῦνε ροῦχα κόκκινα καὶ τούμπανα βαστοῦσι.
Καθίζουσι σὲ μερὰ χωριά καὶ κάνουνε κρισιάδες,
καὶ τυραννοῦν τσοῖ Χριστιανούς, σκεντσεύουσι τ' ἀραγιάδες.

Στ. 5. *κουσοῦλτο* = (*consulto ital.*) συμβούλιον, σύσκεψις. Στ. 6. *ἐδι-
χονήσανε* = ἐδιχονόησαν, δὲν συνεφώνησαν. Στ. 14. *ἀντόδια* = δόντια. Στ.
19. *γλακοῦμε* = τρέχομεν. Στ. 37. *Γραμποῦσα* νηοὶς παρὰ τὰ ΒΔ. παράλια
τῆς Κρήτης· τοῦ ἐν αὐτῇ φρουρίου, κατεχομένου ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, εἶχε διαταχθῆ
ἢ ἐκκένοσις. Στ. 42. *σκεντσεύουσι* = βασανίζουσι.

B'

Ἐ τὰ χίλια ὀχτακόσια 'ς τὰ τριάντα,
'ς τς ὀχτῶ τοῦ Σεντεμπριοῦ ἦρθ' ἢ γι ἀρμάδα.
Καὶ βγαίνει 'ς τ' Ἀκρωτήρι, σιργιανίζει,
τὸν κόσμον βιζιτάρει καὶ ξανοίγει:

- 5 τσοῖ Χριστιανούς γυρεύουσι νά ἴδουσι
καὶ θλιθερὸ χαμπέρι γιὰ νά ποῦσι.
«Οἱ Χριστιανοὶ νά μείνουν ἀραγιάδες.»
Κ' οἱ Τοῦρκοι χαραῖς κάνουνε μεγάλαις.
Γλήγορα εἰς τὴν φράγκικην ἀρμάδα
10 ἐγράψανε παράπονα μεγάλα.

15 Ὅρη, βουνά, καὶ τριπικὰ καὶ ἀραγιάδα,
γεμάτα ναι φτωχοὺς καὶ παλλήκαρια,
τσοῖ πείνας καὶ τσοῖ δίψας ἐραχμένον,
γιὰ νά λευτερωθοῦνε οἱ καμμένοι.
Κ' οἱ καπετάν' ἀρχίζουσι καὶ γελῶσι,
κ' εἰς τὰ καράδια μπαίνουσι καὶ κινῶσι.

Τὸ κρῖμα τῶ φτωχοῦ καὶ τῶ χηράδου
εἰς τὸ λαϊμὸ σας νά 'ν' οὐλων τῶ Φράγκου.

19

(1881)

[Κατὰ τὴν ὁροθεσίαν τὴν γενομένην ὑπὸ διεθνούς ἐπιτρο-
πῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς βερολινεῖου συνθήκης τῷ 1881, ἀπεκλει-
σθῆ τῶν ἑλληνικῶν συνόρων τὸ μέγιστον τμήμα τῆς Ἡπείρου,
καίτοι ἐπιδικασθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Τὰς
ματαιωθεῖσας προσδοκίας τῶν πέραν τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Ἀρά-
χθου Ἡπειρωτῶν θρηνηθεῖ τὸ ἐπόμενον ἄσμα.]

- 5 Ἐ ὄλον τὸν κόσμον ἕαστεριά, 'ς ὄλον τὸν κόσμον ἦλιος,
καὶ 'ς τὰ καμμένα Γιάννενα μαῦρο, παχὺ σκοτάδι,
τί φέτο ἐκάμαν τῆ βουλῆ, ὀχτῶ βασίλεια ἀνθρώποι,
κ' ἐθάλανε τὰ σύνορα 'ς τῆς Ἀρτας τὸ ποτάμι:
κ' ἀφήκανε τὰ Γιάννενα καὶ πήρανε τὴν Πόντα,
κ' ἀφήκανε τὰ Γιάννενα καὶ πήρανε τὴν Ἀρτα,
κ' ἀφήκανε τὸ Μέτσοβο μὲ τὰ χωριά του γύρα.

Στ. 3. *ὀχτῶ βασίλεια* τῶν ἐξ μεγάλων δυνάμεων, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς
Τουρκίας.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

*«Πλήρ της ἀρχαίας ἀπλότητος και λιότη-
τος ποικιλομένη και ἀκραιφές νεοτι-
μοικόν πάθος και σθένος ἀγαπαδάμαστον εις
τά δημοτικά τραγούδια, όπου η γλώσσα
είναι ευπρεπής δομής προς απόσπασιν τοῦ
ξενικοῦ ἔργου και ἀδιαλλάκτων μίσους
πρός τοὺς ἀπίστονς μοροσημίανους. Τὰ
κλειτικα τραγούδια νομίζεις πως είναι
χρειαστοί ἀφορισμοί, ἐκφέροντες ὄχι ἄπο
ἀνθρώπινα χεῖλη, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βράχου
τῆς Οἴτης και τοῦ Ὀλύμπου.»*

(K. Mendelsohn Bartholdy)

20

Ὁ πλούσιος ἔχει τὰ ψλωριά, ἔχει ὁ πτωχὸς τὰ γλέντια.
Ἄλλοι παινᾶνε τὸν πασσά καὶ ἄλλοι τὸ βεζίρη,
μὰ γὼ παινάω τὸ σπαθὶ τὸ τουρκοματωμένο,
τὸ χει καμάρ, ἢ λαβεντιά, καὶ ὁ κλέφτης παργυράναια.

21

Νά μουν τὸ Μάη πιστικὸς, τὸν Αὐγουστο δραγάτης,
καὶ ἔς τὴν καρδιά τοῦ χειμωνιοῦ νά μουνα κρασσοπούλος,
Μὰ πλιὸ καλά ταν νά μουνα ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης,
Ἄρματωλὸς μέσ' ἔς τὰ βουνά, καὶ κλέφτης μέσ' ἔς τοὺς κάμπους.
ὦ νά χα τὰ βράχια ἀδέρφια μου, τὰ δέντρα συγγενάδια,
νά μὲ κοιμᾶν σὶ πέρδικες, νά μ' ἐξυπνᾶν τ' ἀηδόνια,
καὶ ἔς τὴν κορφή τῆς Λιάκουρας νά κάνω τὸ σταυρό μου,
νά τρώγω τουρκικὰ κορμιά, σκλάβο νά μὴ μὲ λένε.

Στ. 1. Εὐχάριστον εἶναι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πιστικοῦ (= ποιμένος) τὸν Μάιον,
καὶ τοῦ δραγάτη (= ἀμπελοφύλακος) τὸν Αὐγουστον, διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν αἰαγυλῶν.

[Αἱ πολεμικαὶ γενέσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἔχη ὁ κλέφτης καὶ οἱ κανόνες τοῦ βίου, τοὺς ὁποίους ἀπαραιτήτως ὀφείλει νὰ τηρῇ, ἐκτίθενται εὐσυνόπτως εἰς τὸ προκείμενον ἄσμα. ὑπὸ τὸν τύπον ὀδηγιῶν γέροντος κλέφτη πρὸς πρωτοπείρους πολεμιστάς. Ὁ κλέφτης πρέπει νὰ ἔχη ἀσφαλεῖς τόπους καταφυγῆς, νὰ ἤξεύρῃ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἀτραπούς τῶν ὄρεων, νὰ γινώσκῃ πόθεν δύναται νὰ πορίζεται τὰ ἐφόδια αὐτοῦ. πρωτίστως δὲ νὰ διαγῇ βίον σώφρονα καὶ νηφάλιον, ἀποφεύγων τοὺς πότους καὶ τὴν πρὸς τὰς γυναῖκας κοινωνίαν, διότι ἡ παρεκκλίσις ἀπὸ τῶν ὄρων τούτων τοῦ βίου φέρει εἰς ὄλεθρον. Παραλλαγῆί τινες τοῦ ἄσματος ἔχουσι διηγηματικὸν σχῆμα. Οἱ νέοι παρήκουσαν τὰς νοουθεσίας τοῦ γέροντος καὶ διέτρεξαν κίνδυνον μέγαν ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς διέσωσεν αὐτός, ἀποδείξας ὅτι ἦτο ὑπέρτερος αὐτῶν ὅχι μόνον κατὰ τὴν γνώμην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀνδρείαν. Ὁ δὲ τύπος οὗτος τοῦ ἄσματος ὑποδεικνύει συνάφειαν πρὸς ἀκριτικὰ πρότυπα. Εἰς ἀκριτικὰ ἄσματα ὁ Ἀνδρόνικος, σώζει τοὺς παρὰ βάντας τὰς ὀδηγίας αὐτοῦ υἱοῦ του ἀπὸ τοῦ Συροπούλου, καὶ εἰς παραλλαγὰς σημερινὰς τοῦ ἄσματος τοῦ Ἀρμούρη ὁ Ἀνδρόνικος ἐλευθερώνει τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Σαρακηνῶν φυλακισθέντα Κωνσταντῆν, ἢ ὁ πατέρας τοῦ Κωνσταντῆ τρέξας εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀποφυλακίζει τὸν λεοντοκτόνον υἱόν του.]

Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τῆ Λεδαδειά,
καλὰ κι' ἀρματωμένα πάνε γιὰ κλεψιά,
πάνε γιὰ νὰ πατήσουν τὸ Καλὸ Χωριό,
πάνε καὶ γιὰ νὰ κάψουν χώραις καὶ νησιά.
5 Κάνα δὲν ἔχουν πρῶτο καὶ τρανύτερο,
γυρεύουν ἕνα γέρο γιὰ τὴν ὀρμηναῖά,
ἐπήγαν καὶ τὸν βρήκαν σὲ βαθειὰ σπηλιά,
ὀπδλειωνε τὰσῆμι κι' ἔφτειανε κουμπιά.
«Γειά σου, χαρὰ σου, γέρο.—Καλὸ 'ς τὰ παιδιά,
10 καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια, τὰ κλεφτόπουλα.
—Σήκου νὰ βγοῦμε, γέρο, κλέφταις 'ς τὰ βουνά.
—Δὲν ἤμπορῶ, παιδιὰ μου, γιὰτ' ἐγέρασα.
Περάστε ἀπὸ τῆ σάνη καὶ τὰ πρόβατα
καὶ πάρτε τὸν ὕγιό μου τὸ μικρότερο,
15 πῶχει λαγοῦ ποῶρι, δράκου δύναμη
ξέρει τὰ μονοπάτια καὶ τὰ σύρματα,
ξέρει καὶ τὰ λημέρια, ποῦ λημέριαζα,
ξέρει τοῖς κρύαις βρύσαις, πῶπινα νερό,
ξέρει τὰ μοναστήρια, πῶπαιρνα ψωμί,
20 καὶ ξέρει καὶ τοῖς τρύπαις, ὅπου κρύβομουν.

Αὐτοῦ μπροστὰ ποῦ πάτα, 'ς τὸ Καλὸ Χωριό,
ἔχει ἕμμερα κορίτσια καὶ γλυκὰ κρασιά,
τήρα μὴ, σὰς μεθύσουν καὶ σὰς πιάσουν,
καὶ 'ς τὸν κατὴ, σὰς πᾶνε, σὰς κραμάσουν.

25 Τοῦ γέρου τὴν ὀρμηναῖα τὴν ξεχάσανε,
ἐπήγαν καὶ μεθύσαν καὶ τοὺς πιάσανε.
Σὰν τ' ἄκουσε κι' ὁ γέρος χαμαγέλασε,
κουμπούρια ξεκραμάει κι' ἀρματώνεται.
'Σ τὸ θρόμο ποῦ πηγαίνει βρίσκει τὸν πασά,
30 "Ὁρα καλῆ, πασά μου καὶ Τοῦρκο κριτή,
νὰ βγάλῃς τὰ παιδιὰ μου ἀπ' τῆ φυλακή."

Στ. 3. Καλὸ χωριὸ ἀγνωστον χωριόν, μᾶλλον πεπλησμένον ἡσυχίας χωριόν.
Ἄλλαι παραλλαγῆί ἀναφέρουν Χίλια χωριά, ἢ Σιαμπάνικα ἢ ἀκριτικὸς ἕνα χωριὸν.
Στ. 5 Κάνα = κανένα. Στ. 16 σύρματα τὰσῆ, σημαίνει ἀτραποὶ ὅσων ἀναφέρονται
ἐν ἄσμοις ἑσῶα.

ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΣΑΒΟΥ

[Η μεγαλύτερης εικόνας της εριδος των βουνών εις τινα ζώματα σκοπόν έχει να παρουσιάσῃ τὴν ὑπεροχὴν ἑνὸς βουνοῦ τοποῦ τινὸς ὑπὲρ ἄλλα. Εἰς κρητικὰ ἀναγνωρίζεται τὸ μέγεθος τοῦ Σφακιανοῦ, εἰς καρπαθιακὰ ἢ προτιμήσεις δίδεται εἰς τὸ Καλολιμνον, τὸ ἡμιλλότερον ὄρος τῆς νήσου, ποῦ ἔχει νερὰ χρυσταλλωτὰ καὶ διατηρεῖ τὰ χιόνια μέχρι τοῦ Ἰουνίου, ποῦ ἔχει ἀγρίμια διὰ κνήμη, καὶ βοσκάς διὰ τὰ ποιμνία καὶ βότανα ἱαματικά. Εἰς τὸ ἄσμα δ' ὅμως τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης μετὰ πολλὴν πρωτοτυπίαν τὸ πλάσμα τῆς εριδος χρησιμεύει πρὸς ποιητικὴν ἐξυμνήσιν τῆς κλεφτουριάς.

Εἰς τινὰς παραλλαγὰς ἢ δυνάμεις τοῦ ζώματος ἐξησθένειε διὰ τοῦ συμφυρμού πρὸς ἄλλο ἄσμα, τὸ τοῦ ὀρνέου, τοῦ φέροντος εἰς τοὺς ὀνυχὰς του κεφαλὴν ἀμαρτωλοῦ. Τὸ ἄσμα τοῦ Ὀλύμπου τὸν βασανιζόμενον ἀμαρτωλὸν λέγει κλέφτην τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀμαρτωλὸν τῆς Ἡπειροῦ, καὶ ἴσως ἐνεκα τούτου παρεπληνίσθησαν πολλοί, καὶ μετὰ αὐτῶν ἐπιφανεῖς κρητικοί, (ὡς ὁ Fauriel, ὁ Γάλλος ἱστοριογράφος J. Michelet, ὁ Tommaseo καὶ αὐτὸς πιθανῶς ὁ δαιμόνιος Götthe, ὁ μεταφράσας γερμανιστὴν τὴν παραλλαγὴν ταύτην), ὥστε νὰ διαγνώσῃσι βαθείας ἰδέας, ὡς ἐγκρυπτομένας ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ ζώματος, καὶ νὰ λάβωσι στρεβλὴν ἀντίληψιν τῆς καθόλου ἐννοίας αὐτοῦ. «Ἀπὸ ὅλα τὰ κλέφτικα τραγοῦδια τῆς συλλογῆς μου, λέγει ὁ Φωριέλ, προσέχει τοῦτο προπάντων εἰς ἀγρίαν εὐτολμίαν τῆς ἐπινοήσεως, ῥαγδαίαν φορὰν τῆς φαντασίας καὶ ἰσχυρὰν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως, τὰς χαρακτηριστικὰς δηλαδὴ ἀρετὰς πάντων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἴστων τῶν τοιούτων ζώματων. Ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τοῦ ζώματος εἶναι ὁ ἐταῖνος ἀγνώστου τινὸς θεσσαλοῦ κλέφτου, θανόντος ἐν πολέμῳ. Ἡ δ' ἔρις τῶν βουνῶν, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, καίπερ καθ' ἑαυτὴν ἔξοχος, οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν εἶναι εἰμὴ πάρεργον πρόσθεμα, πλαίσιον τρόπον τινά, κατάλληλον, ὅπως λαμπρότερον καὶ περιφανέστερον ἐξάρῃ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ἐγκώμιον τοῦ πεσόντος πολεμιστοῦ».

Ἄλλ' ἐν καρπαθιακῇ παραλλαγῇ ἢ κεφαλῇ, τὴν ὁποίαν ἐν κορυφῇ τοῦ ὄρους σπαράσσει διὰ τῶν ὀνύχων μέγας γύψ, εἶναι ἢ τοῦ ἀδίκου προεστοῦ τῆς χώρας, τοῦ καταδυναστεύοντος τοὺς πτωχοὺς, τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ καὶ ἀποκεφαλισθέντος ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τοῦ βασιλέως. Συνάπτεται δ' ἐπίσης χαλαρῶς τὸ δεύτερον τοῦτο ἄσμα πρὸς τὸ τῆς εριδος τῶν βουνῶν, ὡς καὶ πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτη, τοῦ ὁποῦ παραλλαγῆ τις περιλαμβάνει ὁμοίως τὸ αὐτὸ ἐπεισόδιον τοῦ ὀρνέου μετὰ τὴν κεφαλὴν.]

Ὁ Ὀλυμπος κ' εἰ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν,
τὸ ποῖ νὰ ῥήξῃ τὴ βροχή, τὸ ποῖ νὰ ῥήξῃ χιόνι.

Ὁ Κίσαβος ῥήχγει βροχὴ κ' εἰ Ὀλυμπος τὸ χιόνι.
Γυρίζε: τότε ὁ Ὀλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κίσαβου.

Ὡ «Μὲ μετὰ μαλώνης, Κίσαβε, μπρὲ τουρκοπατημένε,
ποῦ σὲ πατάει ἢ Κονιαριὰ κ' οἱ Λαρσινοὶ ἀγάδες.

Ἐγὼ εἶμ' εἰ γέρος Ὀλυμπος ἔς τὸν κόσμο ἔακουσμένε,
ἔχω σαράντα δυὸ κορφαὶς κ' ἔξηντα δυὸ χρυστάλας,
κάθε κορφή, καὶ φλάμπουρα κάθε κλαδί καὶ κλέφτης,
10 Κι' ἔταν τὸ πᾶρ' ἢ ἀνοιξὴ κ' ἀνοιξοῦν τὰ κλαδάκια,
γαμίζοῦν τὰ βουνὰ κλεφτικά καὶ τὰ λαγκαθὰ σκλητά,
Ἐγὼ καὶ τὸ χρυσὸν αὐτό, τὸ χρυσοπλουμισμένε,
πάνω ἔς τὴν πέτρα κάθεται καὶ μετὰ τὸν ἥλιο λέγει
15 «Ἦλιε μ', δὲν κροῦς τὰ ποταχὺ, μόν' κροῦς τὸ μεσημέρι,
νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, τὰ νυχσπίδαρά μου.»

Στ. 6. **Κονιαριὰ** τὸ ἔθνος τῶν Κονιαριῶδων, τῶν ἐκ Ἰκονίου ἐποικισθέντων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ νοτίῳ Μακεδονίᾳ Τοῦρκοισιν. Στ. 9. **φλάμπουρα** σαρματὰ (καὶ κρητικὴς ὀμάδος).

✱

24

[Τὸ ἄσμα εἶναι ἀλληγορικόν, ὑπονοοῦν κλέφτην, ὅστις καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα δὲν ἐννοεῖ ν' ἀπόσῃ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ παραμένει εἰς τὰ βουνὰ. Ὅμοιον εἶναι καὶ τὸ τεμάχιον, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὴν κατακλιθεῖσα τοῦ προηγουμένου ζώματος τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κίσαβου.]

Ἐνας αὐτὸς περήφανος, ἕνας αὐτὸς λεβέντης
ἀπὸ τὴν περηφάνεια του κ' ἀπὸ τὴν λεβεντιά του,
δὲν πάει τὰ κατώμερα νὰ καλοξεχειμάσῃ,
μοῦ μένει ἀπάνω ἔς τὰ βουνὰ, ψηλὰ ἔς τὰ κορφοδοῦνια.
5 Κ' ἔρρηξε χιόνια ἔς τὰ βουνὰ καὶ κρούσταλλα ἔς τοὺς κάμπους,
ἐμάργωσαν τὰ νύχια του κ' ἐπέσαν τὰ φτερά του.
Κι' ἀγνάντιο βγήκε κ' ἔκατσε, ἔς ἕνα ψηλὸ λιθάρι,
καὶ μετὰ τὸν ἥλιο μάλωνε καὶ μετὰ τὸν ἥλιο λέει.
10 «Ἦλιε, γὰρ δὲ βαρεῖς κ' ἐδῶ ἔς τούτῃ τὴν ἀποσκιοῦρα,
νὰ λειώσουνε τὰ κρούσταλλα, νὰ λειώσουνε τὰ χιόνια,
νὰ γίνῃ μιά ἀνοιξὴ καλὴ, νὰ γίνῃ καλοκαῖρι,
νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, νὰ γιάνουν τὰ φτερά μου,
νὰ ρθοῦνε τὰλλα τὰ πουλιὰ καὶ τὰλλα μου τὰδέρφια.»

Στ. 4. **μοῦ** (μόνον) ἀλλά. Στ. 6. **ἐμάργωσαν** = ἐξεπάρησαν. Στ. 14. **ἀποσκιοῦρα** = ἀνήλιος τόπος.

✱

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ

[Τίς ὁ Βασίλης τοῦ ἔσματος τούτου δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. μίᾳ παραλλαγῇ λέγει αὐτὸν υἱὸν παπαδιάς ἀπὸ τὴν Ράφρανην τῆς Θεσσαλίας. ἄλλη πατρίδα του μνημονεύει τὸ Πιονάρι τῆς Ποταμίας παρὰ τὴν Ἐλασσόνα. ἡ μὲν τὸν θέλει σύντροφον τῶν Θεσσαλῶν Μάνταλου καὶ Μπασδέκη. ἡ δὲ τοῦ Μπουκουβάλα· εἰς ἄλλην πάλιν παραλλαγῇ ἀντὶ Βασίλη ὁ κλέφτης ὀνομάζεται διὰ κοινοτέρου ὀνόματος Δῆμος. Ἴσως ἐκ τούτων ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι πρόκειται περὶ Θεσσαλοῦ κλέφτη τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἄλλ' οἰοσθήποτε καὶ ἂν ἦτο, τὸ τραγοῦδι του μᾶς παρέχει φυσικὴν καὶ ἀπέριττον διατύπωσιν τῶν συναισθημάτων. τὰ ὁποῖα παρόμοιον ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας τοὺς γενναίους ἄνδρας νὰ προτιμῶσι τὸν ἐλεύθερον βίον τοῦ κλέφτη εἰς τὰ βουνά. Καλλίστη διασκευῇ τοῦ ἔσματος τούτου εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου Λάμπρου ποιηθὲν «Μάννα σου λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω», ὅπερ ὑπελήφθη ὡς ἀκραιφνῶς δημῶδες, ἐδημοσιεύθη δὲ κατὰ πρῶτον μὲν ἐν τῇ συλλογῇ δημοτικῶν ἔσμάτων τοῦ Σπ. Ζαμπελίου καὶ ὕστερον πολλάκις.]

- «Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γένῃς νοικοκύρης,
γιὰ ν' ἀποκτήσης πρόβατα, ζευγάρια κι' ἀγελάδες,
χωριά κι' ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν.
— Μάννα μου ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης.
5 νὰ κάμω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καὶ νὰ μαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι 'ς τοὺς γερόντους.
Φέρε μου τ'ἀλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαριὸ τουφέκι,
νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ 'ς τὰ κορφοδούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους,
10 νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν, γιατάκια καπετάνων
καὶ νὰ σουρίζω κλέφτικα, νὰ σμίξω τοὺς συντρόφους,
ποῦ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιά καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανίταις.»
- Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάννα του, πουρνὸ ξεπροβοδεῖεται.
«Γειά σας, βουνὰ μὲ τοὺς γκρεμνοὺς, λαγκάδια μὲ τοῖς πάχναις!
15 — Καλὸ 'εστο τᾶξιο τὸ παιδί καὶ τᾶξιο παλληκάρι.»

Στ. 6. 'ς τοὺς γερόντους = τοὺς προεστοίς, τοὺς κοτσαμπάσιδες.

Μάννα, μ' ἐκατακάρτικες, ραριὰ κατὰρ μὲ σπασ.
Κλέφτης νὰ ρηῆς παιδάκι μου, κήπου, ρουνὰ κα τρεχά,
ἐλθμερίς 'ς τὸν πόλεμο, τὴ νύχτα κκραυά,
καὶ 'ς τὰ γλυκοχαράματα νὰ πιάνης τὸ ταμπούρι.

- 5 Νὰ ἦσουνα πετροπέρδικα 'ς τὰ πλάγια τοῦ Πατρίου,
ν' ἀγνάντευας πῶς πολεμᾶν οἱ κλέφτες μὲ τοὺς Τούρκους,
ν' ἀγνάντευας τὸ γιόκα σου μπροστὰ ἀπ' τὰ παλληκάρια.
Ὅμπρὸς ξεστρώνει τὴν Τουρκιά μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι,
κι' ἀπ' τὴ φωνή του τὴν ψηλὴ, ἀχλογάει ὁ τόπος.
10 «Βαρεῖτα, παλληκάρια μου, σκοτώνετε τοὺς σκύλους,
φυγὴ νὰ μὴν ἀφύσουμε ὀπίσω νὰ γυρίσῃ,
εἰ ἕκαμα ἔρκε φοδερό, Τούρκο νὰ μὴ, σκλαδῶσω.

[Πολλὰ κλέφτικα τραγοῦδια ὑπόθεσιν ἔχουν συνάντησιν καὶ εὐωχίαν κλεφτῶν, ὀλίγα τούτων ἀναφέρουν ὅτι εἶχον καὶ αἰχμάλωτον γυναῖκα νὰ τοὺς κερνᾷ νὰ πίνουν, ἢ ἀνόνημον ἢ ἄλλως εἰς ἄλλα ὀνομαζομένην. Ἡ ἐπομένη παραλλαγή ποιῶνται διὰ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ ἀτυχοῦς ἔρωτος κλέφτου πρὸς τὴν αἰχμάλωτον.]

- Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφταις
ὄλονυχτὸς κουρσεύανε καὶ τὴν αὐγὴ κοιμῶνται.
κοιμῶνται 'ς τὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ 'ς τοὺς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
Εἶχαν ἀρνιά καὶ φένανε, κριάρια σουδλισμένα.
5 εἶχαν κ' ἕνα γλυκὸ κρασί ἀπὸ τὸ μοναστήρι,
εἶχαν καὶ σκλάβο νέμορφη καὶ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
«Κέρνα μας, σκλάβο, κέρνα μας γεμάτα τὰ ποτήρια,
καὶ κείνονε νόπου ἀγαπᾷς γιὰ διπλοκέρασέ τον
καὶ 'ς τὸ δικό μου τὸ γυαλί ῥῆξε σπειρὶ φαρμάκι.
10 γιὰ νὰν τὸ πίνω βράδυ αὐγῆ, αὐγῆ καὶ μεσημέρι,
νὰ κατακάτσῃ ὁ σεβντάς, σεβντάς ποῦ χω γιὰ σένα.»

Στ. 11. σεβντάς (λ. τουρκ.) ἐρωτικὸς πόθος.

Καλῶς ἀνταμωθήκαμε νήμες οἱ ντερτιλῆδες.
 νὰ κλέψουμε τὰ ντέρτια μας καὶ τὰ παράπονά μας.
 Πάλε καλὰς ἀντάμωσας, πάλε ν' ἀνταμωθούμε.
 Ἔς τὸν Ἅγιο Λιᾶ, ἔς τὸν πλάτανο, ψηλά ἔς τὸ κρουονέρι,
 ὃ πῶχον οἱ κλέφταις σύνοδο κ' οἱ καπιταναραῖοι.
 πῶχον ἄρνιά καὶ ψένουνα, κριάρια σουγλισμένα,
 ὅπ' ἔχουν καὶ γλυκὸ κρασί ἀπὸ τὸ μοναστήρι.
 κ' ἔχουν τὴν Γκόλφω ἔς τὸ πλευρὸ καὶ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
 Κι' ὁ καπετάνιος τοὺς μιλάει, κ' ὁ καπετάνιος λέει.
 10 «Γιὰ φάτε, πιέτε, βρέ παιδιᾶ, χρήτε, νὰ χαροῦμε
 τοῦτον τὸ χρόνο τὸν καλὸ, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει.
 γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ ἔς ἄλλον κόσμο πάμε.»

[Τὸ ἐπόμενον ἔσμα συνέδεσαν ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὸ ἴδιον γάθμα του, κατὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἦτο κλέφτης ἐν τῷ βουνῷ. Τὸ γεγονός διηγεῖτο ὁ ἴδιος, καὶ τὴν διήγησιν αὐτοῦ καταγράφηκε ὁ Τερτσέτης. ἀκούσας παρὰ τρυφίας ἐκ τῆς οἰκουμένης τῶν Κολοκοτρωναίων. Ἔχει ὅς ἑξῆς.

Ἦταν Λαμπρὴ ἀήμερα ἦταν ὄγδοημετὰ σέπτεμβρα καὶ ἦτον εἰς τὸ μεγαλύτερον βουνὸ τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ ἡμέρας τοὺς εἶχαν εἰδηση δοσμένη, ὅτι θὰ πάνε ἀλλοσευμένους ἐκείνῳ πεινήντα ἀνθρώπους. Ἐδιαμοίρασα. ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, τοὺς μισοὺς συντρόφους εἰς τὸ ἄλλο βουνό, ἔβαλε τὰ μαρσουλία μὲ μεγάλη πρόβλεψη, διὰ νὰ ζωοῦμε τὴ Λαμπρὴ μὲ ἀσφαλισμένους. Ἐδιαμοίρασθίκαμε λοιπὸν καὶ τοὺς εἶπα: Ἐ ἀδελφοὶ χριστιανοὶ, νὰ εἴμαστε συγκεντρωμένοι, ὄχι, ὄχι ποὺ μὰς ὀνομάζουν οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ γουναρικό κλέφταις, νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἴωντανούς. Ἄν θέλετε νὰ μ' ἀκούσετε, νὰ κορυμώσωμε τὰ χιμαλιά μας εἰς τὰ ἔλατα, αὐτὰ εἶναι ἡ ἐκκλησίᾳ μας, ἡ Λαμπρὴ μας, καὶ νὰ ἀσπασθούμεν καὶ νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας, ποὺ πάνε νὰ τοὺς φυλακίσουν διὰ παντός εἰς τὰ δεσμά. Ἄπανε ποὺ καθήσαμε νὰ φάμε, εἶπα πάλε: Ἄν εἴμαστε ἀδελφοὶ, νὰ χύσωμε τὸ αἷμα μας διὰ τοὺς ἀδελφούς μας. Πρῶτα τοὺς ὄρμηγευσσα μιλητὰ, ἔπειτα τὸ ἔκαμα καὶ τραγοῦδι καὶ τοὺς τὸ ἐτραγοῦδησα. (Ἔπεται παραλλαγὴ τοῦ ἔσματος). Ἄπανε ποὺ ἐκορυμωσανε τὰ φημένα, ὁ θεὸς τοὺς ἐπήγε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐκτύπησαν, ἐλαβόθηγε ἕνας πρῶτος ἀπὸ τὰ παλληκάρια, ἐσοτώθη ἕνας πρῶτος ἐξ ἀδελφῶν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ πήραν τὸ κεφάλι του. Ἐκαμῶν πόλεμο. Ἦσαν δύο χιλιάδες στρατιῶται. Ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐσοτώθησαν ὄγδοημετὰ ἑπτὰ. Μὰς βοήθησε, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ Παναγία ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ καθαριότητά μας, ὅπου ἐπήγαμε νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας.»

Λέγων ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι ἔκαμεν αὐτὸς τὸ τραγοῦδι ἐνόει βεβαίως ὅτι προσήρμοσε γνωστὸν του ἔσμα εἰς τὴν περίστασιν. Διότι παραλλαγὰ αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς ἄλλους κλέφταις (τὸν Δημοσιό, τὸν Κώστα), καὶ τὸ ἀρχικὸν ἔσμα πιθανότατα ὑπόθεσιν εἶχε τὴν ἀπόσπασιν ἀπὸ τὸν Χάρων τῆς λείας του. Τὸν τύπον τοῦτον διετήρησαν, καθόσον γνωρίζω, δύο ἀνέκδοτοι παραλλαγὰί (τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀσπροποτάμου), ἄλλως δὲ καὶ τῆς Τρίτας τὸ γεφῦρι, τὸ ὁποῖον μνημονεύεται εἰς τὰς πλείστας παραλλαγὰς, σαφῶς δεικνύει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔσματος, ἀφοῦ τὸ γεφῦρι τοῦτο κατὰ τὰς δημώδεις δοξασίας εἶναι εἰς τὸν Κάτω Κόσμον.]

Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφταις
 ὄλονυχτις κουρσεύανε καὶ τὰς αὐγαῖς κοιμῶνται.
 Κοιμῶνται ἔς τὰ δασὰ κλαριά καὶ ἔς τοὺς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
 Εἶχαν ἄρνιά καὶ ψήνανε, κριάρια σουδλισμένα,
 ὃ μὰ εἶχαν κ' ἕνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν'ν τὰ παλληκάρια.
 Κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγε, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέει.
 «Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγοῦδάμε,

- δὲν κάνουμε κ' ἓνα καλό, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μας:
 — ὁ κόσμος φκείάνουν ἐκκλησιαστῆς, φκείάνουν καὶ μοναστήρια. —
 10 νὰ πάμε νὰ φυλάξουμε 'ς τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι.
 ποῦ θὰ περάσῃ ὁ βόιδοντας μὲ τοὺς ἀλυσωμένους
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγάλῃ οἱ σκληρωμένοι,
 νὰ βγάλῃ τῆς γήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει,
 π' αὐτὴ τὸ χει μονάκριδο 'ς τὸν κόσμο ξακουσμένο.»

30

- Ἀνάθεμά τα τὰ βουνά μὲ τὸ ζακόνι πῶχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἀνοιξή πολὺ βόδαμισμένα.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μέσ' 'ς τὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἢ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 5 Πηδᾶνε, παίζου καὶ γλεντᾶν καὶ ῥήγουν 'ς τὸ σημάδι.
 γυρίζουν καὶ 'ς τὴ σούγλα τους τὰ παχουλὰ τὰ κριάρια
 ποκεὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

Στ. β. βόδαμισμένα = γλοάζοντα, γεμάτα ἀπὸ γλοεροῦς θάμνους.

31

- Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καϊμένα,
 κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει.
 μόν' τάρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθί τροχάει.
 «Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο,
 5 πολλαῖς φοραῖς μὲ γλύτωσες, βόγηθα καὶ τούτ' τὴν ὥρα,
 νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμι.»

32

[Ὁ κλέφτης, ὁ ἐξαιρῶν τὸν βῆν αὐτοῦ, τὸν ἀποφύεται τὸ φρόνημα καὶ ἀποκαθιστῶντα αὐτὸν ἐπιειθέρον, προσφέρει δὲ πρὸς ἀνάδειξιν πολεμικῶν ἀρετῶν, δὲν ἀποκρύπτει, ὅτι ὁ τοιοῦτος βίος εἶναι τραχύτατος καὶ ὅτι πρέπει πολλὴν νύκτι κατεργασίαν καὶ ἀντοχήν πρὸς τῆς ταλαιπωρίας ὁ ἀπαλασμένος αὐτοῦ. Τὴν σκιερὰν ὄψιν τοῦ βίου τῶν κλεφτῶν ἐξικονίζει τὸ προαίτιον ἄσμα.]

- Παιδιά, σὰν θέτε λεδοντιὰ καὶ κλέφταις νὰ γενῆτε,
 νεμένα νὰ βρωτήσατε νὰ σὰς ἐμολογήσω
 τῆς κλεφτουριάς τὰ βάσανα καὶ τῶν κλεφτῶν τὰ ντέρτια.
 Μαύρη ζωὴ ποῦ κάνουμε ἔμεις οἱ μαῦροι κλέφταις!
 5 Ποτὲ μας δὲν ἀλλάζουμε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε.
 ὀλημερίς 'ς τὸν πόλεμο, τὴ νύχτα καρπούλι.
 Δώδεκα χρόνους ἔκαμα 'ς τοὺς κλέφταις καπατάνιος.
 Ζεστό ψωμί δὲν ἔφαγα, δὲν πλάγιασα σὲ στῶμα.
 τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, τοῦ ὕπνου τὴ γλυκάδα.
 10 τὸ χέρι μου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μου στῶμα.
 καὶ τὸ καριοφιλάκι μου σὰν κόρη, ἀγκυλιωμένο.

33

- Ποῦ σουν, περιστεροῦλα μου, τόσον καιρὸ ποῦ λείπεις;
 Πήγα νὰ μάσω λάχανα μὲ τᾶλλα τὰ κορίτσια.
 καὶ οἱ κλέφταις μᾶς ἀγνάντευαν ἀπὸ ψηλὰ λημέρια.
 «Κορίτσια μαυρομάτικα καὶ γαϊτανοφρυδάτα,
 5 γιὰ ἐλάτε 'ς τὸ λημέρι μας δυὸ λόγια νὰ σὰς ποῦμε.
 Μὴν εἶναι Τοῦρκοι 'ς τὸ χωριό, μὴν εἶναι κι' Ἀρβανίταις:
 — Ἐμεῖς ἐβγήκαμε ταχιά μέσ' ἀπὸ τὸ χωριό μας,
 δὲν ξέρουμε, δὲν εἶδαμε κι' ἂν εἶναι κι' ἄ δὲν εἶναι.»
 Σαράντα κλέφταις ἦτανε τριγύρω ξαπλωμένοι.
 κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο, ντυμένο 'ς τὸ χρυσάφι.
 ἀπίδια μᾶς ἐφίλεψε καὶ κρυὸ νερ' ἀπ' τὴ βρύση.
 «Σύρτε, κορίτσια, 'ς τὸ καλὸ κι' ἀνθρώπου μὴν τὸ πῆτε.»

34

ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΜΗ

[Ο κλέφτης Βαρλάμης, τόν όποϊον με τόσον πλαστικην
είκονα παρουσιάζει τὸ κατωτέρω ἔργο, εἶναι ἀγνωστὸς ἄλλοθεν.]

Τρία πλάτανα, τὰ τρία ἀράδα ἀράδα,
κ' ἕνας πλάτανος παχὺν ἴσκιον ἐπέχει!
Ἦ τὰ κλωνάρια του σπαθιά ναι κρεμασμένα,
καὶ ἔς τὴ βίτζα του τουφέκια ἀκουμπισμένα,
κ' ἀποκάτω του ὁ Βαρλάμης ξαπλωμένος.

35

Παιδιά, πῆρ' ὁ χινόπωρος, παιδιά, πῆρ' ὁ χειμῶνας,
πέσαν τὰ φύλλ' ἀπ' τὰ κλαριά, ξεσκιδώσαν τὰ λημέρια.
Παιδιά μου νὰ σκορπίσουμε, νὰ γίνουμε μπουλούκια,
πιάστε τοὺς φίλους τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς πιστοὺς κουμπάρους,
παιδιά μ', νὰ ξεχειμάσουμε καὶ τοῦτον τὸ χειμῶνα.

36

Θέλετε δέντρα ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε,
ἔς τὸν ἴσκιον σας δὲν κάθουμαι, μαῖδὲ καὶ ἔς τὸ δροσιό σας,
μόν' καρτερῶ τὴν ἀνοιξή, τῶμορφο καλοκαίρι,
ν' ἀνοιξῆ ὁ γαῦρος καὶ γῆ ὄξυά, νὰ σκιδώσουν τὰ λημέρια,
νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι ἔς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλαις,
νὰ ζώσω τὸ σπαθάκι μου, νὰ πάρω τὸ τουφέκι,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ καταράχια,
νὰ βγῶ ἔς τῆς Γούρας τὰ βουνά, ἔς τὰ κλέφτικα λημέρια,
γιὰ νὰ σουρίξω κλέφτικα λημέρι σὲ λημέρι,
νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου ποῦ τὰ χω σκορπισμένα,
νὰ πάμε νὰ πατήσουμε ναῦτὰ τὰ τουρκοχώρια,
νὰ κλάψουν μάνναις γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

37

Ἔχετε γιὰ ψηλὰ βουνά καὶ κἄμποι με τὰ βίτζα,
δροσιὰς με τὰ χερσάματα, νόχτες με τὸ ψαγγάρι,
καὶ σεις, μορὲ κλεφτόπουλα, ποῦ εἶσαστε παλληκάρια,
δὲ σας τρομάζει ὁ πόλεμος, πηδάτε σὰ λιοντάρια.

38

(Ο ΓΕΡΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ)

Γέρασα ὁ μαῦρος γέρασα, δὲ μπορῶ ἄ περπατήσω,
δὲ μπορῶ ἄ σύρω τᾶρματα, τὰ γέριμα τσαπράζια,
τοῖς πέντε ἀράδες τὰ κουμπιά, τὰ φλωροκαπνισμένα,
Τουφέκι μου περήφανο, πιστόλια πέρα πέρα,
καὶ σὺ σπαθί μου διμοσκι με τὴ χρυσή, τὴ χούφτα,
δὲν πρέπεστε γιὰ κρέμασμα, κ' οὐδὲ γιὰ τὸ παζάρι,
μὸν πρέπεστε γιὰ λεβεντιά καὶ γιὰ λιανὴ μεσοδία.

39

ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Φάτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρῆτε νὰ χαροῦμε,
κ' ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτα παρὰ εἶμαι λαβωμένος.
Πικρὴ ποῦ εἶναι ἡ λαβωματιά, φαρμακερό εἶν' τὸ βόλι!
Γιὰ πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλὰ ἔς τὸν ἄη θανάση,
ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά με τοὺς παχείς τοὺς ἴσκιους,
Κόψτε κλαριά καὶ στρώστε μου, κλαριά νὰ με σκεπάστε,
καὶ ἔς τὴ δεξιὰ μου τὴ μεριά ν' ἀφήστε παρεθύρι,
νὰ μπαϊζοβγαίνῃ τὸ πουλί, νὰ φέρνῃ τὰ χαμπέρια.

40

ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Κλαίνε τὰ δέντρα, κλαίνε, κλαίνε τὰ κλαριά,
 κλαίνε καὶ τὰ λημέρια ποῦ λημέριαζα.
 κλαίνε τὰ μονοπάτια ποῦ περπάταγα.
 κλαίνε κ' οἱ κρουοδρουσοῦλαις πόπινα νερό,
 κλαίνε καὶ τὰ μετόχια πόπαινα ψωμί.
 κλαίνε τὰ μοναστήρια πόπινα κρασί.

Φαρμάκι τὸ μολύδι κ' ἡ λαδωματιά
 τὰ μάτια μου σδησμένα κ' ὄλο μ' τὸ κορμί.
 ἔς τὴν ἐρημιὰ μονάχος, δίχως συντροφιά,
 θεριά θενά μὲ φάνε καὶ τᾶγρια πουλιά.

Στ. 5. μετόχια ἔξοχικά παραστήματα μοναστηρίων.

41

Τάντρειωμένου τᾶρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
 μόν' πρέπει τους ἔς τὴν ἐκκλησιά κ' ἐκεῖ νὰ λειτουργεῖῶνται,
 πρέπει νὰ κρέμωνται ψηλά ἔς ἀραχνιασμένο πύργο,
 νὰ τρώη ἢ σκουριά τὸ σίδερο κ' ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

42

[Ὁ κλέφτης ἀποβλέπει μὲν μετ' ἀδιαφορίας πρὸς τὸ θάνατον, ἀλλ' οὐδὲν ἤτιον μετὰ πόνον ἀναζητεῖται, ὅπως ἴσως θὰ εἶναι τὸ πλῆγμα εἰς τοὺς οἰκείους του καὶ περὶ τὴν μητέρα του. Τὸ συναίσθημα δι' τοῦτο ἐκφράζει τὸ ἔπιμενον ἄσμα, τοῦ ὁποῦ παραλλαγὰς τινεὶ ἔχουσι τὰ ἔπιμοιολογίου εἰς ἀποθανόντα ἐν τῇ ξενιτειᾷ. Οἱ συντροφοὶ οἵτινες θὰ κομίσουν τὸ θλιβερόν ἀγγελμα πρέπει μετὰ πολλῆς προφυλάξεως νὰ τὸ ἀνακοινώσουν, προπαρασκευάζοντες τοὺς οἰκείους εἰς τὸ ἄκουσμα, ὅπως μὴ δεινότερον φαῖν εἰς αὐτοὺς ἢ συμφορὰ ἂν αἰφνιδίως τὴν μάθουν.]

Παιδιά Μοραϊτόπουλα καὶ σεις Ῥουμελιωτάκια,
 μὰ τὸ ψωμί ποῦ φάγαμε, μὰ τὴν ἀδερφοσύνη,
 περᾶστε ἀπὸ τὸν τόπο μου κ' ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μου.
 Καὶ νὰ μὴν μπῆτε ἔς τὸ χωριὸ μὲ νῆλιο μὲ φεγγάρι,
 5 ντουφέκια νὰ μὴ ρήξετε, τραγούδια νὰ μὴν πῆτε,
 καὶ σὰς ἀκούσῃ ἡ μάγνα μου κ' ἡ δόλια γῆ, ἀδερφή μου.
 Κι' ἂ ρθοῦν καὶ σὰς ρωτήσουνε, πρώτη, φερά μὴν πῆτε,
 κ' ἂ σὰς διπλωρωτήσουνε καὶ δεύτερη, καὶ τρίτη,
 μὴν πῆτε πῶς σκοτώθηκα νὰ μὴν κακοκαρδίσουν
 10 μόν' πῆτε πῶς παντρεύτηκα νέδω ἔς αὐτὰ τὰ μέρη,
 πῆρα τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη, γῆς γυναῖκα,
 κ' αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα, ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια.

(ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ)

[Ὡς διηγείται τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, αἰσθανόμενος προσεγγίζοντα τὸν θάνατον, ἔκτισεν ὁ ἴδιος παρὰ τὸν Εὐφρότην πανώρειον τάφον καὶ κιβούριον τοῦ θανάτου, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου διὰ ν' ἀποθεθῆ τὸ σῶμά του. Καὶ οἱ συνεχίζοντες τὰς ἀκριτικὰς παραδόσεις κλέφταις, θνήσκοντες μὲν ἐν τῇ μάχῃ παραγγέλλουν εἰς τοὺς συντρόφους τῶν νὰ πάρουν τὸ κεφάλι τους, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐκτός δὲ τῆς μάχης φροντίζουν περὶ τῆς κατασκευῆς τάφου καταλλήλου διὰ νὰ διατηροῦν καὶ νεκροὶ τὰς ἀναμνησεῖς τοῦ πολεμικοῦ βίου καὶ μὴ διακόψουν τὴν ἄμεσον συναφειαν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτοὺς φύσιν, διότι φαντάζονται τὸν θάνατον ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ σκιώδη ἀνάκλασιν τῆς ζωῆς. Τὸ ἔσμα ἐν τῷ ὁποίῳ διατυπώνονται τοιαῦτα ἰδέαι φαίνεται παλαιότερον τῆς χρήσεως τῶν πυροβόλων ὄπλων, ὡς συνάγεται ἐξ ἐνὸς στίχου διατηρηθέντος εἰς τινὰς μόνον παραλλαγὰς, ὅπου κύριον ὄπλον τοῦ πολεμιστοῦ ἀναφέρεται τὸ κοντάρι. Ἄλλ' ἴσως εἶναι καὶ τῶν ἀκριτικῶν χρόνων προγενέστερον, καὶ τὰκριτικὰ ἔσματα, τὰ ὁποῖα ἠκολούθησαν οἱ διασκευασταὶ τοῦ ἔπους, καθὼς καὶ τὰ κλέφτικα ἐμμήθησαν ἀρχαιότερον μοιρολόγιον τοῦ αὐτοῦ θέματος, ἐκφράζον ὡς ὑστάτην θέλησιν τοῦ νεκροῦ τὴν κατασκευὴν μαρμαρίνου πολυτελοῦς τάφου, ἐξ οὗ νὰ δύναται νὰ ἐπικοινωνῇ οὗτος πρὸς τὴν ζωὴν. Εἰς τὸ πόρισμα τοῦτο καθοδηγοῦν αἱ παραλλαγὶ τοῦ ἔσματος, διακρινόμεναι εἰς τέσσαρας τύπους. Α' Εἰς τὸ μοιρολόγιον περὶ τοῦ τάφου ἀγάμου ἢ ἀνδρὸς καταλείποντος χήραν νέαν γυναῖκα. Β' Εἰς ὅμοιον περὶ τοῦ τάφου κόρης. Γ' Εἰς τὸ ἔσμα περὶ τοῦ τάφου ἀγνώστου ἢ ἀνωνύμου κλέφτου καὶ Δ' Εἰς τὸ ἔσμα περὶ τῶν τελευταίων παραγγελιῶν τοῦ Δήμου Μπουκουβάλα, κλέφτου θανόντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οὗτος δὲ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ νεώτατος τύπος. Μέρη τοῦ ἔσματος εἶναι συμπεφυρμένα καὶ μὲ τινὰς παραλλαγὰς ἑτέρου ἔσματος περὶ τοῦ λαβωμένου κλέφτη.]

Ὁ ἦλιος ἐθασίλευε καὶ ὁ Δῆμος παραγγέλνει:
Σύρτε, παιδιά μου, ἔς τὸ νερό, ψωμί νὰ φάτ' ἀπόψε,
καὶ σὺ Λαμπράκη μ' ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νὰ γένης καπετᾶνος.

δ Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε ἔς τὸν ἔρημο τὸν τόπο
γιὰ πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλά ἔς τὴν κρύα βρύση,
ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
Κόψτε κλαδιά καὶ στρώστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε τὸν πνευματικὸ νὰ μὲ ξομολογήσῃ,

10 νὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρήματα, ἐστὶ γὰρ κρημαμένα
ἐθώδεκα χρόνια ἄρματα, σὰκόντα χρόνια κλέφτης

Καὶ θγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ἄριτ' κιάουρι,
νὰ ναι πλατὸ γιὰ τάρματα, μακρὸ γιὰ τὸ κοντάρι.
Καὶ ἔς τὴ δεξιά μου τὴ μεριά ν' ἀρήστε παραθύρι,
νὰ μπαίνῃ ὁ ἦλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ ἄρσοι τὸ βράδι,
νὰ μπαίνουδραίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιγῆς τὰ γδόνια,
καὶ νὰ περνῶν οἱ γέμορραι, νὰ μὲ καλημερᾶνε.

[Ο θνήσκων πολεμιστής τοῦ κατωτέρω ἄσματος δὲν εἶναι γνωστός τις καὶ ὀνομαστός κλέφτης. Μία παραλλαγή τὸν ὀνομάζει Βέβρον, ἄλλη Δήμον, ἄλλη Γιαννάκη, εἰς τὴν μίαν χαρακτηρίζεται ἀορίστως ὡς ξένος καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας λέγεται Τούρκος μπέης. Εἰς τὰς τελευταίας τὸ γούρισμα τοῦ τραγουδιοῦ («λεβέντη Κωσταντή» ἢ «μῶρ' Κωσταντή») ἐγείρει τὴν ὑπόνοιαν μὴ πρόκειται περὶ πρωτοτύπου ἐξημνήσεως ἀνδραγαθίας κλέφτου τινὸς Κωσταντῆ διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν τελευταίων στιγμῶν μπῆ ἐπ' αὐτοῦ τραυματισθέντος. Ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ἔνθα ὑπόκειται ἡ σκηνὴ ποικίλλει εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς. Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄξιου (τοῦ Βαρδαρίου τὸν κάμπο), τὴν πεδιάδα τῆς Βουλγαρίας, τῆς Λεβαδιάς, τοῦ Φονιά καὶ τινὰ πεδιάδα τῆς Ἡπείρου, ἀορίστως ὑποδεικνυομένην. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι τὸ οὐσιώδες εἰς τὸ ἄσμα δὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ πολεμιστοῦ, οὔτε ὁ τόπος, ἀλλ' ἡ συνομιλία τοῦ θνήσκοντος μετ' τὸν ἵππον του, εἰς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθησαν τὰ ὀνόματα διαφόρων ἀνδρῶν ὑπαρκτῶν ἢ ἀνυπαρκτῶν. Κατάδηλον γίνεται τοῦτο ἐν ἡπειρωτικῇ παραλλαγῇ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ διασκευή εἶναι ἀτεχνότερα καὶ ὅπου ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς δολοφονίας χριστιανοῦ τινος Γιαννάκη εἰς τὸ Μπόμποβον ὑπὸ Ἀλβανῶν τῆς Παραμυθίας.

Ἡ δὲ συνομιλία τοῦ ἵππεως καὶ τοῦ ἵππου εἶναι μυθικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκουμεν εἰς τῶσματα καὶ τὰς παραδόσεις πλείστον λαῶν. Ὁ ἵππος δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ εὐγενέστατον καὶ νοημονέστατον τῶν κατοικιδίων ζῴων, ἐπιβάλλον διὰ τὴν ῥώμην καὶ τὸ παράστημα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ πολεμιστοῦ καὶ πολυτιμότερος βοηθὸς αὐτοῦ, ὃν ἐφαντάζετο συμμεριζόμενον τὰς χαρὰς τὰς θλίψεις καὶ τὴν δόξαν του. Ὁ ἵππος τοῦ ἥρωος ἔχει ὑπερφυσικά χαρίσματα, ὁμιλεῖ, προλέγει τὸν θάνατον ἢ τοὺς κινδύνους τοῦ κυρίου του, παρέχει συνετὰς συμβουλὰς, μετέχει τρόπον τινὰ θείας φύσεως. Παλαιότατον καὶ τελειότατον πρότυπον τοιοῦτων παραστάσεων εἶναι ὁ διάλογος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν ἵππων αὐτοῦ Εἰάνθου καὶ Βαλίου ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις διεπλάσθησαν οἱ μῦθοι περὶ τοῦ ἵππου τοῦ Ἀλεξάνδρου Βουκεφάλα καὶ περὶ τοῦ βροτόποδος ἵππου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Εἰς τὸ νεώτερον ἰνδικὸν ἔπος τὴν Ῥαμαϊάναν τοιοῦτος θαυμάσιος ἵππος εἶναι ὁ τοῦ ἥρωος Ῥα-νάννα, καὶ παρὰ τῷ Πέρσῃ ποιητῇ Φιρδούση ὁ ἵππος τοῦ Ῥου-στέμ. Καὶ εἰς τὴν Ἔδδαν τῶν Σκανδιναυῶν μνημονεύονται ἵπποι ἥρῶων ὁμιλοῦντες, καθὼς καὶ εἰς σουηδικὰ καὶ δανικὰ ἄσματα, εἰς μεσαιωνικὰ γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ ποιήματα, εἰς ῥωσικὰ ἐπικά ποιήματα καὶ σερβικὰ δημοτικὰ ἄσματα, καὶ εἰς οὐγκρικὰ ἄσματα καὶ παραδόσεις. Εἰς τὰ ἡμέτερα δὲ ἀκριτικὰ ἄσματα συχνότατα ἀναφέρονται τοιοῦτοι ἵπποι, καὶ ἀπηγήσεις ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων εὐρίσκονται καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἡμῶν δημῶδη ποίησιν. Παράδειγμα τούτου εἶναι καὶ τὸ προκείμενον ἄσμα.]

Κάτου 'ς τοῦ Φονιά τὸν κάμπο
καὶ 'ς τῆς θάλασσας τὸν ἄμμο,
'ς ἓνα δέντρο φουντωμένο,
μπέης ἦταν ξαπλωμένος,

5 κ' εἶχε ἄπαι του δερμένα,
καὶ βαρὴ σιδερωμένα.
Βρόνταχε τὰ πέταλά του,
κ' ἐσκουζε γιὰ τὸν ἄγα του.
«Σέχω ἄπάνου, ἀρέντη μπέν,
10 σὲ γυροῦσον 'ς τὸ σεφέρι,
τί σκουριάσκιν τᾶσματά σου,
καὶ τᾶσημοχαντζαρά σου.
— Δὲν μπορῶ, καίμενε γρίδα,
γιατὶ μ' ἔχουν λαθωμένο,
15 'ς τὴν καρδιά πιτυχημένο.
Σύρε, σκάψε με τὰ νόγια,
μὲ τᾶργυροπέταλά σου,
τρύχηξέ με με τὰ δόντια,
ῥῆξέ με μέσα 'ς τὸ χῶμα.
20 Ἔπαρε καὶ τᾶσματά μου,
δῶσε τα 'ς τὰ γονικά μου.
Ἔπαρε καὶ μαντήλι,
τὸ χρυσὸ τὸ δαχτυλίδι,
γὰ τὰ πάγγη τῆς καλῆς μου.
25 γὰ μὲ κλαίῃ, ὅταν τὰ βλέπη.»

45

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ

[Ο κλέφτης, τοῦ ὁποίου ἀναφέρει τὸν θάνατον τὸ κατωτέρω τραγοῦδι εἶναι ἄγνωστος. Πιθανῶς εἶναι ὁ Κώστας Καφρίτσας, κλέφτης τῶν Ἀγραφῶν, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς τὰς δύο μόνον φερομένας παραλλαγὰς ἢ ἑτέρο, τὸν ὀνομάζει Μήτσο.]

- Σηκώνομαι μιὰ χαρραυγή, μαῦρος ἀπὸ τὸν ὕπνο,
παίρνω νερὸ καὶ νίβομαι, μαντήλι καὶ σφουγγεῖωμαι,
ἀκούω τὰ δέντρα καὶ βογγοῦν καὶ ταῖς ὄξυαῖς καὶ τρίζουν,
καὶ τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν καὶ βαριαναστενάζουν.
- 5 Ἐκατσα καὶ τὰ βῶτῃσα γλυκὰ σὰν τὴ μητέρα.
«Τί ἔχετε ὄξυαῖς ποῦ χλίβεστε, λημέρια ποῦ βογγάτε;»
Κ' ἐκεῖνα μ' ἀποκρίθηκαν βαριαναστεναγμένα.
«Ἐχάσαμε τὴν κλεφτουριά καὶ τὸ λεβέντη Κώστα,
ὅπου χε δώδεκα ἀδερφοὺς καὶ τριανταδύο ξαδέρφια,
10 ποῦ φερνε σκλάβαις παπαδιαῖς μὲ τοῖς παπαδοπούλαις,
ποῦ φερνε καὶ τοῖς μπείσσαις μ' αὐταῖς τοῖς μπείσοπούλαις.»

46

[Αἱ παραλλαγὰὶ τοῦ ἐπομένου ᾠματοῦ ἔχουν διαφορετικὰ γῶνισμα ἐκάστη (οἷον, Ἐλένη μου, Ἐλένη, Ἐλένη φιλίμου, κτλ. — γάτε μπαμπάκι μου ἢ πέφδικα, γαῖα σου, μορφὴ μάγου μου. — Δέσπω βλαχοῦλα μ' — Δέσπω τοῦ Λιακατῶ κτλ.). Τὸ τελευταῖον ἂν μὴ καὶ τὸ προηγούμενον, ἀναφέρεται εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ καπετάνιου τῆς Ἀρτοτίνης τῆς Δορυδῆς Νίκου Λιακατῶ, ἀγαπητικὴν τοῦ ἀεματοῦ τοῦ τῆς Βουνηχώρας Ἀλιακούρη.]

- Παίρνουν γ' ἀνθήσουν τὰ κλαριά κ' ἡ πάχνη δὲν τ' ἀφήνει.
θέλω κ' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ καὶ δὲ μ' ἀφήνει ὁ πόνος.
- Σὰν παίρνης τὸν κατήφορο, τὴν ἀρχὴ, τὸ ποτάμι,
μὲ τὸ πλατὺ πουκάμισο, μὲ τὰσπρο σου ποδάρια.
5 χαμήλωσε τὴν μπόλια σου καὶ σκέπασε τὰ φρύδια.
νὰ μὴ φανοῦνε τὰ φιλιὰ, νὰ μὴ σὲ καταλάβουν,
καὶ σὲ ζηλέψουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξῆς τὰηδόνια.
- Σύρε νὰ εἶπῃς τῆς μάννας σου, νὰ μὴ μὲ καταρειέται,
τί θὰ τὴν κάμω πεθερά, τί θὰ τὴν κάμω μάννα.
- 10 Ἄιντε καὶ βάνε τάρματα, κ' ἔλα ἔς τὴν Κρύα Βρύση,
νὰ περπατάμε ἔς τὰ βουνά, ἔς τῆς Λιάκουρας τὰ χιόνια,
νὰ σαι τς αὐγούλας ἢ δροσιὰ καὶ τοῦ Μαγιοῦ ἢ πάχνη,
καὶ μέσα ἔς τὸ λημέρι μου νὰ λάμπῃς σὰν τὴν Πούλια.

Στ. 10. Βάνε τάρματα=στολίσου.

47

ΤΟΥ ΚΙΤΣΟΥ

[Τοῦ Κίτσου τὸ τραγοῦδι εἶναι κοινότατον πολλαχῶς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀγαπητόν. ἀλλὰ τίποτε σχεδὸν δὲν ἠξεύρομεν περὶ τοῦ κλέφτου αὐτοῦ ἢ περὶ τῶν χρόνων. καθ' οὓς ἔζησεν. Ἐκ μιᾶς παραλλαγῆς φαίνεται ὅτι ἦτο κλέφτης τοῦ Βάλτου καὶ τοῦ Σηρομέρου τῆς Ἀκαρνανίας, ἐξ ἄλλου δὲ ἄσματος μανθάνομεν ὅτι τὸ τέλος αὐτοῦ ἦτο διάφορον, ὅτι δὲν ἐκρεμάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐπιστρέφων ἐκ μάχης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν ὁ ἀδελφός του καὶ πέντε παλληκάρια του, ἐτραυματίσθη θανασίμως κατὰ τὴν εἰς Ἄγραφα ὁδὸν ὑπὸ ἐνεδρευόντων ἐχθρῶν. — Νεώτεροι διασκευαὶ τοῦ ἄσματος προσηρόσθησαν εἰς ληστὰς ἢ φυλακισμένους.]

Τοῦ Κίτσου ἡ μάγνα κάθουνταν ἔς τὴν ἄκρη ἔς τὸ ποτάμι,
μὲ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ πετροβολοῦσε.

«Ποτάμι, γιὰ λιγότεψε, ποτάμι, γύρνα πίσω,
γιὰ νὰ περάσω ἀντίπερα, ἔς τὰ κλέφτικα λημέρια,
5 πῶχουν οἱ κλέφταις σύνοδο κι' ὄλοι οἱ καπεταναῖοι.»

Τὸν Κίτσο τότε πιάσανε καὶ πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν,
χίλιοι τὸν πᾶν ἀπὸ μπροστά καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω,
κι' ὄλοξοπίσω πάγαινε νῆ δόλια του ἡ μαννοῦλα.

«Κίτσο μου, ποῦ εἶναι τάρματα, ποῦ τὰ χεῖς τὰ σαπράζια,
10 τοῖς πέντε ἀράδαις τὰ κουμπιά τὰ φλωροκαπνισμένα;
— Μάννα λωλή, μάννα τρελλή, μάννα ξεμουαλισμένη,
μάννα δὲν κλαῖς τὰ νιάτα μου, δὲν κλαῖς τὴ λεβεντιά μου,
μόν' κλαῖς τάρημα τάρματα, τάρημα τὰ σαπράζια;»

48

ΤΟΥ ΛΙΒΙΝΗ

(1685)

[Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ ἐνετοτουρκικοῦ πολέμου τὸν ἐπαναστατήσαντες ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ἑνετῶν κρησινάδες καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐκ Καρπενεῖου Λιβίνης. Οὗτος κατενίκησε μὲν τοὺς Τούρκους, συγκροτήσας μαζὴν ἐν τῷ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Γόλιανης τοῦ δήμου Καρπενεῖου λαφ. ὅστις ἔκτοτε ὀνομάζεται τοῦ Λιβίνη, ἀλλὰ μικρῶ ἕστερον καταδικασόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Ἑφρετανίας καὶ τῆς Φθιώτιδος ἔπεσεν ἐν Ἀραζοβῆ τοῦ δήμου Παρρακαμπυλίου τῆς Ἑφρετανίας. Τὸ προκείμενον ἄσμα ἀναφέρει τὰς τελευταίας ἀληθείας αὐτοῦ, διατάσσοντος νὰ παραδοθῶν τὰ ὄπια του εἰς τὸν ἀνήλικον υἱὸν του, ὅτε ἠβήσας θά δύναται νὰ φέρῃ καὶ νὰ τιμῆσῃ αὐτά.]

Τρία μεγάλα σύγνεφα ἔς τὸ Καρπενεῖσι πᾶνε,
τό νὰ φέρναι ἀστραπέδροντα, τᾶλλο χαλὰζοδρόμα,
τὸ τρίτο τὸ μακρύτερο μαντάτα τοῦ Λιβίνη.

«Σὲ σένα, Μήτηρ μου γαμπρέ, Σταθούλα ψυχροῦ μου,
5 ἀφῆνω τὴ γυναῖκα μου, τὸ δόλιο μου τὸ Γιώργη,
ποῦ ναι μικρὸς γιὰ φαμελιά κι' ἀπ' ἄρματα δὲν ζέρει.
Καὶ σὰ διαθῆ τὰ δεκαννιά καὶ γίνῃ παλληκάρη,
ἐλάτε νὰ ξεθάψετε τὰ δόλια τάρματά μου,
ποῦ τὰ χωσα ἔς τὴν ἐκκλησιά, μέσα ἔς τὸ ἄγιο βῆμα,
10 νὰ μὴ τὰ πάρουν τὰ σκυλιὰ κι' ὁ Τουργκοκωσταντάκης.»

Στ. 10. Κωσταντάκης προσετός τοῦ Καρπενεῖου, ἐχθρὸς τοῦ Λιβίνη, ὄβρι-
στικῶς ἐπικαλούμενος Τουργκοκωσταντάκης διὰ τὰ φιλόδοξα ἠρησμάτα αὐτοῦ.

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΛΙΟΝΗ

(περὶ τὸ 1750)

[Ὁ Χρήστος Μηλιόνης, ὄπλαρχηγὸς ἐκ Λαοιδός, συντροφεύσας μετ' ὄπλαρχηγόν τοῦ Βάλτου Μήτρον Τσεκούραν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἄρταν καὶ ἀπήγαγεν ἐκεῖθεν τὸν καθὴν καὶ δύο ἀγάδες, παρ' ὧν ἐξήτει λύτρα ὅπως τοὺς ἐλευθερώσῃ. Σφόδρα ταραχθεὶς διὰ τὸ τόλμημα τοῦτο ὁ μουσελῆμης τῆς Ἄρτης, ἦτοι ὁ ἐπίτροπος τοῦ πασᾶ, ἤξιωσε παρὰ τοῦ Ἑλληνοῦ προεστῆτος Μαυρομάτη καὶ τοῦ δεσβέναγα Μουχτάρ Κλεισοῦρα νὰ θανατώσῃ τὸν Μηλιόνην. Οὗτοι δὲ ἀνέθεσαν τὸ ἔργον εἰς τὸν Ἄλβανὸν Σουλεϊμάνην, ὅστις βλάμης ὢν τοῦ Μηλιόνη, ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ αὐτόν, χωρὶς νὰ διεγείρῃ ὑπόνοιαν. Ἄλλ' ὁ Σουλεϊμάνης, ὄτε μετ' ὀλίγον χρόνον συνήντησε τὸν παλαιὸν φίλον του εἰς τὸ χωριὸν Ἀλυμρόν τοῦ Βάλτου καὶ συνευαχθήθῃ μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ, ἐκρινεν ἄτιμον νὰ τὸν δολοφονήσῃ προδοτικῶς καὶ ἐπροτίμησε νὰ τῷ ἀποκαλύψῃ εἰλικρινῶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τὸν προσεκάλεσε δὲ νὰ παραδοθῇ ἐκουσίως. Ὁ Μηλιόνης ἠρηθήθῃ, συνεπλάκησαν διὰ τῶν ὄπλων καὶ κατὰ μοιραίαν συμπτώσιν ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο. Ὁ Μηλιόνης ἔζη περι τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς σωζομένης ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς ἐταιρείας σφραγίδος αὐτοῦ, ἣτις φέρει χρονολογίαν 1744.]

- Τρία πουλάκια κάθονται 'ς τὴ βράχη 'ς τὸ λημέρι
τὸ νὰ τηράει τὸν Ἀρμυρό, τᾶλλο κατὰ τὸ Βάλτο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογάει καὶ λέει:
- 5 Κύριε μου, τί νὰ γίνηκεν ὁ Χρῆστος ὁ Μηλιόνης;
Οὐδὲ 'ς τὸ Βάλτο φάνηκεν, οὐδὲ 'ς τὴν Κρύα βρύση.
Μᾶς εἶπαν πέρα περάσε κ' ἐπῆγε πρὸς τὴν Ἄρτα,
κ' ἐπῆρε σκιάβο τὸν κατὴ μαζί με δύο ἀγάδες.
Κι' ὁ μουσελῆμης τ' ἄκουσε, βαριά τοῦ κακοφάνη.
Τὸ Μαυρομάτη νῆκραξε καὶ τὸ Μουχτάρ Κλεισοῦρα:
- 10 «Ἐσεῖς, ἂν θέλετε ψωμί, ἂν θέλετε πρωτᾶτα,
τὸ Χρῆστο νὰ σκοτώσετε, τὸν καπετὰν Μηλιόνη.
Τοῦτο προστάζει ὁ βασιλιάς καὶ μῶστειλε φερμάνι.»
- Παρασκευὴ ξημέρωσε, ποτὲ νὰ μὴ εἶχε φέξη!
κι' ὁ Σουλεϊμάνης στάλθηκε νὰ πάγῃ νὰ τὸν εὔρη.
- 15 Ὅτὸν Ἀρμυρό τὸν ἔφτασε κι' ὡς φίλοι φιληθήκαν.
Ὅλονυχτίς ἐπίνανε ὅσο νὰ ξημερώσῃ.
Καὶ ὅταν ἔφεξε ἡ αὐγὴ πέρασαν 'ς τὰ λημέρια.
Κι' ὁ Σουλεϊμάνης φώναξε τοῦ καπετὰν Μηλιόνη:
- 20 «Χρῆστο, σὲ θέλει ὁ βασιλιάς, σὲ θέλουν κ' οἱ ἀγάδες.
Ὅσο 'ν ὁ Χρῆστος ζωντανὸς Τούρκους δὲν προσκυνάει.»
Μὲ τὸ τουφέκι τρέξανε ὁ ἕνας νὰ φάῃ τὸν ἄλλο.
Φωτιὰν ἐδῶσαν 'ς τὴ φωτιά, κ' ἔπεσαν εἰς τὸν τόπο.

ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

[Ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας, ὁ γενάρχης τῆς ἄλβανικῆς οἰκογενείας τῶν Μπουκουβαλαίων, ἀνεδείχθη περὶ τὸ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὡς ἐπιτυχῶς ἀντιπαθὴς καὶ προστατεύσας ἑλληρικᾶς κοινότητος τῆς Ἀχαρναίας καὶ τῶν Ἀργαίων κατὰ τὸν ληστικῶν ἐπιδρομῶν τῆς ἄλβανικῆς φάρας τῶν Μπισσοχουσίων (ἢ Μουσουχουσίων). Ἡ φάρα αὕτη, εἰς ἣν ἔρχετο καὶ ὁ διαβόητος Ἄλῃ πασᾶς, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ προπάππου τοῦτου Μουσταφᾶ ἢ Μέτσιο Χοῦσο (γίου τοῦ Χοῦσο). Ἰσησάντος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἰσχυρᾶς ληστικᾶς συμμορίας καταρτίζουσα, δὲν περιορίζετο εἰς τὴν ληστευσίαν καὶ καταδυνάστευσιν τῶν πληθίων τοῦ Τεπελενίου χωρίων, ἀλλ' ἐπεξέτεινε τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῆς καὶ περὶ τῶν ἡπειρωτικῶν συνόρων. Οὐχὶ δ' ἀπαξ συνεκρούσθη πρὸς τὴν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν τῶν Μπουκουβαλαίων, ὡς συναγεται ἐκ διαφόρων δημοτικῶν ἀσμάτων τοῦτου δ' ἕνεκα καὶ ὁ Ἄλῃ πασᾶς ἔτρεφε μῖσος κατὰ πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης. Περιφανεστέρα πασῶν τῶν συγκρούσεων τοῦτων γαίνεται ὅτι ἐθεωρεῖτο ἢ παρὰ τὸ Κεράσοβον (ἄγνωστον ἂν τὸ Κεράσοβον τοῦ Μεσολογγίου ἢ τὸ τῶν Ἀργαίων), τὴν ὁποίαν ἐξυμνεῖ τὸ ἐπόμενον ἄσμα. — Ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας μετέσχε καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, καταφυγὼν μετὰ τὴν καταστολὴν ταύτης εἰς Ῥωσίαν.]

- Τί νὰ ναι ὁ ἀχὸς ποῦ γίνεται κ' ἡ ταρχή, ἡ μεγάλη,
'ς τὴ μέση 'ς τὸ Κεράσοβο καὶ 'ς τὴ μεγάλη χώρα;
Ὁ Μπουκουβάλας πολεμάει μετ' οὓς Μουσουχουσάιους.
Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βραχί, καὶ τὰ βουνὰ βογγᾶνε.
- 5 Κ' ἕνα πουλάκι φώναξε νὰπὸ ψηλὸ κλαράκι:
«Πάψε, Γιάννη μ', τὸν πόλεμο, πάψε καὶ τὸ τουφέκι,
νὰ κατακάτῃ ὁ κουρνιαχτός, νὰ σγκωθῇ ἡ ἀντάρα,
νὰ μετρηθῇ, κ' ἡ κλεφτουριά, νὰ μετρηθῇ τὰσκέρι.»
Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς φοραῖς καὶ λείπουν πεντακόσιοι,
μετριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβένταις.

Στ. 7 *κουρνιαχτός* = *κοινοποιός*; *ἀντάρα* = τὸ ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν πυροβολισμῶν νέφος.

51

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΑΡΑ

[Ὁ Κώστας Ζαχαριάς, ὁ ἐπιλεγόμενος Κωσταντάρης, ἦτο γυναικάδελφος τοῦ ἀρματοῦ Βοιζόλακα, διεδέχθη δ' αὐτὸν εἰς τὸ ἀρματοῦλίκι τῶν Σαλόνων, τῆς Δωριδος καὶ τοῦ Μαλανδρίνου κατὰ τὸ 1740. Ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον κατὰ τὸ 1755.]

Ἐγέρασα, μωρὲ παιδιὰ, ἔς τοὺς κλέφταις καπετάνιος,
 τριάντα χρόνια ἀρματοῦλος, πενήντα χρόνια κλέφτης.
 Θέλω ν' ἀφήσω τὴν κλεψιά, καλόγερος νὰ γένω,
 καλόγερος καὶ γούμενος καὶ βραστουλιμένος.
 Δέκα χωριὰ νὲχάλασα, τὰ ξαναφκειάνω πάλε,
 δυὸ μοναστήρια χάλασα, τὰ ξαναχτίζω πίσω.
 Καὶ σὰς χαρίζω τάρματα μαζί με τὴν εὐχή μου.
 Νὰ βῆνω καὶ ἔς τὸ θυμιατὸ μπαροῦτι ἀντὶς λιβάνι,
 νὰ μοῦ θυμάη τὸν πόλεμο, τὰ περασμένα νιάτα,
 σεῖς νὰ χαλάτε τὴν Τουρκιά, κ' ἐγὼ νὰ σὰς σχωράω.

52

ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗ

(1771)

[Ὁ Μῆτρος Βλαχοθανάσης, ἐκ Βουνιχώρας τῆς Φωκίδος, ἦτο ὀνομαστὸς ἀρματοῦλος κατὰ τὰ μέρη τοῦ III αἰῶνος. Ὁ διάσημος Ἀνδρότσος, ὁ πατὴρ τοῦ Οὐδυσσεῦς, ἦτο κατὰ τὴν νεότητά του προτοπαλλημαρον αὐτοῦ. Κατὰ τὸ 1771, ὅτε ὁ Βλαχοθανάσης ὑπέστησε ὡς εἶχεν αποφασίσῃ νὰ μεταλλάξῃ βίον γιὰ νὰ πεθάνῃ ἡσυχῶς ἔς τὰ χρόνια του, ὁ Ἀνδρότσος μελετῶν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ τῆς Ναυπάζτου, καὶ γινώσκων ὅπως πολέμιος συντρόφος ἰδὸ ἦτο ὁ γέρον μωροπατέρας του, τὸν ἐπεισε νὰ μετασχη τοῦ ἀγῶνος. Πρὸ τῆς Ναυπάζτου συνεπλάκησαν οἱ κλέφταις πρὸς τὸν Μουχτάρ, ἰσχυροτάτας ἐχοντα δυνάμεις· ἡ μάχη διήρκει ἐπὶ πολλὰς ὥρας, ὅτε ὁ γηραιὸς Βλαχοθανάσης ὤρησε μετὰ τὸ ξίφος πρὸς τὸ κέντρον τῶν ἐχθρῶν. Καίτοι δ' ἐπληρώθη εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸν λαμπρὸν ἐπροχώρει, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γιάννη Σουλκιάτη, ἀλλὰ τραυματισθέντος καιρίως καὶ τούτου, στραφεὶς ὡς βοήθησεν αὐτὸν, ἐπληρώθη θανασίμως εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ αἷπτον παρεκάλε τὸς συντρόφους του νὰ τοῦ πάρουν τὸ κεφάλι. Ὄρησαν οὗτοι ὡπὼς ἀποκομίσαι τοὺς νεκροὺς καὶ δεινὸς συνήφθη ἀγῶν, ὅτε προσδραμόντος εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τούρκων τοῦ δερβέναγα τῆς Ναυπάζτου Μητσομπόλου, μετὰ πολλῶν ἀνδρῶν, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσωσι, καταλιπόντες τοὺς νεκροὺς. Αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἀπεκόπησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ περιήχθησαν ὕστερον πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τὴν Ναυπάζτου καὶ τὰ πέριξ, παρεδόθησαν δὲ τελευταῖον εἰς τὸν μπετὴν τῶν Σαλόνων.]

Τρία πουλάκια κάθονται ψηλὰ ἔς τὴ Βουνιχώρα,
 τέ να τηράει τὴ Λιάκουρα, καὶ ἄλλο τὴν Κωστάρτσα,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο ρωτάει τοὺς διαδάτεις·
 « Διαδάτεις ποῦ διαθάνετε, στρατιώτεις ποῦ περνάτε,
 5 μὴν εἶδετε τς ἀρματοῦλους καὶ τὸ Βλαχοθανάση,
 ποῦ γέρασεν ἀρματοῦλος, ἔς τοὺς κλέφταις καπετάνιος;
 — Ἐμεῖς προφῆς τὸν εἶδαμε ἔς τὸν Ἐπαχτον ἀπόξω,
 δυὸ μέραις ἐπολέμαγε μετὰ Τούρκους τρεῖς χιλιάδες.»

« Ἀνδρούτσο, τί κλειστήκαμε, σὰ νὰ μαστε γυναῖκες; »
 10 Τὸ γιαταγάνι τραύηξε κ' ἕνα γιουροῦσι κάνει.
 Τοῦ πέφτουν βόλια σὰ βροχή, κανόνια σὰ χαλάζι.
 Τρεῖς μπάλαις τοῦ ἐρρήξανε, πικραῖς φαρμακωμέναις.

Ἡ μιὰ τὸν πήρε ἔς τὸ λαιμό, ἡ ἄλλη μέσ' ἔς τὸ χέρι,
 κ' ἡ τρίτη ἡ φαρμακερὴ τὸν ἤδρε ἔς τὸ κεφάλι.
 «Κόψτε μου τὸ κεφάλι μου, νὰ χεστε τὴν εὐχὴ μου!»

Κι' ὁ Ἄνδρουτσος βγάει μιὰ φωνή, πικρή, φαρμακωμένη·
 «Παιδιά, τραυάτε τὰ σπαθιά, κι' ἀψήτε τὸ ντουφέκι,
 νὰ μὴ μᾶς πάρη ἡ Τουρκιὰ τοῦ Βλάχου τὸ κεφάλι,
 ποῦ γέρασεν ἀρματωλός, ἔς τοὺς κλέφταις καπετάνιος.»

20 Βλάχο, καλὰ καθόσουε ψηλά ἔς τὴ Βουνιχώρα,
 θυμήθηκες τὰ νιάτα σου, κ' ἐπήρ' ὁ νοῦς σ' ἀγέρα,
 καὶ τώρα τὸ κεφάλι σου τὸ πήρανε οἱ Τούρκοι.
 Τὸ σεργιανᾶνε ἔς τὰ χωριά καὶ παίρρουνε μπαξίσι,
 ἔς τὸ Σάλωνα οἱ μπέηδες χούφταις φλωριά κερνᾶνε.

Στ. 2. *Κωστάρισα χωρίον τοῦ δήμου Βοιμέας τῆς Φωκίδος.* Στ. 7. *Ἐπα-
 χτος ἢ Ναύπακτος.* Στ. 18. *Βλάχος ὁ Βλαχοθανάσης.* Στ. 24. *κερνᾶνε προσ-
 φέρουν μπαξίσι (φιλοδώρημα) εἰς τοὺς περιάγοντας τὴν κεφαλὴν τοῦ Βλαχοθανάσης.*

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ
 ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΥ ΒΕΝΕΤΣΑΝΑΚΗ
 (1780)

[Ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, συμπράξας μετὰ τὸν ἑπὶ τὸν Καπετάνισσα Τούρκων τῷ 1779 πρὸς ἐξόντωσιν τὸν ἐπιμαζὸν χρόνον μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπανάστασος τοῦ 1769 ἠθροῦντο τῆς Πελοπόννησον ἀλβανικῶν σιφῶν, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, κατασηνοῦντος εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης, νὰ προσέλθῃ καὶ δηλώσῃ ὑποταγὴν (τὴν προσκυνήσῃ). Ἄλλ' οὗτος δὲν ὑπήκουσε, διαφόρους φέρον προφάσεις, μετώπισε δ' ἐκ Γορτυνίας εἰς τὴν Καστάνιτσαν τῆς Μάνης (νῦν τοῦ δήμου Μελετινῆς τῆς Λακεδαιμόνης) πλησίον τῆς Βαρδουνίας, ἔδρας τῶν Ἀλβανῶν Βαρδουνιωτῶν, ὅπου διέμενε εἰς ὄχυρούς πύργους ὁ ἰσχυρὸς φίλος τοῦ καπετάνιος Παναγιώταρος Βενετσανάκης. Εἶχε δὲ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς του καὶ τὰς οἰκογενεῖας αὐτῶν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1780 ὁ Καπετάν πασῶς, καταπλεύσας μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς Γύθειον, προσεκάλεσεν ἐπανειλημμένως τὸν Παναγιώταρον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ προσκυνήσουν. Ἄλλ' οὗτοι ἠρηθήσαν, ἂν καὶ μόλις 150 ἄνδρας εἶχον ὑπ' αὐτοὺς καὶ ἐγίνωσκον ὅτι ὁ Τούρκος ναύαρχος διέθετεν ἰσχυρὰν ἀποβατικὴν στρατιάν, περὶ τοὺς δεκαεπιτάσιους, καὶ πυροβολικόν. Εἶχον πεποίθησιν εἰς τὴν ὀχυρότητα τῶν πύργων τῆς Καστάνιτσας καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανον παρὰ τῶν καπετανίων τῆς Μάνης, τοὺς ὁποίους ὁ Παναγιώταρος ἐκάλεσε νὰ τρέξουν πρὸς βοήθειάν του. Ἀλλὰ τὴν μὲν ἀποστολὴν ἐπιζουριῶν ἐματαιώσεν ὁ μπέης Μιχαὴλ Τρουπάκης, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος διερμηνεῦς τοῦ στόλου Μαυρογένη, στενότατα δ' ἐπολιόρησε τοὺς κλεισθέντας εἰς τοὺς πύργους ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Ἀλὴ μπέης. Οἱ πολιορκούμενοι ἀντέστησαν γενναίως ἐπὶ δώδεκα ἡμερονύκτια, ἀλλὰ μὴ βλέποντες νὰ ἔρχεται ἡ προσδοκωμένη βοήθεια ἀπεφάσισαν νὰ διασχίσουν ξιφίρεις τοὺς πολιορκητάς, μόνην ὀδὸν σωτηρίας νομίζοντες τὴν τοιαύτην τολμηρὰν ἔξοδον. Καταλιπόντες δὲ εἰς τὸν ἕνα πύργον τοὺς ὑπεργήρους γονεῖς τοῦ Παναγιώταρου μεθ' ἑνὸς ὁπαδοῦ του, ὅπως θέσῃ πῦρ εἰς τὴν ἐν τῷ πύργῳ πυρίτιδα, ἐξῆλθον πάντες μετὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά. Καὶ διέσπασαν μὲν τὴν ζώνην τῶν πολιορκητῶν, ἀπολέσαντες τρεῖς μόνον πολεμιστάς, ἀλλὰ καὶ πολλὰ γυναῖκες καὶ παιδιά συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Οἱ ἐξεληθόντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς χωρίον τῆς Μάνης, ὅπου θὰ εὑρισκαν ἴσως ἀσφάλειαν, ἀλλ' ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνελήφθησαν καὶ ἐφρονεύθησαν οἱ πλείστοι. Ἐφρονεύθη καὶ ὁ Παναγιώταρος καὶ οἱ υἱοὶ του, ὁ Κολοκοτρώνης, πληγωθεὶς κατὰ τὴν ἔξοδον, καὶ δύο ἀδελφοὶ του, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ καὶ τὰ τέκνα του, πλὴν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τὸν ὅποιον μετὰ τῆς μητρὸς του καὶ μιᾶς ἀδελφῆς του διέσωσαν τὰ παλληκάρια τοῦ πατρὸς του.

Εἰς τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα τρία ἔσοματα.]

Α'

- Πολύ σκοτίδιωσε ὁ οὐρανός, πάλι νὰ βρέξῃ θέλει,
σκοτίδιωσε ἡ Μαυρομηλιά καὶ τῆς Μγλιᾶς ὁ κάμπος.
Ἐσύρανε τὰ βέματα, ἐσύραν τὰ λαγκάδια,
κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα, κ' ἐκόπη τὸ γιοφύρι,
5 ποῦ καὶ περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωνάιοι,
μὲ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημομπιστέλαις.
Κινῶν καὶ πᾶν ἔς τὴν ἐκκλησιά γιὰ νὰ λειτουργηθοῦνε,
φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημοπαλάσκαις.
Σίντας ξελειτρουγήσανε καὶ βγήκαν ἔς τὴν κουθέντα,
πετάχτηκε ὁ Κωσταντῆς καὶ λέει τοῦ Δημητράκη,
«Τοῦτ' ἦ χαρὰ ποῦ χομ' ἐμεῖς σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ,
πολλὴ Τουρκιά μᾶς ἔξωσε, ὁ θιὸς νὰ μᾶς γλυτώσῃ.»
Τάκούει ὁ Παναγιώταρος κ' ἐσθήστη ἀπὸ τὰ γέλοια.
«Τί λές, κουμπάρε Κωσταντῆ, τί λές, τί κουθεντιάζεις;
15 Τίχαρις εἶναι τοῦ Μυστρά νὰ τὸ πατοῦν οἱ Τοῦρκοι;
Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκε τῆς Καστανιάς ὁ πύργος,
οὐδὲ ὁ Τοῦρκος τὸν πάτησε, μαῖδὲ καὶ ὁ Ἀλλαμᾶνος.»
Κι' ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἦ συντυχιά κρατειώταν,
Μπουλούκπασας τοὺς ἔκλεισε μὲ χίλιους πενταχόσιους.
- 20 Τρεῖς περδικούλαις κάθονται ἔς τὸν πύργο τῆς Καστάνιας,
ἢ μία κλαίει τὸν Κωσταντῆ, ἢ ἄλλη τὸ Δημητράκη,
κ' ἢ τρίτη ἢ καλύτερη κλαίει τὸν Παναγιώτη.

Στ. 2. *Μαυρομηλιά Μηλιά χωρίον καὶ πεδιάς αὐτῆς ἐν Μάνη.* 6. *μπαϊράκια σημαίας. Λέγεται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης πρῶτος τῶν κλεφτῶν εἶχε σημαίαν, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ζαχαριάς, ὁ ὁποῖος νέος ὄν ἦτο ἀπὸ τὰ παλληκάκια τοῦ Κολοκοτρώνη.* Στ. 8. *πόσι κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν κλεφτῶν κροσσωτόν, ἀντικαθιστῶν τὸ φέσι.* Στ. 9. *Δημητράκης, ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντῖνου Κολοκοτρώνη, υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλη.*

Β'

- Τί ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνά ὅπου εἶναι βουρλωμένα,
κὰν ὁ βοριάς τὰ βάρεσε, κὰν ἡ νοτιά τὰ πῆρε.
Μηδὲ ὁ βοριάς τὰ βάρεσε, μηδ' ἡ νοτιά τὰ πῆρε,
παλεύει ὁ Καπετὰν πασιάς μὲ τὸν Κολοκοτρώνη.
5 Στεριά παλεύει ὁ Ἀλῆ μπειης μ' ἀρμάτα τοῦ πελάγου.

- Ἐς τὴν Ἄρια ποῦ ἐρρηξέ τ' ὄρθι διακόζει τὰ ψεγάκια.
«Ποῖος εἶν' ὁ Παναγιώταρος, ποῖος δὲν Κολοκοτρώνη,
νὰ ρηθοῦν νὰ προσκυνήσουνε, βραχιάδες νὰ γενοῦνε.
Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος, παρῆενο τὸ φᾶνι,
10 «Δὲν προσκυνοῦμε Ἀλῆ μπειη, ὁ κὺς σου μὴν τὸ βᾶνι,
τᾶρματα δὲν τὰ δίνουμε, βραχιάδες νὰ γενοῦνε,
παρὰ θὰ γίνῃ πόλεμος μὲ τόπια, μὲ ντουφέκια.
Κι' ὁ Ἀλῆ μπειης σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κικαριῆ,
Δώδεκα ἡμέρας πολεμάει μὲ τόπια μὲ ντουφέκια.
15 τὴν Κυριακῆ, τὸ δειλινὸ μεγάλα τόπια βγάλεν,
καρσί ε' τὸν πύργο τὰ βάλαν, τὸν πύργο νὰ χαλάσουν.
Βλέπουν τὸν πύργο κ' ἔτρεμα, κ' ἤθελε γιὰ νὰ πέσῃ...»

Στ. 5. *ἀρμάτα τοῦ πελάγου ἀποβατικὸν ἄρμα.* Στ. 6. *Ἄρια ὁ τόπος ὅπου ἰσοστατοῦνται (ἐρρηξε τ' ὄρθι) ὁ δεικτικὸς τοῦ ἀποβατικῶν ἄρματος Ἀλῆ μπειης, ἀπέχων μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Καστάνιας.* Στ. 12. *τόπια κικαριῆ.*

Γ'

- Ἐσεῖς βουνά, ψηλά βουνά, μὲ τὰ δασιὰ κλαριά σας,
μὲ τὰ δασιὰ τὰ ἔλατα, τὸ ἐν' ἀπάνω ἔς τᾶλλο,
καὶ πύργε τῆς Καστάνιας, ὅπου βαστάτε κλέφταις,
τοὺς κλέφταις τί τοὺς κάματε, τοὺς Κολοκοτρωνάιους;
5 ὅπου φοροῦν χρυσὰ σπαθιά, μπαλάσκαις ἀσημένιας,
χρυσὰ ἴν' καὶ τὰ ντουφέκια τους, χρυσὰ μαλαματένια,
καὶ τὰ τσαπράζια ποῦ φοροῦν, οὐλο μαργαριτάρια.
Κεῖνοι τὸ Μάρτη ἐδῶ ἦσανε καὶ τὸ μισὸν Ἀπρίλη,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἄη Γιωργίου, ποῦ εἶναι τὸ πανηγύρι,
10 φίλοι τοὺς ἐπροσκάλεσαν, τοὺς εἶχανε τραπέζι.
Πάνω πὸδάλαν τὰ φαγιὰ, κ' ἔκαμαν τὸ σκαυρό τους,
φιλή φωνίτσαν ἄκουσαν, φιλή φωνὴ νάκουνε.
«Γι' ἀφήστε τὰ καλὰ φαγιὰ καὶ πάρτε τὰ ντουφέκια,
τί οἱ Τοῦρκοι σᾶς ἐπλάκωσαν, τί οἱ Τοῦρκοι σᾶς ἐπῆραν.»
15 Καὶ τὰ ντουφέκια πήρανε, καὶ τὰ σπαθιά τραυῆξαν,
τοὺς Τοῦρκους ἐκυνήγησαν, τοὺς κάμαν ἕνα ἕνα.

54

ΤΟΥ ΣΤΕΡΓΙΟΥ

(1789)

[Ότε ὁ Ἀλῆ πασᾶς, λαβὼν ἤδη ἀπὸ ἐνὸς ἔτους τὸ πασαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων, διωρίσθη ἐπόπτης τῶν κλεισφωριῶν (*ντερβεντάτ νασίρ*), τῷ 1789, ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ ἀμειλίτως τοὺς κλέφταις, ἀντικατέστησε δὲ καὶ τοὺς Ἑλληνας ἀρματωλοὺς δι' Ἀλβανῶν. Ὁ Στέργιος, τὸν ὁποῖον μόνον ἐκ τοῦ ἔσματος τούτου γνωρίζομεν, ἦτο ἐκ τῶν καταδιωκομένων ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κλεφτῶν.]

Κι' ἂν τὰ ντερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν Ἀρβανίταις,
ὁ Στέργιος εἶναι ζωντανός, πασάδες δὲν ψηφάει.

Ὅσο χιονίζουν τὰ βουνά, Τούρκους μὴν προσκυνούμε.

Πάμε νὰ λημεριάξωμε ἔπου φωλιάζου λύκει.

- 5 Ὅσαις χώραις σκλάβοι κατοικοῦν, ἔς τοὺς κάμπους μὲ τοὺς Τούρκους,
χώραις, λαγκάδια κ' ἐρημιαὶς ἔχουν τὰ παλληκάρια.
Παρὰ μὲ Τούρκους, μὲ θεριὰ καλύτερα νὰ ζοῦμε.

Στ. ὁ. χώραις = πόλεις. Ἡ ἔννοια τοῦ στίχου: Πόλεις τὰ παλληκάρια ἔχουν τὰ λαγκάδια καὶ ταῖς ἐρημιαῖς.

55

ΤΟΥ ΓΙΩΤΗ

(1789)

[Ἀναφέρεται εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν καὶ τὸ προηγούμενον.
Ὁ Γιώτης Μπαρζόκας ἦτο ἀρματωλὸς Θεσσαλός.]

Τρία πουλάκια κάθουνταν ἔς τῆς Παναγιάς τὸν πύργου,
τὰ τρία ἀράδα νέκλαιαν, πικρὰ μοιρολογοῦσαν.

«Τί συλλογειέσαι, Γιώτη μου, τί βάνεις μὲ τὸ νοῦ σου;
τόπος δὲν εἶναι γιὰ κλεφτιά, κι' οὐδὲ γι' ἀρματωλίκι,

- 5 τί τὰ ντερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν οἱ Ἀρβανίταις.

—Κι' ἂν τὰ ντερβένια τούρκεψαν, κι' ἀρματωλοὶ δὲν εἶναι,
ὁ Γιώτης εἶναι ζωντανός, τοὺς Τούρκους δὲ φοβάται.

Παρακαλέστε τὸ θεὸ καὶ τοὺς ἁγίους ὄλους,

νὰ γιατρευτῆ τὸ χέρι μου, νὰ πιάσω τὸ σπαθί μου,

- 10 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
νὰ πιάσω ἀγάδες ζωντανούς καὶ Τούρκους κι' Ἀρβανίταις,
νὰ φέρουν τᾶσπρα ἔς τὴν ποδιά καὶ τὰ φλωριά ἔς τὸν κόρφο.»

56

ΤΟΥ ΧΡΟΝΗ

[Ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας, δερβένιας, συλλαβὸν διὰ προδοσίας τὰ τέκνα τοῦ ἐκ Δωρίδος ἀρματωλοῦ Χρόνη, τὰ κατασφάξεν. Ὡς ἀναφέρει τὸ ἐπόμενον τραγούδι, ὁ Χρόνης ἐξεδικήθη τὸν φόνον τῶν τέκνων του. Ἐξῆ δὲ ὁ Χρόνης κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, καὶ ἐφρονεῖται ἔξω τοῦ Γαλαξιδίου κατὰ τὸ 1791. Αἱ πελοποννησιακαὶ παραλλαγὰι τοῦ ἔσματος ἀναφέρονται εἰς ἄλλον Χρόνην, Ἀγρατιδοχωρίτην (ἐξ Ἀγρατιδοχωρίου τοῦ δήμου Πηνειῶν), ὀνομαστί δὲ μνημονεύουσι τὰ δύο παιδιὰ τοῦ Χρόνη, Ἀγγελῆ καὶ Ἀναστάσην. Ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας εἰς τὰς παραλλαγὰς ταύτας εἶναι Τούρκος ἐκ Τριπόλεως, διὰ τὴν σκληρότητά του ἐπονομαζόμενος Τσεκούρας.]

Πολλὰ τουφέκια ἀντίστογον, μιλιόνια, καριοφίλια,
μῆνα σὲ γάμο πέφτουνε, μῆνα σὲ πανηγύρι.

κι' οὐδὲ σὲ γάμο πέφτουνε κι' οὐδὲ σὲ πανηγύρι,

Ἄλῆ Τσεκούρας χαίρεται καὶ ρήγγει ἔς τὸ σημάδι.

- 5 Πάγει κι' ὁ Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῆ, σεργιάνι γιὰ νὰ κάμῃ.

«Ὡρα καλή, μπουλούκμπαση.—Καλὸ ἔς τὸ Χρόνη ἔπου ρθε.

Πῶς τὰ χεῖς, Χρόνη μ', τὰ παιδιὰ, τί κάνουν τὰ παιδιὰ σου:

—Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούκμπαση, καὶ σοῦ φιλοῦν τὰ χέρια,

δώδεκα μέραις ἔλειπα, τί κάνουνε δὲν ξέρω.

- 10 —Γιὰ ἀπλωσε, Χρόνη, ἔς τὸν τορβᾶ, γιὰ λύσε τὸ δισάκκι,

θὰ βρῆς δυὸ μῆλα κόκκινα, δυὸ πατρινὰ λεμόνια.»

Πάγει κι' ὁ Χρόνης καὶ κυττάει μέσ' ἔς τὸν τορβᾶ καὶ βλέπει.

βλέπει τὸ πρῶτο τοῦ παιδί, τὸ πρῶτο παλληκάρι,

τηράζει κι' ἄλλη μιὰ φορά, τᾶλλο παιδί του βλέπει.

- 15 Πέφτει στραθὸς μὲ τὸ σπαθί ἔς τὸ τούρκικο τᾶσκέρι,

βαρεῖ δεξιά, βαρεῖ ζερβιά, βαρεῖ μπροστὰ καὶ πίσω,

κόβει Ἀρβανίταις δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουκμπασῆδες.

57

ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΤΖΟΥ

(1792)

[Τὸ κατωτέρω ἄδρᾶς ἐμπνεύσεως ἕσμα ἀναφέρεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ ὀνομαστός πολέμαρχος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὁ Λοκρός Ἀνδρίτζος, ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσεῶς, καταλιπὼν τὰ ὄρεινά σκηνώματα αὐτοῦ συνεπολέμει μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, μέχρι τῆς παρὰ τὸ Ταΐναρον ἡττης (1792) ὅτε χωρισθεὶς αὐτοῦ διέσχισεν, ἡγούμενος 500 ἀνδρῶν, κατὰ μῆκος τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμερονύκτια πολέμων πρὸς τοὺς διώκοντας αὐτὸν ἑξακισχιλίους Τούρκους, κατῴρωσε νὰ διαπεραιωθῆ εἰς Πρέβεζαν, φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 1500 ἐχθρούς, αὐτὸς δ' ἀπολέσας τὸ πέμπτον περίπου τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν.]

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.

Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψήλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια·

ἢ κλεφτουριὰ τ' ἀρνήθηκε καὶ ῥοβολαεὶ ἔς τοὺς κάμπους.

Ἡ Γκιώνα λέει τῆς Διάκουρας κ' ἢ Διάκουρα τῆς Γκιώνας.

5 «Βουνί μ', ποῦσαι ψηλότερα καὶ πὶὸ ψηλὰ ἀγναντεύεις,
ποῦ νὰ ναι, τί νὰ γίνηκαν οἱ κλέφταις οἱ Ἀνδριτζαῖοι;
Σὰν ποῦ νὰ φένουν τὰ σφαχτά, νὰ ῥήνουν ἔς τὸ σημάδι,
σὰν ποιά βουνὰ στολιζοῦνε μὲ τούρκικα κεφάλια;

— Τί νὰ σοῦ πῶ, μωρὲ βουνί, τί νὰ σοῦ πῶ, βουνάκι,

10 τῆ λεβεντιὰ τῆ χαίρονται οἱ ψωριασμένοι κάμποι.

Στοὺς κάμπους φένουν τὰ σφαχτά καὶ ῥήνουν ἔς τὸ σημάδι,
τοὺς κάμπους τοὺς στολιζοῦνε μὲ τούρκικα κεφάλια.»

Κ' ἢ Διάκουρα σὰν τ' ἄκουσε βαριά τῆς κακοφάνη.

Τηράει ζερβά, τηράει δεξιὰ, τηράει κατὰ τὴ Σκάλα.

15 «Βρὲ κάμπε ἀρρωστιάρικε, βρὲ κάμπε μαραζάρη,
μὲ τὴ δική μου λεβεντιὰ νὰ στολιστῆς γυρεύεις;
Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δῶ μου τὴ λεβεντιὰ μου,
μὴ λειώσω οὐλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω.»

Στ. 4. Διάκουρα ὁ Παργασός, Γκιώνα δὲ τὸ ὑψηλότερον τοῦτου ὄρους ἐν τοῖς ὄρεισι τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Λοκρίδος, τοῦ ὁποίου ἀγνωστον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Στ. 14. Σκάλα τὸ ἐπίκειον τῆς Ἀμφίσης καὶ τῶν Δελφῶν (ἢ Ἰτέα).

Στ. 15. μαραζιάρης=καχετικός.

58

ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ

[Ὁ Παναγιώτης Λιάκος ἦτο ἀλβανοφώνος κλέφτης ἐν τῷ χωρίῳ Παναγήτι. Δημοτικὰ τινὰ ἕσματα ἀφηγοῦνται παρὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν Γιουσοῦφ Ἀράτην, πιθανῶς κατὰ τὸ 1806, ὅτι κατ' ἐντολήν τοῦ Ἀλή πασᾶ ἐξεστράτευσεν οὗτος πρὸς καθύπευταξιν τῶν κλεφτῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἡ πρὸς τὴν Βεληγκέκην μάχη, τὴν ὁποίαν ἀφηγεῖται τὸ ἐπόμενον ἕσμα, ἴσως ἐγένετο χρόνον τινὰ πρότερον, πιθανῶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 11' αἰῶνος, διότι ἐν τισὶ παραλλαγαῖς πλὴν τοῦ Βεληγκέκα μνημονεύεται καὶ ὁ Βελλῆ πασᾶς, ὁ νεαρός δηλ. υἱὸς τοῦ Ἀλή, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐγκαταστήσει οὗτος γενόμενος κήριος τῶν Ἰωαννίνων (1788) ἐν Θεσσαλίᾳ.]

Τρία πουλάκια κάθονται μέσ' ἔς τὸ Γερακοβοῦνι.

τὸ νὰ τηράει τὸν Ἀρμυρό, τᾶλλο κατ' τὸ Ζητοῦνι.

τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογαεὶ καὶ λέει.

«Ὁ Λιάκος τί νὰ γίνηκε φέτο τὸ καλοκαίρι.

5 νὰ βγῆ ἔς τῆς Γούρας τὰ βουνά, νὰ βγῆ κατ' τὸ Ζητοῦνι.

νὰ χαρατζώσῃ τὰ χωριὰ κ' ἔλο τὸ βιλαέτι;»

Ὁ Λιάκος ἀποκλείστηκε ἔς τὸ Μπούμηλο ἔς τὴ βράχη.

Πολλὴ Τουρκιὰ τὸν πλάκωσε, Κονιάρει κ' Ἀρβανίταις.

«Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασᾶ, προσκύνα τὸ βεζίρη,

10 νὰ σοῦ χαρίσῃ τὴ ζωὴ, δερβέναγας νὰ γίνῃς.

— Ὅσο ἔν' ὁ Λιάκος ζωντανός, πασᾶ δὲν προσκυνάει.

πασᾶ ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ ντουφέκι.»

Κι' ἀρχίσανε τὸν πόλεμο τὰ βροντερὰ ντουφέκια.

Μέρα καὶ νύχτα πολεμοῦν, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχταις.

15 κ' ὁ Λιάκος ἔτρεξεν ὀμπρὸς μὲ τὸ σπαθί ἔς τὸ στόμα.

Φεύγουν Κονιάρει ἀπὸ μπροστά, φεύγουν κ' οἱ Ἀρβανίταις.

Κλαίουν οἱ Ἀρβανίτισσαις ἔς τὰ μαῦρα φορεμέναις,

κ' ὁ Βεληγκέκας γύρισε ἔς τὸ αἷμα τοῦ πικμένου,

κ' ὁ Μουσταφᾶς λαβώθηκε ἔς τὸ γόνα καὶ ἔς τὸ χέρι.

Στ. 1. Γερακοβοῦνι. Μία τῶν κορυφῶν τῆς Ὄθρου, ἕψους 1728 μέτρων.
Στ. 2. Ἀρμυρό ὁ Ἀλυρός τῆς Θεσσαλίας (Φθιώτιδος), Ζητοῦνι ἢ Λαμία.
Στ. 5. τῆς Γούρας τὰ βουνά ἢ Ὄθρου. Στ. 7. Μπούμηλο ἴσως θέσις ἐπὶ τῆς Ὄθρου. Στ. 19. Μουσταφᾶς Ἀλβανὸς ἀπαδὸς τοῦ Λιάκου.

59

ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

[Τίς ἡ Λιάκαινα τῆς ὁποίας τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν ὑπερήφανον ἀρνήσιν νὰ γίνῃ σύζυγος Τούρκου καὶ τὴν θαυμασίαν ἐλευθέρωσιν ὑπὸ τοῦ ἀνδρός της διηγείται τὸ ἄσμα; Ἴσως εἶναι ἡ γυνὴ τοῦ κλέφτη Λιάκου τοῦ προηγουμένου ἄσματος τοῦ νικητοῦ τοῦ Βεληγγέκα καὶ τοῦ Γιουσούφ ἀράτη, ἴσως ἄλλου τινὸς ὁμωνύμου εἰς τινὰς παραλλαγὰς ὀνομάζεται Ἀντώναινα, ἀλλὰ πάλιν ἀναφέρονται εἰς ἀνώνυμον νιόνυφην. Μέγιστος βεβαίως εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν νεαρῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν, ὅσαι ἀπαχθεῖσαι αἰχμάλωτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπροτίμησαν τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς συμβιώσεως μετὰ τοῦ ἄρταγος, καὶ εἶναι εὐνόητον ὅτι τὴν σκληρὰν τύχην τινὸς αὐτῶν παρέλαβεν ὡς ὑπόθεσιν ἄσματος ἡ δημώδης ποιήσις, συμπληρώσασα τὴν ἐκθεσιν τῆς οικογενειακῆς τραγωδίας διὰ λύσεως ιδεώδους, ἥτοι τῆς ἀπελευθερώσεως ὑπὸ ἀνδρείου συζύγου, καίτοι τοιαύτη λύσις σπανιώτατα θὰ ἐπαρουσιάζετο εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἀλλὰ τὴν λύσιν ταύτην παρέλαβεν ἐκ τοῦ παλαιότερου ποιητικοῦ ἀποταμιεύματος αὐτῆς, ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων, ὅπου συχνότατα ἀναφέρεται ἤρωσ ἀπολυτρῶν τὴν ἀπαχθεῖσαν σύζυγόν του διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ θαυμασίου ἴππου του. Μία δὲ παραλλαγή τοῦ ἄσματος τῆς Λιάκαινας καὶ ἄλλας πλὴν ταύτης ἀπηγήσεις παρουσιάζει τῶν ἀκριτικῶν ἄσμάτων.]

Πῶς λάμπει ὁ ἥλιος ἔς τὰ βουνά, ἔς τοὺς κάμπους τὸ φεγγάρι,
ἔτσι ἐλάμπει κ' ἡ Λιάκαινα ἔς τὰ τούρκικα τὰ χέρια.

Πέντε Ἀρβανίταις τὴν κρατοῦ καὶ δέκα τὴν ζετάζουν.

κ' ἓνα μικρὸ μπεόπουλο κρυφὰ τὴν κουβεντιάζει.

- 5 «Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, δὲν παίρνεις Τούρκον ἄντρα,
νὰ σ' ἀρματώσῃ ἔς τὸ φλωρί, μέσ' ἔς τὸ μαργαριτάρι;
— Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου τῆ γῆς νὰ κοκκινήσῃ,
παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τούρκος νὰ τὰ φιλήσῃ.»

Κι' ὁ Λιάκος τὴν ἀγνάντεψε νὰπὸ ψηλὴ βραχοῦλα,

- 10 κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ζετάζει.

«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι νὰ βγάλῃς τὴν κυρά σου;

— Δύνομαι, ἀφέντη μ', δύνομαι νὰ βγάλω τὴν κυρά μου.

Νὰ μ' αὐγατίσῃς τὴν ταῆ σαρανταπέντε χούφταις,

νὰ μ' αὐγατίσῃς τὸ κρασί σαρανταπέντε κούπαις,

- 15 νὰ δέσῃς τὸ κεφάλι σου μὲ δεκοχτὼ μαντήλια,

νὰ δέσῃς τὴ μεσοῦλα σου μαζὶ μὲ τὴ δική μου.»

Βιτσιὰ δίνει τ' ἀλόγου του, ἔς τὴ μέση γιουρουστάει,

καὶ πάησε καὶ τὴν ἄδραξε, ἔς τὸ σπῆτι του τὴν πάει.

Στ. 6. ἀρματώση = ἐνδύση, στολισμ. Στ. 17. γιουρουστάει κάνει γιουροῦσι, ἐφορμᾷ.

60

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Μὲ γέλασε νῆ, χαρκαγῆ, τᾶστρι καὶ τὸ φεγγάρι,
καὶ βγγῆκα νόχτα ἔς τὰ βουνά, ψηλά ἔς τὰ κορυφάκια.

Ἀκῶ τὸν ἄνεμο καὶ ἡχῆ, μὲ τὰ βουνά μαλώνει.

«Νέσαῖς βουνά, ψηλά βουνά, καὶ σεῖς κοντορχυλόκισ.

5 τί ἔχετε ποῦ μαλώνετε, τί ἔχετε ποῦ χρεαυόστα;

Μὴ σᾶς βαραινούν τὰ νερά καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια;

— Δὲ μᾶς βαραινούν τὰ νερά καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια.

πάρ' μᾶς βαραιν' ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.»

61

ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

(1804)

[Ὅτε ὁ Ἀλῆ πασᾶς διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Ρούμελης (Ρούμελη βαλεση) διέβη περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 1804 ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Μακεδονίαν, ἄγων στρατιάν πεντακισχιλίων Ἀλβανῶν, ἥτις καθ' ὅσον ἐπροχώρει ἐξωγχοῦτο. Κατεδίωξε δὲ πάντας τοὺς ἀνυποτάκτους Ἀλβανούς καὶ Τούρκους ληστές καὶ ἀντάρτας, καθυποτάσων ἢ ἀποκτείνων αὐτούς. Τότε κατεδίωχθησαν ἀπηνῶς καὶ οἱ Ἕλληνες κλέφται, τὰ δ' ἐπόμενα ἄσματα ἀναφέρονται εἰς τὴν καταδίωξιν ἐκείνην.]

Α'

Τοῦτο τὸ καλοκαίρι καὶ τὴν ἀνοιξή
ἄσπρα χαρτιά μᾶς γράφουν, μαῦρα γράμματα.

«Ὅσοι κι' ἂν εἴστε κλέφταις ἔς τὰ ψηλά βουνά,

ἔλοι νὰ κατεβῆτε ἀπ' τὸν Ὀλυμπο,

5 νὰ προσκυνήσῃτ' ἔλοι τὸν Ἀλῆ πασᾶ.»

Δυὸ παλληκάρια μόνο δὲν προσκύνησαν.

Ἐπῆραν τὰ τουφέκια, τὰ λαμπρὰ σπαθιά,

καὶ ἔς τὰ βουνά ἀνεδαίνουν, τρέχουν ἔς τὴν κλεφτιά.

Β'

Οἱ κλέφταις ἐπροσκύνησαν καὶ γίνηκαν βραγιάδες,
κι' ἄλλοι φυλάγουν πρόβατα κι' ἄλλοι βοσκοῦνε γίδια,
κι' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲ θεὸς νὰ προσκυνήσῃ.

Τὸ πλάγι πλάγι πήγγαινε, τὸν ταμπουρᾶ λαλοῦσε·

- 5 «Ἐγὼ βραγιάς δὲ γένομαι, Τούρκους δὲν προσκυνᾶω,
δὲν προσκυνῶ τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς κοτσαμπασήδες·
μόν καρτερῶ τὴν ἀνοιξή, νὰ ρθοῦν τὰ χελιδόνια,
νὰ βγοῦν οἱ βλάχαις ἔς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλαις.»

Γ'

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμὸ λιθάρι,
νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.

Μαῖδέ ἐγείρα, ἰδὲ ἐπλάγιασα, μαῖδέ τὸν ὕπνο πήρα,
κι' ἀκῶ τὰ πεῦκα νὰ βογγοῦν καὶ τοῖς ὄξυαῖς νὰ τρίζουν,
κι' ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλοῦσας,
καὶ τὴ λέγε λυπητερά σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

- «Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι' ἀναστενάξεις;
μὴν εἶν' ταῦτά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα;
— Δὲν εἶν' ταῦτά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
ποῦ τοὺς χαλάει ὁ Ἄλῃ πασᾶς ἔς τὰ Γιάννενα, ἔς τὴ λίμνη.»

62

ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΑΚΗ

[Ὁ Ζαχαράκης, πρωτοπαλλήκαρος τοῦ Κοινοβίου, καὶ ὕστερον ὀπλαρχηγὸς τῆς Ὑπαιθ. ἀνέστη ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ Γιουσούφ Ἀράτη, ὅστις τῷ 1806 διέτρεχε μετ' ἰσχυρᾶς δυναμείας κατ' ἐντολήν τοῦ Ἄλῃ πασᾶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Φθιώτιδα πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Πολλὰ δημοτικὰ ἄσματα ἀφηγοῦνται νικηφόρους συμπλοκὰς τοῦ Ζαχαράκη πρὸς τὸν φοβερὸν δερβέναγαν τοῦ Ἄλῃ, ὅστις διὰ τῆς ἀπηνόου καταδιώξεως τῶν ἀνθισταμένων καὶ διὰ τῶν βρασίων εἰς ἃς ὑπέβαλλεν αὐτοῦς, ἐνέσπειρε πανταχοῦ τὸν τρόμον.]

Θέλετε δέντρ' ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε.

- ἔς τὸν ἦσκιο σας δὲν κάθομαι μήτε καὶ ἔς τὴ δροσιά σας
μόν' καρτερῶ τὴν ἀνοιξή, τῆμορφο καλοκαῖρι,
νὰ μπουμπουκιάσῃ τὸ κλαρί, ν' ἀνοιξῇ τὸ ροδάμι,
5 νὰ βγῶ ψηλά ἔς τὸν Ἄρμυρό, ψηλά ἔς τὴν Παλιοβοῦνα,
γιὰ νὰ σιουρίζω κλέφτικα, νὰ μάσω τὰ μπουλούκια.
Μπουλούκια ποῦθε βρίσκεστε, ἔλα νὰ μαζωχτήτε,
τί ἐβγήκε ὁ Σούφης τὸ σκυλί καὶ κυνηγᾷ τοὺς κλέφταις.
Σέρνει τσεκούρια ἔς τᾶλογα, τσεκούρια ἔς τὰ μουλάρια.
10 γιὰ νὰ τσακίξῃ γόνατα, γιὰ νὰ τσακίξῃ χέρια.

Κι' ὅσοι κλέφταις τ' ἀκούσανε, πάνε νὰ προσκυνήσουν.

Ὁ Ζαχαράκης μοναχὰ δὲν πάει νὰ προσκυνήσῃ.

Ῥάχη σὲ ράχη περπατεῖ, λημέρι σὲ λημέρι.

«Ἐγὼ βραγιάς δὲ γίνουμαι, Τούρκους δὲν προσκυνᾶω.»

- 15 Ἐλάτε παλληκάρια μου, ἔλοι νὰ συναχτήτε,
τί ἔχω νὰ κάμω πόλεμο μ' αὐτὸν τὸ Σούφ ἀράπη,
νὰ δείξουμε τὴ λεβεντιά καὶ τὴν παλληκαριά μας,
νὰ ἰδῇ ντουφέκι κλέφτικο, τὰ βόλια μας ποῦ πέφτουν,
νὰ μὴν περνᾶ νὰ τυραγνᾶ ἀδύνατους βραγιάδες.»

Στ. 4. μπουμπουκιάση βλαστήση, ροδάμι, οἱ τραγεροὶ βλαστοὶ τοῦ ποίνου.

ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

[Ὁ Μήτσος καὶ ὁ Κωσταντῆς Κοντογιανναῖοι, υἱοὶ τοῦ Γιαννάκη Κοντογιάννη, ἦσαν ἀρματοῦλοι τῆς Ὑπᾶτης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τούτων τὸν Κωσταντῆν ἐφόρευσε ὁ ἐκ Μαυροῦλου Δημάκης. Τὸ κατωτέρω περὶ τοῦ φόνου ἄσμα ἀναφέρει ὅτι συνελήφθη καὶ ὁ Νικολάκης Κοντογιάννης. Νικολάκης ἦτο τὸ ὄνομα ἑνὸς υἱοῦ τοῦ Μήτσου καὶ ἑνὸς τοῦ Κωσταντῆ, ἀμφότεροι δ' οὔτοι ἠγωνίσθησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Παράλλαξ τοῦ ἄσματος ἀντὶ τοῦ Νικολάκη ἀναφέρει ὡς πληρωθέντα τὸν ἀνδράδελφον τῆς Κοντογιανναίας, ἦτοι τὸν Μήτσον.]

- Κοιμάται ἀστρί, κοιμάται ἀυγή, κοιμάται νὸ φεγγάρι.
 κοιμάται ἢ καπετάνισσα, νύφη τοῦ Κοντογιάννη
 μέσ' ἔς τὰ χρυσὰ παπλώματα, μέσ' ἔς τὰ χρυσὰ σεντόνια.
 Νὰ τὴν ξυπνήσω ντρέπομαι, νὰ τῆς τὸ πῶ φοβοῦμαι,
 5 νὰ μάσω μοσχοκάρυδα, νὰ τὴν πετροβολήσω,
 ἴσως τὴν πάρῃ ἢ μυρωδιά, ἴσως τὴν ἐξυπνήσῃ.
- Σηκώθη ἢ καπετάνισσα καὶ με̄ γλυκορωταίει.
 «Τὸ τί μαντάτα μοῦ φερες ἀπὸ τοὺς καπετάνιους;
 —Πικρὰ μαντάτα σοῦ ἔφερα ἀπὸ τοὺς καπετάνιους.
 10 Τὸ Νικολάκη πιάσανε, τὸν Κωσταντῆ βαρέσαν.
 —Ποῦσαι, μαννοῦλα, πρόφτασε, πιάσε μου τὸ κεφάλι,
 καὶ δέσ' το μου σφιχτὰ σφιχτὰ, γιὰ νὰ μοιρολογήσω;
 Νὰ κλάψω γιὰ τὸν Κωσταντῆ, ἢ γιὰ τὸ Νικολάκη;
 15 Ἦσαν μπαϊράκια ἔς τὰ βουνά, καὶ φλάμπουρα ἔς τοὺς κάμπους.»

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

(1806)

[Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1806 ἐβῆσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον σουλτανικὸν φερμάνι, διατάσσον τοὺς μουσουλμάνους καὶ τοὺς χριστιανούς νὰ καταδιώξουν σεντόνος καὶ νὰ ἐξολοθίσουν τοὺς Κολοκοτρωναίους καὶ τοὺς λοιποὺς κλέφτας τῆς χερσονήσου. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης, ὑπέβαινε εἰς αὐστηρὰν διαταγὴν τῆς Πύλης, ἐξέδωκε συνοδικὴν ἐγκύκλιον κατ' αὐτῶν. Μαθὼν ταῦτα ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, συνήθευσε τοὺς κλέφτας τῆς Πελοποννήσου, περὶ τοὺς 150 ἐν ὅλῳ, καὶ συνεβούλευσε νὰ καταφύγῃ εἰς Ζάκυνθον καὶ νὰ καταταγῶν εἰς τὸν στρατὸν τῶν κατεχόντων τότε τὴν Ἐπὶ νησον Ρῶσον. Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν ἐδέχθησαν, προτιμώντες ν' ἀποθάνουν εἰς τὴν πατριδα των. Εἰς ἀδελφὸς τοῦ Κολοκοτρώνη μάλιστα εἶπε τότε θέλω νὰ με φάν τὰ ὄρνια τοῦ τόπου μου. Οὐδὲ τὴν ἄλλην συμβουλὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ἠκολούθησαν, νὰ κρυφθῶν ὅπως ἤμποροῦν τοὺς μῆνας τοῦ χειμῶνος, χωρίζομενοι εἰς μικρὰ ἀποσπάσματα καὶ τὴν ἀνοιξὴν νὰ ἐξακολούθησον τὸν πρότερον βίον. Ὅθεν ἠναγκάσθη καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν νὰ πολεμῇ πρὸς τοὺς καταδιώκοντας αὐτούς. Ἄλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκον ἀσπίδον, οὐδ' ἐφόδια, πανταχοῦ συνήντων διώκτας ὄχι μόνον Τούρκους, ἀλλὰ καὶ χριστιανούς χωρικούς, διὰ τὸν πατριαρχικὸν ἀφορισμὸν, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας κατόπιν ἀδιαλείπτων ἀγώνων καὶ δεινοτάτων ταλαιπωριῶν, ἀφοῦ ἐφρονεῦθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν οἱ σύντροφοί του, ἠδυνήθη ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης νὰ διαπεραιωθῇ ἐκ Μάνης εἰς Κύθηρα, ὁπόθεν μετέβη εἰς Ζάκυνθον κατὰ Μάιον τοῦ 1806.]

- Λάμπουν τὰ χιόνια ἔς τὰ βουνά καὶ ὁ ἥλιος ἔς τὰ λαγκάδια.
 λάμπουν καὶ τὰλαφρὰ σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων,
 πῶχουν τὰσῆμα τὰ πολλὰ, τοῖς ἀσημένιαις πάλαις,
 τοῖς πέντε ἀράδαις τὰ κουμπιά, τοῖς ἔξι τὰ τσαπράζια
 5 ὁποῦ δὲν καταδέχονται τῇ γῆς νὰ τὴν πατήσουν.
 Καθάλλα τρῶνε τὸ ψωμί, καθάλλα πολεμᾶνε,
 καθάλλα πᾶν ἔς τὴν ἐκκλησιά, καθάλλα προσκυνᾶνε,
 καθάλλα παίρν' ἀντίδερν ἀπ' τοῦ παπα τὸ χέρι.
 Φλωριά ρήγγουν ἔς τὴν Παναγιά, φλωριά ρήγγουν ἔς τοὺς ἄγιους,
 10 καὶ ἔς τὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ τοῖς ἀσημένιαις πάλαις.
 «Χριστέ μας, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια.»

- Κι' ὁ Θεωδώρακις μίλησε, κι' ὁ Θεωδώρακις λέει:
 «Τούτ' οἱ χαράς ποῦ κάνουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς βγάλουν.
 Ἐπόψ' εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου, 'ς τὴν ὑποφαντασιά μου,
 15 θολὸ ποτάμι πέραγα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα.
 Ἐλάτε νὰ σκορπίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.
 Σὺρε, Γεώργε μ', 'ς τὸν τόπο σου, Νικήτα 'ς τὸ Λοντάρι:
 ἐγὼ παῦ 'ς τὴν Καρύταινα, πάου 'ς τοὺς ἐδικούς μου,
 ν' ἀφήνω τὴ διαθήκη μου καὶ τοὺς παραγγολαῖς μου.
 20 τί θὰ περάσω θάλασσα, 'ς τὴ Ζάκυνθο θὰ πάω.»

Στ. 17. Ὁ Γεώργος εἶναι ὁ πρῶτος ἀδελφὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ δὲ Νική-
 τας ὁ ἀνεψιὸς του Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ Νικηταρᾶς.

ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

[Ὁ Κατσαντώνης, διάσημος κλέφτης τῆς Αἰτωλίας Ἀκαρ-
 νανίας καὶ τῶν Ἀγρᾶφων, συνήγαγε πολλὰς μίχας πρὸς διαβίω-
 γάδας τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρελθόντος
 αἰῶνος. Πρωτοκαλλήκαρον ὄν τοῦ Δίπλα, ἀνεγνωρίσθη κατὰ
 τὸ 1800 ὡς καπετάνιος ὑπὸ τούτου, ταχθέντος ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ
 περιφανεστέρα ἀνδραγαθία του ἦτο ὁ φόρος τοῦ προσφιλοῦς
 εἰς τὸν Ἄλῃν Ἀλβανοῦ Βελῆ Γκέκα, ὁ ὁποῖος δι' ἰσχυρᾶς δυνά-
 μεως Ἀλβανῶν κατεδίωκεν αὐτὸν εἰς τὰ Ἄγραφα (1806). Τὸ
 ἐπόμενον ἔτος 1807 πάσχων ἐξ εὐλογίας καὶ νοσηλευόμενος εἰς
 τὴν θῆσον Μοναστηράκι τῆς Εὐρυτανίας, ὅπου εὕρισκοντο καὶ
 πέντε μόνον ἐκ πάντων τῶν συντρόφων του, καταδοθέντος τοῦ
 κρησφυγέτου του, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Γιουσοῦφ
 Ἀράτη, φονευθέντων μετὰ κρίσιμον ἀμυνᾶν τῶν συντρόφων του
 καὶ τραυματισθέντος τοῦ ἀδελφοῦ του Γεώργη, τοῦ ἐπισημι-
 ζομένου Χασιώτη. Ἀπαχθεῖς δὲ εἰς Ἰωάννινα κατεδικάσθη ὑπὸ
 τοῦ Ἄλῃ πασᾶ εἰς σκληρὸν θάνατον, διὰ σφύρας θλασθέντων
 τῶν ὀστέων αὐτοῦ.]

Α'

- Αὐτοῦ ποῦ πᾶς μαῦρο πουλί, μαῦρο μου χελιδόνι,
 νὰ χαιρετᾶς τὴν κλεφτουργιά κι' αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη.
 Πέτου νὰ κάνῃ φρόνιμα κι' ἔλο ταπεινωμένα,
 δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς νὰ κάνῃ ὅπως θέλει,
 ὁ φέτος τὸ πῆρε γκέντσιαγας, τὸ πῆρε ὁ Βελῆ Γκέκας.
 5 ζητάει κεφάλια κλέφτικα, κεφάλια ἑακουσμένα.
 Κι' ὁ Κατσαντώνης τό μαθε, καὶ τὸ σπαθί του ζώνει,
 καὶ παίρνει δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 χαμπέρι στέλνει 'ς τὴν Τουρκιά, 'ς αὐτὸν τὸ Βελῆ Γκέκα:
 10 «Ὅπου θὰ τὰ ἔρη τὰ παιδιά, ἄς τὰ ἔρη κι' ἄς τὰ πάρῃ!»

- Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας ἔτρωγε 'ς ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι.
 Τρία κοράσια τὸν κερνοῦν κ' οἱ τρεῖς ξανθομαλλούσαις,
 ἡ μιὰ κερνάει μὲ τὸ γυαλί, ἡ ἄλλη μὲ τὸ κρουστάλλι,
 ἡ τρίτη νῆ καλύτερή μὲ τὰσημένιο τάσι.
 15 Κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἐπιναν κ' ἐκεῖ ποῦ λακριντίζαν,
 μαῦρα μαντάτα τοῦ ρθανε ἀπὸ τὸν Κατσαντώνη.
 «Νὰ βγῆς, Βελῆ μου, 'ς τ' Ἄγραφα, νὰ βγῆς ν' ἀνταμωθοῦμε.»

- Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη,
 ἔς τὰ γόνατα σηκώθηκε καὶ τὸ σπαθί του ζώνει.
 20 «Ποῦ εἶσαι, τσαούση ὀγλήγορε, μάσε τὰ παλληκάρια,
 νὰ πάμε νὰ βαρέσουμε τὸ σκύλο Κατσαντώνη.»

Κι' ὁ Κατσαντώνης πρόφτασε, κακὸ καρτέρι τοῦ εἶχε.

Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας πάει μπροστὰ μὲ ἕξ ἑπτὰ νομάτους.

«Ποῦ πάς, Βελῆ ντερβένχαζ, ριτσάλι, τοῦ βεζίρι·

- 15 — Ὅ ἐσέν' Ἀντώνη κερκτὰ. ἔς ἐσένα παλισκλέφτη.

— Δὲν εἶν' ἐδῶ τὰ Γιάννινα, δὲν εἶν' ἐδῶ βραγιάδες,

για νὰν τοὺς ψένης σὰν τραγιά, σὰν τὰ παχιά κριάρια,

ἐδῶ ναι λόγχοι καὶ βουνά καὶ κλέφτικα τουφέκια,

βαριά βροντοῦν, πικρὰ βαροῦν, φαρμακερὰ πληγώνουν.»

- 30 Τρεῖς μπαταριαῖς τοῦ ῥήξανε, τὴ μιὰ μεριά ἔς τὴν ἄλλη,
 ἢ μιὰ τὸν πῆρε ξώδεσμα, ἢ ἄλλη ἔς τὸ κεφάλι,
 κ' ἢ τρίτη ἢ φαρμακερὴ τὸν πῆρε ἔς τὴν καρδιά του.
 Τὸ στόμα του αἷμα γιόμισε, τάχειλι του φαρμάκι,
 κ' ἢ γλώσσα τ' ἀηδονολαλεῖ, τὰ παλληκάρια κρᾶζει.

- 35 «Ποῦ εἶσαι, τσαούση ὀγλήγορε, ἔλα παρ' τ' ἄρματά μου,
 νὰ μὴν τὰ πάρη ἢ κλεφτουριά κι' ὁ σκύλος Κατσαντώνης.»

Στ. 5. γκέντσιγιας = ἀγᾶς τῶν Γκέγκηδων, Ἄλβανός. Στ. 15. λακριν-
 τίζαν = συνδιελεγότο (λ. τουρκ.). Στ. 19. ἔς τὰ γόνατα σηκώθηκε (εἰς τὴν
 τράπεζαν ἐκάθητο στανρόποδι, ὄθεν ἀνεσηκώθη εἰς τὰ γόνατα). Στ. 20. τσαού-
 σης = ὑπασπιστής, λ. τουρκ. κυρίως τσαούσμπασης· τσαούσης δὲ ὁ κλητῆρ, ἢ ὑπα-
 ξιωματικός, διευθύνων πλείονας τῶν 10 ἀνδρῶν. Στ. 24. ἑτσιιάλης (λ. τουρκ.
 καὶ ἄλβαν.) σύμβουλος.

B

- Ἔχετε γειά, ψηλά βουνά καὶ δροσεραῖς βρυσούλαις
 καὶ σεῖς Τσουμέρκα κι' Ἀγραφα, παλληκαριῶν λημέρια.
 Ἄν δῆτε τὴ γυναῖκα μου, ἄν δῆτε καὶ τὸ γιό μου,
 εἰπέτε τους πῶς μ' ἔπιασαν μὲ προδοσιὰ κι' ἀπάτη.
 5 Ἄρρωστημένο μ' ἤβρανε, ξαρμάτωτο ἔς τὸ στῶμα,
 ὡσὰν μωρὸ ἔς τὴν κούνια του, ἔς τὰ σπάργανα δεμένο.

ΤΟΥ ΝΙΚΟΤΣΑΡΑ

(1807)

[Ὁ Νίκος Τσάρας, ὁ προσβύτατος υἱὸς τοῦ κατσαίου
 Τσάρα, πατρῶον ἔχοντας τὸ ἀρματολίκι τῆς Ἐλασσόνας, κατὰ
 τὴν δολοφονίαν τοῦτον, νεώτατος τὴν ἡλικίαν, ἐλάτῃ τὴν ἀρχι-
 γίαν τῶν παλληκαριῶν τοῦ πατρὸς του. Καταδρομὴται ἐπὶ τοῦ
 Ἄλῃ πασᾶ, ἐμάχετο ὡς κλέφτης ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τῶν Ἀλβαν-
 ῶν καὶ τοῦ ἀρματολοῦ, ὃν ἐγκατέστησεν ὁ Ἄλῃς εἰς τὸ προ-
 γονικόν του ἀρματολίκι. Ὀνομαστὸς γενόμενος διὰ τὴν ἀδρείαν
 καὶ τὴν πολεμικὴν δεξιότητα αὐτοῦ, συνεζήτησεν εἰς ἐν ἐπὶ τοῦ
 Ὀλύμπου μοναστήριον σύνοδον κλεφτῶν, ἥτις πρὸς πλείω-
 ρωτέραν καταπολέμησιν τῶν Τούρκων ἀπεφάσισε τὴν ναπηγη-
 σιν μικρῶν καταδρομικῶν πλοίων. Ναυλοχῶν δ' ἐν Σαϊάβη καὶ
 Σκοπέλω, διὰ συνεχῶν ἀποβάσεων εἰς Θεσσαλίαν καὶ διὰ τολ-
 μηρῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὰς ἀκτᾶς τῆς Μακεδονίας ἐστεροχώρη-
 τὸν Ἄλῃν καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Τούρκους. Ἀλλὰ κατὰ τὸ
 ἔτος 1806 ὁ τουρκικὸς στόλος διέλυσε τὸν καταδρομικὸν στολί-
 σκον τοῦ Νικοτσάρα, οὗτος δ' ὅμως τὸ ἐπόμενον ἔτος, παρά-
 τολμος καὶ ἀκατάβλητος, ἐπρότεινε εἰς τὸν ἐν Αἰγαίῳ ναυαρχ-
 ον τοῦ ῥωσικοῦ στόλου Δημήτριον Σινιάβιν νὰ διασχίῃ μετὰ
 σώματος ἐπιλέκτων Ἑλλήνων ὀπλιτῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ
 ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἐν Μολδοβλαχίᾳ ῥωσικοῦ στρατοῦ, προσβάλ-
 λων ἐκ νότων τοὺς Τούρκους. Ὁ Σινιάβιν ἐνέκρινε τὸ ριγο-
 κίνδυνον σχέδιον, ὑποσχεθεὶς ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ προστατεύῃ τὴν
 ὑποχώρησιν αὐτοῦ, στέλλων εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας
 πλοῖα διας παραλάβωσι τοὺς ὑποχωροῦντας.

Τότε ὁ Νικοτσάρας μεταβάς εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἀνε-
 κοίνωσεν εἰς ἀρματολούς καὶ κλέφτας τὸ σχέδιον του καὶ
 τοὺς ἔπεισε νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Ἐξέλιξαντες αὐτὸν ἀρχι-
 γόν των διεπεραιώθησαν διὰ διαφόρων ὁδῶν μυστικῶς εἰς τὴν
 Σκόπελον 250 περίπου Ῥουμελιώται καὶ Ἰσάριθμοι Θεσσαλοί,
 Μακεδόνες καὶ νησιῶται. Ἐκ Σκοπέλου ἀπέβησαν εἰς Κατε-
 ρίνας τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐπὶ τὸ πρόσχημα ὅτι μετέβαινον εἰς
 ἐπικουρίαν τῶν ἐν Σερβίᾳ κατὰ τοῦ Καραγεώργη πολεμούντων
 Τούρκων, σταλέντες ὑπὸ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, διώδενσαν ἀνεόχλητοι
 διὰ τῆς Πιερίας καὶ διήλθον τὸν Ἀλιάκιονα καὶ τὸν Ἀξιόν.
 Ἀλλὰ περαιτέρω, ἀποκαλυφθέντος τοῦ σκοποῦ του, ὁ Νικοτσά-
 ρας ἠναγκάζετο νὰ προχωρῇ μαχόμενος. Διελθὼν τὸν Στρυ-
 μόνα, ἠδυνήθη νὰ διασπᾶσῃ τὴν εἰς τὰς κλεισσορεῖας τοῦ Δεμίρ
 Ἰσᾶρ δύναμιν τῶν Τούρκων καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς Νευροκόπι.
 Οἱ Τούρκοι καταλαβόντες τὰς ἐπικαίρους θέσεις τὸν ἠνάγκα-
 σαν νὰ ὑποχωρήσῃ· ἀλλ' ἀναπαυθεὶς ἐπ' ὀλίγον εἰς Τεσσρόβαν
 κατάρθασε νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν τοῦ Νευροκοπίου καὶ νὰ
 διευθυνθῇ πρὸς τὸν Αἴμον. Δὲν ἠδυνήθη δ' ὅμως νὰ προχω-
 ρήσῃ περαιτέρω, ἀναγκασθεὶς εἰς ὑποχώρησιν ὑπὸ ἰσχυρᾶς
 τουρκικῆς δυνάμεως. Κατὰ τὴν καθόδόν του εἰς τὴν μακεδони-
 κὴν παραλίαν ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ τέσσαρες χιλιάδες Ἄλβαν-
 νοί, Τούρκοι καὶ Κονιάροι Τούρκοι, συνάψας δὲ πρὸς αὐτοὺς
 τριήμερον μάχην, ἐξαντληθέντων τῶν πολεμοφροδίων, διέσχισε
 δι' ἐφόδου ξιφίρης τὰς ἐχθρικὰς φάλαγγας καὶ διηυθύνθη πρὸς

τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι, διὰ τὴν διέλθῃ τὸν Στρυμόνα. Ἡ γέφυρα εἶχεν ἀποφραγθῆ δι' ἀλύσεων, τὰς ὁποίας διέσπασε, κατήλθεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀρφανοῦ, μὴ εὐρῶν δὲ ὡς ἀνέμενε ῥωσικὰ πλοῖα ὅπως ἐπιβιβασθῆ, ἐπορεύθη ὁδεύων διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὅπου ἐσώθη. Οἱ περιωθέντες ἦσαν τὸ δέκατον μὲν τῶν ἐκστρατευσάντων, περὶ τοὺς πενήτηντα μόνον.]

Α'

- Τρία κομμάτια σύννεφα 'ς τὸν Ἐλυμπο, 'ς τὴν βράχη,
τὸ να βαστάει τὴν ὄροσιά, τᾶλλο βαρὺ χαλάζει,
τὸ τρίτο τὸ μαυρότερο τὴν θάλασσαν ἀγναντεύει.
«Πάψε, γιαιέ μου, τὸ θυμὸ, πάψε τὰ κύματά σου,
5 νὰ βγοῦν τὰ κλεφτοκάραβα, πῶχουν τοὺς κλέφταις μέσα,
νὰ βγῆ κι' ὁ Νίκος μὴ βολὰ ψηλά 'ς τὴν Ἀργυροπούλι.»
Ἔσαις μαννούλαις τ' ἄκουσαν, ἔλαις κινουῦν καὶ πάνε.
«Νίκο μ', τὸ ποῦ εἶν' οἱ ἄντρες μας, τὸ ποῦ ναὶ τὰ παιδιὰ μας;
— Οἱ ἄντρες σας δὲν εἶν' ἐδῶ, νοῦδὲ καὶ τὰ παιδιὰ σας,
10 πᾶνησαν πέρα 'ς τὸ Χάντακα, 'ς τὸ ἔρημο τὸ Πράβι,
πάν νὰ τροχίσουν τὰ σπαθιά, νὰ πλύνουν τὰ τουφέκια.»

Στ. 6. Ἀργυροπούλι χωρίον ὄρεινόν τοῦ δήμου Τιναίου. Στ. 10. Χάντακας θέσις στενὴ καὶ ἀπόρητος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος καὶ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι.

Β'

- Τί ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαραμμένα;
Μῆνα χαλάζει τὰ βαρεῖ, μῆνα βαρὺς χειμῶνας;
Οὐδὲ χαλάζει τὰ βαρεῖ, οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
ὁ Νικοτσάρας πολεμᾷ μετὰ τρία βιλαέτια,
5 τὴν Ζίχνα καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς μέραις κάνει πόλεμο, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες,
χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο στὸ μάτι.
Χιόνι ἔτρωγαν, χιόνι ἔπιναν καὶ τὴν φωτιά βαστοῦσαν.
Τὰ παλληκάρια φώναζε 'ς τοὺς τέσσερες ὁ Νίκος.
10 «Ἀκούστε, παλληκάρια μου, λίγα κι' ἀντρεωμένα,
βάλτε τσελίκι 'ς τὴν καρδιά καὶ σίδερο 'ς τὰ πόδια,
κι' ἀφήστε τὰ τουφέκια σας καὶ βγάλτε τὰ σπαθιά σας,
γυροῦσι γιὰ νὰ κάμωμε νὰ φτάσωμε τὸ Πράβι.»
Τὸ δρόμο πήραν σύνταχα κ' ἔφτασαν 'ς τὸ γιοφύρι,
15 ὁ Νίκος μετὰ τὸ δαμασκί τὴν ἄλυσό του κόφτει,
φεύγουν οἱ Τούρκοι σὰν τραγιά, πίσω τὸ Πράβι ἀφήνουν.

Στ. 9. 'ς τοὺς τέσσερες = τὴν τετάρτην ἡμέραν. Στ. 11. τσελίκι = γόλυρο.

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥ ΣΤΑΘΑ

[Μετά τὴν συνομιλοῦσιν ἀναχωρῆς μεταξύ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας (12 Αὐγούστου 1807) ὁ ἐν Τενέδρῳ κατελιμμένος ῥωσικὸς στόλος ἔλυσε τὸν ἀπολεισμόν τοῦ Ἑλλησποντοῦ καὶ ἀνακαλέσας τὰς φρουράς ἐκ τῶν κατελιμμένων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἀφῆκε τοὺς συναγωνισθέντας μετὰ τῶν Ρώσων Ἑλληνας ἐκθέτους εἰς τὴν ἐκδίκεσιν τῶν Τούρκων. Ὁ Ἄλι πασὰς ἀπέλυσε τότε κατὰ τῆς Θεσσαλίας στίφη πολυαριθμῶν Ἀλβανῶν, ἅτινα ἐδήουν τὴν χώραν καὶ κατέσφαζον τοὺς χριστιανούς. Οἱ ἀρματοῦλοι καὶ κλέφται τοῦ Ὀλύμπου μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Σκιάθον. Ἐκεῖ δὲ συνεινωθέντες μετ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ὀπλαρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν διακοπέντα ὑπὸ τῶν Ρώσων ἀγῶνα καὶ συνεκρότησαν καταδρομικὸν στολίσκον, ὅστις ὅτε προσετέθη εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ διάσημος ἀρματοῦλός τοῦ Ὀλύμπου Νικοτσάρας ἀπετελέσθη ἐξ 70 πλοιαρίων. Τοῦ στολίσκου γενικὸν ἀρχηγὸν ἔταξαν τὸν Σταθᾶν, ὑπηρέτησαντα πρότερον καὶ εἰς τὸν ῥωσικὸν στόλον, ἀντιναύαρχον δὲ τὸν Νικοτσάραν. Ὁ στολίσκος οὗτος ὀρηκτῆριον ἔχων τὴν Σκιάθον, διαιρεθεὶς δ' εἰς ἑπτὰ μοίρας, καὶ ἀναπετάσας ἑλληνικὴν σημαίαν, προσέβαλλε τὰ τουρκικὰ παράλια καὶ τὰ πλοῖα καὶ ἀντεπαρετάσαστο καὶ κατὰ τῶν πολεμικῶν οὐραγῶν τῶν Τούρκων. Τὸ ἐπόμενον ἄσμα περιγράφει μίαν τοιαύτην σύγκρουσιν τοῦ πλοίου τοῦ Σταθα πρὸς τουρκικὴν κορβέτταν.]

- Μαῦρο καράβι ἀρμένιζε 'ς τὰ μέρη τῆς Κασάντρας.
Μαῦρα παννιά τὸ σκέπαζαν καὶ τούρανοῦ σημαία.
Κι' ὀμπρὸς κορβέττα μ' ἄλικη σημαία τοῦ προδράνι.
«Μάινα, φωνάζει τὰ παννιά, ῥῆξε τῆς γάμπαις κάτου.
5 — Δὲ τὰ μαϊνάρω τὰ παννιά κι' οὐδὲ τὰ ῥήχνω κάτου.
Μὴ με θαρρεῖτε νόνουφη, νύφη νὰ προσκυνήσω;
Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γιάννης τοῦ Σταθα, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.
Τράκο, λεβένταις, δώσετε, ἀπίστους μὴ φοβάστε.»
Κ' οἱ Τούρκοι βόλτα ἔρρηξαν κ' ἐγύρισαν τὴν πλώρη.
10 Πρῶτος ὁ Γιάννης πέταξε μετὰ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι.
Ἐν τὰ μπουνία τρέχουν αἵματα, τὸ πέλας κοκκινίζει,
κι' ἀλλά! ἀλλά! οἱ ἀπίστοι κρᾶζοντας προσκυνῶνε.

Στ. 1. Μαῦρο καράβι τὸ πλοῖον τοῦ Σταθα καὶ τὸ τοῦ Νικοτσάρα λέγεται ὅτι εἶχον μαῦρα ἰστία καὶ χρωματισμένον μαῦρον τὸ σκάφος. Στ. 2. τούρανοῦ σημαία ἢ οὐρανό σημαία. Ὁ στολίσκος τῶν καταδρομικῶν καταβίβασας τὴν ῥωσικὴν σημαίαν εἶχεν ἀνωψώσῃ ἰδίαν σημαίαν, ἔχουσαν λευκὸν σταντὸν ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους, ἦν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔχει καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ὡς σημαίαν τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ. Στ. 3. ἄλικη, ἄλικον χροῖμα τὸ ἀνοικτὸν κόκκινον· ἐννοεῖται ἡ ἐρυθρὰ σημαία τῶν Τούρκων. Στ. 4. μαϊνάρω τὰ παννιά = καταβιβάζω τὰ ἰστία. γάμπαις = οἱ δόλωνες (les huniers). Στ. 5. Πολλαχῶς τῆς Ἑλλάδος συνηθίζεται κατὰ τοὺς γάμους ἢ νύμφη νὰ προσκυνῆ τοὺς συγγαίοντας καὶ ἐγγουμένους αὐτῆν· οἱ ὑπερήφανοι ἀρματοῦλοι θεωροῦν ὅτι τὸ προσκύνημα εἶναι ἀνοίκειον εἰς ἄνδρας, ἐμπρόσθεν εἰς νεονύμφους μόνον γυναῖκας. Στ. 8. τράκο δώσετε (τρακαρέτε) = κάμετε ἐμβολὴν (bordage).

(ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΩΝ ΛΑΖΑΙΩΝ)

[Οί τέσσαρες υιοί του Λάζου (Λαζαίοι, ή τὰ Λαζόπουλα), Τόλιας, Χρήστος, Νίκος και Κώστας, άρματολοι του Όλύμπου, είχαν μετάσχῃ μὲν τῆς επανάστασεως του 1807, αλλά μετά τὴν καταστολήν ταύτης ὑποταχθέντες, οἱ μὲν τρεῖς παρέμενον ἐν Ραφάνῃ, ὁ δὲ Κώστας ἐκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τὰ Ἰωάννινα ὡς ὄμηρος. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1812 ἀνέλαβε τὸ πασαλίκιον τῆς Θεσσαλίας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Βελῆ πασᾶ, προέβη εἰς καταδίωξιν πάντων τῶν παλαιῶν άρματολῶν και τῶν κλεφτῶν, ἐφόρευσε τοὺς ἐν Ραφάνῃ Λαζαίους (ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Κώστας ἐφρονεῦθη μικρὸν ὕστερον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ), τὰς δὲ οἰκογενείας των ἀπήγαγεν εἰς Τύρναβον, ἤρπασε δὲ διὰ τὸ χαρέμι του τὴν γυναῖκα τοῦ Κώστα.]

- Τρία πουλάκια κάθονται ἔς τὸν Ἐλυμπο, ἔς τὴ βράχη,
τό να τηράει τὰ Γιάννινα, τᾶλλο τὴν Κατερίνα,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογᾷ και λέει.
Τί εἶν' τὸ κακὸ ποῦ πάθαμε οἱ μαῦροι οἱ Λαζαῖοι;
5 Μᾶς χάλασε ὁ Βελῆ πασᾶς, μᾶς ἔκαψε τὰ σπίτια,
μᾶς πῆρε τοῖς γυναῖκες μας, μᾶς πῆρε τὰ παιδιά μας,
ἔς τὸν Τούρναβο τοῖς πάγησε, πεσεῖσι τοῦ βεζῖρη.
Μπροστὰ πηγαινεῖ ἡ Τόλιαίνα, κ' ὀπίσω οἱ συννυφάδες,
κ' ὀπίσω ὀπίσω ἡ Κώσταινα μὲ τὸ παιδί ἔς τὸ χέρι,
10 σὰ μῆλο, σὰ τριαντάφυλλο, σὰ νεραντζιά κομμένη.
Βγαίνουν κυράδες τὴν τηροῦν ἀπὸ τὰ παραθύρια.
«Ποιαῖς εἶν' αὐταῖς ὀπᾶρχονται ἔς τὴν Πόρτα, ἔς τὸ Σαράϊ;
— Κυράδες τί λογιάζετε, κυράδες, τί τηράτε;
Ἐμεῖς εἴμεστε κλέφτισσαις, γυναῖκες τῶν Λαζαίων.»
15 Βελῆ πασᾶς ἀγγάντευε, στέκει και τοῖς βρωτάει.
«Γυναῖκες, ποῦ εἶν' οἱ ἄντροι σας κ' οἱ καπιταναραῖοι;
— Εἶναι ψηλά ἔς τὸν Ἐλυμπο, ψηλά ἔς τὰ κυπαρίσσια.
— Πάρτε ταῖς τρεῖς φλακῶστε ταῖς, βάλτε ταῖς ἔς τὸ μπουντροῦμι,
τὴν Κώσταινα τὴν ὄμορφη φέρτε τὴν ἔς τὸ χαρέμι.
20 — Ἄφες μ', ἀφέντη μ', ἄφες με, δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρίνω,
νὰ γράψω μιὰ πικρὴ γραφὴ ἔς τὸν καπετάνιο Κώστα.
«Ἐσύ, Κώστα μ', ἔς τὸν Ἐλυμπο, ψηλά ἔς τὰ κυπαρίσσια,
κ' ἡ Κώσταινα ἔς τὸν Τούρναβο σὲ τούρκικο χαρέμι.»

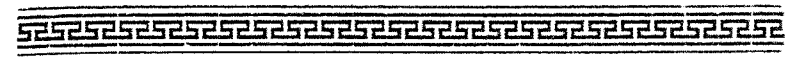

ΑΚΡΙΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Απὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, και ἀπὸ τῆς Μικροδονίας και τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Ἐξέινου μέχρι τῆς Κρήτης και τῆς Κύπρου, ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾠδατα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους και τὰς περιπετείας τοῦ Ἀργεῆ και τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀπελάτας και τοὺς Σαρακηνοὺς, και φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις, ἀναφερόμενα εἰς τόπους και ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπεξε μύθους, ὧν τοῖς πλείστοις παρέλαβεν ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλοσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, και ἀτήρησε τὸν ιδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς και ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἶπειν εἰς τὸν Ἀργεῆ Ἀκρίτην ἀποκοινοῦνται οἱ πόθοι και τὰ ιδεώδη τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων και ἀληγτος πάλη τοῦ ἐλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον.»

(Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.)

(Ο ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΙ' Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ)

*Αρκοντες τρώων και πίνουσι σὲ μαρμαρένη τάβλαν,
 σὲ μαρμαρένη κι' ἀργυρή, και σὲ μαλαματένη,
 κι' οὖλοι τρώσι και πίνουσι κι' ἀθιολή, δὲ φέρνου,
 κι' ὁ Κωσταντίνος ὁ μικρὸς ἄς ἐψιλοτραούει,
 ὃ τ' ἀκράνη του τ' Ἀνδρόνικου, τοῦ νιοῦ τοῦ παινεμένου.
 «Μαῦρος εἶσαι, μαῦρα φορεῖς, μαῦρο καθαλλικεύεις.
 Μαθθαίνεις το νὰ περπατῆ, μαθαίνεις το νὰ δρέμη,
 μαθθαίνεις το νὰ ἔχεται τὸν ὄχλον τοῦ πολέμου,
 μαθθαίνεις τον και τῆς στεριᾶς ὡσάν και τοῦ πελάου.
 10 ξεχάνεις και τῆς λυερῆς τῆς γλυκοποθητῆς σου.»

Στ. β. ἀθιολή (ἀθιολή) = οὖλεια. Στ. δ. ἀκράνης = σόντροφος, εἰαῖρος.
 Στ. γ. μαθθαίνεις το διδάσκεις τὸ μαῦρο ἄλογο τοῦ καθαλλικεύεις. νὰ δρέμη = νὰ
 τρέχη. Στ. δ. ἔχεται = δέχεται.

ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

[Τὸ ἀκρητικὸν τοῦτο ᾄσμα, τὸ ζητοῦν νὰ παραστήσῃ τεραστίαν τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τῶν Ἀκρητῶν, συνδέεται στενῶς μετὰ τοῦ ᾄσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς εἶναι ὁ πολλακὶς εἰς τὰ ἀκρητικά ᾄσματα μνημονευόμενος υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλον εἶναι τὸ αἰχμάλωτον τέκνον αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἀλέξης ἴσως ὁ Ἀλέξανδρος ἄλλων ἀκρητικῶν ᾄσμάτων. Καὶ τὸ τέλος τῶν δύο ᾄσμάτων συμπύπτει. Ὁ ἥρωας, μεθυσθεὶς ἐκ τοῦ χυθέντου αἵματος καὶ ἀδυνατῶν νὰ διακρίνῃ τὸν φίλον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, φωνάζει εἰς τοὺς συντρόφους του νὰ προφυλαχθοῦν, ὅπως μὴ ἐν τῇ παραφορᾷ του τοὺς φονεύσῃ. Ἐνιαχοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τραγουδεῖται κατὰ τὰς Ἀπόκρως πρὸς ἰδιάζοντα χορὸν, τὸν λεγόμενον *κουνητόν*.]

- Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς κι' ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος,
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο, ὁ καστροπολεμίτης,
ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουνε καὶ γλυκοκουθεντιάζουν,
κι' ἀντάμα ἔχουν τοὺς μαῦρους των ἔς τὸν πλάτανο δεμένους.
- 5 Τοῦ Κώστα τρῶει τὰ σίδερα, τ' Ἀλέξη τὰ λιθάρια,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξερριζώνει.
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρῶγαν κ' ἔπιναν καὶ ποῦ χαροκοποῦσαν,
πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε δεξιά μεριά ἔς τὴν τάβλα.
Δὲν κελαῖδοῦσε σὰν πουλί, δὲν ἔλεε σὰν ἀηδόνη,
- 10 μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε νᾶθρωπινὴ κουθέντα.
«Ἐσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε καὶ λιανοτραγουδαῖτε,
καὶ πίσω σᾶς κουρσεύουνε Σαρακηνοὶ κουρσάροι.
Ἡῆραν τ' Ἀλέξη τὰ παιδιὰ, τοῦ Κώστα τὴ γυναῖκα,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὴν ἀρραβωνιασμένη.»
- 15 «Ὡστε νὰ στρώσῃ ὁ Κωνσταντῆς καὶ νὰ σελλώσῃ ὁ Ἀλέξης,
εὐρέθη τὸ Βλαχόπουλο ἔς τὸ μαῦρο καθαλλάρης.
«Γιὰ σύρε σὺ Βλαχόπουλο ἔς τὴ βίγλα νὰ βιγλίσης»
ἂν εἶν' πενήντα κ' ἔκατὸ χύσου μακέλλεψέ τους,
κι' ἂν εἶναι περισσότεροι, γύρισε μίλησέ μας.»
- 20 Ἐπῆγε τὸ Βλαχόπουλο στὴ βίγλα νὰ βιγλίση.
Βλέπει Τουρκιὰ Σαρακηνοὺς κι' Ἀράπηδες κουρσάρους,

- οἱ κάμποι ἐπρασινίζανε, τὰ πλάγια κοκκινίζαν
ἄργισε νὰ τοὺς διαμετρήῃ, διαμετρημένοδεν εἶχαν.
Νὰ πάη πίσω ντρέπεται, νὰ πάη ἔμπρὸς φοβάται.
- 25 Σκύδει φιλεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν βωτάει.
«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι ἔς τὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξῃς;
— Δύνομαι ἀφέντη, δύνομαι ἔς τὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξω.
κι' ὅσους θὰ κόψῃ, τὸ σπαθὶ τόσους θενά πατήσει.
Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μ' ἓνα χρυσὸ μαντίλι.
- 30 μὴν τύχη, λάκκος καὶ βήχτη καὶ πέσχη ἀπ' τὴ ζάλη.
— Σάτταϊς μου ἀλεξαντριναῖς, καμιὰ νὰ μὴ, λυγίσμη,
καὶ σὺ σπαθὶ μου διμισκί, νὰ μὴν ἀποστομώσχη.
Βόγημα μ' εὐχὴ, τῆς μάννας μου καὶ τοῦ γονιοῦ μου βλόγια.
εὐχὴ τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, εὐχὴ καὶ τοῦ στεργιοῦ μου.
- 35 Μαῦρε μου, εἰντε νὰ μποῦμα, κι' ὅπου ὁ Θεὸς τὰ βγάλλη!»
- Ἐ τὰ ἔμπα του μπῆκε σὰν αὐτός, ἔς τὰ ξέβγα σὰν πατρίτης;
ἔς τὰ ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, ἔς τὰ ξέβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ ἔς τὸ καλὸ τὸ γύρισμα κανένα δὲν ἀφήνει.
Ἡῆρε τ' Ἀλέξη τὰ παιδιὰ, τοῦ Κώστα τὴ γυναῖκα,
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο τὴν ἀρραβωνιασμένη.
40 Προσγονατίζει ὁ μαῦρος του καὶ πίσω του τοὺς παίρνει.
- Ἐτὸ δρόμο νόπου πῆγαινε σέρνει φωνὴ περίσσα.
«Ποῦ εἶσαι ἀδερφέ μου Κωνσταντᾶ κι' Ἀλέξη ἀντρεῖωμένε;
ἂν εἶστε ἔμπρὸς μου φύγετε κι' ὀπίσω μου κρυφτήτε,
45 τί θόλωσαν τὰ μάτια μου, μπροστά μου δὲ σᾶς βλέπω,
καὶ τὸ σπαθὶ μου ἐρράγισε, κόβοντας τὰ κεφάλια,
κι' ὁ μαῦρος λιγοκάρδισε πατώντας τὰ κουφάρια.»

Στ. 2. καστροπολεμίτης ὁ διακρινόμενος εἰς πολιορκίαν κάστρων. Στ. 8. τάβλα = τράπεζα. Στ. 17. βίγλα = σκοπιὰ. βιγλίζω = παρατηρῶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς. Στ. 26. πλέξῃς = πλέωσις. Στ. 33. βλόγια = ἐλόγια. Στ. 34. στεργιοῦ τοῦ νεωτάτου. Στ. 36. ἔμπα = εἴσοδος. ξέβγα = ἔξοδος.

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φόνου Ἀκριτοῦ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν, εἶναι σύνθετος εἰς ἀκριτικά ἄσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τούτου παρουσιάζουν ἄσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Γιάννου. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς αὐτῶν ὁ ἀντίπαλος τοῦ ἥρωος παρίσταται ὡς ὄν ὑπεράνθρωπον, ἐκ τούτου δ' ὑπεμφαίνεται συνάφεια τοῦ ἄσματος πρὸς τὰλλα ἀκριτικά περὶ ἀγῶνος δρόμου τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Ἥλιου.]

- Κάτου ἔς τὴν ἄσπρη πέτρα καὶ ἔς τὸ κρύο νερό,
ἐκεῖ καίτεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός.
κομμένος καὶ σφαμένος κι' ἀνεγνώριστος.
Τὸ κίμα του σὰν βρύση χύνονταν ἔς τὴ γῆς;
5 καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἢ βαθειὰ πληγῆ.
- Τούρκου τὸν παραστέκουσιν καὶ Ῥωμοὶ τὸν κλαῖν,
κι' ἀπάρθενα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν.
«Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάννα, μάννα κι' ἀδερφή;
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγῆν;
10 —Θαρρῶ πῶς εἶχα μάννα, μάννα κι' ἀδερφή,
κι' ἡ δόλια μου ἢ γυναῖκα νὰ τὴν πῶρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.»
- «Γιάννο μου, δὲν σοὺ τό εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μῆν τὰ βάνης καὶ μῆν πολεμᾶς;
15 —Σώπα καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.
Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀνδρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
ποῦ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι' ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες ποῦ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκοχτώ,
20 ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι' ἐγὼ, ἀμοναχός·
κι' ἀπ' τοῖς ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλύτωσε,
ποῦ χε λαγοῦ πηλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Ἐς τὰ νέφια νέφια πάει, ἔς τὰ νέφια περπατεῖ,
25 ἔς τὸν οὐρανὸ πετοῦσε, ἔς τᾶστρη ἔχάνονταν.
Μιὰ σαῖττιὰ μοῦ παίζει μέσα ἔς τὴν καρδιά,
τὴ δύναμή μου κόβει κι' ὅλη τὴν ἀντρεία.»

(Η ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΗ ΛΥΓΕΡΗ. Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)

[Ὁ Ἀμιράς τῆς Σερίας, ἐπιδραμὸν εἰς τὴν Ῥωμανίαν, ἔλαβεν ἑαυτῷ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου Εἰρήνης μετὰ τῶν ἀκολούθων τῆς, ἐξελθοῦσαν εἰς περιπατοῦν ἀπὸ τῆς πόλεως. Μαθόντες δὲ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος καὶ οἱ λοιποὶ τεσσαρεσθῶνδε ἀδελφοὶ αὐτῆς, ἔσπευσαν πρὸς ἀπελευθέρωσίν τῆς, κατακίχησεν ἐν μονομαχίᾳ ὁ Κωνσταντῖνος τὸν Ἀμιράν, ἀνέβησαν ἄρσαν τὴν Εἰρήνην, καὶ ἔδωκαν αὐτὴν εἰς γυναῖκα εἰς τὸν ὑπὸ σφοδρῶ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος καταληφθέντα Ἀμιράν, γενόμενον χριστιανόν. Καρτὸς τοῦ γάμου τούτου ἦτο ὁ Βασίλειος Λυγερῆς Ἀκριτῆς. Οὕτως ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Διγενῆ τὸ ἐθνικὸν ἔπος. Ἀλλὰ κατὰ τὰ δημοτικὰ ἄσματα, ἡ μήτηρ τοῦ Διγενῆ ἦτο ἀνδρειωμένη κόρη, ἥτις ἀνδρικήν φοροῦσα πανοπλίαν ἐπολέμει τοὺς Σαρακηνούς, μέχρις οὗ ποτε ἐν τῇ σφοδροτητὴ τοῦ ἀγῶνος ἀπεκαλύφθη τὸ γένος αὐτῆς καὶ διακοιμένη ὑπὸ Σαρακηνοῦ κατέφυγεν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ἐκεῖ δ' ὄμως ὁ ἅγιος παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Σαρακηνὸν διώκτην, ὑποσχθέντα ὅτι θὰ βαπτισθῆ καὶ αὐτὸς καὶ τὸ παιδίον, τὸ ὅποιον θὰ γεννηθῆ ἐκ τοῦ γάμου μετὰ τῆς ἀνδρειωμένης. Κατ' ἄλλον δὲ τύπον τοῦ ἄσματος ἡ ἀνδρειωμένη βασιλοπούλα, ἐγκλεισμένη εἰς κάστρον ἀμύνεται ἐπιτυχῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τῶν πολιορκούντων Σαρακηνῶν ἢ Τούρκων, μέχρις ὅτου κυριευταὶ τὸ κάστρον διὰ δόλου Τούρκου, ὅστις λαμβάνει αὐτὴν ὡς ἑσπῆλον καὶ γεννᾷ ἐξ αὐτῆς τρεῖς υἱούς, τὸν Λούκαν, τὸν Κωνσταντῆν καὶ τρίτον τὸν Γιάννην (ὅτερον εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ παρεμφαμένον). Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ τοῦ Καστροῦ τῆς Ὠριάς. Νεώτεροι παραλλαγὰὶ τοῦ πρώτου τύπου παριστάνουν τὴν ἀνδρειωμένην κόρην ὡς κλεφτοπούλαν, ἥτις κλέφτικα ἐνδεδυμένη παραμένει ἀγνώριστος ἐπὶ πολλὸν χρόνον μετὰ τῶν κλεφτῶν, μέχρις ὅτου ἐν ἀθλητικῷ ἀγωνίᾳ, διακρίνει τὸ φύλον αὐτῆς ἐν κλεφτοπούλον, τὸ ὅποιον τὴν νυμφεύεται.]

Α'

(Ἡ ἀντρειωμένη λυγερῆ καὶ ὁ Σαρακηνός.)

- Κάπου πόλεμος γίνεται ἔς Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ τό μαθε μιὰ λυγερῆ καὶ πάει νὰ πολεμήσῃ.
Ἀντρεία ντύθη κι' ἄλλαξε καὶ παίρνει τᾶρματά τῆς.
Φίδια στρώνει τὸ φάρο τῆς κι' ὀχιάς τὸν καλλιγώνει,
5 καὶ τοὺς ἀστρίταις τοὺς κακοὺς τοὺς βάνει φτερνιστήρια.
Φτερινὰ δίνει τοῦ μαύρου τῆς, πάει σαράντα μίλλια,
κι' ἄλλη ματαδευτέρωσε ἔς τὸν πόλεμον ἐμπήκε.
Ἐς τὰ μπα τῆς στραταῖς ἔκανε, ἔς τὰ βγα τῆς μονοπάτια,

- ἔς τᾶλλον τῆς σφαιρογύρισμα, ἔσπασε τὸ λουρί τῆς.
 10 φανήκαν τὰ χρυσόμηλα. τὰ λινωσκεπασμένα.
 Σαρακηνὸς τὴν ἀγναντᾶ νάπο ψηλὴ βραχόδια.
 «Παιδιά, καὶ μὴ δειλιάσετε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.
 Γυναίκαίος εἶν' ὁ πόλεμος, νυφαικάκος ὁ κοῦρσος!»
 Κ' ἡ λυγερὴ ὄντας τ' ἄκουσε ἔς τὸν Ἅγ. Γεώργη τρέχει.
 15 «Ἀφέντη μου ἄη Γεώργη μου, χῶσε με τὸ κοράσιο,
 νὰ κάμω τὰ μπα σου χρυσὰ καὶ τὰ βγα σου ἀσημένια,
 καὶ τὰ ξυλοκεράμιδα οὐλο μαργαριτάρια.
 Ἐσχίσανε τὰ μάρμαρα κ' ἐμπήκε ἡ κόρη μέσα.
 Σαρακηνὸς νὰ κ' ἔφτασε κοντὰ ἔς τὸν ἄη Γεώργη.
 20 «Ἄγιε μου Γεώργη χριστιανέ, φανέρωσε τὴν κόρη,
 νὰ βαφτιστῶ ἔς τὴ χάρη σου ἐγὼ καὶ τὸ παιδί μου,
 ἐμὲ νὰ βγάλουν Κωσταντὴ καὶ τὸ παιδί μου Γιάννη.»
 Ἄνοιξανε τὰ μάρμαρα κ' ἐφάνηκεν ἡ κόρη.

Στ. 4. τὸ φάρο=τὸν ἴππον. Στ. 5. ἀστρίτης εἶδος ἐχίδνης (ἔχει ἡ ἀοις)
 Στ. 8. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς εἰς τὴν ἐχθρικήν παράταξιν ἤνοιγε πλατείας ὁδοὺς
 (ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν πτωμάτων), κατὰ τὴν ἐξοδὸν αἱ ὁδοὶ ἐγίνοντο στε-
 νώτεροι, οἱ νεκροὶ ἦσαν ἀραιότεροι. Στ. 10. ἐφάνησαν τὰ χρυσὰ μῆλα τοῦ
 κόλου τῆς, τὰ σκεπασμένα μὲ λινὸν χιτῶνα ἢ θώρακα. Στ. 13. νυφαικά-
 κος=νυφιατικός, ὑπὸ νυμφῶν γενόμενος ἢ ἀρμόζων εἰς νύμφας. ὁ κοῦρσος συνώ-
 νυμνος τοῦ πόλεμος (ληλασία). Στ. 14. Ἄη Γεώργη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ
 ἁγίου Γεωργίου. Στ. 15. χῶσε με=κρύψε με.

B'

(Ἡ κλεφτοπούλα.)

- Ποῖος εἶδε ψάρι ἔς τὸ βουνὸ καὶ θάλασσα σπαρμένη,
 ποῖος εἶδε κόρη λυγερὴ ἔς τὰ κλέφτικα ντυμένη;
 Τέσσαρους χρόνους περπατεῖ μ' ἀρματωλοὺς καὶ κλέφταις,
 κανεὶς καὶ δὲν τὴ γνῶρισε νάπο τὴ συντροφιά τῆς.
 5 Καὶ μιὰν αὐγὴ καὶ μιὰ λαμπρὴ, μιὰ πίσσημον ἡμέρα
 βγήκαν νὰ παίξουν τὸ σπαθί, νὰ ῥήξουν τὸ λιθάρι.
 Ἐκόπη τάσημόκουμπο κ' ἐφάνη τὸ βυζί τῆς.
 Κανένας δὲν τὴ λόγιασε ἀπὸ τὰ παλλημάρια,

- 10 μὰ νὰ μικρὸ κλεφτόπουλο σκουπὶ χαμογελά τῆς
 Ἦχει, βρὸ βλάμη, καὶ γελᾷ. τί ἔχεις καὶ χαμογέλας;
 — Εἶδα τὸν ἥλιο πᾶλαμψε κ' ἔφεξε τὸ φεγγάρι.
 εἶδα καὶ τὸ βυζί σου ποῦ εἶν' ἄσπερ σὰν τὸ χρῆμα.
 — Σώπα, μωρὲ κλεφτόπουλο, μιλιὰ μὴ μιλοῦρήσεις.
 15 καὶ νὰ σὲ πάρω ψυχογιό, βαριά νὰ σὲ πλουτίσει.
 γὰ νὰ βαστῆς τὸ νταμασκὶ καὶ τὸ χρυσὸ τουφέκι.
 — Ἐγὼ δὲ θέλω ψυχογιό, βαριά νὰ μὲ πλουτίσεις.
 γὰ νὰ βαστῶ τὸ νταμασκὶ καὶ τὸ χρυσὸ τουφέκι.
 μόν' θέλω σε γυναῖκα μου καὶ νὰ μὲ πάρῃς ἄντρα.
 20 — Ποῦ εἶπῃ τὸ θέλω», εἰς ἐμὲ πρέπει καὶ νὰ ναι ἄξιος.
 νὰ ναι πρωτοπαλλήκαρος καὶ κλεφτοπολεμάρχος.
 — Τὸ ζήτημά σου εἶναι βαρὺ, μὰ ἂ θέλῃ, ὁ θεὸς θὰ γίνῃ.
 ἂ θέλῃ ὁ θεὸς νὰ μ' ἀγαπᾷ, ὁ πρῶτος οὐλων εἶμαι.
 Δεῖξε μου ποῦ ναι οἱ φωτιᾶς, οἱ σπαθισμοί, τὰ βόλια.
 κ' ἐγὼ γὰ τὴν ἀγάπῃ σου θὰ πέσω πρῶτος ἔς οὐλα.

ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

[Εἰς πλείστους ἑλληνικοὺς τόπους ὑπάρχουν φρούρια καλούμενα *Κάστρα τῆς Ὠριάς* ἢ *τῆς Σουριάς*, καὶ πρὸς τὰ φρούρια ταῦτα συνάπτονται παραδόσεις περὶ ἀλώσεως αὐτῶν διὰ δόλου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ αὐτοκτονίας τῆς βασιλοπούλας, ἡ ὁποία ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἠρωϊκῶς ἀντίστατο ἐγκεκλεισμένη ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται δὲ εἰς ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἄσμα δημοτικόν, τοῦ ὁποίου πολυάριθμοι ὑπάρχουν παραλλαγαί. Ἡ ἀνά πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας διάδοσις τοῦ δημοτικοῦ ἔσματος καὶ τῶν παραδόσεων τούτων, ὑποδεικνύει, ὡς παρατηρήσαμεν εἰς τὰς ἡμετέρας *Παραδόσεις*, ὅπου ἐκτενῶς πραγματευόμεθα περὶ τοῦ θέματος, ὅτι προήλθεν ἐκ παλαιῶν τινος προτύπου σφόδρα δ' ἀμφίβολον ὅμως φαίνεται, ὅτι τοῦτο ἀφετηρίαν εἶχεν ἱστορικόν τι γεγονός· ἀλλ' οὐδ' ὁ τόπος ἢ τὸ φρούριον εἰς ὃ ἀνεφέρετο τὸ ἀρχέτυπον εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ, αἱ δ' ἐξενεχθεῖσαι περὶ τοῦτου εἰκασίαι ἐλέγχονται ἀτυχέσταται. Προδήλον τοῦναντίον εἶναι, ὅτι τὸ ἀρχέτυπον ἔσμα ἀπηρτίσθη ἐκ στοιχείων μυθικῶν καὶ ἱστορικῶν, κοινῶν καὶ εἰς τὴν δημόδι ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους. Καὶ ἡ μεταμφίσεσις τοῦ ἔραστοῦ εἰς καλόγηρον ἢ γυναῖκα, ὅπως κατακτῆσις ἐξαπατήσας τὴν ἐρωμένην ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις ἐν αὐτοῖς, καθὼς καὶ ἡ μεταμφίσεσις πολεμιστῶν εἰς γυναῖκας πρὸς χεῖρσιν πολεμίων ἀνυπόπτων. Βασιλοπούλα ἐπίσης κρημνίζουσιν ἑαυτὰς ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ ἀλωθέντος φρουρίου ὅπως μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ γυαλένιος πύργος, ἐν ᾧ κατὰ τινὰς παραλλαγὰς οἰκεῖ ἡ κόρη, εἶναι συνήθης μυθολογικὴ εἰκὼν.

Συνάφεια τοῦ ἔσματος πρὸς ἀκριτικά ὑπεμφαίνεται ἐν τραπέζουσι παραλλαγῇ αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ δημοσιεύεται καὶ καπαδοκικὴ παραλλαγή τοῦ ἔσματος.]

5 "Ὅσα κάστρα κι' ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
σὰν τῆς Ὠριάς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὀργυιὰς τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
μολύθι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μὲ πόρταις ἀτσαλένιαις κι' ἀργυρὰ κλειδιά,
καὶ τοῦ γιालοῦ ἢ πόρτα στράφτει μάλαμα.

10 Τούρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
δὲν μπόρει νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
Κ' ἔνα σκυλι Τουρκάκι, μιὰς Ῥωμιάς παιδί,
ἔς τὸν Ἄμιρᾶ του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.
*Ἀφέντη μ' Ἄμιρᾶ μου καὶ σουλτάνε μου,

15 ἐν πάρῳ γῶ τὸ κάστρο τί εἶν' ἢ βόγα μου;
— Νύκτα ἄσπρα τὴν ἡμέρα κι' ἄλογο καλὸ.
καὶ δὴ σπαθιά ἀσημένια γὰ τὸν πόλεμο.
— Οὐδὲ τ' ἄσπρα σου θέλω κι' οὐδὲ τὰ φλωριά,
οὐδὲ καὶ τ' ἄλογο σου κι' οὐδὲ τὰ σπαθιά.
μὲν' θέλω γῶ τὴν κόρη, ποῦ ναι ἔς τὰ γυαλιά.
— Ὡσὰν τὸ κάστρο πάρῃς, χάρισμα κι' κτή.»

20 Πράσινα βούχα βγάξει, βάσα φέρεσε.
Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροδολαί,
ἔς τὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
«Γὰ ἀνοιξε ἀνοιξε πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριάς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλισσας.
25 — Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τούρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
— Μὰ τὸ σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τούρκος οὐδὲ Κόνκαρος.
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταρί.
Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ' ἀσκήτευα,
30 χορτάρι ἐδοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
κ' ἦρθα νὰ πάρῳ λάδι γὰ τὰς ἐκκλησιαίς.
Γὰ ἀνοιζετέ μου νὰ μπω τοῦ βαρόμοιρου.
— Νὰ ρήξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε.
— Τὰ βάσα μου εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
35 — Νὰ ρήξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάρουμε.
— Εἶμαι ἀπὸ τὴν πείνα κι' ἀντραλίζουμαι.»

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει τὸν ἀνοιξε.
"Ὅσο ν' ἀνοιξῇ ἢ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε.
κι' ὅσο νὰ μισανοίξῃ, γέμισ' ἢ ἀδλή,
40 κι' ὅσο νὰ καλοκλείσῃ ἢ χώρα πάρθηκε.
"Ὅλοι χυθῆκαν ἔς τ' ἄσπρα, ὅλοι ἔς τὰ φλωριά,
καὶ κείνος εἰς τὴν κόρη, ποῦ ναι ἔς τὰ γυαλιά.
Κ' ἢ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
μήτε σὲ πέτρα πέφτει, μήτε σὲ κλαριά,
45 παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

Στ. 13. βόγα = μισθός, ἀμοιβή.

ΤΗΣ ΛΙΟΓΕΝΝΗΤΗΣ

[Ὁ κλάδος τῶν ἀκριτικῶν ἰσμάτων περὶ τῆς μνηστείας τοῦ Διγενῆ παρουσιάζει πολλὰς διαφορὰς τῶν παραλλαγῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἔπους. Κατὰ ταύτην ὁ Διγενὴς ἐπανερχόμενος ἐκ κυνηγίου βλέπει τὴν Εὐδοκίαν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ πατρὸς τῆς καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἔρωτος πρὸς αὐτήν· ἀπὸ τοῦ ἔρωτος ἡ ὄψις του ἠλλοίωται, τὸ κάλλος ἐμαράνθη, καὶ ἡ μήτηρ του περιφρονεῖ τὸν ἔρωτά περὶ τῆς ὑγείας του. Ὁ στρατηγὸς Λούκας, ὁ πατὴρ τῆς Εὐδοκίας ἀρνείται νὰ τῷ τὴν δόσῃ εἰς γάμον, ἀλλ' ἐκεῖνος σαγηνεύει τὴν κόρην, τὴν ἀπάγει, κατατροπώνει τοὺς καταδιώξαντας αὐτὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν πατέρα νὰ ἐυλόγησῃ τὴν ἑνωσίν των. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἴσματα διακρίνονται πολλοὶ τύποι τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μνηστείας. Ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς ὁ ἦρωας πέμπει πρεσβείαν ἐπισήμων προξενητῶν ἢ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀκριτικῶν ἰσμάτων πολεμιστῶν, τὸν Χιλιοπαπτοῦν (= Φιλόπαπτον), τὸν Βάρδαν τὸν Φωκῶν, τὸν Νικηφόρον, τὸν Πετροτρόχῳλον ἢ Τρεμαντάγειλον, ἢ μόνον τὸν Φιλόπαπτον, πρὸς ὃν ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς περὶ γάμου προτάσεώς του μονομαχεῖ. Ἐλκυστὰς δὲ τὴν κόρην διὰ τῆς μουσικῆς τὴν ἀπάγει καὶ διώκεται ὑπὸ στρατοῦ, τὸν ὅποιον κατακίβει. Ἐν ἄλλαις συμφύρεται ἡ διήγησις πρὸς διαφόρους κλάδους τῶν ἀκριτικῶν ἰσμάτων. Ἐν πολλαῖς δὲ διὰ φίλτρων καὶ διὰ τεχνασμάτων, τὰ ὁποῖα παρὰ μαγισσῶν ἐδιδάχθη, ὁ ἔραστής παρασύρει τὴν ἑρωμένην, καὶ θνήσκει μὲν αὐτὴ, αὐτοκτονεῖ δὲ καὶ ὁ ἔραστής.

Ἡ προσφυγὴ εἰς φίλτρα καὶ μαγανείας τῶν ἀτυχῶν ἔραστῶν εἶναι κοινοτάτη εἰς πάντας τοὺς λαοὺς, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, τὸ δὲ τέχνασμα τῆς μεταμφίσεως τοῦ ἔραστοῦ εἰς γυναῖκα, ὅπως πλησιάζῃ τὴν ἀγαπωμένην ἀναφέρεται καὶ εἰς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ διηγήσεις καὶ εἰς ἄλλων λαῶν μύθους καὶ ἴσματα. Ἰδίως δ' ὅμως ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι τὸ νεοελληνικὸν ἴσμα τῆς Λιογέννητης πολλὰς καὶ ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις δεικνύει ὁμοιότητάς πρὸς τὴν σκανδιναυικὴν παράδοσιν τοῦ Χάγβαρδ καὶ τῆς Σίγνης, τὴν ὁποῖαν διηγείται ὁ χρονογράφος Σάξων ὁ γραμματικὸς καὶ προπόντων πρὸς τὰς διασκευὰς τῆς παραδόσεως ταύτης ὑπὸ σκανδιναυικῶν δημοτικῶν ἰσμάτων. Κατὰ τῆς ταῦτα, ὁ πατὴρ τῆς Σίγνης ἀποκρούει τὸν γάμον αὐτῆς μετὰ τοῦ Χάγβαρδ. Οὗτος βλέπει ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ μία μάγισσα. Ὅπως εὖρη πρόσοδον παρὰ τῆ ἑρωμένη, ὁ Χάγβαρδ μεταμφιέζεται εἰς γυναῖκα, καὶ γίνεται δεκτός, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ διδαχθῇ τὴν ῥαπτικὴν. Ὅτε ἐνώκτωσεν, ἀρνείται νὰ κοιμηθῇ μετὰ τὰς θεραπαίνας, λέγων «κοιμήθηκα πλάγι μετὰ πλάγι μετὰ βασιλόπουλα, ἂν κοιμηθῶ μετὰ τοῖς δούλαις, θά πεθάνω ἀπὸ τῆ ντροπῆς.» Ἡ Σίγνη συγκατανεύει νὰ κοιμηθῶν εἰς τὸ αὐτὸ κρεβάτι. Αἱ θεραπαίνας μετὰ ἀναμμένας λαμπάδας τοὺς ὀδηγοῦν εἰς τὸν κοιτῶνα. Ἄλλο κοινὸν χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ Σίγνη εἰς τὴν συνομιλίαν μετὰ τὴν ὑποτιθεμένην μαθήτριαν, ὁμολογεῖ ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Χάγβαρδ, ὡς εἰς τινὰς παραλλαγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἴσματος ἡ Λιογέννητη ἐκμυστηρεῖται τὸν ἔρωτά τῆς πρὸς τὸν ἦρωα εἰς τὴν δῆθεν ἐξαδέλφην τῆς. Ἀμφότεροι δὲ οἱ ἔρασταὶ ἀποθνήσκουν, ὁ μὲν Χάγβαρδ συλληφθεὶς καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς Σίγνης, αὐτὴ δὲ αὐτοκτονήσασα.]

Ὁ Κωσταντῆς ὁ ὁμορφανός, ὁ μικροκωσταντῆνας
μὴ μέρη θέλω, νὰ βῆγῃ νὰ λαγοκυνήγησῃ,
καὶ διάβαινε καμαρωτὸς ἀπ' τὴν πλατεῖά τῆ βούργης.

- Ἐκεῖ εἶδε τὴ Λιογέννητη μετὰ τετρακόσιαις σκλάβαις.
5 Σὲ κρεμαζιά τριανταφυλλιά ἦταν ἀκουμπισμένη,
κ' εἶχε τὰ φρύδια τορνευτά, τὰ μάτια σὰ ζαφεῖρι,
καὶ ἔς τὸ μικρὸ τὸ δάχτυλο εἶχε τὸ δαχτυλίδι,
καλλιὰ λαμπε τὸ δάχτυλο παρὰ τὸ δαχτυλίδι.
Ὡσὼν τὴν εἶδ' ὁ Κωσταντῆς, ἀφήνει τὸ κυνήγι.
10 Κινάει νὰ πάγῃ, ἔς τὸ σπίτι του σὰ μῆλο μαραιμμένον.
Χωρὶς θέρημ, θερμάθηκε, χωρὶς ὄριον ἐρριάσθη,
δίχως τὸν πονοκέφαλο ἔπεσε ἔς τὸ κρεβάτι.
Μάννα, ψυχῆ, μάννα, καρδιά, μάννα καὶ τὸ κεφάλι.
Μάννα, θολὰ εἶναι τὰ βουνὰ καὶ θαμπερὸ τὸ σπίτι.
15 — Γιέ μου, καλὰ εἶναι τὰ βουνὰ καὶ λαμπερὸ τὸ σπίτι,
μὰ σὺ κορίτσι νὰγαπᾷς κ' ἐκεῖνη δὲν τὸ ξέρει.
— Μάννα, τὴν κόρη ποῦ εἶδα γῶ, ἄλλος νὰ μὴ τὴν πάρῃ,
Στείλε νὰ κράξῃς ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες
νὰ πᾶν νὰ κάμουν προξενεῖα, γυναῖκα νὰ τὴν πάρω.»
20 Στέλνει τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες,
στέλνει τὸν ἄρχοντα Φωκᾶ, στέλνει τὸ Νικηφόρο,
στέλνει τὸν Πετροτρόχῳλο, ποῦ τρέμει ἢ γῆς κ' ὁ κόσμος.

Ἐχτύπησαν οἱ ἄρχοντες τὴν ἀργυρῆ, τὴν πόρτα.

- «Ποῖος χτύπησε ἔς τὴν ἀργυρῆ πόρτα τῆς μαυρομάτας;
25 — Ἡμεῖς εἴμαστε οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε δυὸ λόγια νὰ σοῦ ποῦμα.
— Ἀνοίξετε ἔς τοὺς ἄρχοντες, ἔς τοὺς μητροπολιτᾶδες!
Φέρτε τρακόσια στρώματα, φέρτε τρακόσια πεύκια,
γιὰ νὰ καθίσουν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
30 φέρτε Μονεθασιά κρασί, νὰ πιοῦν οἱ ἀντρειωμένοι.»
Ἐμπαίνουν τότε οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
καὶ τὴν εὐρίσκουν κ' ἔπλεγε τ' ὀλόχρυσο γαϊτάνι.
Καθὼς τοὺς εἶδε ἢ λυγερῆ ἐπροσηκώθηκέ τους.
«Καλῶς ἦρθαν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες.
35 φάτε καὶ πιέτε, γέροντες, κ' ἐγὼ ἔς τὸν ὄρισμό σας.
— Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἦρθαμε νὰ φάμε καὶ νὰ πιοῦμε,
Προξενητᾶδες εἴμαστε κ' ἦρθαμε νὰ σοῦ ποῦμα,

- ὁ Κωσταντῆς μὰς ἔστειλε, τῶμορφο παλληκάρι,
 ἄν εἶναι θέλημα θεοῦ, γυναῖκα νὰ σὲ πάρῃ.»
- 40 Σάν τ' ἄκουσε ἡ Λιογέννητη, νὲχτύπησε τὰ γέλοια.
 «Γιὰ πῆρε του τοῦ Κωσταντῆ, τοῦ μουσκανθρεμμένου,
 δὲ θέλω τον, δὲ χριζῶ τον, δὲν καταδέχομαι τον.
 Σάν ἔρθῃ ἡ μάμμα μ' ἀπ' τῆ γῆς κι' ὁ κύρης μ' ἀπ' τὸν ἄδῃ,
 τὰ δυό μ' ἀδέρφια τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμο,
 45 νὰ σπεύρουνε τῆ θάλασσα σιτάρι νὰ καρπίσῃ,
 χρυσάγανο, χρυσόσταχο καὶ χρυσοκονδυλάτο,
 καὶ μὲ τ' ἀργυροδρέπανα νὰ μποῦν νὰ τὸ θερίσουν,
 κ' εἰς τὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας νὰ κάμουνε τ' ἄλωνι,
 μηδὲ καὶ τᾶχυρο βραχῆ, μηδὲ καὶ τὸ σιτάρι,
 50 μηδὲ τὴν πάχνη τ' ἄλωνιοῦ ἀέρας νὰ τὴν πάρῃ,
 τότε κ' ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ θὰ τόνε πάρω γι' ἄντρα,
 καὶ πάλι ναί, καὶ πάλι ὄχι, καὶ πάλι σὰ μοῦ δόξῃ.»
 Σάν ἤκουσαν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
 τοὺς κακοφάνηκε πολὺ κ' ἔσκυψαν τὸ κεφάλι.
 55 Κι' αὐτὴ τότε τοὺς ἔδωκε τ' ὀλόχρυσο γαϊτάνι.
 «Ὅριστε τὴν πλεξίδα μου τὸν ἐδικό σας κόπο.»
- Ἐκίνησαν κ' ἐπήγαιναν πικροὶ καὶ μαραμμένοι,
 κι' ὁ Κωσταντῆς καρτέριγε ἔς τὴν ἀργυρῆ του πόρτα.
 «Καλῶς ἦρθαν οἱ ἄρχοντες μὲ τὰ καλὰ τὰ λόγια.
 60 — Κακῶς ἦρθαν οἱ ἄρχοντες μὲ τὰ κακὰ τὰ λόγια.
 Δὲ θέλει σε, δὲ χριζῆ σε, δὲν καταδέχεται σε.
 Σάν ἔρθῃ ἡ μάμμα τς ἀπ' τῆ γῆς κι' ὁ κύρης ἀπ' τὸν ἄδῃ,
 τὰ δυό τς ἀδέρφια τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμο,
 νὰ σπεύρουνε τῆ θάλασσα σιτάρι νὰ καρπίσῃ,
 65 χρυσάγανο, χρυσόσταχο καὶ χρυσοκονδυλάτο,
 καὶ μὲ τὰργυροδρέπανα νὰ μποῦν νὰ τὸ θερίσουν,
 κ' εἰς τὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας νὰ κάμουνε τ' ἄλωνι,
 μηδὲ καὶ τᾶχυρο βραχῆ, μηδὲ καὶ τὸ σιτάρι,
 μηδὲ τὴν πάχνη τ' ἄλωνιοῦ ἀέρας νὰ τὴν πάρῃ,
 70 τότε κι' αὐτὴ τὸν Κωσταντῆ θὰ τόνε πάρῃ γι' ἄντρα,
 καὶ πάλι ναί, καὶ πάλι ὄχι, καὶ πάλι σάν τῆς δόξῃ.»
 Ὁ Κωσταντῆς σάν τ' ἄκουσε μέγας καῖμος τὸν πῆρε,
 καὶ ζήτησε καὶ τᾶδωκαν τ' ὀλόχρυσο γαϊτάνι.

- Πῆγε νὰ ρῆῃ, τοῖς μάμισσας ποῦ ἔβρουν ἀπὸ μάγια,
 75 Ὅσῶν τὸν εἶδε κ' ἔρχονταν τῆς μάμισσας ἡ κόρη,
 Μάμμα μ', ὁ νιὸς ἐπ' ἔρχεται τοῦ κάμπου κατὰλλοῦρη,
 παίρνουν τὰ βροχὰ τοῦ θροσιὰ καὶ τὰ λυγρὰ τοῦ πάχρη,
 παίρνουν τὰ πασουμάκια τοῦ ἀνθοῦς ἀπὸ τὰ δένερα,
 κι' ὁ γῆρας τοῦ προσώπου του γιὰ κόρη εἶναι ἠλαμμένε.
 80 — Σ τὰ μάγια γὼ γεννήθηκα, ἔς τὰ μάγια θὰ πεθάνω,
 κ' ἐγὼ δὲν τόνε γνώρισα καὶ σὺ τόνε γνωρίζεις;
 «Καλὴ σου μέρα μάμισσα μὲ τὴν καλὴ σου κόρη,
 Δὲν ἔχεις μάγια τῆς καρδιάς καὶ μάγια τῆς ἀγάπης,
 νὰ κάμῃς τῆ Λιογέννητη, νὰ ρθῆ, ἔς τὴν ἀγκαλιὰ μου;
 85 — Ἄν ἔγῃς πράμα τς ἀρεσιὰς καὶ πράμα τοῦ χειροῦ τῆς,
 θὰ κάμω τῆ Λιογέννητη, νὰ ρθῆ, ἔς τὴν ἀγκαλιὰ σου.
 — Ἐγὼ χω πράμα τς ἀρεσιὰς καὶ πράμα τοῦ χειροῦ τῆς,
 ἐγὼ χω τὴν πλεξίδα τῆς, τ' ὀλόχρυσο γαϊτάνι.
 — Σῦρε ἀνοιξε τὴν πόρτα σου καὶ δέσε τὰ θηριὰ σου,
 90 καὶ κάθου καὶ καρτέρει τὴν νὰ ρθῆ, ἔς τὴν ἀγκαλιὰ σου.
 Καὶ βγάινε ἀπὸ τὸν κόρφο τῆς τριὰ μῆλα μαραμμένα.
 «Τὸ νὰ ρῆξῃ ἔς τὸ τρίστρατο, νὰ πάψουν οἱ διαδάτεις,
 τᾶλλο ρῆξῃ ἔς τὸ ποταμό, νὰ πάψουν τὰ ποτάμια,
 τὸ τρίτο ρῆξῃ ἔς τὴ λυγερῆ, νὰ ρθῆ γυρεύοντάς σε.»
- 95 Τὸ νὰ ρῆξῃ ἔς τὸ τρίστρατο καὶ πάψαν οἱ διαδάτεις,
 τᾶλλο ρῆξῃ ἔς τὸ ποταμό καὶ πάψαν τὰ ποτάμια,
 τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ ἔς τῆς λυγερῆς τς ἀγκάλεις.
 Ὅς τό εἶδε ἡ κόρη ἐσθήστηκε, ὡς τό εἶδε δαιμονίστη,
 Σάν ἦρθαν τὰ μεσάνυχτα, τῆ σκότισαν τὰ μάγια.
 100 «Μῶρ' βγάινεις μου, μῶρ' ντάνταις μου, μῶρ' σκλάβαις τοῦ
 [πατρός μου,
 ἀνάψτε πράσινα κηριὰ καὶ κόκκιναις λαμπάδες,
 τι ἐσήμανε ἡ Παντάνασσα, νὰ πὰ' νὰ προσκυνήσω.
 — Κυρὰ τὰρνίθια δὲ λαλοῦν, καμπάναις δὲ σημαίνουν,
 κ' ἡ ἐδική σου ἡ ἐκκλησιὰ νὲ φέλλει νὲ σημαίνει
 105 — Μπα τοῦ πατρός μου τὸ ψωμί ἔς τὰ μάτια νὰ σὰς πιάνῃ!»
 Κ' ἔτσι ἐσηκώθη μοναχῆ κ' ἐβῆκε ἔς τὸ σκοτάδι.
 Μιὰ δούλα δὲν τὴν ἄφηκε κι' ἀπὸ κοντὰ τῆς πῆγε.
 Σάν ἔφτακε, σὰ ζύγωσε ἔς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο,
 ἐκεῖ τῆς ἦρθε ὀλίγο ὁ νοῦς κι' ἀρχίνησε νὰ λέῃ.

110 Ποιός είδε νήλιο από βραδύς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ποιός είδε τὴ Λιογέννητη νὰ περπατῆ ἔς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη, καὶ ξεμαλλοπλεγμένη;

— Ἐγὼ είδα νήλιο ἀπὸ βραδύς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ἐγὼ είδα τὴ Λιογέννητη νὰ περπατῆ ἔς τοὺς δρόμους,

115 ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεγμένη.
— Θέ μου, κι' ἂν εἶμαι καθαρὴ, κι' ἂν εἶμ' ἐγὼ παρθένο,
ἄστραψε καὶ μπουμπούνιξε, νὰ χαλαστοῦν τὰ μάγια.»
Ἄστραψε καὶ μπουμπούνιξε, χαλάστηκαν τὰ μάγια.

Ἄ Κωσταντῆς ὀλονυχτὴς καρτέριγε ἔς τὸ σπίτι,
κι' αὐτὸς ἔς τὰ ξημερώματα τὸ μαῦρο του σελλῶνει.

120 «Ἀνάθεμά σε, μάγισσα, ποῦ μάγια δὲν γνωρίζεις!

— Σὰν εἶν' ἡ κόρη καθαρὴ, τὰ μάγια τί σοῦ φταῖνε;
Σύρε ξουρίσου φράγκικα, καὶ ντύσου ἔς τὰ γυναίκεια,
γυναίκεια καὶ χαιρέτησε κατὰ τὴν ὥρα ποῦ εἶναι,
καὶ πές: Εἶμ' ἡ ξαδέρφη σου ἀπὸ τὸν Ἄη Δονάτο,

125 ὅπου πλουμί δὲν ἤξερα, κ' ἤρθα πλουμί νὰ μάθω.»

Ξουρίστηκε ἔς τὰ φράγκικα καὶ ντύθηκε γυναίκεια,
κ' ἐχτύπησε ἔς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας.

«Ποιός χτύπησε ἔς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας;

— Ἐγὼ εἶμαι ἡ ξαδέρφη σου ἀπὸ τὸν Ἄη Δονάτο,

130 ὅπου πλουμί δὲν ἤξερα κ' ἤρθα πλουμί νὰ μάθω.

— Καλῶς ἤρθ' ἡ ξαδέρφη μου, μὰ γὼ δὲ σὲ γνωρίζω,
καὶ ποῦθεν εἶν' ὁ τόπος σου καὶ ποῦθεν ἡ γενιά μας;

— Ἀλάργα εἶν' ὁ τόπος μου κι' ἀπὸ κοντὰ ἡ γενιά μας,
κ' ἐμεῖς ἐξεμακρύνουμε κ' ἐχάθηκε ἡ γενιά μας,

135 κ' ἐδῶ μὲ στέλνει ἡ μάνα μου πλουμίδια νὰ μὲ μάθης,
πλουμίδια καὶ κεντίσματα κι' ἀπ' ὅ τι θέλει ὁ νοῦς μου.

— Μετὰ χαρᾶς, ξαδέρφη μου, πλουμίδια νὰ σὲ μάθω,
πλουμίδια καὶ κεντίσματα κι' ἀπ' ὅ τι θέλει ὁ νοῦς σου.»

Σὰν ἄρχισε καὶ νύχτωνε, πῆρε νὰ σκοτεινιάσῃ,

140 ὁ Κωσταντῆς σηκώθηκε τάχα πῶς θὲ νὰ φύγῃ.

«Ἐνούχτωσε κ' ἐβράδιασε, πῆρε νὰ σκοτεινιάσῃ,
πᾶν τὰ θηριὰ ἔς τοῖς κοίταις τους, τὰ ἡδῶνια ἔς τοῖς φωλιαῖς τους,
κ' ἐγὼ τὸ ξένο κ' ἔρημο ἀπόψε ποῦ νὰ μείνω;

— Μὴν πλήσσης, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς σκλάβαις.

145 — Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς σκλάβαις!

— Μὴν πλήσσης, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς δούλοις.

— Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς δούλοις!

150 — Μὴν πλήσσης, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς ντάνταις.

— Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,

καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς ντάνταις!

— Μὴν πλήσσης, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς βάνταις.

— Ἐγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,

155 καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς βάνταις!

Μὴν πλήσσης, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένομε τὰ δυὸ μας.

Ἀνάψτε, βάνταις τὰ κηριὰ, μουνούχοι, τοῖς λαμπάδες,

καὶ στρώσετε τὴν κλίνη μου τὴ λανομέταξή μου.

Βάλετε στρῶμα νάργυρό, στρῶμα μαλαματένιο!

160 βάλετε τὰ παπλώματα, τὰ ὑφάναν Ἀνεράδες

καὶ τὰ ὑφαδιοπλουμίσασι τοῦ Δράκοντα οἱ κόραις,

καὶ στρώστε πάτους βασιλικό, καὶ πάτους μαντζουράνα,

καὶ πάτους δεντρολίβανο νὰ κοιμηθῶμε ἀντάμα.»

Ἄ ολονυχτὴς κοιμόντανε σὰν δυὸ γλυκὰ ἀδερφάκια.

165 καὶ πρὸς τὰ ξημερώματα σὰν τὰ γριὰ πουλάκια.

Σὰν ἐφεξε, ξημέρωσε, σὰν ἤρθε ἡ ἄλλη ἡ νύχτα.

«Μάνα ἀνοιξε τοῖς πόρταις σου καὶ δέσε τὰ θηριὰ σου,

γιατὶ θὲ νὰ ρθῇ ἡ νύφη σου, θὲ νὰ ρθῇ ἡ μαυρομάτα.

Ἄ ολίγος ὕπνος μ' ἐπίασε καὶ πάω γιὰ νὰ πλαγιάσω.

170 κι' ὄντας θὲ νὰ ρθῇ ἡ νύφη σου, νὰ ρθῆς νὰ μὲ ξυπνήσης.

— Σύρε, παιδί μου, πλάγιασε κ' ἐγὼ θὰ καρτερέσω,

κι' ὄντας θὲ νὰ ρθῇ ἡ νύφη μου θὰ ρθῶ νὰ σὲ ξυπνήσω.»

Κ' ἐκεῖνη ἡ σκύλα ἡ ἀνομη δὲν ἔκαμε ὅπως εἶπε.

μόν' ἔκλεισε τὴν πόρτα τῆς κ' ἔλυσε τὰ θεριὰ τῆς.

175 κ' ἔβαλε ὀμπρὸς ἔς τὴ ροῦγα τῆς γούρνα φαρμακωμένη.

Ἐπλάγιασε ἡ Λιογέννητη ἔς τὴ ἀργυρὴ τῆς κλίνη.

Σὰν ἤρθαν τὰ μεσάνυχτα, τὴ σκότισαν τὰ μάγια.

«Μῶρ' βάνταις μου, μῶρ' ντάνταις μου, μῶρ' σκλάβαις τοῦ

[πατρὸς μου,

ἀνάψτε πράσινα κηριὰ καὶ κόκκιναις λαμπάδες,

180 τί ἐσήμανε ἡ Παντάνασσα, νὰ πάω νὰ προσκυνήσω.

- Κυρά, τάρνιθια δὲ λαλοῦν, καμπάναις δὲ σημαίνουν,
κ' ἢ ἐδική σου ἢ ἐκκλησιὰ νὲ ψέλλα: νὲ σημαίνει.
- Μπᾶ τοῦ πατρός μου τὸ ψωμί 'ς τὰ μάτια νὰ σὰς πιάκω! »
Κ' ἔτσι ἐσηκώθη μοναχί, κ' ἔδωκε 'ς τὸ σκοτάδι.
- 185 Μιὰ δοῦλα δὲν τὴν ἄφηκε κι' ἀπὸ κοντὰ της πῆγε.
Σὰν ἔφτακε, σὰ ζύγωσε 'ς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο,
ἐκεῖ τῆς ἦρθε ὀλίγο ὁ νοῦς κι' ἀρχίνησε νὰ λέη.
« Ποιὸς εἶδε νῆλιο ἀπὸ βραδὺς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τὴ Λιογέννητη νὰ περπατῆ 'ς τοὺς δρόμους,
190 ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεγμένη; »
— Ἐγὼ εἶδα νῆλιο ἀπὸ βραδὺς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ἐγὼ εἶδα τὴ Λιογέννητη νὰ περπατῆ 'ς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεγμένη.
- Θέ μου, κι' ἂν εἶμαι καθαρή, κι' ἂν εἶμ' ἐγὼ παρθένο,
195 ἄστραψε καὶ μπουμπούνιζε νὰ χαλαστοῦν τὰ μάγια. »
Δὲν ἄστραψε, δὲ βρόντηξε, δὲ χάθησαν τὰ μάγια.
Κι' ἀρχίνησε κ' ἐκτύπαγε τοῦ Κωσταντῆ τὴν πόρτα.
« Ἄνοιξε, μάγισσας παιδί καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐθούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἦρθα κατὰ τ' ἐσένα.
- 200 — Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγούρα,
καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρνας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοιξῶ.
— Ἄνοιξε, μάγισσας παιδί καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐθούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἦρθα κατὰ τ' ἐσένα.
— Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγούρα,
καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρνας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοιξῶ.
- 205 — Ἄνοιξε, μάγισσας παιδί καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐθούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἦρθα κατὰ τ' ἐσένα.
— Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγούρα,
καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρνας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοιξῶ. »
- 210 Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγούρα,
κ' ἔπιε τῆς γούρνας τὸ νερὸ κ' ἔσκασε σὰν τὸ ψάρι.
- Κι' αὐτοῦ 'ς τὰ ξημερώματα ὁ Κωσταντῆς ξυπνάει.
« Μάννα, δὲν ἦρθε ἢ νύφη σου, δὲν ἦρθε ἢ μαυρομάτα; »
— Γιέ μου, δὲν ἦρθε ἢ νύφη μου, δὲν ἦρθε ἢ μαυρομάτα. »
- 215 Σὰν ἐκατέβη ὁ Κωσταντῆς, σὰν ἀνοιξε τὴν πόρτα,
σὰν εἶδε τὴ Λιογέννητη 'ς τὸ δρόμο ξαπλωμένη,
ψιλῆ φωνίτσα νῆδγαλε, ψιλῆ φωνίτσα βγάξει.

- « Σὰν ἦθελες, μαννούλα μου νὰ γῆς καὶ γιὸ καὶ νύφη,
δὲντας σοῦ πρωτοχτύπησε ἄς εἶχες τῆς ἀνοιξῆ. »
- 220 Χρυσὸ μαχαίρι νῆδγαλε ἀπ' ἀργυρὸ ψαχάρι.
'ς τὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε, μέσ' 'ς τὴν καρδιά του πάει.

Στ. 1. Ὁ Κωσταντῆς εἶναι ὄνομα συγγέναις ἐπαναληφθέντων ἐν τῶν αὐτῶν ἔπος, εἰς δὲ τὸ ἔπος οὗτος ὀνομάζεται ὁ ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τοῦ Λιγνῆ. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ὁ ἐραστὴς ὀνομάζεται Λιγενῆς ἢ Λιωνῆς, εἰς τινὰς Μαυροπόδης ἢ Μαυροπόδης συγγέναις ταυτίζεται μετὰ τοῦ Λιγενῆ, εἰς ἄλλας δ' ἄλλως, εἰς τὰς πλείους δὲ Χαροῦνης (= Χαροαινίτης). Στ. 4. **Λιογέννητη** ἢ κατ' ἄλλας παραλλαγὰς Ἠλιόγεννη ἢ Ἠλιογεννημένη. Καὶ εἰς τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος χαρακτηρίζεται ἡ ἐρωμένη τοῦ Λιγενῆ Ἐυδοκία διὰ τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων **ἠλιογεννητος**, **ἠλιογεννημένη**, **ἠλιογεννημένη**. Τὸ ἠλιογεννημένη εἰσάγεται καὶ εἰς τὴν ἀθήρησιν τοῦ Ἀχιλλέως στ. 1270 ὡς κοσμητικὸν ἐπιθετικὸν ὠραίας γυναικός. Στ. 5. **κρεμεζιά τριανταφυλλιά** ὁδοὶ μὲ ὀλοπόρφυρα ὁδοὶ. Στ. 11. **δριὸν** τὸ ὄριον τοῦ περαιοῦ. **ἐρριόστη** ἐροίγησε. Στ. 21. **Φωκά** ὁ Φωκάς ἢ ὁ Βάρδας ὁ Φωκάς, ὁ Νικηφόρος (Φωκάς;) καὶ ὁ Πετρογράγιος (ἢ ὅπως κατὰ διαφόρους τύπους φέρεται παρεφθαρμένον τὸ ὄνομα τοῦτο) εἶναι ὀνομαστοὶ ἦρωες τῶν ἀκριτικῶν ἡρώων. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς ὡς προσηγητῆς ἀναφέρεται καὶ ὁ Χίλιοπαπτοῦς, ἦτοι ὁ γηραιὸς ἀσχηγὸς τῶν ἀτελειῶν Φιλόπαπτος τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους. Στ. 28. **πεύμια** (ἐπεύμια) μικροὶ τάπητες. Στ. 46. **χρυσάγανο** τὸ ἔχον χρυσοῦν ἀνθήρικα, γένειον **χρυσόσταχο** τὸ ἔχον χρυσοῦν ὄλον τὸν σιάχν, **χρυσοκονδυλάτο** τὸ ἔχον χρυσοῦς κονδύλους. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς φέρονται καὶ ἄλλα ὅμοια σύνθετα: **χρυσόκλωνο**, **χρυσόφυλλο**, **χρυσόρριζο**, **χρυσοκαλαμάτο**, **χρυσογαμπουνᾶτο**. Στ. 56. **πλεξίδα** = τὸ πλέγμα, τὸ πλεκτὸν ἐργόχειρον. Στ. 77. **Λυχνά** ἐνιαχοῦ λέγονται τὰ μεταξωτά. Ἄλλαι παραλλαγὰὶ ἔχουν: τὰ λινά. Στ. 85. Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μαγανείας χρειάζεται ἀπόκομιμα τοῦ σώματος ἢ τῶν ἐνδονμάτων, ἢ καθόλου πράγμα τι ἔχον ἄμεσον συνάφειαν πρὸς ἐκεῖνον, καθ' οὗ γίνεται ἡ μαγικὴ πράξις. Στ. 100. **βάγιας** αἱ ἀκόλουθοι θεραπευαίνες, **ντάνταις** αἱ τροφοί, **δούλαις** αἱ θεράπωναι, **σκλέβαις** αἱ δοῦλαι. Στ. 104. **νὲ - νὲ** = οὔτε - οὔτε. Στ. 105. **νὰ σὰς τυφλώσῃ** τὸ ψωμί τοῦ πατρός μου, τὸ ὅποιον ἀναξίως τρώγετε. Στ. 112. **ξεμαλλοπλεγμένη** συμφορμὸς δύο ἐπιθέτων, ξεμαλλασμένη - ξεπλεγμένη. Στ. 122. **φράγκικα** κατὰ τὸν τρόπον τῶν Φράγκων, οἱ ὅποιοι ξυρίζουν τὸν μίστακα καὶ τὸ γένειον. Στ. 123. Ὁ **χαιρεισμὸς** προσαρμόζεται πρὸς τὴν ὠραν τῆς ἡμέρας. Στ. 125. **πλουμί** καὶ **πλουμπι** (ἐκ τοῦ λατ. *pluma*) κέντημα, ποίκιλμα, ἰδίως χρυσοῦν. Στ. 144. **μὴ πλήσσης** (πλήττης) μὴ ἀνησυχῆς, μὴ φρονηθῆς. Στ. 157. **μουνούχοι** = ἐνοῦχοι. Στ. 161. **ὄφραδιοπλουμίσασι** (ὄφραδιον + πλουμίω) ἐκέντησαν διὰ τοῦ ὄφραδιου, κατὰ τὴν ὄφραδιον. Στ. 175. **ξοῦγα** = ὀδός, **γοῦρνα** = λάκκος, λεκάνη. Στ. 200. **ροκάνισε** τὸ σίδερο τῆς πόρτας, ὅπως ἢ σκύλα βροκάνιζε (δαγκάνει, περιτρώγει) τὴν ἄβδον τοῦ διαβάτου.

(Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ)

[Τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου, διὰ μακρῶν ἀφηγοῦμενον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τούτου τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Δούκα Εὐδοκίας, οὐδαμῶς μνημονεύει ἄλλην ἀρπαγὴν ταύτης, γενομένης συζύγου τοῦ ἥρωος, ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ Ἀπελατῶν ἢ Σαρακηνῶν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ἀνήκει εἰς τὰ παλαιότατα στοιχεία τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως, διότι εἶναι τὸ θέμα δημοτικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον εἰς παμπληθεῖς παραλλαγὰς εἶναι διαδεδομένον ἀνά πάσας τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Εἷς τινὰς τῶν παραλλαγῶν τούτων παρατηρεῖται συμφυρμὸς πρὸς τὸ ἔπος περὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς διώξεως τοῦτου ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς κόρης. Αἱ πλείους δὲ τοσαύτας παρουσιάζουν μεταβολὰς, ἀπομακρυνόμεναι τῆς ἀρχικῆς διατυπώσεως, ὥστε ἂν ἐκάστη αὐτῶν ἐξητάζετο καθ' ἑαυτὴν ἀνευ παρεξέταστος πρὸς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς, δυσχεροτάτη θὰ ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τῆς συναφείας πρὸς ἀκριτικά ἔργα.

Τὸ θέμα τῆς ἐπανόδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακωλύσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἢ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος εἶναι κοινότατον εἰς ἔργα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανόμενον τοῦ δημοτικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποιητικώτατους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρομόστη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὼν ἀμύπητα στοιχεία ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου.

Τῶν πολυαριθμῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔργου διακρίνονται δύο κύριοι τύποι. Κατὰ τὸν ἕνα τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀκρίτου ἀτάγουν ἐχθροὶ αὐτοῦ, οἷς μαθὼν κατὰ θαυμάσιον τρόπον τὴν ἀρπαγὴν διώκει καὶ κατανικᾷ ὁ ἥρωος, ἐπιβαίνων ἵππου κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν εὐτελοῦς, ἀληθῶς δ' ὠκυποδοστάτου. Οἱ ἀπαγωγεῖς κατὰ τινὰς παραλλαγὰς εἶναι Σαρακηνοὶ (ἢ Τοῦρκοι), κατ' ἄλλας ὁ ἀντίπαλος ἥρωος τοῦ Διγενῆ ἢ τοῦ πάππου τοῦ Ἀνδρονίκου Συρόπουλος. Κατὰ τὸν ἕτερον τύπον ὁ ἐπὶ μακρὸν ἀποδημῶν ἥρωος μανθάνει ἐκ διαφόρων θαυμασιῶν σημείων ὅτι ἄλλος πρόκειται νὰ νυμφευθῇ τὴν σύζυγόν του ἀκούσαν καὶ καταφθὰς τῇ βοήθειᾳ θαυμασίου ἵππου ματαιώνει τὸν γάμον. Αἱ διαφοραὶ τοῦ τύπου τούτου εἶναι πολλαί: Ὁ σύζυγος λείπει εἰς τὸν πόλεμον, ἢ εἰς μακρινὸν ταξίδιον, ἢ εἶναι φυλακισμένος, ἢ εἶναι σκλάβος εἰς τὰ καράβια. Καὶ ματαιώνει τὸν γάμον ἢ ἐπιφαινόμενος πρὸ τῆς τελέσεως αὐτοῦ καὶ ἀποπέμπων τὸν μνηστῆρα, ἢ ἀρπάζων τὴν σύζυγόν του, ἢ φονεύων τὸν μνηστῆρα, ἢ ἀναγνωρίζομενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ δακτυλίου του, τὸν ὁποῖον ῥίπτει εἰς τὸ προσφερόμενον αὐτῷ ποτήριον οἴνου.

Πολλοῦ τὸ ἔπος τοῦτο εἶναι γαμήλιον. Ἐν Κύπρῳ τραγοῦνται τὴν πρωτὰν τῆς δευτέρας ἡμέρας τοῦ γάμου ἔξωθεν τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου (ἐπιθαλάμιον).]

Ὡς ἔτρογγα καὶ ὡς ἔπινα σε μαρμαρίνα τάλλα,
ὁ μαῦρος μου γλήμντρισε καὶ τὸ σπῆθ' μου ἔρραξε,
καὶ ἐμένα ὁ νόος τὸ ῥαλεῖ, παντρεύουν τὴν κακὴν μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τῆ βλογεῖν καὶ ἐκαίει, δὲν τὸ μέλει
παντρευαρραβωνιάζου τὴν καὶ ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πᾶν ἔς τοὺς μαῦρους μου, τοὺς ἐβδερματάνε.
«Μαῦροι μου ἀκριδοτάξιζε καὶ μετ' ἀναγερμέναι,
ποῖός εἰν' ἀψὸς καὶ γλήγορος, νὰ τὸν καταλλικέω,
ν' ἀστράψῃ ἔς τὴν ἀνατολή, καὶ νὰ βρεθῇ, ἔς τὴ δύστην»

- 10 Οἱ μαῦροι μου ἔσοι τᾶκουσαν οὐλοὶ βουδοὶ ἀπομαίναν,
καὶ ἔσαις φοράδες τ' ἀκούσαν ἔρρηξαν τὰ πουλάρια
καὶ ἕνας γρίδας παλιόγοιδας, σαρανταπληγισμένους,
καίνος ἀπολογήθηκα, γυρίζει καὶ μετ' ἔσει.
15 «Ἐγὼ εἶμαι ἀψὸς καὶ γλήγορος νὰ πάγω θεοὶ καὶ ἄν εἶναι.
Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χάρα πάντα τὰ νὰ πουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φοικτός παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο,
Ἐγὼ εἶμαι γέρος καὶ ἄχαρος, ταξίδια δὲ μου πρέπουν,
μὰ γὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
20 ὅπου μ' ἀκριδοτάξιζε ἔς τὸ γῦρο τῆς παιδιᾶς τῆς,
καὶ ὅπου μ' ἀκριδοπότιζε ἔς τὴ χούφτα τοῦ χερσιῦ τῆς.
Μόν' δέσει τὸ κεφάλι σου μετ' ἐμὲ μετ' ἄν τρία μαντήλια,
καὶ σφίξει τὴ μεσοῦλα σου μετ' ἐμὲ μετ' ἄν τρία ζουνάρια,
νὰ μὴ σὲ φάῃ ἡ βουλή, καὶ ντραλιστῆς καὶ πέσης.
Καὶ μὴ σὲ πάρῃ κουρτεσιὰ καὶ βάλῃς φτερνιστήρι,
25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
καὶ σπείρω τὰ μυαλόδια σου ἔς ἐννιά μοδιῶ χωράφι.»

- Στρῶνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καταλλικεύει,
Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαῦρου του καὶ πάει σαράντα μίλλια,
καὶ μεταδευτερόνε: του καὶ πάει σαρανταπέντε.
20 «Ὡ τὴ στράτα νόπου πήγαινε τὸ θιὸν ἐπαρκαλάει,
«Θέ μου νὰ βρῶ τὸν κύρη μου ἔς τὰμπέλι: νὰ κλαδεύῃ,
Σὰ χριστιανὸς ποῦ τόλεγε, σὰν ἄγιος ἐξακούστη,
καὶ ἀπάντησε τὸν κύρη του ποῦ κλάδευε ἔς τὰμπέλι.
«Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνοσ εἶν' τὰμπέλι:
35 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
ἐφῆς ἐπήραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
— Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
τάχα θὰ φτάσω ἔς τὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ ἔς τὸ γάμο;
40 — Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο ἔς τὸ σπῆθ' τοὺς προφτάνεις,
καὶ ἂν εἶν' ὄκνος ὁ μαῦρος σου ἔς τὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις,
Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαῦρου του καὶ πάει σαράντα μίλλια,

- καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
 Ὡς τὴ σπράτα νόπου πύγαινε τὸ θιδὸν ἐπαρκαλάει.
 45 «Θέ μου νὰ βρῶ τὴ μάνα μου ἔς τὸν κήπο νὰ ποτίζω!»
 Σὰ χριστιανὸς ποῦ τῆλεγε, σὰν ἄγιος ἐξακούστη;
 κ' εὐρήκε τὴ μαννούλα του ποῦ ποτίζε τὸν κήπο.
 «Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνας εἶν' ὁ κήπος;
 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 ποῦ σήμερα ἢ γυναῖκα του θὰ πάρῃ, νάλλον ἄντρα,
 ἐψῆς ἐπήραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 — Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κ' ἐγὼ ἔς τὸ γάμο;
 — Ἄν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο, ἔς τὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κ' ἂν εἶν' ὄκνος ὁ μαῦρος σου, ἔς τὴν ἐκκλησιά τοὺς βρίζεις.»
- 55 Δίνει τοῦ μαῦρου του βιτσιὰ ἔς τὴ χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ ἔς τὸ σπίτι του νὰ φτάσῃ,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κ' ἢ κόρη ἀναστενάξει.
 «Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάξεις,
 τὰ βουχα σου δὲν εἶν' καλά, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα;
 60 — Φωτιά νὰ κάψ' τὰ βουχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος ποῦ χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
 — Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώσῃς,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφός, μου φέρνει τὰ προικιά μου.
 65 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔθγα νὰ τὸν κεράσῃς.»
 Χρυσὸ ποτήρι νάρπαξε νὰ βγῆ νὰ τὸν κεράσῃ.
 «Δεξιά μου στέκα, λυγρή, ζερβά μου πέρνα, κόρη.»
 Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κ' ἢ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τὰργυρὸ μαχαῖρι,
 70 δίνει τοῦ μαῦρου του βιτσιὰ κ' ἐπήρε χίλια μίλλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μήτε τὸν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορο νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
 κ' ὅπου εἶχε μαῦρο κ' εἶν' ὄκνος, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

Στ. 11. ἐρηξαν τὰ πουλάρια αἱ ἔγκνοι φοράδες ἀπέβαλον. Στ. 23. ντρα-
 λιστῆς=ζαλισθῆς. Στ. 24. κουρτσιὰ (ἢ. ἰταλ. *cortesia*). Μὴ τυχὸν ἐκ φιλοτι-
 μίας, ἐκ φιλοτίμου δεμῆς κεντήσης διὰ τῶν περυσιῶν. Στ. 26. σὲ κρημνίσω,
 ὥστε νὰ διασπαρῆ ὁ ἐγκέφαλός σου ἔς ἐννιά μοδιῶ χωράφι εἰς χωράφιον ἐκτετα-
 μένον, τὸ ὅποιον διὰ νὰ σπαρῆ χρειάζεται σπόρον ἐννέα μοδίων. Στ. 28. βιτσιὰ
 μαστίγωισ διὰ λεπτοῦ μαστιγίου. Στ. 40. εἰς τὸ σπίτι τῆς νύμφης, προτοῦ νὰ
 ἐκκινήσῃ ἢ γαμήλιος πομπὴ διὰ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου θὰ γίνῃ ἢ εὐλο-
 γία τοῦ γάμου. Στ. 65. Πολλαχοῦ συνηθίζεται ἢ νύμφη νὰ κερᾷ τοὺς προσκε-
 κλημένους. Στ. 71. κορνιαχτός=κονιορτός. Στ. 72. ὅπου εἶχε (ἐκ τῶν
 δραμόντων πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ).

- Χήρας υἱὸς λατρεύει τριὰ καλὰ ἔλεια.
 τὸ Γρίθα καὶ τὸ Μαύρη καὶ τὸν Πέπανο.
 τὸ Γρίθα γιὰ καθάλλα καὶ γιὰ λεβεντιά,
 τὸν Πέπανο γιὰ μάτια καὶ ξανθὰ μαλλιά.
 5 τὸ Μαύρη γιὰ σεφέρι καὶ γιὰ πόλεμο.

- Μὰ πῆγε ἔς τὸ σεφέρι κ' ἦρθεν ἀδειανό,
 καὶ ὁ Γρίθας τὸ μαλώνει καὶ ὁ Πέπανος.
 «Βρὲ ποῦ εἶναι, μωρὲ Μαύρη, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης μας,
 ποῦ πῆγες ἔς τὸ σεφέρι κ' ἦρθες ἀδειανός;
 10 — Ἀφήστε νὰ σᾶς εἶπω τὰ τραγούδια μου
 καὶ τὸ μεγάλο πόνο τῆς καρδούλας μου.
 Ὡσὰν ἐπολεμοῦμε ἔς τὸ βῆμόκαστρο,
 ἔκαμα νὰ περάσω πὸ τὸν πόταμο,
 κοπήκανε οἱ σέλλαις καὶ οἱ σκαλωσιαῖς,
 15 καὶ πῆρε τὸν ἀφέντη κ' ἦρθα νὰδειανό.»

Στ. 2. Πέπανος καλοθροεμμένος (ἢ ἢ ἀρχαία). Στ. 5. σεφέρι (ἢ. τουρκ. ἰ-
 ἐμοιραεία). Στ. 15. καὶ πῆρε (ὁ πόταμος).

(ΤΟ ΠΑΛΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΑΜΑΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΙΟΥ ΤΟΥ)

Εἰς τὰς ἐπιτικὰς διηγήσεις πολλῶν ἐθνῶν δὲν εἶναι σπάνιον τὸ θέμα τῆς μονομαχίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀγνοούντων ἀλλήλους, τῆς ὁποίας ἡ ἐκβάσις συνήθως εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς. Τὰ γνωστότατα παραδείγματα εἶναι τὸ τῆς Τηλεγονίας τοῦ Εὐγάμωνος, ὅπου κατὰ παλαιούς ἑλληνικούς μύθους ἐξετίθετο ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεῦς ἐν μάχῃ πρὸς τὸν υἱὸν του Τηλέγονου, καὶ τὸ τοῦ Σάχ ναμὲ τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Φερδούση περὶ τῆς μονομαχίας τοῦ Ρουστέμ καὶ τοῦ Σοχράβ.

Εἰς ἀκριτικά ἔπη ἀναφέρεται συμπλοκὴ τοῦ αἰχμαλώτου υἱοῦ τοῦ Ἀνδροῦκου πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφόν του. Εἰς δὲ τὸν κύκλον τῶν ἀκριτικῶν ἡρώων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ τὰ τῆς πάλης τούτου πρὸς τὸν Χάρον ἐκτίθενται καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον ὡς εἰς τὸ προκειμένον τραγοῦδι τὰ περὶ τῆς πάλης τοῦ γιου τῆς χήρας πρὸς τὸν Τσαμαδόν. Μία μάλιστα κρητικὴ παραλλαγὴ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ σχεδὸν οὐδαμῶς διαφέρει τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔπητος τοῦ Τσαμαδοῦ.

Ἡ δηλητηρίασις τοῦ ἀντρωμένου υἱοῦ ὑπὸ τῆς χήρας μητρὸς του, ἐρωμένης τοῦ Τσαμαδοῦ, ἐπέρχεται ἀδικαιολόγητος καὶ ἀπροσδόκητος, ἀνευ προπαρασκευῆς τινος. Εἷς τινὰς δ' ὅμως παραλλαγὰς τὸ φάρμακον προσφέρει ἡ μήτηρ εἰς τὸν Τσαμαδόν. Εἰς παραλλαγὴν δὲ τῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἡρώων συμπαρίσταται καὶ ἡ μήτηρ του κατὰ τὴν πάλην αὐτοῦ πρὸς τὸν Χάρον, κρατοῦσα τριῶν λογιῶν κρασί καὶ τριῶν λογιῶν φαρμάκι, ὅπως ἂν μὲν νικήσῃ ὁ υἱὸς τῆς τῆ προσφέρῃ τὸ κρασί, ἂν δὲ νικηθῇ πῆ αὐτὴ τὸ φαρμάκι.

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχομένου Τσαμαδοῦ, τοῦ φέροντος εἰς τοὺς ὤμους δένδρον ἐκρίζωμένον μὲ θηρία κρεμάμενα εἰς τοὺς κλάδους του, ὑπενθυμίζει τὰς παραστάσεις τῶν Κενταύρων ἐν ἀρχαίαις ἀγγειογραφίαις.]

Μέσ' ἔς τ' ἄη Γιωργίου τοὺς πλάτανους γέρονταν πανηγύρι,
τὸ πανηγύρι ἦταν πολὺ, καὶ ἔ τόπος ἦταν λίγος,
δώδεκα δίπλαϊς ὁ χορὸς, καὶ ἔξηνταδυὸ τραπέζια,
καὶ χίλια ψένονται σφαχτὰ ἔς ὄλο τὸ πανηγύρι.

ὃ Κ' οἱ γέροντες παρακαλοῦν, τάζουν ἔς τὸν ἄη Γιώργη,
ὁ Τσαμαδὸς νὰ μὴν ἐρθῆ, χαλάει τὸ πανηγύρι.

Ἄκόμα ἔ λόγος ἔστεκε καὶ ὁ Τσαμαδὸς ἐφάνη,
ποῦ βοβολάει ὄχ τὸ βουνὸ κατὰ τὸ πανηγύρι.

10 Πατεῖ καὶ σιεῖται τὸ βουνό, κρᾶζει καὶ ἄχαν οἱ λόγγοι,
καὶ ἐκράταγε ἔς τὸν ὦμο του δέντρο ξεριζωμένο,
καὶ ἀπάνου ἔς τὰ κλωνάρια του θηρία εἶχε κρεμασμένα.
«Ὁρα καλή σας, γέροντες. — Καλὸ ἔς τὸ παλληκάρη.

— Ποιὸς ἔχει ἀστῆθι μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια,
γιὰ νὰ βῆγῃ νὰ παλέψουμε ἔς τὸ μαρμαρένιο ἄλλωνι;
15 Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπ' τοὺς πανηγυρῆται,
τῆς χήρας γιὰς ἐφώναζε, τῆς χήρας ὁ ἀντρωμένιος.
Ἐγὼ γω ἀστῆθι μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια,
γιὰ νὰ βῆγῃ νὰ παλέψουμε ἔς τὸ μαρμαρένιο ἄλλωνι.

Βγαίνουν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὰ σπαθιά καὶ πάνε νὰ παλέψου.
20 Ἐκεῖ ποῦ ἐπάταε ὁ Τσαμαδὸς ἐδούλιαζε τ' ἄλλωνι,
καὶ ἐκεῖ ποῦ ἐπάταε τὸ παιδί ἐδούλιαζε καὶ ἐδούθη.
Ἐκεῖ ποῦ βάρει ὁ Τσαμαδὸς τὸ γαῖμα πάει ποτάμι,
καὶ ἐκεῖ ποῦ χτύπαε τὸ παιδί τὰ κίκαλα τσακίζει.
«Κοντοκαρτέρει, βρε παιδί, κάτι νὰ σὲ βωτήσω.

25 Ποιὰ σκόλα μάννα σ' ἔκαμα, καὶ ὁ κύργης σου ποιὸς ἦταν;
— Ἡ μάννα μου ἔταν χήρεψ δὲν μ' εἶχε γεννημένον,
καὶ ὄμοιασα τοῦ πατέρα μου καὶ θὰ τὸν ἀπεράσω.»
Ἄπο τὸ χέρι τὸν ἀρπᾶ ἔς τῆς μάννας του νὰ πάνε,
Ἄπο μακριὰ τούζε θωρεῖ καὶ ἐτόίμασε τραπέζι.

30 Κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν καὶ ἔπιναν ἡ χήρα τοὺς κερνοῦσε,
κρασί κερνάει τὸν Τσαμαδὸ, φαρμάκι τὸ παιδί τῆς.
«Μαννοῦλα, μ' ἐφαρμάκωσες, ἀπ' τὸ θεὸ νὰ τὸ βρῆς!»

Στ. 20. 21. Οἱ δύο οὔτοι στίχοι προσήκουσαν εἰς περιγραφήν πάλης μᾶλλον ἢ εἰς μαχίαν.

(Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)

[Κατά τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενεν. Νοσήσας δὲ δεινотάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικειμένον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον τοῦ τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύτης τῆς. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἔπη ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἠττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρων· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τούτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἕξη τινα διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατακείται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουσι δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Ἔπειτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του, καὶ ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς ὁ Χάρων ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενή, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρων, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει, ἢ ἀκούσας παρὰ φίλων του ὅτι ἐπεφάνη ἀγνωστος ἥρωος (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρων) ἄν καὶ ἐπιθάνατος, προκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἠττᾶται. Εἰς τὴν δημοσιευομένην κατωτέρω κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔπους περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδοσις τῶν κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἔπος τούτου, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, δισκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικά εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρων δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.]

Α'

- Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἢ γῆ τόνε τρομάσσει.
 Βροντᾷ κ' ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
 κ' ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουσι τὰ θεμέλια,
 κ' ἢ πλάκα τὸν ἀνατριχιά πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
 5 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αὐτὸ τσῆ γῆς τὸν ἀντρεωμένο.
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφαῖς ἐπήδα,
 χαράκι' ἀμαδολόγανε καὶ ριζιμιά ξεκούνει.
 Ὡς τὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, ὥς τὸ πέταμα γεράνια,
 10 ὥς γλάκιο καὶ ὥς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τὰ γρίμια.
 Ζηλεύγει ὁ Χάρων μὲ χωσιά, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
 κ' ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴ ψυχὴ του πῆρε.

Στ. 8. χαράκια (χάραξ) ὀγκώδεις λίθοι, βράχοι. ἀμαδολόγανε = ἐπαιζεν ὡς ἀμάδας, δίσκων. Στ. 9. βίτσιμα = τίναγμα τοῦ σώματος. Στ. 10. γλάκιο = τοξέμιον, ἀγῶν δρόμου. ἀγρίμια = ἀγρίας αἴγας, αἰγάγρους.

Β'

[Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔπος ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρων. Ὁ φοβερός ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ γυμνασίου ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς τῶν ἐκκλησιῶν.]

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη, ἢ ἀ πεθάνῃ.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κ' ὅλους τοὺς ἀντρεωμένους.
 νὰ ρθῇ ὁ Μηνᾶς κ' ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ρθῇ κ' ὁ γιὸς τοῦ Δράκου.
 νὰ ρθῇ κ' ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἢ γῆ κ' ὁ κόσμος.
 5 Κ' ἐπῆγαν καὶ τὸν ἠῦρανε ὥς τὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 «Σὰν τί νὰ σ' ἠῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς;
 — Φίλοι, καλῶς ὄρισατε, φίλοι κ' ἀγαπημένοι.
 συχάσατε, καθήσατε κ' ἐγὼ σὰς ἀφηγεῖμαι.
 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποὺ καὶ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουσι,
 παρὰ πενήντα κ' ἑκατό, καὶ πάλε φόβο νέχουν,
 κ' ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κ' ἀρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργυαῖς κοντάρι.
 15 Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνά καὶ καταράχια,
 νυχτιαῖς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιαῖς χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια ποὺ ζῆσα δῶ ὥς τὸν ἀπάνου κόσμου
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρεωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 20 πῶχει τοῦ βίσιου τὰ πλουμιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια,
 κ' ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του.»
 Κ' ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε ὥς τὰ μαρμαρένια ἀλώνια
 κ' ὅθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
 25 κ' ὅθε χτυπάει ὁ Χάρωντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

Στ. 3. Ὁ Μαυραϊλῆς εἶναι ὁ εἰς ἄλλα ἀκριτικὰ ἔπη ὀνομαζόμενος Μιραλῆς, Μιριολῆς, Ἐμιραλῆς, δηλονότι αὐτὸς ὁ Ἐμίρης τοῦ ἔπους, ὁ δὲ Τρεμαντάχειλος εἶναι ὁ Πετροτοράχηλος τοῦ ἔπους τῶν νῆων τοῦ Ἀνδρονίκου. Στ. 10. Αἰλαι τινὲς παραλλαγὰὶ ἀπὸ τῶν βουνῶν τῆς Ἀραβίας καὶ τῶν φαράγγων τῆς Συρίας ἀναφέρουν ἄλλους τόπους. Στ. 11. Ὁμάδες ἐκ δύο ἢ τριῶν δὲν τολμοῦν νὰ διέλθουν, πρέπει νὰ εἶναι πολλοὶ διὰ νὰ δυνηθοῦν ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους. Στ. 15. Ἐδειρα (δέρω) μεταφορικῶς ἐπέρασα ἐπανειλημμένως. Στ. 20. βίσιος = ὁ λύγξ. πλουμιά ποικίματα. Στ. 25. τράφο = τάφρον.

ΠΑΡΑΛΟΓΑΙΣ

*Εἰς τὰ ἔθνη δὲ ξένη ἄσπιτα τῶν Ἑλλήνων,
ὅσα ἐπέπλεον ἔχον ἰδιώδη ἢ πεπαι-
σμένην, ἢ γυναικί τοῦ λαοῦ ἐκδηλιώρε-
ται μετὰ περισσοῦς ποιτικῆς, ἐλευθερίας
καὶ δυνάμεως.»*

(Fauriel)

(ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ)

- Σαράντα δυὸ ἀρχοντόπουλα μιὰ κόρη, νάγαποῦσαν,
κόρη πανώρια κι' ὀμορφη καὶ 'ς τὰ φλωριά χωσμένη,
Κι' ἔλοι νέκλεσθήκανε μιὰ μέρα γιὰ νὰ πάνε.
Γεμίζου οἱ στάβλοι νάλογα, τὰ παραθύρια σέλλαις,
5 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σκάλαις καὶ χαλινάρια.
Στρώνει τὴν τάβλα νὰ γευτοῦν πολλῶ λογιῶ τραπέζι.
«Τρῶτε καὶ πίνετε ἀρχοντες, κ' ἐγὼ νὰ σὰς φηγοῦμαι.
Μέσα 'ς τὸ περιβόλι μου, 'ς τὴ μέση τῆς αὐλῆς μου,
μάρμαρο νῆχει ὁ ἀφέντης μου, δοκίμιν τῆς ἀγάπης,
10 κι' ἔποιος βρεθῆ καὶ πιάσῃ το, κι' ὀπίσω του τὸ ῥήξῃ,
ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἄντρας μου κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ ποθητὴ του.»
Κι' οὔλοι μονοσυνάγονται, κι' οὔλοι τὸ δοκιμάζουν,
κ' ἕνας τὸ παίρνει δάχτυλο, κι' ἄλλος μούτε καθόλου,
καὶ τῆς Μαρίας ὁ ψυχογιός, τᾶξιο τὸ παλληκάρι,
15 μονοχεριάρι τό πιασε κι' ὀπίσω του τὸ ῥίχτει.
«Ἐγὼ εἶμαι, κόρη ὁ ἄντρας σου καὶ σύ εἶσαι ἡ ποθητὴ μου.»

Στ. 9. ἀφέντης ὁ πατήρ. δοκίμιν (δοκιμὴ) ἄθλος, ἀγών. Στ. 12. μονο-
συνάγονται = συνάγονται ἐπὶ ταῦτι. Στ. 13. 'Ο εἰς τὸ κινεῖ εἰς ἐνὸς δακτύ-
λου μέτρον, ἄλλος οὐδόλωσ. Στ. 14. τῆς Μαρίας ὁ ψυχογιός ἐν ἄλλαις παρα-
λαγαῖς τῆς χήρας ὁ Γιαννάκης, ἢ ἕνας κοιτός, ἢ ἕνας κασιδιάρης. Στ. 15.
μονοχεριάρι ἐπίρ. διὰ τῆς μιᾶς χειρός.

(Τ' ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΑΔΕΡΦΙΑ Κ' Η ΚΑΚΗ ΓΥΝΑΙΚΑ)

Ἄλλο τι δὲν ἐξήλεψα μέσ' ἔς τὸν ἀπάνου κόσμον,
παρὰ τὸ γλήγορο ἄλογο καὶ τὸ γοργὸ ζευγάρι,
καὶ τὴ γυναῖκα τὴν καλή, νόπου τιμᾶει τὸν ἄντρα.

- Ἦταν δυὸ ἀδέρφια γκαρδιακὰ καὶ πολυγαπημένα,
κι' ὁ πειρασμὸς ἐδάλλθηκε γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίσῃ.
Ἀγάπησε ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τὴ γυναῖκα,
καὶ ντρέπεται νὰ τῆς τὸ πῆ, νὰν τῆς τὸ μολογήσῃ.
Μὰ μιὰ γιορτὴ, μιὰ κυριακὴ, μιὰ πίσσημη νῆμέρα,
ποῦ βγήκε ἡ κόρη ἀπὸ λουτρὸ κι' ὁ νιὸς ἀπὸ μπαρμπέρη,
10 καὶ συναπαντηθήκανε σὲ ξέχωρο σοκάκι,
ἐξεδιαντράπη, καὶ τῆς λέει καὶ τῆς τὸ φανερώνει.
«Νύφη μου, σάμπως σ' ἀγαπῶ, νύφη, σάμπως σὲ θέλω.
— Ἐσὺ τὸ θέλεις μιὰ φορὰ κι' ἐγὼ τὸ θέλω δέκα,
μ' ἄ μ' ἀγαπᾶς σὰ σ' ἀγαπῶ, καὶ θές με σὰ σὲ θέλω.
15 — τὸν ἀδερφὸ σου σκοτώσε κι' ἔλα γιὰ νὰ μὲ πάρῃς.
— Καὶ τί ἀφορμὴ νὰ τοῦ βρω γῶ, γιὰ νὰ τότε σκοτώσω;
— Σῦρτε γιὰ νὰ μοιράσετε τὸ πατρικὸ σας χτήμα,
ἀπὸ τοῖς ἄκραις δῶσε του κι' ἀπ' τοὺς παλιούς τοὺς ὄχτους,
κι' ὅπου καλὰ καὶ καρπερὰ ἔς τὸ μέρος τὸ δικό σου,
20 κι' ὅπου ἄκρη καὶ περίτραφος ἔς τὸ μέρος τὸ δικό του,
κι' ἐκεῖνος εἶν' ἀράθυμος, ῥῆξέ καὶ σκοτώσέ τον.»

- Τὸ μαῦρο καθαλλίκεψε καὶ ἔς τὸ χωράφι πάγει.
«Ἦρτε καιρὸς, μπρὲ Κωσταντή, καιρὸς νὰ χωριστοῦμε,
ἔλα γιὰ νὰ μεράσουμε τὸ πατρικὸ μας χτήμα.
25 Ἀπὸ ταῖς ἄκραις πᾶρε σὺ κι' ἀπ' τοὺς παλιούς τοὺς ὄχτους
κι' ὅπου καλὰ καὶ καρπερὰ ἔς τὸ μέρος τὸ δικό μου,
κι' ὅπου ἄκρη καὶ περίτραφος ἔς τὸ μέρος τὸ δικό σου.
— Γιατί, γιατί ἀδερφούλη μου νὰ πάρω ἀπὸ τοῖς ἄκραις;
γιατί νὰ μὴ μοιράσουμε καθὼς μοιράζουσι ἄλλοι;
30 — Πᾶρ' ἀπ' τοῖς ἄκραις, Κωσταντή, γιατί θά σκοτωθοῦμε.
— Χαλάλι σου ἀδερφούλη μου, κι' ἔλα δικά σου νὰ ναι,
παρὰ νὰ ξεχωρίσουμε, πᾶρε καὶ τὸ δικό μου.»

- Τὸν πῆρε τὸ παράπονο, εἶδε τὰ δίκιά του,
τραυσιέται σὲ παράμερο, καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
35 Τὸ μαῦρο καθαλλίκεψε καὶ ἔς τὸ χωράφι γορῆζει.
τὴ νύφη του νὰ φωνάζει, τὴ νύφη του φωνάζει.
«Γλήγορα, νύφη μου, νερό, νὰ πλύνω τὸ σπαθὶ μου.
Τὸν ἀδερφὸ μου σκοτώσα καὶ τὸ χῶ ματωμένον.
Κι' αὐτὴ ἀπ' τὴν πολλή, τῆς βιά κι' ἀπ' τὴν πολλή, χαρὰ τῆς,
40 τὸ μαστραπὰ φτύς ἄρπαξε, κρασί ἦτανε γιομάτος.
τὴ σκάλα νάκατέδῃκε, νερὸ γιὰ νὰ τοῦ χύσῃ.
Ἄχ τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε, λιανὰ λιανὰ τὴν κόβει.»

Στ. 2. ζευγάρι ἀγοτήρων βοῶν. Στ. 10. ξέχωρο σοκάκι ἀπόμυρον, ἀπό-
κειτρον ὁμοίσιον. Στ. 20. περίτραφος τίγρος περὶ τὸν ἀφρόν. Στ. 21. ἀρά-
θυμος ἐξεοθέσιος, ἐξόγιος. Στ. 29. Ἐννοεῖ τὴν δικαίαν διανομὴν διὰ λαχῶν,
ἔξ ὅσ' καὶ ὄμμα λαχνίζω συνώνυμον τοῦ μοιράζω. Στ. 40. μαστραπὰς ἡδ.
τουρκ.) λάγρος, ποτήριον. φτύς = εἰθύς.

(ΤΟΥ ΜΑΥΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΡΦΗΣ ΤΟΥ)

[Τὸ στοιχείωμα περὶ τῆς δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς γυναικὸς καὶ τῆς ἀδίκου δυσφημῆσεως αὐτῆς ἔχουν ὑπόθεσιν παραμύθια καὶ καὶ ἕματα πολλῶν λαῶν, καὶ πολλὰ ὑπάρχουν λογοτεχνικαὶ διασκευαὶ αὐτῆς, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτέρα εἶναι αἱ τοῦ Βοκαίου ἐν τῇ *Δεκαήμερῳ* καὶ τοῦ Σαίξπηρ (Cymbeline). Αἱ πλεῖσται τῶν παραλλαγῶν ἀναφέρουν δοκιμασίαν τῆς πίστεως ἐγγάμου γυναικός, ἀλλὰ τὸ ἕσμα τοῦ Μαυριανοῦ καθὼς καὶ σικελικὰ παραμύθια δοκιμασίαν ἀγάμου ἀδελφῆς, καὶ ἐν αὐταῖς ὁ πεποικωθὼς εἰς τὴν ἀγνότητα ταύτης ἀδελφὸς μέλλει νὰ ὑποστῇ τὴν ἐσχάτην ποινήν διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ στοιχήματος, σώζει δ' αὐτὸν ἡ ἀδελφή· εἰς τινὰς δ' ὅμως παραλλαγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἕματος καὶ εἰς ἐν ἑλληνικὸν παραμύθιον τῆς Σμύρνης πρόκειται ἐπίσης περὶ δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς τῆς συζύγου τοῦ στοιχηματήσαντος.

Τὸ ἕσμα ἔχει τινὰ συνάφειαν πρὸς τὰκριτικὰ τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, ὅπου ἀναφέρονται ὀνόματα, εἶναι τὰ γνωστὰ ἐξ ἀκριτικῶν ἕσμάτων, εἰς τινὰς μάλιστα παραλλαγὰς ὀνομαστὶ μνημονεύεται ὁ Διγενής.]

- Ἐδὰ τραπέζι νῶμορφο, μὲ καμουχᾶ στρωμένο.
 Ὁ βασιλεὺς κι' ὁ Μαυριανὸς κι' ὁ Μικροκωσταντῖνος
 ἀντάμα τρώγαν κ' ἔπιναν ἔς τοῦ πλάτανου τὴ ρίζα.
 Κι' ἀθιβολαῖς δὲν εἶχανε κι' ἀθιβολαῖς ἐφέραν
 5 ἀπάνω γιὰ τοῖς ὁμορφαῖς καὶ γιὰ τοῖς τιμημέναις.
 Ἐκεῖ ἔφερε κι' ὁ Μαυριανὸς παίνεμα τς ἀδερφῆς του.
 «Ὡσὰν τὸ βόδο τ' ἀνοιχτό, τὸ μανουσάκι τᾶσπρα,
 ἔχω κ' ἐγὼ μιὰν ἀδερφή, μ' ἀλήθεια δὲν πλανιεῖται.»
 Κι' ὁ βασιλεὺς σὰν τᾶκουσε γυρίζει καὶ τοῦ λέει.
 10 «Ἄν τὴν πλανέσω, Μαυριανέ, τί στοιχίωμα θὰ χάσης;
 —Ἄν τὴν πλανέσης, βασιλιά, πάρε μου τὸ κεφάλι,
 μὰ πάλι κι' ἄ δὲν πλανεθῇ τί εἶναι τὸ στοιχίμά σου;
 —Βάνω τὸ βασιλίκι μου μὲ τὴ χρυσὴ κορῶνα.»
 Ἐννὰ μουλάρια ἐφόρτωσε νᾶσῆμι καὶ λογάρι,
 15 τῆς Ἀρετῆς τὰ προδοῖα μὲ τὸν ἐπιστολάρη.
 «Καλὸ ἔς τὸ νιὸ ποῦ τὰ φερε, νὰ ζήσῃ ὅπου τὰ στέλνει,
 ὁ Μαυριανὸς νὰ ναι καλὰ καὶ θὰ τὰ ξαντιμέψῃ.
 —Ὁ ρήγας ποῦ σ' ἀγάπησε ξαντίμεμα δὲ θέλει,
 μόν' τὰ στελεε γιὰ νὰ σὲ ἰδῇ, δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρίνῃ.
 20 —Ἄμε, χαιρέτα μοῦ τονε, κι' ὅποτε θέλῃ ἄς ἔρθῃ.»

- Ἄκουσε ἡ κόρη τοῖς σκοποῦς, τὴν πονηρίαν γνωρίζει.
 τὰ χέρια τῆς κάνει σκαυρὸ ἔς τῆς βράχιας τῆς παγγαίνει.
 «Ἐσὺ εἶσαι βράγια ἢ μάννα μου, ἐσὺ εἶσαι κ' ἡ ἀδερφή μου,
 ἐσὺ πρωταξιάδερφή μου, τώρα νὰ μὲ τιμήσῃς.
 25 Ἔλα βράγια μου, τὸ κυρὰ, κ' ἐγὼ βράγια δική σου.
 ἔμπα, βράγια, ἔς τὴν κάμαρη, κ' ἐγὼ ἔς τὸ μαγερεῖό σου.
 τὰ βροῦχα μου τὰ νυφικὰ ἐσένα νὰ τὰ δώσω.
 τὴν κλίνη μου τὴ νυφικὰ ἐσένα νὰ τὴ στρώσω,
 κι' ὅ τι σοῦ κάνει ὁ βασιλεὺς ἔλα νὰ τὰ πομείνῃς.
 30 τὸ χάρισμα τοῦ βασιλεῦς δικό σου ν' ἀπομείνῃ.
 —Ἐγὼ βράγια γεννήθηκα καὶ βράγια θὰ πεθάνω,
 καὶ βράγια θὰ τὸν ἀρηστηῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπάνω.»
 Σταυρὸ δένει τὰ χέρια τῆς ἔς τὴ δοῦλα τῆς παγγαίνει.
 «Δοῦλα χρυσή, δοῦλα ἀργυρή, δοῦλα μ' ἀγαπημένη,
 35 γιὰ βγάλε σὺ τὰ βροῦχα σου καὶ βγάλε τὰ δικά μου,
 καὶ σῦρε νύχτα πλάγιασε ἔς τὴν ἰδική μου κλίνη,
 βραδὺ θενά ρθῇ ὁ βασιλεὺς νὰ κοιμηθῆτε ἀντάμα.
 —Ἐγὼ δοῦλα γεννήθηκα κι' ὅ τι μοῦ πῆς θὰ κάμω.
 δῶ μου κυρὰ τὰ βροῦχα σου καὶ πάρε τὰ δικά μου.»
 40 Παίρνει ἡ κυρὰ τὰ βροῦχα τῆς καὶ βάνει τὰ δικά τῆς.
 τῆς δένει τὴν πλεξοῦδα τῆς μὲ τὸ μαργαριτάρι,
 τῆς βάνει καὶ ἔς τὸ δάχτυλο νῶμορφο δαχτυλίδι,
 τῆς στρώνει τὸ κρεβάτι τῆς μὲ τὰ χρυσὰ σεντόνια,
 καὶ βάνει γιὰ προσκέφαλο τᾶστρα μὲ τὸ φεγγάρι.
 45 «Δοῦλα κι' ἂν εἶσαι δοῦλα μου κι' ἂν εἶμαι ἐγὼ δική σου,
 ὅ τι σοῦ κάμῃ ὁ βασιλεὺς ἔλα νὰ τὰ πομείνῃς,
 κι' ἄ σοῦ μιλήσῃ μὴ μιλής κι' ἂν κρίνῃ μὴν τοῦ κρίνῃς.»
 Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε κι' ὁ βασιλεὺς προβαίνει,
 μὲ σείσμα καὶ μὲ λύγισμα τὴ σκάλα νᾶνεβαίνει,
 50 κι' ἀπὸ τὸ χέρι τὴν ἀρπᾷ ἔς τὴν κάμερα τὴ βάνει.
 Ἀπὸ βραδὺς ἐπαίζανε μὲ γέλοια μὲ κανάκια,
 καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα καὶ τοῖς γλυκαῖς αὐγίτσαῖς,
 τῆς παίρνει ἀπὸ τὸ δάχτυλο τ' ὄριο τὸ δαχτυλίδι,
 κόβει καὶ τὴν πλεξοῦδα τῆς μὲ τὸ μαργαριτάρι,
 55 καὶ παίρνει τὰ καὶ βάνει τὰ ἔς ἐλόχρυσο μαντήλι.
 Καὶ τὴν αὐγὴ χαρούμενος ἔς τὸ φόρο κατεβαίνει.
 «Γεῖά σας, χαρὰ σας, ἄρχοντες κι' ἔλο τᾶρχοντολόγι.
 Ποῦ εἶν' τονε αὐτὸς ὁ Μαυριανὸς ὁ πολυπαίνεσιάρης;
 πῶχει τὴν τίμια νᾶδερφή, π' ἀλήθεια δὲν πλανιεῖται;
 60 Ἐδῶ εἶναι τὰ σημάδια μου, ἐδῶ κ' ἡ ἀπόφασί μου.»
 Ἐπήρανε τὸ Μαυριανὸ νὰ πᾶν νὰ τὸν κρεμάσουν.
 «Φέρτε τὴν ἀδερφοῦλα μου γιὰ τὴν ἀπόφασί μου.»

- Μαντάτα πάνε κ' ἔρχονται 'ς τῆς Ἀρετῆς τὴν πόρτα,
'ς τὸ φόρο γὰρ νὰ κατεβῆ, τί ὁ Μαυριανὸς χαλειέται.
- 65 Ἐντόθηκε, στολίστηκε 'ς τὸ φόρο κατεβαίνει.
Χίλιοι κρατοῦν τὸ φόρεμα, χίλιοι τὸν καμουχά της,
τριακόσιοι τὸ μαγνάδι της, νὰ μὴν τὴν κάψῃ ὁ ἥλιος.
«Γειά σας, χαρά σας, ἄρχοντες κ' ὄλο τὰρχοντολόγι.
Αὐτόνε μὲ τὰ κόκκινα ποτέ μου δὲν τὸν εἶδα.
- 70 —Δὲ μ' εἶδες, δὲ μὲ γνώρισες, μιὰ χιλιοπομπεμένη,
ποῦ φῆς ἐθραδιστήκαμε 'ς ἓνα προσκεφαλάδι;
'Απὸ βραδὺς ἐπαίζαμε μὲ γέλοια μὲ κανάκια,
καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα καὶ τοῖς γλυκειαῖς αὐγίταις,
τῆς κόβω τὴν πλεξοῦδα της μὲ τὸ μαργαριτάρι,
75 τῆς παίρνω ἀπὸ τὸ δάχτυλο τ' ὄριο τὸ δαχτυλίδι.»
Σεϊέται λυγείεται ἢ λυγερή, γεμίζει ἢ γῆς λουλούδια.
«Ποιανῆς λείπει ἢ πλεξοῦδα της μὲ τὸ μαργαριτάρι;
Καὶ πάλι ματασείστηκε, γεμίζει ἢ γῆς ζαφείρια.
«Ποιανῆς ἀπὸ τὸ δάχτυλο λείπει τὸ δαχτυλίδι;
80 Γιὰ ἰδέτε σεῖς οἱ ἄρχοντες κ' ὄλο τὰρχοντολόγι,
λείπει τὸ δαχτυλίδι μου καὶ τὰ σγουρά μαλλιά μου,
ἢ λείπει ἀπὸ τὰ μάγουλα ἢ βοδοκοκκινάδα;
ἐτότες νὰ τὸν πνίξετε τὸ Μαυριανὸ 'ς τὴ φούρκα,
κ' ἐμὲ τριδιπλὴ βάλετε εἰς τὸ λαϊμὸ καδένα.
85 Μὰ σένα δὲ σοῦ πρέπει πιὸ νὰ χῆς τὸ βασιλίκι.
Μὲ τῆ δουλεύτρα μου ἔπεσες καὶ δούλος μου λογάσαι,
καὶ πᾶρε τὸ μουλᾶρι μας νὰ πᾶς νὰ φέρῃς ξύλα.»

Στ. 1. καμουχᾶς πολύτιμον ὕφασμα (χρυσοκέντητον βελούδον) λέξ. τουρκ.
Στ. 3. ἀθιβολαῖς ὁμιλίαι, θέματα συνδιαλέξεως. Στ. 7. μανουσάκι=δάκνηθος.
Στ. 13. βασιλίκι τὸ βασιλικὸν ἄξιωμα. Στ. 15. προβοδᾶ=πέμπει, προπέμπει
(πρὸ-εὐδοῶ). ἐπιστολόαρης ἀπεσταλμένος. Στ. 17. ξαντιμέψη=ἀνταποδόση.
Στ. 18. ξαντίμεμα=ἀνταπόδοσιν. Στ. 67. μαγνάδι=πέπλος. Στ. 69. αὐτόνε
μὲ τὰ κόκκινα ἐννοεῖ τὸν βασιλέα, διότι τοὺς βασιλεῖς φαντάζεται ὁ λαὸς κοκκινο-
φοροῦντας. Στ. 70. μιὰ χιλιοπομπεμένη (κλητικὴ) ἄτιμος, ἀξία νὰ ὑποστῆς
χιλίας διαπομπέσεις (πομπή ἢ τιμωρία τῶν μοιχαλίδων καὶ καθόλου τῶν ἀτίμων
γυναικῶν διὰ περιαγωγῆς ὑβριστικῆς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς, ἐποχουμένων δνον). Στ. 76.
ἀναφέρεται εἰς τὰ ἄνθη, τὰ ὅποια ἐστόλιζον τὴν κόμην της, ὁ δὲ στ. 78 εἰς τοὺς
σαπφείρους τῶν δακτυλιδίων της. Στ. 84. καδένα ἄλυσος.

(ΤΗΣ ΑΠΟΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗΣ)

[Εἰς πλήρεις παραλλαγὰς τοῦ κατωτέρου ἴσματος ἢ κόρης ὀδη-
γεῖ τὸν ἔραστην πῶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τὴν νύκτα.
χωρὶς νὰ τὸν ἐννοήσῃ κανεὶς τῶν οἰκείων της· τὰς ὑπονοίας τῆς
μητρὸς της, ἐγεφθείσας ἐκ θυροῦβου ἐν τῇ κλίνῃ τῆς κόρης, ἀπο-
τρέπει αὐτὴ διὰ διαφόρων προφάσεων. Τὸ πρῶτον δὲ τοῦτο
μέρος τοῦ ἴσματος ἔχουν μόνον παραλλαγαὶ τινες, παραλείπου-
σαι τὰ κατὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς κόρης ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ
ἔραστοῦ καὶ τὰ τῆς συνδιαλλαγῆς διὰ τῆς μεσιτείας προθύμου
φίλης. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς παρατηρεῖται συμφυρμὸς πρὸς τὸ
ἴσμα τῆς κουμπάρης πῶς νὰ φέρῃ καὶ πρὸς ἄλλα τινὰ ἴσματα.]

- Μιὰ λυγερὴ βαριαρρωστᾶ, μιὰ λυγερὴ πεθαίνει
γιὰ ἐνὸς ἀγούρου ἀγκάλιασμα, γιὰ ἐνὸς ἀγούρου ἀγάπη,
γιὰ ἐνὸς σγουροῦ, γιὰ ἐνὸς ξανθοῦ, γιὰ ἐνὸς ἀγγελομάτη.
Καὶ τρεῖς καλαῖς συντρόφισσαις ἐπῆγγαν νὰ τὴ δοῦνε.
- 5 Ἡ μιὰ κατσε 'ς τὴν κλίνῃ της, κ' ἢ γι ἄλλῃ 'ς τὸ πλευρό της,
καὶ κείνη ὅπου τὴν ἀγαπᾶ εἰς τὸ προσκέφαλό της.
Ἡ μιὰ ἀρχισε νὰ τῆς μιλή, κ' ἢ ἄλλῃ νὰ τὴ βρίζῃ,
καὶ κείνη ποῦ τὴν ἀγαπᾶ καλὰ τὴν ξαγορεύει.
«Κ' ἐμεῖς δὲν ἀγαπήσαμε ἀγῶρι σὰν καὶ σένα;
10 κάμαμε σιδερὴ καρδιά, ταῦτιά μας μολιθένια,
κ' ἐμεῖς σὰν ἀγαπήσαμε νὲλησμονήσαμε τους,
καὶ σύ, κόρη μ', ἀγάπησες καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς;
— Καὶ σεῖς ἂν ἀγαπήσατε, ἦτανε παλληκάρια,
μὰ γὼ τὸ νιὸ ποῦ ἀγάπησα, τοῦ κόσμου διωματάρης,
15 εἶχε τοῦ Φράγκου λύγισμα, τοῦ Βενετσάνου χάρη.
— Πέ μου, κόρη, ποῦ κάθεται, νὰ πάω νὰ σοῦ τὸν φέρω.
— Κάτω 'ς τοὺς κάμπους ποῦ θωρεῖς, 'ς τὰ πράσινα λιβάδια,
ποῦ ναι τὰ δέντρα δλόχρυσα κ' οἱ βρίζαις ἀσημένιαις,
ἐκεῖδ' ἀμέσα κάθεται ὁ ἀπολησμονιάρης,
20 ὅπου μ' ἀπολησμονήσε καὶ πιὸ δὲ μὲ θυμάται.
— Κάμε ἀλουσιά καὶ λοῦσε με, χτένι καὶ χτένισέ με,
καὶ πλέξε τὰ μαλλάκια μου νὰ πάγω νὰ τὸν εἶρω.
— Λούω σε καὶ χτενίζω σε, φοβοῦμαι μὴν τὸν πάρῃς.
— Ὅχι νὰ ζῶ, συντρόφισσα, δὲν εἶμαι ἐγὼ ἀπὸ κείναις,
25 μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι καὶ πάω νὰ τὸν μαλώσω.»

- Καὶ παίρνει τὸ δρομὶ δρομὶ καὶ πῆε καὶ τὸν ἡῦρε.
 Κ' ἐκεῖνος ὅσον κ' εἶδε τῆν ἐπροσηκώθηκέ τῆν.
 «Καλὸ 'ς τῆνε τῆ λυγερή, καλὸ 'ς τῆν τῆν κυρά μου,
 καλὸ 'ς τῆ βέργα τῆ λιγνή, ἀντάμα μου νὰ μείνη.»
- 30 — Δὲν εἶμαι ἐγὼ σὰν ποῦ θαρρεῖς, δὲν εἶμαι σὰν ποῦ ξέρεις.
 μαλώτρα καὶ δικάτρα μου, κ' ἦρτα νὰ σὲ μαλώσω,
 ἐπ' ἀγαπᾶς ἀρχόντισσα κ' ἀρχοντοπούλας κόρη,
 τῆ νύχτα τῆν ἀλησμονεῖς καὶ φῆνεις τῆ καὶ φεύγεις.
 — Γιὰ ποιὰ μοῦ λές, γιὰ ποιὰ λαλεῖς, γιὰ ποιὰ μοῦ συντυχαίνεις:
- 35 γιὰ μιὰ ξανθή, γιὰ μιὰ λιγνή, μιὰ χαμηλοβλεπούσα,
 ὅπου γελᾷ καὶ πέφτουνε τὰ βόδα 'ς τῆν ποδιά της;
 — Σὰν τῆν παινᾶς, ἀφέντη μου, πῶς τῆν ἀποξεχάνεις;
 — Εἶπα σου τὰ παινέματα, νὰ πῶ καὶ τὰ ψεγάδια;
 Ἄν τῆς μιλήσω, κλαίει μου, κ' ἂν τῆς εἶπῶ θυμώνει,
 40 κ' ἂν τῆνε κάνω τίποτα, τῆς μάννας της τὸ λέει.
 — Κεῖνη ἔμωσεν, ἀφέντη μου, πῶς της νὰ μὴ τὸ κάμη.
 Σήκω νὰ πὰ τῆν εὔρωμε, γιὰτὶ ἡ ψυχὴ της βγαίνει.»
- Ἐπῆραν τὸ δρομὶ δρομὶ νὰ πάνε νὰ τῆν εὔρουν.
 Καὶ πρόβαλεν ἡ λυγερὴ ἀπὸ τὸ παραθύρι.
- 45 «Καλὸ 'ς τὸν ἤθελα νὰ δῶ, τὸν πεθυμοῦσα νὰ ρθῆ,
 καλὸ 'ς τὸν τὸ βασιλικὸ μὲ τὰ χρυσά του τάνθη.
 — Ἐπαίνεσές με ἀγάπη μου, προτοῦ νὰ σὲ παινέσω,
 θάλασσα μὲ τὰ κάτεργα, μπαζὲ μὲ τὰ λουλούδια,
 βρύση μου μὲ τὸ κρυὸ νερό, μ' ἄλόχρυσά σουλούνια.»
- 50 Ἐπῆγαν κ' ἐπαντρέψαν τοὺς κάτω 'ς τὸν ἄη Γιάννη,
 μὲ τετρακόσους ἀρχοντας, μὲ τριάντα δεσποτᾶδες,
 μὲ τὸ Φουκά τὸν μπάρμπα του κ' ἔπιασε τὰ στεφάνια.
 Τῆ γῆς ἐστρώσαν κόκκινη κ' ἔπαψαν οἱ καμπάναις,
 ὅταν τὸν εὐλογούσανε οἱ τριάντα δεσποτᾶδες,
 55 κ' ἐσάστισεν ἡ γειτονιά, ἐσάστισε κ' ἡ κόρη.

Στ. 10. Αὐτιά σφραγισμένα μὲ μόλιθον, διὰ νὰ μὴ ἀκούωμεν. Στ. 14. διω-
 ματάρης, εἰδεῖς, μὲ μεγαλοπρεπὲς παράστημα. Στ. 21. ἄλουσιὰ θερμὸν νερὸν
 πρὸς λοῦσιν. Στ. 25. δικάτρα ἡ δικάζουσα, ἡ ἐλέγχουσα. Στ. 49. σουλού-
 νια σολῆνες. Στ. 52. Φουκά ὁ Φουκᾶς τῶν ἀρραβωνίων ἡσμάτων. Στ. 53.
 ἔστρωσαν τῆν γῆν μὲ ἐρυθροὺς τάπητας.

(ΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΑΣ ΠΟΓΙΝΕ ΝΥΦΗ)

[Τὴν δύναμιν καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου ἔρωτος ἐκτιμῶ-
 ζουν καὶ παροτρύνει καὶ πολλὰ κομωστικά ἄσματα. Καίτοι οὗτος
 ἀγάπη γίνεταί. παλαιὰ δὲ λησμονεῖται.] Καὶ εἰς περιγραφήν τοῦ
 πρώτου πρὸς νέους ἔρωτος, κατασχέει οὗτος. Τότε τῆν ἐπιθυ-
 σιν ἔχει καὶ τὸ κοινότατον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄσμα τῆς ἀγαπη-
 λειφθείσης ἐρωμένης, ἥτις κληθεῖσα νὰ στεφανώσῃ τὸν ἀγαπη-
 τικὸν τῆς νυμφεύεται αὐτόν. μετανοήσαντα κατὰ τὴν τέλει τῶν
 γάμων. Παρὰ τῆσιν δ' ἐπιθυμῶσιν ἔχουν καὶ ἄσματα ἄλλων
 εὐρωπαϊκῶν λαῶν, γαλλικά, ἰταλικά, ἰσπανικά, ἀγγλικά, σκω-
 τικά, ἀμερικανικά, δανικά, νορβηγικά, σουηδικά. Ἐκ παλαιο-
 τάτων δὲ πιθανῶς σκανδιναβικῶν ἡσμάτων παρελάθει καὶ ὁ χο-
 νογράφος Σάξον ὁ γραμματικὸς τὸν περὶ τῆς Σειγγερίδας καὶ
 τοῦ βασιλοῦ παιδὸς Ὀθῶν μῦθον.

Αἱ κωμωδικοὶ παραλλαγὰὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἡσματος δει-
 κνύουσιν ὅτι εἶναι ἀκριτικόν, ἢ ὅτι ἐπὶ τῆς συμφωνίας αὐτοῦ
 πρὸς τὰ κριτικά, διότι ὁ ἦρωρ ἐν ταῖς παραλλαγαῖς αὐταῖς
 εἶναι ὁ Ἀκρίτης.]

- Ἐχω καὶ μῆνες καὶ καιροὺς τὸν ἀγαπῶ δὲν εἶδα
 τώρα τὸν βλέπω κ' ἔργεται κάτω 'ς ἀνήλιον κάμπο,
 ἀνθὴ τὸν τρυγυρίζουνε καὶ μύσχοι τὸν μυρίζουν,
 καὶ τὰ σγουρά του τὰ μαλλιά τὸ νοῦ μου συνεπῆραν.
- 5 «Ποῦ ἦσουν, λεδέντη μ' ὄμορφε καὶ πολυχαπημένε;
 — Καλὴ σου ἡμέρα, πέρδινά, χρυστῆς ἀγῆς τρυγόνά.
 Κόρη, κλειδία σ' ἀγόρασα κ' ἀντίκλειδα σ' ἀφῆνω,
 κλειδίωσε τῆν καρδοῦλα σου κ' ἀπόμεινε τοὺς πόνους.
 Ὁ κύρης μου κ' ἡ μάννα μου μοῦ τοίμασαν τὸ γάμο,
 10 κ' ἂ δὲν περηφανεύεσαι, ἔλα νὰ μπῆς κουμπάρα.
 — Πάω νὰ τὸ πῶ τῆς μάννας μου κ' ἔ τι μοῦ εἶπῆ θὰ κάμω.»
- Κινάει καὶ πάει 'ς τῆ μάννα της σὰ μῆλο μαραμμένο.
 «Μάννα μου, μὲ καλέσανε νὰ πάω νὰ στεφανώσω
 τὸ νιὸν ὅπου καρτέραγες ἄντρα γιὰ νὰ τὸν πάρω.
- 15 — Καὶ πῶς τὸ λές, παιδάκι μου νὰ πᾶς νὰ στεφανώσης;
 Ἐχεις ποδάρια νὰ σταθῆς καὶ μάτια ν' ἀντρανίσῃς,
 ἔχεις καὶ γοργοδάχτυλα ν' ἀλλάξῃς δαχτυλίδια,
 καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ στεφανογυρίσης;
 — Ἐχω ποδάρια νὰ σταθῶ καὶ μάτια ν' ἀντρανίσω,
 20 ἔχω καὶ γοργοδάχτυλα ν' ἀλλάξω δαχτυλίδια,

καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ στεφανογυρίσω.
 Μάννα μου, τὰποφάσισα, θὰ πάω νὰ στεφανώσω,
 καὶ θεὸς νὰ κάμω ὑπομονή, γερῆ καρδιά θὰ δείξω.
 — Σύρε, παιδί μου, ἔς τὸ καλὸ καὶ ἔς τὴν καλὴν τὴν ὥρα,
 25 καὶ νὰ γιομίσῃ ἡ στράτα σου τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα.»

Ἐκατσε κ' ἐστολίστηκε τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες.
 Βάζει τὸν οὐρανὸ μαντί, τὴ θάλασσα μαγνάδι,
 τὸν ἥλιο βάζει πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος
 καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάζει καμαροφρύδι,
 30 τὴν δχεντρα τὴν πλουμιστὴ κορδέλλα ἔς τὰ μαλλιά της,
 τὸν ἄμμο τὸν ἀμέτρητο ῥήχνει μαργαριτάρι.
 Κάνει στεφάνια ὀλόχρυσά, λαμπάδες ἀσημένιαις
 καὶ δαχτυλίδι πυργωτὸ τῆς νύφης νὰ χαρίσῃ.
 Παίρνει καὶ πάει ἔς τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀρραβωστεφανώσῃ.
 35 Βάγιας τὴν πᾶνε ἀπὸ μπρὸς καὶ βάγιας ἀπὸ πίσω
 καὶ βάγιας ἀπ' τὰ δυὸ πλευρὰ νὰ μὴ τὴν πιάσῃ ὁ ἥλιος.
 Ἐ τὸ δρόμον ὅπου πήγαινε τὰ μονοπάτια ἀνθοῦσαν.
 Κι' ὡσὰν τὴν εἶδε ἡ ἐκκλησιὰ ἀπ' ἄκρη ἔς ἄκρη σείστη.
 Παπᾶς τὴν εἶδε κ' ἐσφαλε, διάκος κ' ἀποξεχάστη,
 40 τὰ φαλιτικά τους ἔχασαν ψάλταις καὶ καλανάρχοι.
 Ὡσὰν τὴν εἶδε ὁ νιόγαμπρος ἔπεσε κ' ἐλιγώθη.
 «Παπᾶ, γιὰ ματασήμανε, παπᾶ, γιὰ ματαψάλε,
 καὶ γύρισε τὰ στέφανα καὶ βάλ' τα ἔς τὴν κουμπάρα.»
 Κ' ἡ νύφη ἀπολογήθηκε μὲ τὸ καμένο χεῖλι.
 45 «Σύρε νὰ πάμε, μάννα μου, καὶ ἔς τὸνερό μου τὸ εἶδα,
 χρυσὸν αὐτὸν ἐδάσταγα κι' ἄλλη μου τότε πήρε.
 Τὰ βροῦχα μου ἔς τὴν ἐκκλησιὰ, κ' ἐγὼ ἔς τὸ μοναστήρι,
 κι' ὅσο τὸν χάρηκα κ' ἐγὼ νὰ τὸν χαρῆ κ' ἐκεῖνη.»
 Τὴν ξαγναντεύει ἡ μάννα της ἀπ' ὄριον παραθύρι.
 50 «Καλὸ ἔς τὴ θυγατέρα μου, τὴ φωτογεννημένη,
 κουμπάρα τὴν ἐστόλιζα καὶ νύφη κατεβαίνει.»

Στ. 8. «κλειδώνει ἡ καρδιά» λέγεται ἐπὶ μεγάλου πένθους, εἶναι δηλ. κλει-
 σμένη, ἀπρόσιτος εἰς πᾶσαν χαρὰν. Στ. 16. ἀντρανίσης=ἀτενίσης. Στ. 17.
 Κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀρραβῶνων ὁ παράνυμφος ἐναλλάσσει τοὺς δακτυλίους τῶν
 μελλονύμφων, καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπακολουθοῦσαν τελετὴν τοῦ στεφανώματος
 ἐναλλάσσει τρεῖς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὰ στέφανα. Ταύτην τὴν πράξιν τῆς ἐναλ-
 λαγῆς τῶν στεφάνων καλεῖ τὸ ἔσμα στεφανογύρισμα. Στ. 27. μαντί (μαν-
 δίας) μαντήλιον χρησιμεῖον ὡς κάλυμμα. μαγνάδι=πέπλος. Στ. 32-33. Ὁ
 παράνυμφος φέρει τὰ στέφανα καὶ τὰς λαμπάδας τοῦ γάμου, καὶ προσφέρει δῶ-
 ρόν τι εἰς τὴν νύμφην. δαχτυλίδι πυργωτὸ τὸ ἄλλως λεγόμενον κουμπελί-
 δικο, δακτύλιος ἔχων εἰς τὸ μέσον θολοειδῆ πολύτιμον λίθον, συνήθως ἀδάμαντα.
 Στ. 34. ἀρραβωστεφανώση=ἀρραβωνιάση καὶ στεφανώση. Στ. 35. βάγιας
 ἀκόλουθοι, θεραπευαῖδες. Στ. 42. ματασήμανε=σήμανε ἐκ νέου τοὺς κώδω-
 νας τῆς ἐκκλησίας, διότι νέα τελετὴ τῶν γάμων θὰ γίνῃ.

(Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

[Τὸ θέμα τῆς ἀναγνώσεως τοῦ μετὰ μακροχρόνιον ἀποδη-
 μίαν ἐπανερχομένου ἀνδρός καὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ προσδοκασί-
 τῆν ἐπάνοδον αὐτοῦ σύζυγου. εἶναι διασκευασμένον εἰς τὰ ἡμιστά
 τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τρεῖς κριτικὰς τύπους. Κατὰ τὸν πρῶτον
 τὸν δεῦτερον ἔξω τῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας τὴν ἄνοιαν κρῖνει ὁ
 σύζυγος, κατὰ τὸν τρίτον ὁμοίως ἔξω τῆς οἰκίας, ὅπου τὸν προσ-
 ελκύει ὁ κρῖτος τοῦ ἀργαλείου καὶ ὁ ἦχος τοῦ ἡματιοῦ τῆς
 ὑφαντοῦσης σύζυγου. Παρεκβάσει τῶν τύπων τούτων παρουσιάζ-
 ζουν ὀλίγιστα ἔσματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἀναγνώρισις γίνεται ἐν
 τῇ ὁδῷ ἢ ἐν ἀγρῷ, ὅπου ἡ σύζυγος θερίζει. Ἐξαιρετικῶς εἰς τινὰ
 ἔσματα ὁ σύζυγος καταφθάνει διὰ πλοίου καὶ ἀποβιβάζεται διὰ
 λέμβου εἰς τὴν ξηρὰν, εἰς τὰ λοιπὰ ἐρχεται βαβαλλοῦχος καὶ
 κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς κνηγός, ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὰ λαγωνικά
 του. Ἐπειδὴ δὲ πάμπολλαι εἶναι αἱ φερόμεναι παραλλαγὰι δὲν
 εἶναι σπάνιοι οἱ συμφυρμοὶ μετ' ἄλλων ἔσμάτων, μάλιστα μετὰ
 τῆς Ῥιμάτας τῆς ἐγκαταλειφθείσης κόρης καὶ τοῦ ἔσματος τῆς
 ξενιτείας, ἐν ᾧ ὁ σύζυγος ἐτοιμάζει τὴν νύκτα τὸν ἴππον τοῦ
 πρὸς ἀναχώρησιν, συμπραττοῦσης καὶ τῆς σύζυγου. Συμφυρμὸς
 δὲ καὶ σύγχυσις εἰς πολλὰς παραλλαγὰς παρατηρεῖται καὶ τῶν
 διαφορῶν τύπων τοῦ αὐτοῦ ἔσματος, ὡς λ. χ. ὅταν ἡ ἀναγνώρι-
 σις γίνεται παρὰ τὴν βρύσιν καὶ ἡ σύζυγος διατάσσει τὰς ἰτηρε-
 τρίας ν' ἀνοιξοῦν τὴν θύραν καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν κλίνην.

Τὸ θέμα τοῦτο μεγάλῃν ἔχει διάδοσιν εἰς τὴν ποιήσιν τῶν
 εὐρωπαϊκῶν λαῶν, γνωστότατον δ' ἐστὶ τὸ παλαιότατον καὶ ἀνε-
 περβλήτου κάλλους πρότυπον τῆς διασκευῆς αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐν
 τῇ Ὀδυσσεΐ ἐπεισόδιον τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ
 τῆς Πηνελόπης. Πρὸς τὸ ἡμῆρικόν πρότυπον ὀλίγως ἐξωτερικῶς
 μᾶλλον, ὁμοιότητος παρουσιάζει τὸ ἑλληνικὸν ἔσμα, πολλῶν δὲ
 πλείονας πρὸς τᾶσματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὡς πρὸς τὴν
 δ' ὅμως ἐγγύτερον τῶν ἔσμάτων τούτων πρὸς τὸ ἡμῆρικόν καὶ
 τρόπον τινὰ εἰς τὸ μεταίχιμον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς
 μέσης καὶ νεωτέρας εὐρωπαϊκῆς δημόδους ποιήσεως φαίνεται
 εὐρισκόμενον τὸ ἔσμα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ (Πρβλ. τὰ σημάδια,
 τὰ ἡμῆρικά σήματα, ἐκ τοῦ συζυγικοῦ θαλάμου, τὴν ὑφαντοῦσαν
 σύζυγον, τὴν παρασκευὴν τῆς συζυγικῆς κλίνης κτ.). Ἐκ τῶν
 ὁμοιοτήτων δὲ πρὸς τὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ ἔσματα μνημονεύομεν
 τὴν πρότασιν γάμου τοῦ ἀγνώστου ξένου πρὸς τὴν γυναῖκα του
 (ἐν τῷ Β' καὶ τῷ Γ' ἑλληνικῷ τύπῳ) καὶ τὴν ἀγγελίαν τοῦ δήθεν
 θανάτου τοῦ συζύγου. Ἄλλ' ὅ τι πρὸ πάντων διακρίνει τὸ ἡμέ-
 τερον ἔσμα τῶν ἄλλων εἶναι ἡ ἀκραιφνὴς ἑλληνικότης αὐτοῦ,
 διότι τοσοῦτο στερεῶς εἶναι συνυφασμένον πρὸς τὸν ἑλληνικὸν
 βίον, ὥστε σχεδὸν εἰς ἕκαστον στίχον αὐτοῦ ἐνωτιζόμεθα ἀπη-
 χήσεις ἡθῶν, ἐθίμων καὶ συναισθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἢ
 βλέπομεν διαγραφόμενας ἀναπαραστάσεις ἑλληνικῶν τοπειῶν.]

Ἐρρόδιση γῆ ἀνατολῆ καὶ ξημερώνει ἡ δύση,
 γλυκοχαράζου τὰ βουὰ κι' ὁ ἀγερνὸς τραυεῖται,
 πᾶν τὰ πουλάκια ἔς τὴ βοσκὴ κ' οἱ λυγεραῖς ἔς τὴ βρύση.

- 5 Βγάζνω κ' ἐγὼ κί' ὁ μαῦρος μου καί τὰ λαγωνικά μου.
Βρίσκω μιὰ κόρη, πῶπλενε σὲ μαρμαρένια γούρνα.
Τῆ χαιρετάω, δὲ μοῦ μιλεῖ, τῆς κρένω δὲν μοῦ κρένει.
«Κόρη, γιὰ βγάλε μας νερό, τὴν καλὴ μοῖρα νὰ χῆς,
νὰ πιῶ κ' ἐγὼ κί' ὁ μαῦρος μου καί τὰ λαγωνικά μου.»
- 10 Σαράντα σίκλους ἔδωγα, 'ς τὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
κί' ἀπάνω 'ς τοὺς σαρανταδὺ τῆ βλέπω θακρυσμένη.
«Γιατὶ θακρῦζεις, λυγερή, καὶ βαριαναστενάζεις;
Μήνα πεινάς, μήνα διψᾷς, μήν ἔχῃς κακὴ μάννα;
— Μήτε πεινώ, μήτε διψῶ, μήτ' ἔχω κακὴ μάννα.
Ἐένε μου, κί' ἂν ἐδάκρυσα κί' ἂ βαριαναστενάζω,
- 15 τὸν ἄντρα χω 'ς τὴν ξενιτεῖα καὶ λείπει δέκα χρόνους,
κί' ἀκόμη δυὸ τὸν καρτερῶ, 'ς τοὺς τρεῖς τὸν παντυχαίνω,
κί' ἂ δὲν ἐρθῆ, κί' ἂ δὲ φανῆ, καλόγρια θενά γένω,
θὰ πάγω 'ς ἔρημα βουνά, νὰ στήσω μοναστήρι,
καὶ 'ς τὸ κελλὶ θὰ σφαλιστῶ, 'ς τὰ μαῦρα θελὰ βάψω,
- 20 ἐκεῖδὸν νὰ τρώγῃ ἢ ξενιτεῖα κ' ἐμὲ τὰ μαῦρα ῥάσα.
— Κόρη μου ὁ ἄντρας σου πέθανε, κόρη μου ὁ ἄντρας σου χάθη·
τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν θάψαν,
ψωμί κερεῖ τοῦ μοίρασα, κ' εἶπε νὰ τὰ πλερώσῃς,
τὸν ἔδωκα κ' ἕνα φιλή, κ' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώσῃς.
- 25 — Ψωμί κερεῖ τοῦ μοίρασα, διπλὰ νὰ σὲ πλερώσω,
μὰ γιάτ' ἐκεῖνο τὸ φιλή, σύρε νὰ σοῦ τὸ δώσῃ.
— Κόρη μου ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄντρας σου, ἐγὼ εἶμαι κί' ὁ καλὸς σου.
— Ἐένε μου ἂν εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἂν εἶσαι κί' ὁ καλὸς μου,
δεῖξέ σημάδια τῆς αὐλῆς καὶ τότες νὰ πιστέψω.
- 30 — Ἐχεις μηλιά 'ς τὴν πόρτα σου καὶ κλήμα 'ς τὴν αὐλὴ σου,
κάνει σταφύλι ῥαζακὶ καὶ τὸ κρασί μοσκάτο,
κί' ὅποιος τὸ πιῆ δροσίζεται καὶ πάλι ἀναζητᾷ το.
— Αὐτὰ εἰν' σημάδια τῆς αὐλῆς, τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὄλος,
διαβάτης ἤσουν, πέρασες, τὰ εἶδες καὶ μοῦ τὰ λέεις.
- 35 Πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότες νὰ πιστέψω.
— Ἀνάμεσα 'ς τὴν κάμαρα χρυσὸ καντήλι ἀνάπτει,
καὶ φέγγει σου ποῦ γδύνεσαι καὶ πλέκεις τὰ μαλλιά σου,
φέγγει σου τοῖς γλυκαῖς ἀυγαῖς ποῦ τὰ καλά σου βάζεις.
— Κάποιος κακὸς μου γείτονας σοῦ τὰ πε καὶ τὰ ξέρεις.
- 40 Πές μου σημάδια τοῦ κορμιοῦ, σημάδια τῆς ἀγάπης.
— Ἐχεις ἐλιά 'ς τὰ στήθη σου κ' ἐλιά 'ς τὴν ἀμασκάλη,
κί' ἀνάμεσα 'ς τὰ δυὸ βυζιά τ' ἄντροῦ σου φυλαχτάρι.
— Ἐένε μου ἐσύ εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἐσύ εἶσαι κί' ὁ καλὸς μου.»

Στ. 23. 24. ψωμί διὰ τὴν παρηγοριὰν τῆς κηδείας, κερεῖ διὰ τὴν κηροδοσίαν, φιλή τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Ἄλλαι παραλλαγὴ ἀναφέρουν ἄλλα τῶν νομίμων τῆς κηδείας, οἷον παννὶ (διὰ τὸ σάβανον), πασιᾶδες (διὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν) κττ.

ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ ΠΟΥ ΚΑΚΟΤΥΧΗΣΕ

- Ἡ κυρὰ Ῥήνη, τοῦ Κριτοῦ, τοῦ Δούκα ἢ τοῦ πατέρα,
χρόνους τῆς γράφουσι τὰ προικιά, χρόνους τὰ πικνωσπράκια,
καὶ τὰ κρυφὰ τῆς μάννας τῆς λογαριασμοῦ δὲν ἔχου.
Τῆς δίνει κί' ὁ πατέρας τῆς καράδι ἀρματωμένο,
5 τῆς δίνουν καὶ τὰ δέριμα τῆς ἀμάξι φορτωμένο,
τῆς δίνει κ' ἡ μαννούλα τῆς τάσι μαργαριτάρι,
χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθεται, μῆλο χρυσὸ νὰ παίζῃ,
καὶ μούλα χρυσοκάπουλη, νὰ περπατῇ, καδάλλα.
- Μὰ ἦρθε ὁ καιρὸς ὁ δίσεχτος, χρόνια κατακαϊμένη,
10 πῆραν τὰ χρέγια τὰ προικιά, πῆρε τὰ πλούτη ἢ ἀφρώσπειρα,
καὶ μπῆκε ὁ ἄντρας πιστικὸς κ' ἡ νύφη ξενοῦφαίνει.
Μιὰ Κυριακὴ καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ πίστημον ἡμέρα,
τὴν πῆρε τὸ παράπονο, πίκρα πολὺ μεγάλη,
σταυρόδεσε τὰ χέρια τῆς 'ς ταῦταῖρι τῆς πηγαίνει.
- 15 «Θέλω νὰ πάω 'ς τὴ μάννα μου, καλέ μ', 'ς τὰ γονικά μου.
— Ἀρχόντισσα σ' ἔφερα δῶ, φτωχὴ, ποῦ θὰ σὲ πάω;
— Συνόρισέ μου τὰ βουνά, καὶ πάγω μοναχὴ μου.»
- Ῥάχη σὲ ῥάχη ἀκκούμπησε, λιθάρι σὲ λιθάρι,
καὶ πῆγε κί' ἀπακκούμπησε 'ς τῆς μάννας τῆς τὴν πόρτα.
20 Ὡς τὸ δρόμο νόπου πήγαίνα, 'ς τὰ δάση ὅπου περνοῦσε,
παρακαλοῦσε τὸ θεὸ μὲ πικραμένα χεῖλη.
«Θέ μου, νὰ βρῶ τῆς δούλαις μου καὶ νὰ μὴ μὲ γνωρίσουν.»
Κί' ὁ θιὸς τῆνε συνάκουσε κ' ἡ δέσποινα τοῦ κόσμου,
κ' ἤυρε τοῖς δούλαις τοῦ σπιτιοῦ 'ς τὴ βρύση ποῦ λευκαίναν.
- 25 «Ὡρα καλὴ σας, λυγεραῖς, ὦρα καλὴ, κοπέλλαις.
— Καλό 'ς τη τὴν ξενοῦλα μας, τί θέλεις, τί γυρεύεις;
— Νὰ πιῶ νερὸ γιατί διψῶ, κί' ἀπὲ σὰς συντυχαίνω.
Νὰ πῆτε τῆς κυρούλας σας, δούλα τῆς νὰ μὲ πάρῃ.
— Ἐένη μ', κοπέλλαις ἔχουμε, κοπέλλαις καὶ κοπέλλια,
30 καὶ σένα τί σὲ θέλουμε, σὰν τί δουλειὰ νὰ κάνῃς;
— Ἐέρω νὰ ὑφαίνω 'ς τὸ βλαττί, νὰ ὑφαίνω 'ς τὸ βελουδο.»

- Χρυσά παπούτσια φόρεσε, πάει νά ἰδῇ τὴ δούλα.
 «Ποιά ναι ποῦ ὑφαίνει ἔς τὸ βλαττί, ποῦ ὑφαίνει ἔς τὸ βελούδο;
 Κεῖνη ποῦ ὑφαίνει ἔς τὸ βλαττί, ποῦ ὑφαίνει ἔς τὸ βελούδο,
 35 εἶναι μακριά ἔς τὴν ξενιτειά, εἶναι μακριά ἔς τὰ ξένα.
 Σύρτε νά τήνε βάλετε ἔς τὸν ἀργαλειὸ τῆς Ρήνης,
 γιὰ νά ξυφάνῃ τὸ χρυσὸ ποῦ εἶναι μισοφτειασμένο.»
- Τὴν πῆραν καὶ τὴ βάλανε ἔς τὸν ἀργαλειὸ νά ὑφάνῃ,
 κι' ὄριο τραγοῦδι ἀρχίνησε, σὰ νά ἦταν μοιρολόγι.
 40 «Διασίδι, πολυδιάσιδο, καλοῦ καιροῦ διασμένο,
 διασίδι, ἔταν σὲ διάζουμουν ἦρθαν οἱ συμπεθέροι,
 διασίδι, ἔταν σ' ἐτύλιγα ἦρθαν μ' ἀρραβωνιάσαν,
 κι' ἔταν σὲ μισοκόπισα ἦρθαν γιὰ νά μὲ πάρουν,
 κ' ἢ μοῖρα μου τὸ ἠθέλησε νά ρθω νά σὲ ξυφάνω!»
- 45 Κυρὰ ψηλά ἦταν τ' ἄκουσε καὶ τῆς ἀπολογήθη.
 «Δούλα, ποῦθ' εἶν' ὁ τόπος σου, ποῦθ' εἶν' τὰ γονικά σου;
 — Ἡ μάννα μου Γιαννιώτισσα κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴν Πόλη,
 κ' ἐγὼ εἶμαι ἢ Ῥήνη ἢ λυγερή, ἢ Ῥήνη ἢ μαυρομάτα.»
 Κ' ἢ μάννα τῆς κατέβηκε καὶ τὴ σφιχταγκαλιάζει.
- 50 Τοῖς σκλάβαις τῆς ἐμίλησε, τοῖς δούλαις τῆς φωνάζει.
 «Βάλτε νερὸ καὶ λούστε τη, σύρτε τη ἔς τὸ χαμάμι,
 ἀλλάχτε τη, στολίστε τη τὴν πρώτη τὴ στολή τῆς,
 καὶ νά βαρέσουν τᾶργανα καὶ τὰ γλυκὰ παιχνίδια.»

Στ. 14. *τάταῖρι* (τὸ ταῖρι) ὁ σύζυγος. Στ. 17. *συνόρισσε* βάλε σύντομα (δεῖξε σημεῖα ἀναγνωρίσεως τοῦ δρόμου τὰ βουνά ποῦ πρέπει νά περάσω).
 Στ. 31. *βλαττί ἢ βλαντί* ἢ προφύρα, καὶ γενικῶς πολυτελὲς ὄφρασμα. Στ. 40.
διασίδι (ἀρχ. *διάσιμα*) *διάζομαι* (ἀρχ. *λέξις*) = χωρίζω τὸ νῆμα εἰς ἰσομεγέθεις κλωστὰς καὶ τυλίσω αὐτὰς εἰς τὸ ἀντὶ τοῦ ἀργαλειοῦ. Στ. 33. *μισοκόπισα* = μισοτελείωσα.

[Τὸ ἔθνος τῆς αἰχμαλωσίας ἢ ἀγορᾶς ὡς δοῦλη θύραμα γυναικὸς καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κρημνοῦ τῆς ἀναγνωρίσεως ὅτι ἦτο ἀδελφὴ του, εἶναι εὐθέτατα διακρινόμενα ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ὑπάρχουσι δὲ δύο τύποι αὐτοῦ. Κατὰ τὸν ἕνα ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα ὑπὸ πειρατῶν κόρη, ἀναγνωρίζεται ὡς ἀδελφὴ τοῦ ἀργαλειοῦ, ὅστις τὴν ἐλευθερώνει καὶ μετὰ πλουσίων δώρων πέμπει πρὸς τοὺς γονεῖς· κατὰ δὲ τὸν ἕτερον, σύζυγος ἀναγκάζεται νά πώλῃσῃ τὴν ὄφραμαν γυναικᾶ του, τὴν ὁποίαν ὁ ἀγοραστής (ἐν ταῖς πλείστασις παραλλαγαῖς πειρατῆς ἢ γενιτσαροῦ), ἀναγνωρίζων ὅτι εἶναι ἀδελφὴ του, ἀποδίδει εἰς τὸν ἄνδρα τῆς. Τὸν πρῶτον τύπον ἔχομεν ἐν αἰγυπτιακῷ ἔθνατι, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, πολλὰς ἀνθρακίτας μεταβολὰς ἐπενεγκῶν εἰς τὸ κείμενον, πρὸς διόρθωσιν καὶ καλλωπισμὸν αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὸν δευτέρον διακρίνονται αἱ ἐξῆς διαφοραὶ. α') Ὁ πωλήσας σύζυγος εἶναι ὁ γνωστός ἐξ ἄλλων ἔθνατων Μαυριανός, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ διαφορὰ αὐτῆ προήλθεν ἐκ συμφυρμῶν πρὸς τῆσματα ἐκεῖνα. β') Ὁ σύζυγος εἶναι κοντὸς (ἢ κόντες). γ') Ὁ σύζυγος εἶναι πατᾶς, ὅστις ὅπως ἐξαγοράσῃ τὴν ἄφρασαν λειτουργικοῦ παραπτώματος, μὴ ἐξαρκούσῃ πρὸς τοῦτο τῆς ἄλλης περιουσίας του, πωλεῖ καὶ τὴν γυναικᾶ του. Ὑπάρχουσι καὶ παραλλαγαὶ μὴ ἀναφέρουσαι πώλησιν ἢ ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς, ἀλλ' αὐτὰ παρουσιάζουν συμφυρμὸν μετ' ἄλλων ἔθνατων.

Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχει καὶ ἀλβανικὸν ἔθνος τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπου καὶ πολλὰ ἄλλα ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἔθνατα, προπάντων ἀκριτικά, ἐπιχωριάζουσι, κομισθέντα ἐκ τῶν ἐποικισάντων εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ τὴν Σικελίαν Ἀλβανῶν τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ ἔθνος τοῦτο ἡ αἰχμαλωσία τῆς κόρης Ὀλυμπίας συμβαίνει εἰς τὸν κάμπον τῆς Κορώνης, ἀναγνωρίζει δὲ αὐτὴν ὡς ἀδελφὴν του ὁ πειρατῆς Βλαστάρης, ὁδηγηθεὶς ἐκ τοῦ κελადήματος πουλιοῦ.]

Α'

- Ἡ κυρὰ Ῥήνη τοῦ Σκληροῦ, κ' ἢ Ἀρετὴ τοῦ Λούκα,
 κ' ἢ Χρυσοκουβουκλιώτισσα, πανέννοστα κορίτσια,
 βγήκαν νά περπατήσουνε καὶ ἔς τὸ λουτρό νά πάνε.
 Ἡ μάννα τῆς ἢ Σκλήρανα, «Κάτσε, Ῥηνιώ», τῆς λέγει·
 5 «κι' ὁ κύρης τῆς ἀντίλεγε· «Σύρε, Ῥηνιώ μου, σύρε,
 σύρε κ' ἐγὼ γιὰ χάρη σου τρεῖς βίγλαις θὰ καθίσω.
 Τὴ μιὰ καθίζω ἔς τὸ βουνό, τὴν ἄλλη ἔς τὰ κρογιάλι,
 τὴν τρίτη τὴν καλύτερη μέσ' ἔς τοῦ λουτροῦ τὴν πόρτα.»
- Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἢ συντυχιὰ ἀποκράτει,
 10 φωνάζει ἢ βίγλα τοῦ βουνοῦ, «Μιὰ φοῦστα κατεδαίνει,
 ἀφροκοπάει ἔς τὰ κύματα, τὸν Πλάτανο διαβαίνει.»
 Φωνάζει ἢ βίγλα τοῦ γιαιοῦ· «Δυὸ φοῦστιας ἀρμενίζουσι,

- βάνουνε πλήρη 'ς τὸ Καστρί καὶ 'ς τοῦ λουτροῦ τὴν πόρτα.»
Φωνάζει κ' ἡ καλύτερη, «Κορίτσια, πιάκανέ σας!»
- 15 Ὅστε ν' ἀλλάξῃ ἡ Ἀρετὴ, ν' ἀναζωστῇ ἡ Εἰρήνη,
κ' ἡ Χρυσσκουδουκλιώτισσα τὸ δέμα της νὰ βάλῃ,
ἄλλοι ἀπ' τὴν πόρτα μπαίνουνε, κ' ἄλλοι ἀπ' τὸ παραθύρι.
Τὴν ἀκριδὴ τῆς Σκληραϊνας ἀνάγερα τὴν πάνε.
- Τουρκόπουλο τὴ δέχεται 'ς τὰ ἐλόχρυσα ντυμένο.
- 20 Ὡς τὰ κλάματα τήνε φιλεῖ, τήνε σφιχταγκυλιάζει.
Μὰ ἓνα πουλάκι κάθησε ἀπάνω 'ς τὸ κατάρτι,
δὲν ἐκελάδειε σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,
μόν' ἐκελάδειε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινῇ λαλίτσα.
- «Ὡ οὐρανέ, μὴν τὸ δεχτῆς, καὶ γῆ μὴν τὸ σηκώσης,
25 νὰ χῆ ὁ ἀδερφός τὴν ἀδερφή 'ς τὸν κόρφο του κλεισμένη,
σὰ νύφη νὰ τήνε φιλεῖ, σὰν ἄντρας νὰ τὴ βλέπει!
- Ἀκους, ἀκους, Τουρκόπουλε, τί λέει τὸ πουλάκι;
— Πουλάκι εἶναι κ' ἄς κιλαῖδεῖ, πουλάκι εἶναι κ' ἄς λέγῃ.
— Γιὰ νὰ σοῦ πῶ, Τουρκόπουλε, ποιὸς εἶσαι, πῶς σὲ λένε;
- 30 Εἶχα ἀδερφὸ 'ς τὴν ξενειὰ καὶ πρωτοταξιδιάρη.
'Ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ χάθηκε, κ' ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ πνίγη,
κ' ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ τούρκεψε 'ς τῆς Ἀραπιάς τὰ μέρη.
— Γιὰ πές μου, πές μου, λυγερή, ποῦθε κρατεῖ ἡ γενιά σου;
— Ἄς εἶν' ἀπὸ τ'ἀνάθεμα κ' ἀπ' τὴν ἀνεμοζάλη.
- 35 — Πές μου, νὰ ζήσης, λυγερή, πῶς λὲν τὰ γονικά σου;
— Ἡ μάγνα μου ἀπ' τὴν Κόριθο, κ' ὁ κύρης μου ἀπ' τ' Ἀνάπλι,
Σκληρὸ τὸν λένε ξακουστὸ κ' ἐμένα κυρὰ Ῥήνη.
— Πιάσε ἀδερφή μ' τὴν τσέπη σου, πιάσε καὶ τὴν ποδιά σου.»
'Ὡς τὴν τσέπη βάζει τὰ φλωριά καὶ 'ς τὴν ποδιά τὰ γρόσια.
- 40 «Σύρε, Ῥηγιώ, 'ς τὸ σπίτι μας, σύρε 'ς τὰ γονικά μας.»

Στ. 2. *πανέμνοστα* = νοσιμώτατα (πᾶν + εὖνοστος, μεσαιωνικός τύπος τῆς λέξεως. Παρὰ Ζαμπελίω πανέννοστια). Στ. 10. *φοῦστα* πειρατικὸν πλοῖον. Στ. 11. 13. *Πλάτανος*, *Καστρί* σπηθεύονται τοπωνυμία. Στ. 14. *πιάκανέ σας* = σᾶς ἐπασαν. Στ. 18. *ἀνάγερα* σηκωτά.

B'

Ἔχει ὁ Κοντοθόδωρος, ἔχει ὁμορφὴ γυναῖκα.
Τόνε ζηλεύει ἡ γειτονιά, τόνε ζηλεύει ἡ χώρα,
τόνε ζηλεύουν οἱ ἄρχοντες, κ' ἔλα τὰ παλληκάρια,
σὰν τὸν ζηλεύει ὁ βασιλιάς, κανεῖς δὲν τὸν ζηλεύει.

- 5 Νὰ τοῦ τὴν πάρουν δὲν μποροῦν. νὰ τοῦ τὴν κλέψουν ἔχῃ.
πιάνουν καὶ χαρακτηώνουν τὸν ἓνα ραβὶ χαρατῆ.
- Τρέχει ὁ κοντὸς στοχάζεται, τὸ χρέος του νὰ ρηθῇ.
Πουλεῖ τὸ σπίτι τὴμορφο, μ' αὐλάς μαρμαρωμέναις.
Πουλεῖ χωράφια ἀθήριστα, μ' ἔλους τοὺς ἑριστάδες.
- 10 πουλεῖ κ' ἀμπέλια ἀτύγητα, μ' ἔλους τοὺς τρυγητάδες.
Πουλεῖ καὶ τὰ περβόλια του, τὰ μῆλα φορτωμένα.
ἐπούλησεν, ἐπούλησε, δὲ φτάνει νὰ πλερώσῃ.
Μόν' ἡ καλὴ τ' ἀπόμεινε, καὶ πάει νὰ τὴν πουλήσῃ.
- Ἄπο τὸ χέρι τὴν κρατεῖ περιγιαλοῦ τὴν πάει.
- 15 Βλέπει καράβια πέρχουνται, καράβια π' ἀρμενίζουν.
«Καράβια, ποῦ εἰστενε ψηλά, καράβια, ποῦ εἰστε ἀντίκρυα,
ποιὸς παίρνει κόρη γμορφή, ξανθὴ, καὶ μαυρομάτα;
Κι' ὁ ναύκληρος τήνε θωρεῖ πὸ μέσ' ἀπ' τὸ καράβι.
«Πόσα πουλεῖς τὴ λυγερή, πόσα τὴ μαυρομάτα;
- 30 — Χίλια φλωριά τάχειλι της, τὰ μάτια δὲ χιλιάδες,
κ' ὁ γῦρος τοῦ προσώπου της ἀμέτρητο λογάρι.»
- Ἄμέτρητα τὰ ξέθαλε καὶ ἀψήφιστα τὰ δίνει,
κ' ἄρπα τὴν κόρη ὁ ναύκληρος, βάνει τὴν 'ς τὸ καράβι.
'Ὡς τὴν πρῶμ' ἐμπῆκε ἡ λυγερὴ καὶ τὰ πανιά φουσκώνουν.
- 25 Κι' ἀρχίνησεν ὁ ναύκληρος νὰ παῖξῃ νὰ γελάῃ.
'Ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴν τσιμπᾷ, κ' ἄρχισε ὁ θιὸς ν' ἀστράγγι,
ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴ φιλή κ' ἄρχισε ὁ θιὸς νὰ βρέχῃ,
ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴ βρωτᾷ, κ' ἄρχισε ὁ θιὸς νὰ λάμπῃ.
«Κόρη μ', πὸ ποῦ εἶν' τὸ γένος σου, πὸ ποῦ εἶν' τὸ ῥιζικό σου;
- 30 — Ἡ μάγνα μου ἀπ' τὸ Γαλατά, κ' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴ Φίδα.
εἶχα κ' ἓνα μικρὸ ἀδερφὸ τὸν ἔλεγον Γιαννάκη,
οἱ κλέφταις τὸν ἄρπάξανε κ' εἶναι μὲ τοὺς κουρσάρους.»
Τὴν κόρη γμορφή, τοῦ νέου τὴν ἐπῆγε.
«Πᾶρε, γαμπρέ, τὴν ὁμορφὴ κ' ἄς εἶν' δική σου πάλι.
35 καὶ τὰ φλωριά ποῦ σ' ἔδωκα ἄς εἶναι γιὰ προικιά της,
ἔσένα ναι γυναῖκα σου καὶ μένα εἶναι ἀδερφή μου.»

Στ. 29. *ῥιζικό* ἢ *ῥίζα*, ἡ καταγωγή. Στ. 30. Οἱ τόποι ποιητικῶν εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς.

[Ἀντίστοιχον τοῦ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀδελφῆς καὶ τοῦ πειρατοῦ ἀδελφοῦ τῆς εἶναι τὸ προκείμενον ἔσμα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἐμπόρου ὑπὸ τοῦ θανασίμως πληγώσαντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του ἀρχιλήστου. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γίνεται μετάπτωσις ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως, ἐν τούτῳ δὲ ἐπέρχεται τραγικωτέρα λύσις, αὐτοκτονοῦντος καὶ τοῦ φονεύσαντος τὸν ἀδελφόν του. Τὸ ἔσμα φαίνεται ἀκριτικόν, τὸ δ' ἀρχέτυπον δὲν διελάμβανεν ἴσως περὶ ἐμπόρων καὶ ληστών, ἀλλὰ περὶ ἀδελφῶν πολεμιστῶν, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς διατηρήσεως ἰχνῶν τοιαύτης διατυπώσεως ὑπὸ τινων τῶν παραλλαγῶν. Συνάπτεται δ' ἀμέσως μὲν πρὸς τὸν κύκλον τῶν ἀκριτικῶν ἔσμάτων περὶ ἀγῶνος δρόμου τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Γιάννη, τὸν ὁποῖον κονταρεύει ὁ ἀδελφός του, μὴ ἀναγνωρίσας αὐτόν, ἐμέσως δὲ πρὸς τὸν κύκλον τῶν ἔσμάτων περὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου.

Εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραλλαγὰς τοῦ ἔσματος δύναται νὰ καταλεχθῆ καὶ ἐν δημοτικῶν ἔσμα τῶν Μακεδονοβλάχων, ὅπερ φαίνεται μᾶλλον ὡς μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ (μὲ ἑλληνικὸν γύρισμα *καίμα κι' ἄδικο*), τὴν αὐτὴν δ' ὑπόθεσιν ἔχουν καὶ σερβικὰ ἔσματα.]

- Ἀνδρουτσος ὁ πραματευτής, Ἀνδρουτσος ὁ στρατιώτης,
ἀπὸ ψηλὰ κατέβαινε κι' ἀπὸ τὰ κορφοβούνια.
Σέρνει πουλάρια ἀφόρτωτα, μουλάρια φορτωμένα,
κι' ἡ μουλα ἢ χρυσοσκέπαστη βαστάει τὸ νιὸν ἀφέντη.
5 Ὁ νιὸς ἀποκοιμήθηκε ἔς τὴν μουλα καθαλλάρης,
κι' ἡ μουλα παραστράτησε καὶ πήρεν ἄλλη στράτα,
πήρε τὴν στράτα τῶν κλεφτῶ, τῶν καπιταναραίων.
Κι' ὁ νιὸς ὅταν ἐξύπνησε κι' εὐρέθη ἔς ἄλλη στράτα,
στέκει καὶ διαλογίζεται καὶ διασκορπάει τὸ νοῦ του.
10 «Τάχα μὴν εἶναι κλέφταις δῶ, μὴν εἶναι χαραμηδες;»
Τὸ λόγῳ δὲν ἀπόσσωσε κι' ἡ συλλογὴ του κράτει,
κι' ἡ κλεφτουριά ξεφάνηκε σαράντα δυὸ νομάτοι.
Ἄλλοι τοῦ κόφτουν τοῖς τριχιαῖς, ἄλλοι τοῦ ξεφορτώνουν.
Στέκει καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ μὴν τὰ ξεφορτώνουν.
15 «Παιδιά, μὴν ξεφορτώνετε τὰ ἔρημα μουλάρια,
γιατ' εἶμαι ὁ μαῦρος μοναχὸς δὲν μπορῶ νὰ φορτώσω,
μοῦ πληγίασαν τὰ στήθη μου, φορτώνοντας ξεφορτώνοντας.
— Βρὲ ἰδὲς τοῦ σκύλου τὸν υἱό, τῆς κούρβας τὸ κοπέλλι,
δὲν κλαίει τὸ κεφάλι του, μόν' κλαίει τὰ μουλάρια!
20 Μωρ' ποῦ εἰστε, παλληκάρια μου, φωνάζει ὁ καπετάνιος,
βαρεῖτε του μιά χαντζαριά ἔς τὸν τόπο ν' ἀπομείνη.»

- Ὁ ἕνας τοῦ δίνει μαχαιριά, κι' ὁ ἄλλος μὲ τὸ κοντάρι,
κι' ὁ τρίτος πιδ κακὸς φονιάς τρεῖς χαντζαριάς τοῦ δίνει.
Ἐ τὸ χῶμα νῆπεσεν ὁ νιὸς αἱματοκυλισμένος.
25 βαριά βαριά ἀναστέναξε, βαριά βρογγὰ καὶ λέει.
«Μὴ μοῦ βαρῆτε, βρὲ παιδιά, ἀφήτε τὴν ζωὴν μου,
γιατί ἔχω ἀδέρφι νὰρχηγό, ἔς τοὺς κλέφταις καπετάνιοι.»
Ὡς ἄκουσεν ἡ κλεφτουριά, ὡς ἄκουσεν ὁ πρῶτος,
ἐκεῖνος ποῦ τοῦ βάρεσε τρεῖς χαντζαριάς, τοῦ λέει.
30 «Πές μας, νὰ ζῆς, πραματευτή, ποῦθε κρατεῖ ἡ γενιά σου;
— Τέτοια καρδιά σκληρόψυχη βαστάτε οἱ μαῦροι κλέφταις,
τὸν ἀνθρώπο τὸν σφάζετε κι' ὕστερα τὸν βρωτάτε!
Ἡ μάννα μου ἀπ' τὰ Γιάννενα κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴν Πόλη,
εἶχα καὶ Γιάννην ἀδερφό, σηκώθη πρῶτος κλέφτης.
35 — Πές μας, νὰ ζῆς, πραματευτή, σημάδια τὰδερφοῦ σου.
— Εἶχεν ἐλιά ἔς τὸ μάγουλο κι' ἐλιά ἔς τὴν ἀμασκάλη,
καὶ ἔς τὸ μικρὸ του δάχτυλο τὸν πρῶτον ἀρραβῶνα.»
Ἐ τὴν ἀγκαλιὰ τὸν ἄρπαξε καὶ ἔς τὸ γιατρό τὸν πάει.
«Γιατρέ μου, σὲ παρακαλῶ, γιατρέ, σὲ παραγγέλνω,
40 νὰ μοῦ γιατρέψῃς γλήγορα τοῦτον τὸ λαθωμένο.
Ἄ θέλῃς χίλια ἔπαρ' με, ἂ θέλῃς δυὸ χιλιάδες,
ἂ θέλῃς καὶ τὸ μαῦρο μου, ποῦ στέκει ἀρματωμένος.
— Ἐγὼ πολλοὺς ἐγιάτρεψα μαχαιροσκοτωμένους,
ἂν εἶναι ξένη μαχαιριά, ἐγὼ νὰ τὸν γιατρέψω,
45 ἂν εἶναι ἀδερφομαχαιριά καμιά γιατρεία δὲν ἔχει.»
Τὸ χρυσομάχαιρο ἐβγαλε ἀπ' τὰργυρὸ θηκάρι,
ψηλὰ ψηλὰ τὸ σήκωσε καὶ ἔς τὴν καρδιά τὸ μπήγει.
Τοὺς πήραν καὶ τοὺς θάψανε τοὺς δυὸ ἔς ἕνα μνημοῦρι.

Στ. 10. *χαραμηδες λησται.* Στ. 13. *τριχιαῖς οχονία (κυριῶς τοίχια).*

ΤΟΥ ΚΥΡ ΒΟΡΙΑ

[Τὸ τραγοῦδι τοῦ κῦρ Βοριᾶ εἶναι κατ' ἀλήθειαν μοιρολόγι, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις λέγεται εἰς τὰ μνημόσυνα ναυαγησάντων ναυτικῶν. Φέρονται τρεῖς τύποι αὐτοῦ. Κατὰ τὸν πρῶτον, ὁ Βοριᾶς βυθίζει πλοῖον ἀψηφίσαν τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ· κατὰ τὸν δευτέρου, βυθίζει πλοῖον, τοῦ ὁποῦ ἐπέβαιναν Ἑβραῖοι εὐχρηθεῖς νὰ γίνῃ χριστιανός, ἀλλὰ μετανοήσας καὶ ἐμμεῖνας εἰς τὴν θρησκείαν του, ὅτε ἐνόμισεν ὅτι ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦ ναυαγίου καὶ κατὰ τὸν τρίτον, ἐπιχωριάζοντα ἐν Κρήτῃ καὶ Καρπάθῳ, τιμωρεῖται ὑπὸ τοῦ Βοριᾶ βοσκὸς περιφρονήσας αὐτόν.]

- Ὁ κῦρ Βοριᾶς παράγγειλε νοῦλω τῶν καρδιῶνε.
 «Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα ποῦ κινᾶτε,
 ἐμπάτε ἔς τὰ λιμάνια σας, γιατί θε νὰ φυσήξω,
 ν' ἀσπρίσω κάμπους καὶ βουνά, νὰ κρυώσω κρυαῖς βρουσούλαις.
 5 κ' ὁσά βρω μεσοπέλαγος, στεργιάς θε νὰ τὰ ῥήξω.»
 Κι' ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ἔλα λιμάνι πιάνουν,
 τοῦ κῦρ Ἄντριᾶ τὸ κάτεργο μέσα βαθιὰ ἀρμενίζει.
 «Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κῦρ Βοριᾶ, φυσήσῃς δὲ φυσήσῃς,
 τί ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
 10 ἔχω κ' ἀντέναις προύντζιναῖς κ' ἀτσάλενα κατάρτια,
 ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
 ἔχω καὶ καρὰβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια·
 κ' ἔχω καὶ ναύταις διαλεχτούς, ἔλο ἄντρες τοῦ πολέμου,
 κ' ἔχω κ' ἕνα ναυτόπουλο, ποῦ τοὺς καιροὺς γνωρίζει,
 15 κ' ἐκεῖ ποῦ στήσω μιὰ φορὰ τὴν πλώρη δὲ γυρίζω.»

- «Ἀνέβα, βρὲ ναυτόπουλο, ἔς τὸ μεσιανὸ κατάρτι,
 γιὰ νὰ διαλέξῃς τὸν καιρό, νὰ ἴδῃς γιὰ τὸν ἀέρα.»
 Παιζογελῶντα ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.
 «Τὸ τί εἶδες βρὲ ναυτόπουλο, αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ πῆγες;
 20 — Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τᾶστρα ματωμένα,
 εἶδα τὴ μπόρα ποῦ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
 καὶ ἔς τῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστραχαλάζι πέφτει.»
 Ὡστε νὰ εἰπῆ, νὰ καλοειπῆ, νὰ καλοκουβεντιάσῃ,
 βαρειὰ φουρτοῦνα πλάκωσε καὶ τὸ τιμόνι τρίζει,
 25 ἀσπρογαλίζει ἢ θάλασσα, σιουρίζουν τὰ κατάρτια,

- σκώνονται κύματα βουνά, χερσεῖ τὸ καράβι,
 σπηλιάδα τοῦ ρθε ἀπὸ τὴ μιὰ, σπηλιάδα ἀπὸ τὴν ἄλλη,
 σπηλιάδα ἀπὸ τὰ πλάγια του κ' ἐξεσπινδωσέ τε.
 Γιόμισε ἢ θάλασσα παννιά, τὸ κύμα παλληκάρια.
 30 καὶ τὸ μικρὸ ναυτόπουλο σκράντα μίλλια πάγει.
 Ὅλαις οἱ μάνναις κλαίγανε κ' ὅλαις παρρηγορευόταναι.
 μὰ μιὰ μαννούλα ἐνοῦ παιδιοῦ παρρηγοριὰ δὲν ἔχει.
 Βάνει τοῖς πέτραις ἔς τὴν ποδιά, τὰ τρόγαλα ἔς τὸν κόρφο.
 πετροβολάει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλάει τὸ κύμα.
 35 «Θάλασσα, πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,
 πῶπνιξες τὸ παιδάκι μου, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχω.
 — Δὲ φταίω ἢ δόλια θάλασσα, δὲ φταίω ἐγὼ τὸ κύμα.
 μὸν φταίει ὁ πρωτομάστορας ποῦ φταίει τὰ καράβια,
 καὶ τὰ πελέκαγε φτενὰ καὶ τὰ γυρίζει ὁ ἀέρας.
 40 καὶ χάνω τὰ καράβια μου ποῦ εἶναι δικὰ μ' στολίδια.
 χάνω τὰ παλληκάρια μου, ὅπου μὲ τραγουδοῦνε.»

Στ. 5. μεσοπέλαγος τὸ μέσον πέλαγος, ἢ ἀνοικτὴ θάλασσα. Στ. 9. ἀπὸ καρυᾶς ἐκ ξύλου καρυδίας. Μᾶλλον ἀπὸ σκαριοῦ κλωνοῦμου, γινώσκων ναυπηγῆ-
 θέν). πυξάρι ξύλον πύξου. Στ. 10. ἀντέναις προύντζιναῖς κρυαῖς ὄρειχαλκί-
 νας. Στ. 22. ἀστραχαλάζι (ἀστραπὴ + χαλάζι). Στ. 27. σπηλιάδα ὑπὲρ
 ἀνέμου. Στ. 33. τρόγαλα = μικροὶ λίθοι. τροχαλάου ὑπὲρ λίθους. Στ. 39.
 φτενὰ λεπτά, ἀσθενῆ.

ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

[Παρά πλείστοις λαοῖς ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι πρὸς στερεώσιν καὶ προφύλαξιν ἀπὸ οἰουδήποτε κινδύνου παντός κτίσματος ἀπαιτεῖται νὰ προσηλωθῇ εἰς αὐτὸ ζῷον, κατορθωτόμενον εἰς τὰ θεμέλια ἢ ἐντειχιζόμενον· ὅσον δ' εὐγενέστερον εἶναι τὸ ζῷον, τόσον μεγαλυτέραν θεωρεῖται ὅτι ἔχει δύναμιν πρὸς προστασίαν τοῦ κτίσματος. Εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην ἀναφέρονται καὶ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ μῦθοι καὶ βυζαντιναὶ παραδόσεις περὶ θυσίας ἀνθρώπων κατὰ τὴν θεμελίωσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων. Ἡ ψυχὴ τοῦ θύματος ὑπετίθετο ὅτι διὰ τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἔχουν αἱ ἐπὶ γῆς ἀπολελυμένα τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ψυχαί, ἠδύνατο νὰ προσλαμβάνῃ κατὰ βούλησιν παντοίας μορφάς, καὶ εἶχε ῥώμην ὑπεράνθρωπον, προωρισμένη δὲ νὰ φυλάττῃ καὶ περιέπῃ τὸ οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὁποῖον προσηλωθῇ ἢ το φοβερά εἰς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ τὸ παραβλάψωσι καὶ ἰκανῇ ν' ἀποτρέψῃ τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὸ κινδύνους. Τὸ θῦμα ἐγίνετο τὸ στοιχειῶν τοῦ οἰκοδομήματος, διὸ στοιχειώσεις ἐλέγετο ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἢ διὰ θυσίας οἰκοδομησῆς.]

Εἰς τοιαύτην παράδοσιν στηρίζεται καὶ τὸ πανελλήνιον τραγοῦδι τοῦ γιοφυρίου τῆς Ἄρτας, τοῦ ὁποίου παραλλαγαὶ ἀναφέρονται καὶ εἰς ἄλλας γεφύρας ἢ ἄλλα οἰκοδομήματα (οἶον τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Πηγιοῦ, τῶν Ἀδάνων, τῆς βρύσης τῆς Ἀράχοβας, τοῦ ὑδραγωγείου τῶν Δέρκων κλπ.). Παρέλαβον δὲ τὴν ἑλληνικὴν ταύτην παράδοσιν, προσαρμόσαντες εἰς ἐπιχώρια οἰκοδομήματα, καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου (Ῥωμοῦνοι, Ἀλβανοί, Σέρβοι, Βούλγαροι.)]

Σαράντα πέντε μάστοροι κ' ἐξήντα μαθητᾶδες
γιοφύρι ν'θεμέλιωναν ἔς τῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.

Ὀλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδῳ ἐγκρεμιζόταν.

Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητᾶδες.

- 5 «Ἄλιμονο ἔς τοὺς κόπους μας, κρῖμα ἔς τοὺς δούλεψαίς μας,
ὀλημερίς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδῳ νὰ γκρεμίζεται.»
Πουλάκι ἐδιάβη κ' ἔκατσε ἀντίκρυ ἔς τὸ ποτάμι,
δὲν ἐκελάϊδε σὰν πουλί, μὴδὲ σὰ χιλιδόνι,
παρὰ ἐκελάϊδε κ' ἔλεγε, ἀνθρωπινῇ λαλίτσα.

- 10 «Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἀνθρώπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει·
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα,
πὸρχεται ἀργὰ τ' ἀποταχύ, καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.»

Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.

- 15 Πιάνει, μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τὰηδόνι:

Ἄργα ντυθῆ, ἀργὰ ἀλλαχθῆ, ἀργὰ νὰ πάῃ τὸ γιόμα.
ἀργὰ νὰ πάῃ καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
καὶ τὸ πουλί παράκουσε, κ' ἄλλως ἐπήγε κ' εἶπε.

«Γοργὰ ντυσοῦ, γοργὰ ἀλλαξέ, γοργὰ νὰ πάῃ τὸ γιόμα.

- 20 γοργὰ νὰ πάῃ καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.»

Νὰ τῆγε κ' ἐξανάρτανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη, στράτα.

Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, βραγίζεταί ἡ καρδιά του.

Ἄπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κ' ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει.

«Γεῖά σας, χαρὰ σας, μάστοροι καὶ σεῖς οἱ μαθητᾶδες.

- 25 μὰ τί ἔχει; ὁ πρωτομάστορας κ' εἶναι βραγωμισμένος:

— Τὸ δαχτυλίδι: τόπεσε ἔς τὴν πρώτη τὴν καμάρα,

καὶ ποιὸς νὰ μπῆ καὶ ποιὸς νὰ βγῆ τὸ δαχτυλίδι νὰ βρῆ;

— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κ' ἐγὼ νὰ πᾶ σ' τὸ φέρω.

ἐγὼ νὰ μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νὰ βρῶ.»

- 30 Μὴδὲ καλὰ κατέβηκε, μὴδὲ ἔς τὴ μέσ' ἐπήγε,

«Τραῦα, καλέ μ'. τὸν ἄλυσσο, τραῦα τὴν ἄλυσίδα.

τί ἔλον τὸν κόσμο ἀνάγειρα καὶ τίποτες δὲν γῆρα.»

Ἔνας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κ' ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,

παίρνει κ' ὁ πρωτομάστορας καὶ ῥίχνει μέγα λίθο.

- 35 «Ἄλιμονο ἔς τὴ μοῖρα μας, κρῖμα ἔς τὸ βίτικό μας!

Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κ' οἱ τρεῖς κακογραμμέναις.

ἢ μιά χτισε τὸ Δούναθη, κ' ἢ ἄλλη τὸν Ἀφράτη

κ' ἐγὼ ἢ πιλιὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφύρι,

- 40 κ' ὡς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις.

— Κόρη τὸ λόγον ἀλλαξε, κ' ἄλλη κατὰρα δῶσε,

πῶχεις μονόκριβο ἀδερφό, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ.»

Κι' αὐτὴ τὸ λόγον ἀλλαξε, κ' ἄλλη κατὰρα δίνει.

«Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφύρι,

- 45 κ' ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις,

τί ἔχω ἀδερφό ἔς τὴν ξενιτεῖά, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ.»

Στ. 25. βραγωμισμένος = δύσθεμος. Τὸ θῆμα βραγωμιῶν, βραγωμιῶν, βραγωμιῶν (βραγωμιῶν). Στ. 33. πιχάει (ἐπιχάω, ἐπιχίνω, ὡς περιχάω, περιχύνω) ὅπτι πηλόν, ἀμοκονίαν ἢ ἀσβεστον. μυστρί (μύστρον, μυστρίον) τὸ τριγωνοειδὲς ἐργαλεῖον τῶν κτιστῶν. Στ. 37. Ἀφράτης ὁ Εὐφράτης. Στ. 38. πιλιὸ = πιλιό, πλιόν. Στ. 39. καρυόφυλλο τὸ φύλλο τῆς καρδιάς.

(ΤΟΥ ΚΟΛΥΜΠΗΤΗ)

[Ἐκ τῆς συντόμου ἀφηγήσεως Ῥωμαίου μυθογράφου καὶ ἐκ τῆς βραχυτάτης περιγραφῆς ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἐνός πίνακος τοῦ ζωγράφου Μίκωνος ἐν τῷ Θησεῖω τῶν Ἀθηναίων, προπάντων δ' ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἀγγειογραφίας τοῦ Εὐφρονίου καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων ἀγγειογραφῶν ἐγνώσκομεν τὴν ὑπαρξίν μύθου περὶ ἄθλου τινὸς τοῦ Θησεῖος ἐν Κρήτῃ, πρὸ τοῦ φόνου τοῦ Μινωταύρου καὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀθηναίων παιδῶν ἐκ τοῦ Λαβυρίνθου. Τοῦ μύθου δὲ τούτου τὰς λεπτομερείας ἐδιδάχθημεν ἐκ τῆς ποιητικῆς διασκευῆς αὐτοῦ ἐν διδυράμβῳ τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ ὁποῦν ποιήματα ἀνευρέθησαν ἐν παύροις αἰγυπτιακοῖς πρὸ εἰκοσαετίας περίπου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως, ὀργισθεὶς διὰ τὴν τὸλμην μεθ' ἧς ὁ Θησεὺς ἤλεγξεν ἀναιρέτων καὶ ἀδικῶν βουλῆν αὐτοῦ, ἐκφράσας πῶς καὶ ἀμφιβολίαν διὰ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς γέννησίν του, ὅπως τὸν τιμωρήσῃ ἐξωθῶν εἰς ὄλεθρον, ἠδύνηθ' ἐν εἰς τὸν Δία διὰ σημεῖον νὰ δείξῃ, ὅτι εἶναι υἱὸς αὐτοῦ γνήσιος, διέταξε δὲ τὸν Θησεῖα, πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Ποσειδῶνος, ἂν ἦτο ἀληθῶς πατήρ του, νὰ ἀνεύρῃ καὶ κομίσῃ τὸν δακτύλιον, ὃν ἐξαγαγὼν τῆς χειρὸς ἔρριπεν εἰς τὰ κύματα. Καὶ ἤστραψε μὲν ὁ Ζεὺς, τιμῶν διὰ σημεῖον τὸν φίλον υἱόν, ὁ δὲ Θησεὺς δὲν ἐδίστασε νὰ πέσῃ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν· δελφίνες τὸν ἔφερον εἰς τὸ ὑποβρύχιον μέγαρον τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου δεξιωθεῖσα αὐτὸν ἡ Ἀμφιτρίτη τῷ ἔδωκε καὶ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἀβλαβῆ ἀνήγαγε πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν δὲ στέφανον ἔδωκεν ὁ Θησεὺς εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Μίνως Ἀριάδην, τὴν ὁποῖαν κατ' ἄλλον μῦθον ἀπήγαγεν ἐκ Κρήτης. Παρόμοιος ἑλληνικὸς μῦθος φαίνεται ὅτι ἐφέρετο καὶ περὶ τοῦ Τάραντος, τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος τῆς ἰταλικῆς πόλεως. Ἄλλοι τύποι τοῦ μύθου εἶναι ὁ μιλησιακὸς περὶ τοῦ Φοβίου, ὅστις κατελθὼν εἰς βαθὺ φρέαρ ὅπως ἀνασύρῃ σκεῦος χρυσοῦν τῆς Κλεοβοίας ἐφρονεῦθη ὑπ' αὐτῆς καὶ ὁ περὶ τοῦ ὄρου (περιδραίου) τῆς Ἀρμονίας· οὗτος ἐρρίφθη εἰς πηγήν, καὶ ἂν τις ἐπειράτο ν' ἀνελκύσῃ αὐτόν, ἠγείρετο καταιγίς.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἐπίτηδες εἰς τὴν θάλασσαν ῥιφθέντος δακτυλιδίου ὑπὸ τολμηροῦ κολυμβητοῦ, λαμβάνοντος συνήθως ὡς γέρας τὴν θυγατέρα τοῦ ῥίψαντος ἢ αὐτὴν τὴν ῥίψασαν τὸ δακτυλίδιον, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, παραδόσεις ἢ παραμύθια εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τῶν ὁποῖων πρώτη πηγὴ πρέπει νὰ θεωρηθῇ εὐλόγως ὁ ἑλληνικὸς μῦθος. Τῶν τοιούτων παραδόσεων ὀνομαστή εἶναι ἡ σικελικὴ περὶ τοῦ Cola Pesce (=Ψαρονικόλα), διὰ τὴν ποιητικὴν διασκευὴν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Schiller. Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Schiller, τὸν *Βουτηχτή* (Tautcher) ἀφοῦ ὁ τολμηρὸς νεανίας κολυμβητὴς ἐπανεφέρειν ἐκ τῶν βυθῶν τῆς θαλάσσης τὸ ῥιφθὲν χρυσοῦν ποτήριον εἰς τὸν βασιλέα, οὗτος τὸ ῥίπτει καὶ πάλιν ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν γυναῖκα τὴν βασιλοπούλιν, ἂν ἐπαναλάβῃ τὸν ἄθλον. Ἀλλὰ πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ νεανίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανέλθῃ. Ἐκ τῶν δεκαοκτῶ ἐν ὄλῳ γνωστῶν παραλλαγῶν τῆς σικελικῆς παραδόσεως μία μόνον ἀναφέρει ὡς ἑπαθλὸν τὸν γάμον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ῥίψαντος τὸ ποτήριον· ἄθλον δ' ὅμως ἂν

παρέλαβεν ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἢ οὐκ ἐπίλασε τὴν δραματικωτέραν κατακλιθεὶς τοῦ ποιήματος τοῦ πιθανότατον εἶναι τὸ δεύτερον.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔχει καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα· παραδόσεις παραπλήσιαι κατ' ὅσον γινώσκοντες ὡς ἔπαρξεν αὐτοῦ φέρονται δύο τύποι διαφερομένης καὶ ἀλλήλων κατὰ φαινόμενον, ἀλλὰ τοσοῦτας ἔχοντες ὁμοιοτητα εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν διαφορῶν παραλλαγῶν ὅσταν καὶ τὴν αὐτὴν κατὰ ἀμφιβολίαν, ὅτι προκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἄσματος. Κατὰ τὸν πρῶτον τύπον βασιλεὺς ἐπαγγέλλεται νὰ δώσῃ σκεῦος τῆς θυγατέρας του εἰς δευτὸν κολυμβητὴν κατὰ τὸν δευτέρου ὅμοιον κόρη ὑπόσχεται νὰ νυμφεῖθ' ἕξεινον, ὅστις ἴθ' ἠδυνήθη κατὰ ἀποδόσιν τὸ δακτυλίδιον τῆς τοιοῦτον ἔπεσον εἰς λίανην ἢ εἰς τηγάδι. Ἄλλ' ἡ κόρη εἶναι ἡ Λάμια τοῦ γαλοῦ, ποῦ τρεφετὰ παλληκάρια ἢ στοιχειὸ ἢ θερίον εἰς γυναῖκα μεταμορφωθέν, ὅπως στήσῃ παῖδα εἰς ἀνύπνοτον ἤρωα. Συμφέρουσι δ' αὖ παραλλαγῶν τῶν δύο τύπων πολλὰς πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἄσματα ἀκριτέα. Συνήθως ἀποδίδεται εἰς τὸ ἄσμα ἀλληγορικῆς ἔννοια, ἧτοι ὁ ἄωρος διὰ πνευμοῦ θάνατος ἀκμαίων νέων, δι' ὅ πολλῶν παραλλαγῶν γίνεται χρῆσις ἐν μοιρολογίαις.]

Α

- Ὁ Κωσταντῆς, οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ βασιλεὺς ἀντάμα,
κἀθούνη τρῶν καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαίρειουσιν·
καὶ ἐκεῖ ποῦ τρώγαν καὶ ἔπιναν καὶ διπλοχαίρειουσιν,
ὁ Κωσταντῆς καυχῆστικε μπροστὰ ἔς τοὺς ἀφεντάδες.
5 «Ἐσεῖς μικρὸν μὲ βλέπετε, μικρὸν καὶ μὲ θαρρεῖτε,
καὶ ἐγὼ τῆ μαύρη θάλασσα νὰ πλέξω, νὰ περάσω.»
Καὶ ὁ βασιλεὺς σὰν τ' ἄκουσε ἔς τὸν Κωσταντῆν λέγει.
«Ἄν τὴν περάσῃς, Κωσταντῆ, γαμπρὸ θεὸν σὲ κάμω,
θέλεις ἔς τὴν πρώτη μ' ἀδερφή, θέλεις ἔς τὴ δευτέρῃ τῆς.
10 θέλεις ἔς τὴ θυγατέρα μου, τὴ λαμπρογεννημένη,
ὅπου γεννήθη τῆ λαμπρῆ καὶ ἔλαμψ' ὁ κόσμος ἔλος.»
Καὶ ὁ Κωσταντῆς σὰν τ' ἄκουσε πολὺ καλὸ τοῦ γάμου,
ξεντύθη, ξαρματώθηκε, ἔς τὴ θάλασσα πηδάει.
Δώδεκα μίλλια πέρασε μὲ γέλοια, μὲ τραγοῦδια,
15 καὶ ἄλλα δώδεκα πήγαυε μὲ μαῦρα μοιρολόγια.
«Θάλασσα πικροθάλασσα καὶ πολυκυματοῦσα,
τόσαις φοραῖς σὲ πέρασα μὲ γέλοια μὲ τραγοῦδια,
καὶ τώρα γιὰ τὸ στοίχημα βουλήθης νὰ μὲ πνίξῃς.»
Τῆς θάλασσας τὰ κύματα αὐτὰ μόν' τὸν ῥωτοῦσαν.
20 «Βρὲ νέε μου, σὺ πλέχτηκες, βρὲ νέε μου, τρελλάθης.
— Γιὰ μιὰ κόρη λιμπίστηκα, τὰφέντη, θυγατέρα.»

Κ' ἐκεῖ ποῦ πνήγγ, ὁ Κωσταντῆς πλάτι: ἀθεμελιώθη,
 μὲ τὸ γυαλί, μὲ τὸ ψηφί, μὲ τὸ μαυρομάτι.
 Καὶ πάνου κόρη κάθονταν ξανθή, καὶ μαυρομάτα,
 τῆ θάλασσα νέμᾶλλονε καὶ τῆνε καταροῦσε.

Στ. 5. Ὁ Κωσταντῆς τῶν ἀνοικτῶν ἀνοικτῶν ἐπονομάζεται Κωσταντῆς ὁ μικροκωσταντῆς. Στ. 6. *μαύρη θάλασσα* ἄδηλον ἂν εἶναι ἰσχυρὸν ἐπιθέ-
 τῶν τῆς θάλασσης ἢ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑξείνου (τῆς Μυθῆς θάλασσης). Στ. 20. *πλέ-
 χτηκες περιεπιέχθης* (περιεπιέχθη ἀπὸ τῆς ζωηρολογίας σου). Στ. 21. *λιμπί-
 στικα* = ἐπιθήρα. Στ. 23. *ψηφί* = ψηφίδα (ψηφισθητήματα).

B'

- «Τί θέλεις, μαύρη, ἔς τὸ χορὸ κι' ἀσκημη, ἔς τὸ τραγοῦδι;
 Μὰ ἐγὼ ἢ μαύρη κι' ἢ ἀσκημη πολλοὺς ἀνθούς μαραίνω,
 πολλοὺς ἀνθούς, πολλοὺς σγουρούς, πολλοὺς μαλαματένιους.
 Κι' αὐτὸ τῆς χήρας τὸν ὕγιό δὲν μπορῶ νὰ μαράνω,
 5 γιατί ἔχει βότανα πολλὰ καὶ μάγια δὲν τὸν πιάνου,
 παρὰ τῆς λίμνης τὸ θεριὸ νὰ τόνε καταλύσῃ!»
- Ἐθρόντηξεν ὁ οὐρανὸς κι' ἀνοῖξαν τὰ ἐπουράνια,
 καὶ τὸ θεριὸ τ' ἀγροίκησε ποῦ ἦτανε μέσ' ἔς τὴ λίμνη.
 Γυναίκεια φόρεια φόρεσε, γυναίκεια πασουμάκια,
 10 γυναίκεια ἐδῆκε κι' ἔκατσε νῶξω ἔς τὸ πεζοδρόμι.
 Διαβαίνου οἱ νιαῖς τὸ χαιρετᾶν, διαβαίνου οἱ νιοὶ τοῦ λένε,
 μὰ διάβηκε κι' ὁ νιούτσικος ποῦ ἦτανε μαγεμένος.
 «Γειά καὶ χαρά σου, λύγερη, γειά καὶ χαρά σου, κόρη.
 — Καλὸ ἔς τον τὸν πρᾶματευτή, καλόν ἔς τον τὸ λεθέντη.
 15 — Πές μου νὰ ζήσης, λύγερη, ποῦθε γονοκρατεῖσαι;»
 Ἀπὸ τὸ χέρι τὸν κρατεῖ καὶ τὸ βουνὸ τοῦ δείχνει.
 «Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ κι' ἐκεῖνον τὸ λιμνιῶνα;
 τὸ δαχτυλίδι μῶπεσε ἔς τὰ βάθη τοῦ λιμνιῶνα,
 καὶ ποιὸς νὰ μπῆ, καὶ ποιὸς νὰ βγῆ, καὶ ποιὸς νὰ μοῦ τὸ βγάλῃ;
 20 — Ἐγὼ νὰ μπῶ, κι' ἐγὼ νὰ βγῶ κι' ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ βγάλω.»
- Ἐπιάσαν τὸ στρατὶ στρατί, τ' ὄριὸ τὸ μονοπάτι,
 καὶ τὸ στρατὶ τοὺς ἔβγαλε ἔς ἐκεῖνον τὸ λιμνιῶνα.
 Πρώτη βουτιὰ νῶπ' ἔδωσε ἔβγαλε ἀντρός κεφάλι,
 δεύτερη ποῦ ἐδευτέρωσε τότες ὁ νιὸς ἐχάθη.

Στ. 2. *ἀνθούς* = ἄνθη (ἀνθηροὺς νέους). Στ. 4. Ἄλλαι παραλλαγὴ ἀντι-
 γοῦ τῆς χήρας ἔχουν γιὸ τοῦ Ῥήγα ἢ τοῦ Δούκα. Στ. 7. Ἐν ἄλλῃ παραλλαγῇ
 ὁ στίχος ἔχει οὕτω: «Τὰ ἐπουράνια ἀνοικτὰ κι' ὁ λόγος ποῦ εἶπ' ἐγὼνη.» Αναφέ-
 ρονται εἰς τὴν κοινὴν δουρασίαν περὶ πληρώσεως πάσης εὐχῆς ἢ κατῆρας, ἐκφωνου-
 μένης τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀνοικτός. Στ. 15. *γονο-
 κρατεῖσαι* ποῖα ἢ καταγωγὴ σου, πόθεν εἶναι οἱ γονεῖς σου. Στ. 17. *λιμνιῶνα*
 μεγάλη λίμνη.

Γ'

- Ἐκεῖ πέρα κι' ἀντίπερα, ἔς τὰ γυάλινα πηγάδια,
 στοιχειὸ ξεφανερῶθηκε, ποῦ πρῶται τοὺς ἀντραυομένους.
 Τοὺς ἔφαγε, τοὺς ἔσωσε, κανεὶς δὲν εἶχε μαινῆ,
 ὁ γιὸς τῆς χήρας ἔμεινε ὁ μόνος ἀντραυομένος.
- 5 Παίρνει κοντάρι καὶ σπαθὶ καὶ πάει νὰ κυνηγήσῃ.
 Πέρασε βράχαις καὶ βουνά, βράχαις καὶ κορφοβούνια,
 κυνήγι: δὲν ἐπέτυχε, κυνήγι: δὲν εὗρήκε,
 κι' αὐτοῦ ἔς τὸ γέμμα τοῦ γήλιου κοντὰ νὰ βασιλέψῃ,
 βροῖσκει μὰ κόρη βροῖδινή, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα.
- 10 μὲ τὰ μαλλιά τῆς ξέπλεγα, ἔς τὸ δάκρυ φορτωμένῃ,
 Στέκει καὶ τῆ θιαμαίνεται, στέκει καὶ τῆ ζωτάει.
 «Κόρη μου, ποιὸς σ' ἐγέννησε, τί μάννα σ' ἔχει κάμη;
 — Κ' ἐμένα μάννα μ' ἔκαμα, μάννα σὰν τῆ δική σου.
 — Τί ἔχεις, κόρη, καὶ θλίβεσαι, τί ἔχεις κι' ἀναστενάξεις;
 15 Βλέπεις ἐκεῖνη τὴν ἱτιά, τὴν ἀστραποκαμένη,
 ὅπῃ ἀντῆρα ἔς τὴν κορφῇ, καὶ κατακνιά ἔς τῆ μέση;
 Ἐκεῖ πηγα νὰ πιῶ νερό, νὰ πιῶ καὶ νὰ γιομώσω.
 Τὸ βουλωτήρι μῶπεσε, τ' ὄριο μου δαχτυλίδι,
 κι' ὅποιος βρεθῆ, καὶ κατεθῆ, νὰ τὸ βρῆ, νὰ τὸ βγάλῃ,
 20 αὐτὸν θὰ τὸν στεφανωθῶ, ἀντρα θεὰ τὸν πάρω.
 — Ἐγὼ νὰ μπῶ, κι' ἐγὼ νὰ βγῶ, κόρη μ', νὰ σοῦ τὸ βγάλω.»
- Ἐαντύθη ὁ νιός, ξεζῶθηκε καὶ ἔς τὸ πηγάδι ἐμπήκε.
 Χαλεύει ἐδῶ, χαλεύει ἐκεῖ καὶ τίποτες δὲν βρίσκει.
 Βλέπει τὰ φῖδια σταυρωτὰ μὲ τοῖς ὀχιαῖς πλεγμένα.
 25 «Ῥῆξε μου, κόρη, τὰ μαλλιά, νὰ πιᾶσω νὰ ρτῶ ἀπάνω.
 Ἐδῶ εἶν' τὰ φῖδια σταυρωτὰ μὲ τοῖς ὀχιαῖς πλεγμένα.
 — Αὐτοῦ ποῦ μπήκαε, νιούτσικε, πίσω δὲ μεταδγαίνεις.»

Στ. 9. *βοῖδινή* = βοδινή. Στ. 11. *θιαμαίνεται* θανατᾶται. Στ. 16. *ἀν-
 τᾶρα, κατακνιά* συνώνημα (αἰμίζλη). Στ. 18. *βουλωτήρι* σφραγίς.

(Η ΜΑΝΝΑ Η ΦΟΝΙΣΣΑ)

[Τὸ ἄγριον ἔπος περὶ τοῦ μισαροῦ ἐγκλήματος τῆς παιδοκτόνου μητρὸς ἀπηρτίσθη ἐκ μυθολογικῶν στοιχείων τὰ ὅποια ἀνευρίσκονται καὶ εἰς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ εἰς ἔπη καὶ παραμύθια διαφόρων λαῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν. Γυναικες, κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, παραθέτουν πρὸς βρῶσιν ἐψημένα τὰ κρέατα τῶν ἰδίων τῶν τέκνων εἰς τοὺς σὺζυγους (Πρόκνη-Τηρεΐς, Ἀηδών-Πολύτεχνος), ἢ ἀδελφῆ εἰς τὸν πατέρα τὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς (Ἄρπαλύκη-Κλύμενος) ἢ ἀδελφὸς εἰς ἀδελφὸν τὰ τῶν τέκνων τούτου (Ἄτρεϋς-Θυέστης) ἢ πάππος εἰς τὸν πατέρα τὰ τοῦ ἐγγόνου (Λυκάων-Ζεὺς). Λόγος δὲ τοῦ ἀνοσίου κακουργήματος φέρεται ἢ ἐκδίχσις. Ἄλλ' εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔπος, ἐνφ' ὃ φόνος τοῦ παιδὸς αἰτιολογεῖται ἐκ τοῦ φόβου τῆς μητρὸς μήπως καταγγείλῃ τὰς ἐνόχους σχέσεις αὐτῆς, οὐδόλως ὑπεμφαίνεται ὁ λόγος ὁ ἐξωθήσας αὐτὴν νὰ παραθέσῃ πρὸς βρῶσιν εἰς τὸν σὺζυγον τὸ ἥπαρ τοῦ τέκνου τῶν. Τὸν λόγον τοῦτον ἴσως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἐπεισοδίου ἐν πολλοῖς παραμυθίοις ἢ μήτηρ ἐτοίμασε τὸ ἥπαρ ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς μαγικὸν φάρμακον, ὡς τοιοῦτο δὲ παρέθεσε πρὸς βρῶσιν εἰς τὸν σὺζυγον. Εἶναι δὲ τὸ ἥπαρ κατὰ τὰς δοξασίας πολλῶν λαῶν ἢ ἔδρα τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.]

Παραλλαγαὶ τινες τοῦ ἔπους ἀναφέρουσι καὶ ὀνόματα τῶν προσώπων, τὰ δ' ὀνόματα ταῦτα εἶναι τὰ συχνάκις ἀπαντῶντα εἰς τὰ κρητικὰ ἔπη. Τοῦ πατρὸς τὸ ὄνομα εἰς τινες τούτων εἶναι Ἀνδρόνικος (ἢ Ἀνδρόνιχος καὶ κατὰ παραφθορὰν Ἀνδρουλῆς), τοῦ παιδίου Κωσταντῆς (Ἀνδρόνικος ὁ πατήρ, Κωσταντῆς ὁ ὀνομαστότερος υἱὸς καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ).]

- Ἦ Ἀνδρόνικος ἐκίνησε νὰ πάῃ λαφοκωνήγῃ,
ἐκίνησε κι' ὁ Κωσταντῆς ἔς τὸ δάσκαλο νὰ πάῃ,
τὸ καλαμάρι ἀστόχησε, γυρίζει νὰ τὸ πάρῃ.
Βρίσκει τὴν πόρτα νάνοιχτή, τὴν πόρτα νάνοιγμένη,
5 βρίσκει τὴ μάννα του ἀγκαλιὰ μὲ ξένο παλληγάρι.
«Ἄς εἶναι ἄς εἶναι, μάννα μου, κι' ἂ δὲ σ' ὁμολογήσω,
κι' ἂ δὲν τὸ πῶ τ' ἀφέντη μου, ν' ἀδικοθανάτισω.
— Τί εἶδες, μωρέ, καὶ τί θὰ πῆς, καὶ τί θὰ μολογήσῃς;
— Καλὸ εἶδα γώ, καλὸ θὰ εἶπῶ, καλὸ θὰ μολογήσω,
10 κακὸ εἶδα γώ, κακὸ θὰ εἶπῶ, κακὸ θὰ μολογήσω.»

Καὶ μὲ τὸ μόσκο τὸ πλανᾷ καὶ μὲ τὰ λεφτοκάρυα,
καὶ ἔς τὸ κελλάρι τὸ μπασε καὶ σάν τ' ἀρνὶ τὸ σφάζει,
σὰ μακελλάρης φυσικὸς τοῦ βγάξει τὸ συκῶτι.
Ἦ ἐννιὰ νερά τὸ ξέπλυσε καὶ ξεπλυμοὺς δὲν εἶχε,

- 15 καὶ πάλι τὸ ξανόπλουε καὶ πάλι κάρμα στήζει
καὶ ἔς τὸ τηγάνι τὸ βάλει γιὰ νὰ τὸ τηγανίσῃ.

- Καὶ νὰ σου κι' ὁ Ἀνδρόνικος ἔς τοὺς κάρμους κατὰλλήλῃς,
βροντομαχρὸν τὰ βρόχη του καὶ λάμπουν τὰ κάρματά του,
φέρνει τὰ λάβρα ζωντανά, τὰ γρόμια μερικμένα.
20 φέρνει κι' ἕνα ἀλαφρόπουλο, τοῦ Κωσταντῆ παιγνίδι.
Κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του καὶ τὴν χαιριεῖται.
«Γαῖά σου, χαιρὰ σου, ποθήγη, καὶ ποῦ ναι ὁ Κωσταντῆς μαρ;
— Τὸν ἔλουσα, τὸν ἀλλάξα, καὶ ἔς τὸ σκολαῖ τὸν πήρα.
Φτερνιά δίνει τὰλόγου του καὶ ἔς τὸ σκολαῖ τὴν γαίνα.
25 «Δάσκαλε, ποῦ ναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
— Δυὸ μέρες ἔχω νὰ τὸ ἴδῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ διαβάσω.
Φτερνιά δίνει τὰλόγου του, ἔς τὸ σπῆτι του πηγαίνει.
«Γυναίκα, ποῦ εἶναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
— Ἦ τῆς πεθερᾶς μου τὸ σταῖλα, κι' ἔπου κι' ἂν εἶναι θὰ ρῆγῃ.
30 Φτερνιά δίνει τὰλόγου του, ἔς τῆς μάνας του πηγαίνει.
«Μάννα μου, ποῦ εἶναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
— Ἐχω δυὸ μέρες νὰ τὸ ἴδῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ φιλήσω,
κι' ἂ δὲν τὸ ἴδῶ ὡς τὸ βραδὺ θενὰ παραλόγησω.»
Φτερνιά δίνει τὰλόγου του ἔς τὸ σπῆτι του πηγαίνει.
35 «Σκύλα, καὶ ποῦ εἶν' ὁ Κωσταντῆς, ὁ μικροκωσταντῆνος;
— Κάπου παιγνίδι νεύρηκε καὶ θελὰ παιγνιδίζῃ.
— Γυναίκα, βάλε μου νὰ φάω, νὰ φάω νὰ γεματίσω,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ καταράχια,
νὰ πάω νὰ βρῶ τὸν Κωσταντῆ, τὸ φύτρα τῆς καρδιάς μου.»
40 Τὸ συκῶτάκι τοῦ βαλε ἔς ἕνα ἀσημένιο πιάτο.
Πρώτη μπουκιὰ νόπου βαλε τὸ συκῶτάκι πῆρε,
τὸ συκῶτάκι μίλησε, τὸ συκῶτάκι λέει.
Ἦ «Ἄν εἶσαι σκύλος, φάε με, κι' Ὀδριὸς ἀπέταξέ με,
κι' ἂν εἶσαι κι' ὁ πατέρας μου, σκύψε καὶ φίλησέ με.»
45 Καὶ τὴ μπουκιὰ του ἀπέλυσε, τρογύρω του κυττάει,
ἐβούρκωσε ἢ καρδοῦλα του, ἐμαύρισε τὸ φῶς του,
τὰ δάκρυα τρέξαν ποταμός, κι' ἐκόντεψε νὰ πέσῃ.
Μὰ νάντρεϊώθη κι' ἔσυρε τὸ δαμασκί σπαθί του,
καὶ ἔς τὸ λαμό τῆς τὸ βάλει, τῆς κόθει τὸ κεφάλι.
50 λιανὰ λιανὰ τὴν ἔκοψε, ἔς τὸν ἦλιο τὴν ἀπλώνει,
κι' ἀπὸ τὸν ἦλιο ἔς τὸ σακκί, κι' ἀπ' τὸ σακκί ἔς τὸ μύλο.
Κι' ὁ μύλος ἐξεράλεθε κι' ἡ φτερωτὴ ἐτραγούδα.
Ἦ Ἄλεθε, μύλο μου ἄλεθε κακῆς κούρβας κεφάλι,
κάνε τὰλεύρια κόκκινα καὶ τὴν πασπάλη μαύρη,
55 γιὰ νὰ ρχονται οἱ γραμματικοὶ νὰ παίρνουν γιὰ μελάνι,
γιὰ νὰ ρχονται κι' οἱ ἄμορφαις νὰ παίρνουν κοκκινάδι.»

(ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ)

[Τὸ ἔπος περὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις ἀποθανὼν ἐγείρεται τοῦ τάφου πρὸς ἐκτέλεσιν ἱερᾶς ὑποσχέσεως καὶ φέρει εἰς τὴν ἀποφραμισθεῖσαν μητέρα τὸ μόνον ἐπίζησαν τέκνον τῆς, τὴν εἰς τὰ ξένα ὑπανδρευμένην ἀδελφήν του, κοινότατον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, εἶναι ἐπίσης διαδεδομένον εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἐκ τῆς ταυτότητος ὄχι μόνον τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν διαφορῶν ἐπεισοδίων καὶ λεπτομερειῶν τῶν ἡσμάτων τούτων γίνεται καταδήλον, ὅτι ἐν ἧτο τὸ πρότυπον πάντων καὶ ἐξ ἑνὸς λαοῦ μετεδόθη τὸ ἔπος εἰς τοὺς λοιποὺς. Καὶ ὑπεστήριξαν μὲν τινες ὅτι ὁ λαὸς οὗτος εἶναι ὁ σερβικὸς ἢ ὁ βουλγαρικὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ πρότυπον ἦτο ἑλληνικὸν καὶ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παρέλαβον οἱ ἄλλοι λαοὶ τοῦ Αἴμου προσεπάθησα ν' ἀποδείξω ἐν πραγματείᾳ ἐκδοθείσῃ κατὰ τὸ 1885. Τὴν δὲ γνώμην ταύτην παρεδέχθησαν πολλοί, ἐν οἷς καὶ βούλγαρος καθηγητῆς Ἰβάν Σισμάνοβ, δημοσιεύσας ἐκτενὴ μονογραφίαν περὶ τοῦ θέματος τούτου.]

- Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριδη τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!
Ἦ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, ἔς τ'ἀφεγγα τὴ χτενίζει,
5 ἔς τ'ἀστρι καὶ τὸν ἀγερινὸ ἐπλεκε τὰ μαλλιά της.
Προξενητᾶδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ ἔς τὰ ξένα.
Οἱ ὄχτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κ' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
«Μάννα μου, κ' ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ ἔς τὰ ξένα.
10 ἔς τὰ ξένα κεὶ ποῦ περπατῶ, ἔς τὰ ξένα ποῦ πηγαίνω,
ἂν πάμ' ἐμεῖς ἔς τὴν ξενιτειά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε.
— Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῆ, μ' ἄσκημα ἀπιλογήθης.
Κι' ἄ μὲρτη, γιέ μου, θάνατος, κ' ἄ μὲρτη, γιέ μου ἀρρώστια,
κ' ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ ποιὸς πάει νὰ μοῦ τὴ φέρῃ;
15 — Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἄγιους μαρτύρους,
ἂν τύχη κ' ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κ' ἔρτη ἀρρώστια,
ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω.»
- Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ ἔς τὰ ξένα,
κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὠργισμένοι
20 κ' ἔπεσε τὸ θανατικὸ, κ' οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν,
βρέθηκε ἡ μάννα μοναχὴ σὰν καλαμιά ἔς τὸν κάμπο.

- Ἦ ἔλα τὰ μνηματὰ ἐκλίμα, ἔς ἔλα μορφοποιήσαν,
ἔς τοῦ Κωσταντῖνου τὸ μνηματὸ ἀνάστα τὰ μαλλιά της.
«Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μορφοποιήματ' σε.
25 ἔποῦ μοῦ τὴν ἐφόριζες τὴν Ἀρετὴ, ἔς τὰ ξένα!
τὸ τάξιμο ποῦ μοῦ τάξες ποῦτε κ' ἂν μοῦ τὸ κάρμα;
Τὸν οὐρανὸ βάλεις κριτὴ, καὶ τοὺς ἄγιους μαρτύρους,
ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρὰ νὰ πάς νὰ μοῦ τὴ φέρῃ.
Ἀπὸ τὸ μορφοποιήμα καὶ τὴ βρασιά καταρα.
30 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κ' ὁ Κωσταντῆς ἐδῆμα.
Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ'ἀστρι χαλιναίρι.
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τὴ φέρῃ.
- Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστὰ του.
Βρίσκει τὴν κ' ἐχτενίζουσαν ἄρου ἔς τὸ φεγγαράκι.
35 Ἀπὸ μακριὰ τὴ χαιρετᾶ κ' ἀπὸ κοντὰ τὴς λέγει.
«Αἰντε ἀδερφῆ, νὰ φύγωμε ἔς τὴ μάννα μας νὰ πάμε.
— Ἀλίμονο ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτῃ, ἡ ὥρα;
Ἄν ἴσως κ' εἶναι γιὰ χαρὰ, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ρθῶ,
κ' ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ρθῶ.
40 — Ἐλα Ἀρετῆ, ἔς τὸ σπίτι μας, κ' ἄς εἶσαι ὅπως καὶ ἂν εἶσαι.
Κοντολυγίζει ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.
- Ἦ τὴ στράτα ποῦ διαβαίνανε πουλάκια κιλαιδούσαν,
δὲν κιλαιδούσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
μόν' κιλαιδούσαν κ' ἔλεγον ἀνθρωπινὴ ὀμιλία.
45 «Ποιὸς εἶδε κόρη νῆμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος!
— Ἀκουσες Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Πουλάκια εἶναι κ' ἄς κιλαιδούν, πουλάκια εἶναι κ' ἄς λένε.»
Καὶ παρεκεῖ ποῦ πάγαιναν κ' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
«Δὲν εἶναι κρῖμα κ' ἄδικο, παράξενο, μεγάλο.
50 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
— Ἀκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια.
πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
— Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν.
— Φοβοῦμαι σ' ἀδερφάκι μου, καὶ λιθανιαῖς μορρίζεις.
55 — Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα ἔς τὸν ἄη Γιάννη,
κ' ἐθύμισάσε μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιθάνι.»
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ πήγανε, κ' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.

- «Γιὰ ἰδὲς θάμα κι' ἀντίθαμα ποῦ γίνεται ἔς τὸν κόσμον,
τέτοια πανώρια λυγερὰ, νὰ σέρνῃ ὁ παθημένος!»
- 60 Ἐχουσε πάλι ἡ Ἀρετὴ κ' ἐρράγισε ἡ καρδιά της.
«Ἀκουσες, Κωνσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
— Ἄφησ' Ἀρέτω, τὰ πουλιά κι' ἔ τι κι' ἂ θέλ' ἄς λέγουν.
— Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τὸ μωρὸ μουστάκι;
65 — Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου.»

- Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ ἔς τὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
Βαριά χτυπᾷ τάλόγου του κι' ἀπ' ἐμπροστιά της χάθη.
Κι' ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῦζει.
Κινάει καὶ πάει ἡ Ἀρετὴ ἔς τὸ σπίτι μοναχὴ της.
- 70 Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμμένα.
βλέπει τὸν μπάλαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
βλέπει μπροστὰ ἔς τὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει τὴν πόρτα σφαιλιστὴ καὶ τὰ κλειδιά παρμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
- 75 Κτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν.
«Ἄν εἶσαι φίλος διάβαινε, κι' ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου φύγε,
κι' ἂν εἶσαι ὁ Πικροχάρωντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
κι' ἡ δόλια ἡ Ἀρετοῦλα μου λείπει μακριὰ ἔς τὰ ξένα.
— Σήκω, μαννοῦλα μου ἄνοιξε, σήκω, γλυκειά μου μάννα.
80 — Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάννα;
— Ἄνοιξε, μάννα μου ἄνοιξε κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου.»

Κατέδηκε ἀγκαλιάστηκαν κι' ἀπέθαναν κ' οἱ δύο.

Στ. 15. τοὺς ἀγίους μαρτύρους = μάννας (βάνω) τοὺς ἀγίους. Στ. 71.
μπάλαμος ἢ μπαλοαμόχορο (βάλσαμον) βοτάνη ἀρωματικὴ καλλιεργουμένη εἰς
τοὺς κήπους. Κοινὸν ὄνομα πολλῶν εἰδῶν διαφόρων γειῶν φητῶν. καρυοφύλλι
ὁμοίως ἀρωματικὴ βοτάνη. Στ. 74. σπιτοπαράθυρα τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ.

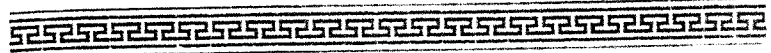

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ὁ ἔρωτος, ὁ ἔπερ πάν ἄλλο σεναιόθημι
παλλόμενος καὶ ἀντηγῶν εἰς τὰς παρα-
λογάς, ἐκικρατεῖ καὶ πληροῖ ἐξ ὀλοκλή-
ρον τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης. Βλέπει
εἰς αὐτὰ σενελεγεμένα ὡς εἰς ἐνώδεις
ἀνθοδέσμας, ὡς εἰς ἁρμοστικοὺς στεφά-
νορας, τὰ ἐγγενέστατα ἄνθη τῆς ἐρωτικῆς
ποιήσεως.

(P. E. Pavolini)

ΠΩΣ ΠΙΑΝΕΤΑΙ ΓΗ ΑΓΑΠΗ

Έβγατε αγόρια 'ς τὸ χορὸ, κοράσια 'ς τὰ τραγούδια.
πέστε καὶ τραγουδήσετε πῶς πιάνεται γῆ, ἀγάπη.
'Απὸ τὰ μάτια πιάνεται, 'ς τὰ χεῖλια κατεβαίνει.
κι' ἀπὸ τὰ χεῖλια 'ς τὴν καρδιά βρίζονται καὶ δὲ βγαίνει.

Στ. 3. 'Σ τὰ χεῖλια κατεβαίνει ἐπισημ. τὴν διὰ λόγον ἀποδοξίαν καὶ δὲ ἐπισημ. αὐτὸν τοῦ ἔρωτος καὶ οὐκ τὴν διὰ ψυχῆματος ἐπισημ. αὐτοῦ.

***

Τὸ παλληκάρι τὸ καλὸ παράκλιρα γεράζει,
γεράζει ἀπὸ τοῖς ὀμορφαῖς κι' ἀπὸ τοῖς μαυρομάταις.
'Η ἀγάπη θέλει φρόνηση, θέλει ταπεινοσύνη,
θέλει λαγοῦ περπατησιά, αἰτοῦ γλιγοροσύνη.
δ "ὄντας διαθαίνει, μὲ πολλούς, νὰ κάνη, πῶς δὲ γλέπει,
κι' ὄντας διαθαίνει, μοναχός, γλυκὸ φιλὶ ν' ἀρπάξῃ.
Κι' ὄταν τοῦ λὲν πῶς πόρεψες, νὰ λέγῃ τῆς ἀγάπης.
«Καλοπερνῶ ὄντας ἔρχομαι, κακοπερνῶ ὄντας φεύγω.»

✱

95

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΤΟ ΒΟΤΑΝΙ

Τῆς ἀγάπης τὸ βοτάνι
 κάθε τόπος δὲν τὸ κάνει.
 Κάθε τόπος δὲν τὸ κάνει,
 κάθε γῆς δὲν τὸ πετάει,
 5 μόν' τῆς Λεβαδίας ἔ τόπος
 καὶ τῆς ἑμορφῆς ὁ κόρφος.

Στ. 4. τὸ πετάει = φέει, ἀδύναται. Τῆς ἀγάπης τὸ βοτάνι δὲν ἐδδοκιμῆ εἰς
 αἰῶν ῥῆν.

96

Ἐν τῇ Ῥοῦμελῇ εἶν' ἓνα δεντρό,
 πλατύφυλλο καὶ δροσερό,
 πῶχει ἔς τῇ ῥίζα κρυὸ νερό,
 καὶ ἔς τῇ κορφῇ χρυσὸ σταυρό.
 5 Ποῦ πάνε οἱ ναύταις γιὰ νερό
 καὶ κάνουν ὄρκο ἔς τὸ σταυρό.
 Ὅπ' ἀγαπήσῃ κι' ἀρνηστῆ,
 τὸ αἷμα του νὰ κινηθῆ,
 κι' ὀπῶχει δυὸ ἀγαπητικαῖς,
 10 νά χῃ σαράντα μαχαιριαῖς,
 κι' ὀπῶχει τρεῖς καὶ τέσσερες,
 νά χῃ σαραντατέσσερες,
 κι' ὀπῶχει μιὰ καὶ μοναχῆ,
 ἔς τὸν κόσμο νά τηγε χαρῆ,
 15 κι' ὀποῦ δὲν ἔχει οὔτε μιὰ,
 μπάλα νὰ τοῦ ρθῆ ἔς τὴν καρδιά.

97

Κάποια Ἐμίρσοσα, κάποια κυρὰ μεγάλη,
 ἀραθύμησε κάτ' ἔς τὸ γιάλο νὰ πλύνῃ,
 μὲ τοῖς δούλικις τῆς καὶ μὲ τοῖς σκιάτικις ῥῥακις.
 Πλέναν κι' ἀπλωναν καὶ μὲ τὸν ἄμμο παίζαν.
 5 Κι' ἀκριοφύσησε γλυκὸς βοριάς ἀέρας,
 κι' ἀντιστήκωσε τὸ γυροφούστανο τῆς.
 κι' ἀντιφάνηκε τὸ ποδοστράγαλό τῆς.
 Ἐλαμψ' ὁ γιάλος, λάμψαν τὰ περιγιάλια.
 Κάτεργο περνᾷ, χρυσοπαλαμισμένο,
 10 μ' ἄρμενα κουπιὰ καὶ μ' ἄξια παλληκάρια.
 Σκούζει ἔ ναύκληρος, λέει τῶν παλληκαριῶνε.
 «Λάμνετε παιδιὰ, λάμνετε παλληκάρια,
 νὰ προφτάσουμε κείνο ποῦ λάμπει ὀμπρὸς μας,
 κι' ἄν εἶναι παννί, νὰ εἶναι τοῦ καραβιοῦ μας,
 κι' ἄν εἶν' μάλαμα, νὰ εἶν' τῶν παλληκαριῶνε,
 κι' ἄν εἶν' λυγερή, νὰ εἶναι τοῦ καπετάνιου.»

Γόρσιμα: «κοντή, νεραντζοῦλα φοντωτή.» Αἱ πλείοται παραλλαγὰὶ πλὴν τοῦ-
 του ἔχουν καὶ ποικίλα ἄλλα γυρίσματα, εἰς ἕκαστον στίχον πολλάκις διάφορα.

Στ. 1. Ἡ Ἐμίρσοσα ἐποδεικνύει ὅτι τὸ ἴσοςμα εἶναι τῶν χρόνων καθ' ὅς ἦρθε
 ἢ ποιήσας τῶν ἀκριτικῶν ἰσομάτων. Εἰς τὰς πλείοτας δ' ὁμοῦ τῶν παραλλαγῶν τὴν
 Ἐμίρσοσαν ἢ Ἐμιροποῦλιαν λησιμονηθεῖσαν ἀντικατέστησε Χιώτισσα ἢ παπαδοπούλα,
 ἢ ἀπλῶς κόρη λυγερή. Στ. 2. ἀραθύμησε (ῥιθνημῶ) = σφοδρῶς ἐπιθυμῶ.
 Στ. 5. ἀκριοφύσησε = ἐφύσησεν, ἐνενοσεν ἠρέμα, ἀπαλά. Στ. 9. χρυσοπα-
 λαμισμένο = παλαμισμένο μὲ χρυσὸν (παλαμίζω τὸ ἄλλως καρενάρω = τροπίζω,
 caréner). Στ. 10. μ' ἄρμενα κουπιὰ = ἐπίκειν ὄχι διὰ τῶν ἰστίων, ἀλλὰ διὰ
 κωπηλασίας. Στ. 12. λάμνετε (ἐλαύνω) = κωπηλατεῖτε.

98

Ἐδῶ ἔς αὐτῇ τῇ γειτονιά δὲν πρέπει νὰ εἶν' φεγγάρι,
 μον' πρέπει νὰ ναι συννεφιά, νὰ ναι βαθὺ σκοτάδι,
 γιὰτ' ἔχω μιὰ ἀγαπητικὰ κι' ἐκεῖν' εἶν' τὸ φεγγάρι,
 π' ὄντες προβάλλει νὰ τῇ διῶ σκορπεῖται τὸ σκοτάδι.
 5 Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε, καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέγει.
 «Ἡλιε μου, γιὰ ἔβγα, γιὰ νὰ βγῶ, γιὰ λάμψε γιὰ νὰ λάμψω.»

10

- Ἐλαμψε ὁ ἥλιος τὸ ταχύ, μακραίνει τὰ χορτάρια,
 πρόβαλε ἡ κόρη π' ἀγαπῶ, μακραίνει παλληκάρια,
 φλογίζει νιούς, καὶ καίγει ὄχτρούς, σπλαθώνει παλληκάρια,
 10 καίγει κ' ἐμένα π' ἀγαπῶ μέσα ἔς τὰ φυλλοκάρδια.

99

ΤΗΣ ΖΕΡΒΟΠΟΥΛΑΣ

- Κάτω ἔς τὸν κάμπο τὸν πλατύ, τὸν ὄμορφο τὸν τόπο,
 μαζεύτηκαν οἱ γέμορφαις νὰ χτίσουν μοναστήρι.
 Τὰ περιστέρια κουβαλοῦν, τὰ χελιδόνια χτίζουν.
 Σὰν χτίσαν κι' ἀποχτίσανε πιάνουν χορὸ χορεύουν.
 5 Μπροστὰ χορεύουν οἱ ξανθαῖς καὶ πίσω οἱ μαυρομάταις,
 καὶ μέσ' ἔς τὴ μέση τοῦ χοροῦ χορεύει ἡ Ζερβοπούλα,
 καὶ λάμπαν τὰ μανίκια της, κι' ἀστραφτ' ἡ τραχηλιά της.
 Κι' ὁ βασιλιάς ἐξέβγαينه νὰ λαγοκυνηγῆση,
 μὲ ἐξήντα δυὸ λαγωνικά, σαρανταδυὸ ζαγάρια.
 10 Καὶ τᾶλογο κοντοκρατεῖ καὶ τὸ χορὸ ἀγναντεύει.
 «Νὰ μὴ εἶχεν ἦμον βασιλιάς, νὰ μὴ εἶχεν ἦμον βήγας,
 νὰ πήγαινα νὰ πιάνομουν σὲ Ζερβοπούλας χέρι,
 πῶχει τὰ χεῖλι κόκκινο σὰν τὸ οὖρνο τὸ κεράσι,
 πῶχει τὰ μάτια τὰ γλαρά, τὸ γέλοιο ζαχαρένιο,
 15 καὶ βαλαντώνει τοῖς καρδιάς, τρελλαίνει τοὺς λεβένταις.»

Στ. 4. ἀποχτίσανε = ἐτελείωσαν τὸ χτίσιμο.

100

(Η ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ ΜΕ ΤΑ ΜΗΛΑ)

- Ἐνα κομμάτι μάλαμα, ἕνα κομμάτι ἀσῆμι,
 ἐκόπη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κ' ἔπεσε μέσ' ἔς τὴ διάδα,
 κι' ἄλλοι τὸ λένε σύγνεφο, κι' ἄλλοι τὸ λένε ἀντάρα.
 Κεῖνο δὲν εἶναι σύγνεφο, κεῖνο δὲν εἶν' ἀντάρα,
 5 παρά εἶν' ἡ κόρη τοῦ παπᾶ, πῶρχετ' ἀπὸ τὰμπέλι.
 Βαστᾶ τὰ μῆλα ἔς τὴν ποδιά, τὰ ρόδιδα ἔς τὸ μαντήλι.

Δυὸ μῆλα τῆς ἐγύρεψα, κ' αὐτὴ μοῦ δίνει τρία.
 «Δὲ θέλω γὼ τὰ μῆλα σου, τὰ τσαλοπατημένα.
 θέλω τὰ δυὸ τοῦ κόρφου σου, τὰ μεσοκομισμένα.»

Στ. 3. ἀντάρα = ὀμίχλη.

101

- Διψᾶν οἱ κάμποι γιὰ νερὰ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια.
 καὶ τὰ γεράκια γιὰ πουλιά, κ' ἐγὼ, βλάχα μ', γιὰ σένα.
 Τὸ χέρι σου τὸ παχουλὸ, τὸ κονδυλογραμμένο
 νὰ τό χα γιὰ προσκέφαλο τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχται.
 5 κ' οἱ μέραις νὰ ναι τοῦ Μαγιοῦ, κ' οἱ νύχται τοῦ Γενάρη.
 νὰ σὲ χορτάσω φίλημα, νὰ σὲ χορτάσω ἀγκάλαις.

102

- Πίσω μπροστὰ τ' ἄη Δημητριοῦ, ἔς τὸ ἔμπα τοῦ χειμῶνα,
 ποὺ παίρνει ὁ νιὸς τὰ βόδιδα του καὶ πάει ἔς τὸ χωράφι.
 Κ' ἡ κόρη ποὺ τὸν ἀγαπᾶ παίρνει ψωμί τοῦ πάει
 ἔς τὴ βλάχη βγήκε κ' ἔκατσε καὶ τοῦ Γιώργου μιλάει.
 5 «Ἐλα καλέ μ', νὰ φᾶς ψωμί, ἔλα νὰ γιοματίσης.»
 Ἐπεσε ὁ νιὸς ἔς τὸ φίλημα, κ' ἡ κόρη ἔς τὰ παιχνίδια.
 Ἐκάναν τὰ βοιδάκια τους ὀλημερίς ζεμένα.
 Γυρίζει τὸ Μαυρόματο καὶ λέει τοῦ Καλούδη.
 «Δὲν εἶναι ὁ ἀφέντης πουθενὰ γιὰ νὰ μᾶζε ξεζέψη;»

Στ. 8. Μαυρόματο, Καλούδης προσωπικὰ ὀνόματα βοιδῶν.

103

- Τοῦ νιοῦ γὼ μῆλο τοῦ στεῖλα καὶ μοῦ ἔδωκε γαϊτάν.
 Κεῖνος τὸ μῆλο τό φαγε, γὼ τὸ γαϊτάνι τό χω,
 καὶ ἔς τὰ μαλλιά μου τό πλεξα καὶ βγήκα ἔς τὸ σιργιάνι
 καὶ ἔς τὸ γιαιλὸ κατέβηκα, κάτου ἔς τὸ περιγιάλι,
 5 ἐκεῖ γυναῖκες χόρευαν, μ' ἐπιάσανε κ' ἐμένα.

- Κι' από τὸ πείσμα τοῦ χοροῦ, κι' ἀπὸ τὴν ταραχή μου,
ἐξέφυρε ἡ μπωλίτσα μου κ' ἐφάνη τὸ γαϊτάνι.
Κ' ἡ μάννα του μὲ ξάνοιγε ἀπὸ τὸ παραθύρι.
«Κόρη, καὶ ποιὸς σοῦ τὸ δῶκε, τοῦ γιου μου τὸ γαϊτάνι;
10 — Ὁ γιὸς σου μένα τὸ δῶκε, γυναῖκα θὰ μὲ πάρῃ,
γυναῖκα κ' εὐλογητικὴ μὲ τὸ χρυσὸ στεφάνι.
— Κακὴ νῶρα 'ς τοὺς γάμους σου, κακὴ ὥρα 'ς ταῖς χαραῖς σου,
κι' ἀστροπελέκι καὶ φωτιά νὰ πέσῃ 'ς ταῖς ἀυλαῖς σου.
— Στανιό σου πεθερά μου εἶσαι, στανιό σου νύφη σου εἶμαι,
15 στανιό σου τὸν καλό σου γιὸ ἄντρα θὰ τόνε πάρω.
'Ἐδῶ πέρα κι' ἀντίπερα κάθονται οἱ μαστόροι,
καὶ κάμε ἀργυρολέσιδο, νὰ δέσῃς τὸν ὄγιό σου·
κι' ἂν ἔρθω γὼ καὶ λύσω τον, εἶναι ντροπὴ δική μου,
κι' ἂν ἔρθῃ ἐκεῖνος κ' εὐρῇ με, πάλε χαρὰ δική μου».

Στ. 17. ἀργυρολέσιδο = ἀργυρᾶ ἄλλοις.

104

- 'Σ τὸ παρεθύρι κάθεται ἡ πεθερά κ' ἡ νύφη,
μὲ τὰ μαλλάκια ξέπλεγα 'ς τοῖς πλάταις τῆς ῥηγμέννα.
Οὐλον τὸν κάμπο ἀγνάντευε, τὰ πράσινα λιθάδια.
«Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
5 τὸ τίνοσ εἶν' τὰ πρόβατα τὰργυροκουδουνᾶτα,
ποῦ χίλιασαν καὶ μύριασαν καὶ γέμισαν οἱ ῥάχαις;
— Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνοσ εἶναι τὰ ἄλογα, ποῦ βόσκουν 'ς τὰ λιθάδια;
10 — Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνοσ εἶναι τὰ σκυλιά, ποῦ εἶν' ἄξια σὰ λιοντάρια;
— Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
15 τὸ τίνοσ εἶν' οἱ πιστικοί, τὰξια τὰ παλληκάρια;
— Δικοί μας εἶναι, νύφη μου, δικοί μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνοσ εἶν' ἐκεῖος ὁ νιὸς ὁ μαυροκιτρινιάρης;

- Ἄντρας δικός σου, νύφη μου, δικός σου, μαυρομάτα.
20 — Φωτιά νὰ κάψῃ τὰσπερα του καὶ φλόγα τὰ φλωριά του.
Λύκος νὰ φάῃ τὰ πρόβατα κι' ἀρκούδα τὰλόγι του.
μπροστὰ 'ς τὸν ἄντρα τὸν καλό, μπροστὰ 'ς τὸ παλληκάρι!

105

(Η ΚΑΚΟΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗ)

- Μάννα μ', μ' ἐκακοπάντρεψες ποῦ μ' ἔδωκες 'ς τοὺς κάμπους,
κ' ἐγὼ 'ς τοὺς κάμπους δὲ βραστῶ. ζεστὸ νερὸ δὲν πίνω.
Θὰ μαραθοῦν τὰ χεῖλι μου, θὰ κιτρινοφυλλιάσουν
ἀπὸ τὸ χλιὸ τὸ νερὸ, τὴν κάψα τὴ μεγάλη.
5 'Ἐδῶ τὰηδόνι δὲ λαλεῖ κ' ὁ κοῦκος δὲν τὸ λέει.
Οἱ κάμποι θρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβένταις,
καὶ οἱ ποσούπαις μαραζιάζουνε, σὰν τὸ φλωρὶ γινῶνται.

Στ. 4. χλιὸ ἢ χλιὸ χλιωρόν, ζεστόν. Στ. 5. Ὁ στίχος οἴτος μετέπειθεν εἰς ποιήματα.
Στ. 7. τσιούστα (λ. ἄλβαν.) κόση. μαραζιάζουνε φθίνουσι, μαραίνονται

106

- Βλαχοῦλα νερροβόλαε ἀπὸ ψηλὴ βραχοῦλα.
Φέρνει τὴ ῥόκα φουντωτὴ, τὰδράχτι τῆς γεμάτο.
Σύρνουν τὰ πόδια τῆς δροσιὰ καὶ τὰ μαλλιά τῆς μύσκο.
σύρνουν τὰ πασουμάκια τῆς τοῦ Μάη τὰ λουλούδια.
5 Κι' ὁ Βλάχος τὴν καρτέραγε 'ς ἓνα στενὸ δερβένη.
«Βλαχοῦλα μ', ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθεν κατεβαίνεις;
— Ἀπὸ τὰ πρόβατά ἐρχομαι, 'ς τὸ σπίτι μου πηγαίνω.
— Βλαχοῦλα μ', δὲν παντρεύεσαι, τσοπάνη ἄντρα νὰ πάρῃς;
— Δύνεσαι ἄγουρε, δύνεσαι ὅ τι σοῦ πῶ νὰ κάνῃς;
10 νὰ φτειάσῃς τ' ἄλωνάκι σου 'ς τὴ μέση τοῦ πελάγου,
κι' οὐδ' ἄχυρο νὰ μὴ βραχῇ, μηδὲ σπειρὶ σιτᾶρι;
νὰ δεματιάσῃς καὶ ταυγά μ' ἓνα κλωνὶ μετᾶξι;»

Στ. 5. Βλάχος = ποιμὴν. δερβένη στενωπός.

107

Σέ εἶδα καὶ σέ λυπήθηκα ὅπως γέρον ἄντρα!
 Βάλε φαρμάκι 'ς τὸ γυάλι, φαρμάκωσ' τον τὸ γέρο,
 καὶ πάρ' ἐμὲ τὸ νιὸ παιδί, τῶμορφο παλληκάρι,
 νὰ σέ ταΐζω ζάχαρη, νὰ σέ ποτίζω μύσκο,
 δ νὰ σέ χορτάσω φίλημα, νὰ σέ σφιχταγκαλιάσω.

Γόρσιμα: Μωρ' Καλαματιανοῦδά μου.

108

Νά χα νεράντζι νά βήγνα 'ς τὸ πέρα παραθύρι,
 νὰ τσάκιζα τὸ μαστραπᾶ ποῦ χει τὸ καρυοφύλλι.
 Για σέ τὸ λέγω, ἀγάπη μου, ποῦσαι 'ς τὸ παραθύρι.
 Τὸ μαντηλάκι ποῦ κεντᾶς ἐμένα νὰν τὸ στείλῃς,
 δ καὶ μὴν τὸ στείλῃς μοναχό, παρὰ μὲ τὴν κυρά του.
 Καὶ ἡ κόρη τὸ παράκουσε καὶ μοναχὸ τὸ στέλνει.
 Στὰ γόνατά του τ' ἀπλωσε καὶ τὸ συγγορωτάει.
 «Γιὰ πές μου, μαντηλάκι μου, ἂν μ' ἀγαπᾷ ἡ κυρά σου.
 — Ὅντας σέ συλλογίζεται καὶ σέ καλοθυμᾶται,
 10 σὰ θάλασσα βουρλίζεται, σὰν κῦμα δέρνει ὁ νοῦς της,
 σὰν τὸ ψαράκι τοῦ γιγαλοῦ βροντοχτυπάει ἡ καρδιά της.
 Ὅντας σέ γλέπη καὶ περνᾶς κι' ἀκούη τὴ λαλιά σου,
 πηδάει ἀπὸ τὸν τόπο της καὶ βοδοκοκκινίζει.
 Ὅντας ἀργήσῃ νὰ σέ ἰδῇ στέκεται μαραμμένη,
 15 κι' ὅπου κι' ἂ στέκη μοναχὴ κλαίει κι' ἀναστενάζει.»

109

Χαίρεται ὁ πεῦκος 'ς τοῖς δροσιαῖς κι' ὁ ἔλατος 'ς τὰ χιόνια,
 χαίρεται ὁ Τοῦρκος 'ς τᾶλογο κι' ὁ Φράγκος 'ς τὸ καράβι,
 χαίρεται κ' ἕνας νιὸς καλὸς 'ς ἕνα χρυσὸ τραπέζι.
 Τρεῖς λυγεραῖς τότε κερνοῦν καὶ τρεῖς καλαῖς κοπέλλαις.

δ Ἡ μιὰ κερνάει μὲ τὸ γυάλι κ' ἡ ἄλλη μὲ τὸ ποτήρι,
 κ' ἡ τρίτη ἡ πιὸ καλύτερη μὲ τὰ γυμνὰ τάσι.
 Ὅσαις φοραῖς τότε κερνάει, τόσα λόγια τοῦ λέει.
 «Μωρ' τὸ κρασί σου εἶναι γλυκό, τὰ λόγια τοῦ φαρμάκιου.»

110

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΣΗ ΚΟΡΗΣ

Μάννα, λούγε με, μάννα μου, χτένιζέ με,
 μάννα, 'ς τὸ σκολειό, μάννα μου, μὴ μὲ πέψης,
 κι' ἄρχοντες περνοῦν, πεζοὶ καὶ καθαλλάροι
 μὰ νας νιὸς καλὸς, καλὸς καὶ διωματάρης.
 δ μου παιζογελά καὶ κάνει μου τὸ νάτο.
 Μάνν' ἂν τότε ἰδῇς νὰ τοῦ ζηλέψῃ θέλεις.

Στ. 4. διωματάρης=εἰειδής, μὲ μεγαλοπρεπὲς παράστημα. Στ. 5. νάτο=νεῦμα.

111

Μάννα, 'ς τὸ περιδόλι μας καὶ 'ς τοῖς πορτοκαλιαῖς μας
 ἔγειρα ν' ἀποκοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
 κ' ἐκεῖ περάσαν τρεῖς ἀἴποι καὶ τρεῖς καλοὶ λεβένταις.
 Ὁ ἕνας μὲ μῆλο μὲ βαρεῖ κι' ὁ ἄλλος μὲ δαχτυλίδι,
 δ κι' ὁ τρίτος ὁ καλύτερος μιὰ μαχαιριά μου δίνει.
 Μάννα, τὸ μῆλο τὸ φαγα, τὸ δαχτυλίδι τὸ χω,
 τὴ μαχαιριά, τὴ χατζαριά δὲ μπορ' νὰ τὴ βαστάξω.

112

Σὰ μῆλο ποῦ εἶναι 'ς τὴ μηλιά, τὸ παραγινωμένο,
 ἔτσ' εἶναι καὶ τ' ἀνύπαντρο σὰν ἔρχεται ὁ καιρὸς του.
 Λόγια λέγει τῆς μάννας του, λόγια τῆς ἀδερφῆς του.
 «Μάννα, 'ς τὴ μέση δὲ χωρῶ, 'ς τὴν ἄκρη δὲν κοιμοῦμαι.»

- δ Στρώστε μου ἢ, ἔξω ἔς τὴν ἀλλή, ἢ, ἔξω ἔς τὸ περιβόλι,
νὰ πέφτουν τ' ἀνθη ἐπάνω μου, τὰ μῆλα ἔς τὴν ποδιά μου,
νὰ πέφτῃ, τῆς ἀμυγδαλιάς τὸ πικραμυγδαλό της.»

113

- Ποιὸς ἦταν ποῦ τραγοῦδαγε ἐχτές τὸ βράδυ βράδυ,
ποῦ τό λεγε τόσ' ὁμορφα καὶ παραπονεμένα;
Ξυπνάει τ' ἀηδόνια ἔχ τοῖς φωλιαῖς, τὰ λάφια ἔχ τὰ λαγκάδια,
Ξυπνάει καὶ μιὰ καλογριά πὸ μέσ' ἀπ' τὸ κελλί της.
- δ Σκύφτει πετάει τὰ βράσα της, κόφτει τὰ κομπολόγια.
«Σύρτε, σταυροί, ἔς τοῖς ἐκκλησιαῖς, βράσα ἔς τὰ μοναστήρια,
κ' ἐγὼ μὲ τὸν τραγουδιστὴ ἀπόψε θὰ ξωμείνω,
ποῦ τό λεγε τόσ' ὁμορφα καὶ παραπονεμένα.»

114

- Καράβι ἐρχέται ἀπὸ τὴ Χιὸ
τὴ μέση μέση τὸ γιαλό,
καὶ φέρνει μέσα Χιώτισσαις
καὶ Βλαχομπουχανιώτισσαις.
- δ Ἐ τὸ μῶλο τοῖς ἀράξανε
καὶ τοῖς ἐδιαμοιράσανε,
κ' ἐξετιμιῶσαν τὸ φιλι
πασαμιανῆς μὲ τὴν τιμή.
- 10 Τῆς παντρεμένης τέσσερα,
τῆς χήρας δεκατέσσερα,
τοῦ μπυρισμένου κοριτσιοῦ
χίλια φλωριά βενέτικα.

Στ. 4. Βλαχομπουχανιώτισσαις γυναῖκες ἐκ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας (Μπο-
γδανίας). Στ. 7. ἐξετιμιῶσαν=ἐξετίμησαν. Στ. 11. μπυρισμένου=(πυρι-
φλεγούς) ἀντίστοιχον τοῦ καίμενος, δόλιος κτλ.

115

- Ἐ τοῦ παπὰ τὰ παραθύρια
χάνομαι. σφάζομαι
δύο μαῦρα μάτια ποῦ εἶδα.
Νὰ ἴμουν κλέφτης νὰ τὰ κλέψω.
κουρσευτῆς νὰ τὰ κουρσέψω
- δ νὰ τὰ βγάλω ἔς τὸ παζάρι,
καὶ νὰ βάλω τὸν τελάλη,
τάχατες νὰ τὰ πουλήσω.
Νὰ τὰ ἴδουν τὰ παλληκάρια.
καὶ τὸ νοῦ τους νὰ τὸν χάσουν.
- 10 — Δὲ πουλειῶνται αὐτὰ τὰ μάτια
καὶ δὲ γίνονται πρᾶματα.
Χάρισμα θεοῦ τὰ πάρι,
ὅποιο εἶν' ἄξιο παλληκάρι.»

116

- «Δὺὸ λειμό- (μωρή, Θεώνη) νια χεῖς ἔς τὸν κόρφο,
ποῦ μυρίζουν σὰν τὸ μόσκο.
Δώσε μας καὶ μᾶς τὸ ξνα
νὰ τὸ παίξουμε ἔς τὰ χέρια.
- δ — Γὼ σκαλίζω, γὼ ποτίζω,
γὼ λειμόνια δὲν ἔρίζω.
Σύρτε ἔς τὸν περιβολάρι,
μπέλκε μου σὰς κάνη χάρη.»

Στ. 8. μπέλκε=ἴσως (λ. τουρκ.)

117

- Ἐ αὐγερινὸς κ' ἢ πούλια, τᾶστρα τῆς αὐγῆς,
καὶ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι μ' ἐξεπλάνεψαν,
κι' ὅταν ἐβγήκε ὁ ἥλιος μ' ἐξεγνάντεψε
εἰς τὸ πλευρὸ τῆς κόρης ποῦ ξενύχτησα.

- 5 Γυρνῶ, τὴν κόρη, βλέπω ποῦ κοιμῶντανε.
Στέκω καὶ διαλογόμυ: πῶς νὰ τῆς τὸ εἰπῶ,
πῶς νὰ τὴν ἐξυπνήσω τὴν πολυαγαπῶ.
«Ἐύπνα, συγκώσου, μῆλο, τρυφερή, μηλιά,
10 ἀνοιξ' τὰ δύο σου μάτια, ἀνοιξ' τα νὰ ἰδῆς,
ποῦ μ' ἔκλεισεν ὁ ἥλιος μέσα 'ς τὸ κλουδί.
— Ἐμένα δὲ μὲ λένε μῆλο καὶ μηλιά,
μὲ λένε γλυκὸ ῥόδο καὶ ῥοδοσταμιά,
κι' ἂ σ' ἔκλεισεν ὁ ἥλιος, φεύγεις τὸ βραδύ.»

118

- Δικό μου ἦταν τὸ φταίξιμο,
νὰ χάσω τόσο τρέξιμο.
Ἦρθα καὶ σ' ἠῦρα μοναχή,
καὶ δὲ σ' ἐχόρτασα φιλί:
5 σ' ἐκύτταζα νὰχόρταγα
κ' ἐκάθομουν κ' ἐρώταγα,
τὸ ποῦ νὰ εἶν' ἡ μάννα σου
κι' ὁ ἄγριος ὁ πατέρας σου!
Ἦ μάννα σου 'ς τὴν ἐκκλησιά,
10 κι' ὁ ἀφέντης σου ' τὰ Γιάννενα:
κ' ἐσὺ κοντὰ 'ς τὸν μπουταλά,
μὲ τὰ ματάκια χαμηλά.

Στ. 11. μπουταλάς (λ. τουρκ.) ὁ ἡλίθιος. Ὁ ἐραστής αἰτιάται ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀσύγνωστον ἀτολίαν του.

119

- Ὡς τὰ τώρα τὴν καρδιά μου
τὴν κρατοῦσα κλειδωμένη,
σιδερομανταλωμένη.
Τώρα θὲ νὰ τὴν ἀνοιξῶ,
5 μόσκο νὰ τηγε γιομίσω,
ζάχαρι νὰ τὴν ταῖσω,

- γιὰ τὸ σκάσιμο τὰντρῶνα.
πείσμα τῶν παλληκαριῶνα.
πῶχουν ἄσκηματ' γυναῖκες.
10 μαῦρα κούτσουρα ἀγκυλιάζουν
καὶ φίλσιν κι' ἀναστενάζουν.

120

ΤΟ ΠΕΘΥΜΙΟ

- Νά χεν ἡ γῆς πατήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νὰ πάθιουν τὰ πατήματα, νὰ πιανα τὰ κερκέλια,
ν' ἀνέβαινα 'ς τὸν οὐρανό, νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
νὰ δώσω σείσμα τ' οὐρανοῦ, νὰ βγάλῃ μαῦρα νέφη,
5 νὰ βρέξῃ χιόνι καὶ νερὸ κι' ἀτίμητο χρυσάφι.
τὸ χιόν' νὰ ῥίξῃ 'ς τὰ βουνὰ καὶ τὸ νερὸ 'ς τσοὶ κάμπους,
'ς τὴν πόρτα τσῆ πολυαγαπῶς ἀτίμητο χρυσάφι.

Στ. 1. κερκέλια = κροίκους. Στ. 2. πάθιουν = ἐπάτιουν.

121

- Ἀπὸ τῆ γῆς βγαίνει νερό, κι' ὄχ τὴν ἐλιά τὸ λᾶδι,
κι' ἀπὸ τῆ μάννα τὴν καλὴ βγαίνει τὸ παλληκάρι.
Στάλα τῆ στάλα τὸ νερὸ τρουπάει τὸ λιθάρι,
κ' ἡ κόρη μὲ τὰ νάζια τῆς σφάζει τὸ παλληκάρι.

122

- Τί μὲ τηρᾶς ὁποῦ γελῶ καὶ λὲς δὲν ἔχω ντέρτι;
τὸ ντέρτι τό χω 'ς τὴν καρδιά, 'ς τὰ χεῖλη, τὸ μαράζι.
Δὲν ἔχω τίνος νὰ τὸ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου ὁ καϊμένος.
Νὰ σᾶς το εἰπῶ, ψηλὰ βουνά, φοβοῦμε μὴ ραῖστε,
5 νὰ σᾶς το εἰπῶ, ψηλὰ κλαριά, τὸ Μάη δὲν θ' ἀνθῆστε,
νὰ σᾶς το εἰπῶ, βρυσούλαις μου, φοβοῦμαι μὴ στερφέψτε,

- νά τῆς το εἰπῶ τῆς μάνας μου, κείνη εἶναι ἀποθαμένη,
νά σὲς το εἰπῶ, ἀδερφοῦλιά μου, εἶστε μακριὰ ἔς τὰ ξένα.
Βαρέθηκα τούτ' τῆ ζωῆ, δὲ θέλω πλιά νά ζήσω.
10 Θὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, ν' ἀδικοθαντήσω . . .
Καὶ μὲ τὰ τόσα βάσανα πάλ' ἡ ζωῆ, γλυκειά εἶναι,
κι' ὅποιος τὸ θάνατο ζητεῖ πρέπει τρελλὸς γιὰ νά εἶναι.

Στ. 6. στεροφέψτε = στεριεύσετε, ξερανήτε (στερφα ἢ στεῖρα).

123

- «Διαδαίνω ἀπὸ τὴν πόρτα σου, σὲ βλέπω χολιασμένη,
καὶ ἔς τὸ δεξί σου μάγουλο ἦσουν ἀκουμπισμένη.
Μέσα ἡ καρδιά μου λάχτισε ὅσο νά σ' ἐρωτήσω,
τί πίκρα ἔχεις ἔς τὴν καρδιά νά σὲ παρηγορήσω.
5 —Τί μ' ἐρωτάεις, ἀπιστε, τί ἦταν ἡ ἀφορμή μου;
ἄκουσα νάλλην θάγαπᾶς καὶ ἐχάθηκ' ἡ ζωῆ μου.
—Ποιὸς τό εἶπε, περιστέρα μου, ποιὸς τό εἶπε, κρύα βρύση,
ποῦ νά χωρίση λεμονιά νά πάρῃ κυπαρίσσι.
Ἄν τό εἶπε τᾶστρο νά χαθῆ, κι' ὁ ἥλιος νά θαμπώσει,
10 κι' ἂν τό εἶπε κόρη ἀνύπαντρη, ἄντρα μὴν ἀνταμώσει!»

124

[Τὸ ἔσση τοῦτο περὶ τῆς ἀποκαλύψεως μυστικοῦ ἔρωτος φέρεται ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς, συγγόνατα καὶ ἐν συμφυρμῶ πρὸς ἄλλα ὅμοια, εἶναι δὲ κοινὸν καὶ εἰς τὴν δημόδη ποίησιν πολλῶν ἄλλων λαῶν, καθ' ὅσον διὰ παραπλησίον εἰκόνων καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν κλιμακωτὸν τρόπον διατυποῦται ἡ ἔννοια, ὅτι ὅσον κρυφὴν καὶ ἂν προσπαθοῦν νά τηρήσουν τὴν ἀγάπην των οἱ ἐρασταὶ θὰ φανερωθῆ εἰς τὸ τέλος.]

- «Κόρη ὅταν ἐφιλιώμαστε, νύχτα ἦταν, ποιὸς μᾶς εἶδε;
— Μᾶς εἶδε τᾶστρο τῆς νυχτός, μᾶς εἶδε τὸ φεγγάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι νῆσχυψε τῆς θάλασσας τὸ λέει,
θάλασσα τό εἶπε τοῦ κουπιοῦ καὶ τὸ κουπί τοῦ ναύτη,
κι' ὁ ναύτης τὸ τραγοῦδησε ἔς τῆς λυγερῆς τὴν πόρτα.»

125

[Τὸ ἐπόμενον τραγοῦδι εἶναι ἀνεπτυγμένη παραλλαγή τοῦ ἀνωτέρου. ἐκ τούτου δὲ πάλιν φαίνεται ὅτι ἀνεπτυγτὴ ἔστι παραλλαγή ὡς αὐτοτελὴς διήγησις ἐρωτικοῦ παθήματος ἢ τοῦ τῆς καταδίξις εἰς θάνατον ἐραστοῦ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἔρωτός του. Καὶ πρὸς τὴν προκειμένην παραλλαγήν συναπταται συνήθως χαλαρῶς καὶ τὸ ἔσση τοῦ φιλήματος ποῦ βγαίνει ὅλα καὶ τὸ τῆς μαραμμένης μηλιάς.]

- Ἐγὼ περνω καὶ δὲ μιῶ κι' ἡ κόρη χαιρετᾶ με.
«Ποῦ πάγεις, κλέφτη τοῦ φίλιου καὶ κομπωτῆ, τς ἀγάπης;
—Μ' ἂν εἶμαι κλέφτης τοῦ φίλιου καὶ κομπωτῆς τς ἀγάπης;
τί μου δινες τὰ χεῖλη σου κι' ἐγλυκοφιλήσᾳ τα;
5 —Κι' ἂ σοῦ δωκα τὰ χεῖλη μου κι' ἐγλυκοφιλήσῃς τα.
νύχτᾳ ἦτο ποιὸς μᾶς ἔννοιωσε κι' αὐγῆ ποιὸς μᾶς ἐθώρει;
—Τᾶστρο τς αὐγῆς τὸ λαμπερὸ ἐκεῖνο μᾶς ἐθώρει,
καὶ τᾶστρο νῆχαμήλωσε καὶ τό πε τοῦ θαλάσσου.
καὶ τὸ θαλάσσι τοῦ κουπιοῦ, καὶ τὸ κουπί τοῦ ναύτη,
10 κι' ὁ ναύτης τὸ διαλάλησε ἔς τῆ γῆ τὴν οἰκουμένη.»

Στ. 2. κομπωτῆς ἀπατεῶν (κομπώνω = πλανῶ διὰ λόγων ψευδῶν).

[Τὸ ὀλιγόστιχον τοῦτο ἄσματιον εὐρίσκεται πολλάκις παρεμβλημένον εἰς ἄλλα μακρότερα ἐρωτικά προπάντων ἄσματα, ἐνεκα δὲ τοῦ συμφυρμοῦ ἐδυσκολεύθησάν τινες νὰ διαγνώσωσιν τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν αὐτοῦ. Ὁ Φωριέλ ἐξαίρει τὴν ἀντίθεσιν τῆς μυστηριώδους ἀσαφείας τοῦ τεμαχίου τούτου πρὸς τὴν ἐνάργειαν τοῦ ἄλλου ἄσματος, διότι ἐγίνωσκεν αὐτὸ ἐκ τοῦ ἄσματος περὶ τῆς κόρης ποῦ ἤθελε νὰ ταξιδεύσῃ καὶ λιποθυμήσασαν τὴν ἐρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ ναύκληρος, ὑπολαβὼν ὅτι ἦτο νεκρά. Τοῦ ἄσματος ἐκεῖνου φέρεται ὡς καταλείβεις τὸ τεμάχιον. «Παραδοξότατοι εἶναι, λέγει ὁ Φωριέλ, οἱ τελευταῖοι τοῦ ἄσματος στίχοι, δυσκολώτατον δ' εἶναι νὰ κατανοηθῇ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῶν καὶ τίνα ιδέαν ἐγκρύπτουσιν. Ταῦτα ἀπόκειται εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ μαντεύσῃ. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲ ἀναζητῶν τὸν λόγον καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν προκειμένων στίχων, δὲν διαβλέπω ἄλλο τι, εἰμὴ θαυμασίαν ὑπερβολὴν, σκοποῦσαν τὴν ἔξαρσιν τῆς παρθενικῆς ἐκείνης δειλίας τῆς ταξιδευούσης κόρης καὶ τῆς εὐπαθοῦς ἐκείνης αἰδημοσύνης, τῆς ὑπολαμβανούσης θανάσιμον καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔβριν. Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρυθήματος τῆς προσβληθείσης αἰδοῦς φαίνεται ὡσεὶ καὶ μία μόνη σταγὼν αἵματος τῆς ἀτυχοῦς κόρης προσέλαβε τὴν μαγικὴν δύναμιν νὰ βάφῃ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὴν θάλασσαν. Τοιαύτη τις μοὶ φαίνεται ὅτι θὰ ἦτο ἡ ιδέα τοῦ ποιητοῦ, ιδέα βεβαίως παράδοξος καὶ ἐξεζητημένη, ἀλλ' ὅμως ἐνέχουσα πῶς καὶ βαθύτητα καὶ τόλμην καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην τοῦλάχιστον θὰ ἦτο ἀκραιφνῶς ἐλληνική.»

Ἄλλὰ καθ' ἑαυτὸ ἐξεταζόμενον τὸ τεμάχιον, ὡς ἄσμα αὐτοτελές καὶ ἄνευ συναφείας πρὸς ἄλλο ἄσμα, εἶναι φανερόν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ εἰκὼν ἐν σχήματι ὑπερβολῆς πρὸς παράστασιν τῆς θαυμασίας ἐρυθρότητος τῶν χειλέων τῆς ἀγαπωμένης νεάνιδος. Ὑπερβολῆς βεβαίως ἥτις φαίνεται προσήκουσα μᾶλλον εἰς ἄσιανόν ποιητὴν, καὶ ἄλλοτρία πρὸς τὴν λιτότητα τῆς δημώδους ἐλληνικῆς ποιήσεως. Εὐκόλως δὲ διαφαίνεται ὁ συνειρμὸς τῶν ιδεῶν, ἐξ οὗ προῆλθεν ὁ συμφυρμὸς μετὰ τοῦ ἄσματος τῆς πνιγείσης κόρης. Ἐν τούτῳ αἱ εὐροῦσαι εἰς τὸν αἰγιαλὸν τὸν νεκρὸν τῆς κόρης νεάνιδες θαναμάζουσι καὶ τὸ ἄλλο σῶμα τῆς νεκρᾶς, προπάντων δὲ τὰ αἵματωμένα χεῖλη, τὰ κατάλληλα διὰ φίλημα.]

- Κόκκιν' ἀχειλι ἐφίλησα κ' ἔθαψε τὸ δικό μου,
καὶ ᾽ς τὸ μαντῆλι τό συρα κ' ἔθαψε τὸ μαντῆλι,
καὶ ᾽ς τὸ ποτάμι τό πλυνα κ' ἔθαψε τὸ ποτάμι,
κ' ἔθαψε ἡ ἄκρη τοῦ γιालοῦ κ' ἡ μέση τοῦ πελάγου.
5 Κατέβη ὁ αἰτὸς νὰ πιῇ νερὸ κ' ἔθαψαν τὰ φτερά του,
κ' ἔθαψε ὁ ἥλιος ὁ μισὸς καὶ τὸ φεγγάρι ἀκέραιο.

- Ποτάμι: νὲπλημμύρισε, σὲ περιδῶλι: μπαινέι.
ποτίζει δέντρ' ἀριθμητα, μηλιάς καὶ κυπαρίσσια.
καὶ μιὰ μηλιά γλυκομηλιά νερὸ δὲν τὴ φελάει.
Κινᾷ ἡ μηλιά καὶ φύγεται καὶ κιτρινοφυλλιάζει.
5 Κι' ἄλλη μηλιά τίγνε βρωτᾶ, κι' ἄλλη μηλιά τῆς λέει:
«Τί ἔχεις μηλιά καὶ φύγεσαι καὶ κιτρινοφυλλιάζεις:
Μὴν εἶν' τὰ μῆλα σου βαριά, μὴν τὸ νερὸ σου λείπει,
κι' ἀπὸ τὰ κλωναράκια σου κανένα μὴ βραγίστη;
— Δὲν εἶν' τὰ μῆλα μου βαριά, μὴδὲ νερὸ μου λείπει,
10 κι' ἀπὸ τὰ κλωναράκια μου κανένα δὲ βραγίστη.
Ἄγουρος μὲ ξανθὴ κόρη ᾽ς τὴ βίτσα μου φιλιῶνταν,
κι' ὄρκο κάμαν ᾽ς τοὺς κλώνους μου νὰ μὴ ξεχωριστοῦνε,
τώρα ξεχωριστήκανε καὶ κιτρινοφυλλιάζω.»

Στ. 2. ἀριθμητα = ἀναριθμητα. Στ. 3. φελάει = ὠφείλει. Στ. 4. φύγεται = μαοαίνεται.

128

(Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)

[Τὸ τραγοῦδι τῆς κόρης ποῦ καταράται τὸν ἐγκαταλείψαντα αὐτὴν ἐραστὴν φέρεται εἰς πολυαριθμούς παραλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι ἔνεκα τῶν πρὸς ἀλλήλας διαφορῶν δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο χωριστοὺς τύπους. Κατὰ τὸν ἕνα τούτων, «κορίτσι κρυφαγκάλιαστο καὶ κρυφαγγαστρωμένο» ὑπολογίζει τὸν χρόνον, καθ' ὃν θὰ ἴδῃ τὸ φῶς ὁ καρπὸς τῶν λαθραίων γάμων, καὶ προσωποποιῶν τοὺς μῆνας τῆς ἐγκυμοσύνης ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν αὐτῶν καὶ καταράται τὸν ἐγκαταλείψαντα ἐραστὴν. Κατὰ δὲ τὸν ἕτερον τύπον ὁ ἄπιστος ἐραστὴς εὐρίσκεται μακρὰν καὶ ἡ κόρη μετὰ ζηλοτύπου ἀγωνίας ἀναπολεῖ αὐτὸν καὶ σκληρῶς τὸν καταράται· ἀλλ' αἱ βαρεῖαι κατάραι δυσκόλως συγκαλύπτουν τὸ διατηρούμενον ἐντὸς τῆς ἀκοίμητον πύρ τοῦ ἔρωτος, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ τέλος λαμπρὸν ἀναθρώσκει, εἰς κραυγὴν ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἐξερχομένην, εἰς τὴν δῆλωσιν ὅτι προθύμως θὰ ὑποστῇ τὰ πάνδεινα διὰ νὰ μὴ πάθῃ κακὸν ὁ ἀγαπητὸς αὐτῆς. Αἱ δύο κατωτέρω παραλλαγὰι ἀνήκουν εἰς τὸν δευτέρου τύπου.

Τὸ ἔσμα φαίνεται πολὺ παλαιόν, παραλλαγὰς δὲ αὐτοῦ εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ποίησιν. Ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ δημοσιεύομεν δύο τούτων. Μὲ τινὰς ἀσημάντους μεταβολὰς εἶναι ἐν χρήσει καὶ ὡς τραγοῦδι τῆς ξενιτείας.]

Α'

- Φεγγάρι μου, ποῦσαι ψηλὰ καὶ χαμηλὰ λογιάζεις,
 πουλάκια, ποῦ εἰστε ἔς τὰ κλαριά καὶ ἔς τοῖς κοντοραχούλαις,
 καὶ σεῖς περιβολάκια μου, μὲ τὸ πολὺ τὸ ἄνθι,
 μὴν εἶδατε τὸν ἀρνηστή, τὸν ψεύτη τῆς ἀγάπης;
 5 ὅπου μ' ἐφίλειε κ' ὤμονε, ποτὲ δὲ μ' ἀπαρνειέται,
 καὶ τώρα μ' ἀπαράτησε σὰν καλαμιὰ ἔς τὸν κάμπο·
 σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κ' ἡ καλαμιὰ ἀπομένει,
 βάνουν φωτιά ἔς τὴν καλαμιὰ κ' ἀπομαυρίζει ὁ κάμπος.
 Ἔτσι εἶναι κ' ἡ καρδοῦλα μου μαύρη, σκοτεινιασμένη.
- 10 Θέλω νὰ τὸν καταραστῶ καὶ τὸν πονεῖ ἡ ψυχὴ μου,
 μὰ πάλι ἄς τὸν καταραστῶ κ' ὅ τι τοῦ μέλλει ἄς πάθῃ.
- Σὲ κυπαρίσσι ν' ἀνεβῆ, νὰ μάσῃ τὸν καρπὸ του,
 τὸ κυπαρίσσι νὰ εἶν' ψηλό, νὰ λυγιστῇ νὰ πέσῃ.
 Ἄπο ψηλὰ νὰ γκρεμιστῇ καὶ χαμηλὰ νὰ πέσῃ,
 15 σὰν τὸ γυαλὶ νὰ βραγιστῇ, σὰν τὸ κερὶ νὰ λειώσῃ·
 νὰ πέσῃ εἰς τούρκικα σπαθιά, εἰς φράγκικα μαχαίρια.
 Πέντε γιατροὶ νὰ τὸν κρατοῦν καὶ δέκα μχθητᾶδες,

- καὶ δεκοχτὼ γραμματικοὶ τὰ πᾶθη τοῦ νὰ γράφω.
 Κ' ἐγὼ διαδάτρα νὰ γενῶ καὶ νὰ τοὺς χαιρετῶ.
 20 «Καλῶς τὰ κάνετε γιατροὶ, καλῶς τὰ πολεμᾶτε.
 ἂν κόβουν τὰ ψαλίδια σας, κορμί μὴ λυπηθῆτε.
 ἔχω κ' ἐγὼ λιγὸ παννὶ σαρανταπέντε πύγκαις.
 ὄλο μουρτάρια καὶ ξαντὰ ἔς τοῦ δῆγμου τῆ σάρκα·
 κ' ἂ δὲ σᾶς φτάσουνε κ' αὐτὰ κόβω καὶ τὴν ποδιὰ μου.
 25 πουλῶ καὶ τὰ μεταξωτὰ τὰ βῆμοσκοτεινά μου.
 κ' ἂ θέλῃ γαῖμα γιατρικό, πάρετε ὄχ τὴν καρδιὰ μου.»

Στ. 6. καλαμιὰ ἢ ἀπολείφθεῖσα μετὰ τὸν θερισμὸν καλλιμὴ τοῦ οἴου.
 Στ. 12. Τὰ κυπαρισσοῦμια, ὁ καρπὸς τῆς κυπαρίσσου, σπλίγγονται διὰ θερμότη-
 τικὴν χρῆσιν. Στ. 23. μουρτάρια (μοιτῶν) καὶ ξαντὸν σεντόνιμα.

Β'

- Ὀῦλοι τὸν ἥλιο τὸν τηρᾶν, ποῦ πάει νὰ βασιλέψῃ,
 κ' ἡ κόρη ποῦ εἶχε τὸν καῖμὸ τὸ πέλαγο ἀγνωντεύει.
 Βλέπει καράβια κ' ἔρχονται, βαρκούλαις κ' ἀρμενίζου.
 «Μάννα, καράβια τέσσερα, μάννα, βαρκούλαις πέντε.
 5 μάννα, κατέβα βῶτα τα, κατέβα ξέταξέ τα,
 ποιᾶς θάλασσαις καὶ ποιὰ νησιὰ χαίρονται τὸν καλὸ μου;
 Σὲ τί τραπέζι τρώει ψωμί, καὶ τὸ δικό μου εἶν' ἄδειο,
 τίνος χεράκια τὸν κερνᾶν, καὶ τὰ δικά μου τρέμουν,
 τίνος ματάκια τὸν κυττᾶν, καὶ τὰ δικά μου τρέχουν,
 10 τίνος τὰ χεῖλη τὸν φιλοῦν καὶ τὰ δικά μου σκάζου,
 τίνος καρδιὰ τὸν χαίρεται, ἡ δική μου ἀναστενάζει;
- Κάνω νὰ τὸν καταραστῶ καὶ πάλι τὸν λυπᾶμαι,
 τί εἶν' ἀκριθὸς τῆς μάννας του καὶ μοναχὸς δικός μου,
 μὰ γὼ θὰ τὸν καταραστῶ κ' ἄς κάμῃ ὁ θιὸς τί θέλει...
- 15 Ποιόνε βαροῦνε μαχαιριαῖς καὶ γαῖμα δὲ σταλάζει,
 τίνος ἀγάπη παίρνουνε καὶ δὲν ἀναστενάζει;

129

[Τὸ συναίσθημα τοῦ πόνου, ὅπερ εἰς τὴν ψυχὴν τῆς γυναίκος παράγει ἢ ἐγκατάλειψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀγαπωμένου ἀνδρός, εἶναι ἐπίσης βαθύ και ὀδυνηρόν, εἴτε αἰτία τῆς ἐγκαταλείψεως εἶναι ὁ θάνατος, εἴτε ἀπιστία εἴτε και παρατεταμένη ἀποδημία αὐτοῦ, ὀλίγον ἀπέχουσι τῆς παντελοῦς ἀδιαφορίας και τῆς ἀποσβέσεως τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο και τὰ περι ἐγκαταλείψεως ἄσματα ἔχουν τὸ εἶδος, ὅτε μὲν μοιρολογίων, ὅτε δὲ τραγουδιῶν τῆς ξενιτειᾶς ἢ ἐρωτικῶν. Τὸ κατωτέρω, τοῦ ὁποίου παραθέτομεν δύο τύπους, διακρίνεται διὰ τὸ ἐμφαινόμενον ἰσχυρὸν πάθος. Ἡ ἐγκαταλειμμένη τραγουδεῖ μετὰ τοσαύτης περιπαθείας, ὥστε συγκλονεῖ και τὴν ἄψυχον φύσιν. Γέφυραι ῥαγίζονται, ποταμοὶ ἀνακόπτουν τὸν ῥοῦν αὐτῶν, τὰ Στοιχεῖα τῶν ποταμῶν ἐξέρχονται τοῦ ὕδατος διὰ τὸ ἀκούσθαι τὸ ἄσμα, τὰ πλοῖα ἀκινήτου ἐκ τὸ μέσον τοῦ πελάγους. Εἶναι ἐτοιμὴ νὰ ὑποστῇ πάντα τὰ δεινά, ὅπως ἀνακτήσῃ τὸν ἀγαπητὸν της, ὅταν οὗτος βαρῆως ἀσθενῇ ἀναζητεῖ φάρμακα δυσπόριστα, και τὰ εὐρίσκει μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας, διότι οὐδὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην.

Τὸ ἄσμα φέρεται και ἐν συμφυρῶν με ἄλλα, πρὸ πάντων με τὸ ἄσμα τῆς κατάρας τῆς ἀπαρημένης και τὸ τῆς ἐγκαταλείψεως ἐρωμένης, ἣτις ἀπὸ κουμπάρας γίνεται πάλιν νύμφη. Ἔχει δὲ και πολλὴν συνάφειαν πρὸς τὰ κριτικά. Ἐν κωπηδοκικῇ παραλλαγῇ αὐτὸς ὁ Ἀκρίτης εἶναι ὁ ἀγαπώμενος ἀνὴρ.]

Α'

Μιά κόρη πικροτραγουδάει ἀπὸ κρουσταλλένιον πύργου,
κι' ἀγέρας πῆρε τὴ φωνή, κι' ὁ ἄνεμος τὸ τραγοῦδι,
και σέρνει το και πάει το ἀνάμεσα πελάγου.

5 Κι' ὅσα καρᾶβια τ' ἀκουσαν ὄλ' ἄραξαν και δένουν,
κι' ἕνα καρᾶβι τῆς φιλιᾶς, φρεγάδα τῆς ἀγάπης
οὐδὲ μαζώνει τὰ παννιά, οὔτε κι' ὀμπρὸς τραυᾶει.

10 «Ἀφῆστε, ναύταις, τὰ παννιά, ναύκληρε ἔς τὸ τιμόνι,
ν' ἀκούσουμε τοῦ κορασιοῦ πῶς γλυκοτραγουδάει,
τὸ τί τραγοῦδι τραγοῦδάει, τὸ τί σκοπὸ τὸ σέρνει.
Κοράσιο, γιὰ τραγοῦδησε, κοράσιο, ξαναπέ το.

— Σύρετε, ναύταις, ἔς τὸ καλὸ και ἔς τὴν καλὴ τὴν ὦρα,
τὶ ἐγὼ δὲν ἐτραγοῦδησα γιὰ μπάρκαις, γιὰ καρᾶβια
παρακαλῶ τὰ κύματα, με τὸν ἀγέρα κρένω
και στέλνω χαιρετίσματα ἔς τὸν κλέφτη τῆς ἀγάπης.»

Β'

Κόρη ξανθὴ, τραγοῦδαγε ἔς τῆς Τρίγας τὸ γεφύρι,
ψιλὰ τραγοῦδία νῆλεγε και παραπονεμένα.

κι' ἀπὸ τὸ χλιβερὸ σκοπὸ, τὸ χλιβερὸ τραγοῦδι,
και τὸ γεφύρι ἐρράγγισε και τὸ ποτάμι στάθη,

5 και τὸ Στοιχεῖο τοῦ ποταμοῦ ἔς τὴν ἄκρια νῆπετάχθη.

Κ' ἕνας διαβάτης φώναξε πὸ πέρα ἀπὸ τὴ βάρχη.

«Ἄλλαξε, κόρη, τὸν ἦχό, και πῆς ἄλλο τραγοῦδι.

γιὰ νὰ κινήσῃ ὁ ποταμός, νὰ σμίξῃ τὸ γεφύρι,

και τὸ Στοιχεῖο τοῦ ποταμοῦ ἔς τὸ τόπο του νὰ πάη.

10 — Τὸ πῶς ν' ἀλλάξω τὸν ἦχό, νὰ πάψω τὸ τραγοῦδι.

τὶ γὰρ τραγοῦδι τὸ εἶπα γώ, γιὰ μοιρολόγι τὸ εἶπα,

γιατί ἐχω πόνου ἔς τὴν καρδιά, ποῦ γιατρεμὸ δὲν ἔχει.

Μάννα και κύρην ἔχασα κ' ἐννιά ἀδερφοὺς στρατιώταις.

ἔχω και τὸν πολλαγαπῶ ἄρρωστο ἔς τὸ κρεβάτι,

15 κι' ἄρρωστικὸ μοῦ γύρεψε τὸ τί δὲν εἶν' ἔς τὸν κόσμου.

Μοῦ γύρεψε λαγοῦ τυρὶ κι' ἀπ' ἀγριογιᾶ γάλα,

κι' ὥστε νὰ πάου ἔς τὰ γρια βουνά, νὰ κατεβῶ ἔς τοὺς κάμπους,

νὰ κυνηγήσω τὸ λαγὸ, νὰ πιᾶσω τὰ γριογιᾶ,

νὰ στήσω μαρμαρόμαντρα και νὰ τυροκομήσω,

20 πολλαγαπῶ παντρεύτηκε κι' ἄλλη γυναῖκα πῆρε.

Πῆρε τὴν πλάκα πεθερὰ τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα.»

130

«Τρανταφυλλάκι μ' κόκκινο, μῆλο μου μυρωδάτο,
σὰ σὲ φιλῶ μαραίνεσαι, σὰ σὲ κρατῶ κλονεῖσαι,
βάνω σε ἔς τὴν ἀγκάλη μου και λαχταρεῖ ἡ καρδιά σου.
Κορίτσι μ', ἄλλον ἀγαπᾶς, ἄλλον θέλεις νὰ πάρῃς.

5 — Σὰ δὲν πιστεύῃς, ἀπιστε, σὰ δὲ θωρῆ ὁ νοῦς σου,
βάνε βίγλα ἔς τὰ σπίτια μου, πόρταις και παραθύρια,
και σύρε φέρε τοὺς γιατροὺς, τοὺς καρδιοδιαλεχτάδες,
νὰ μοῦ διαλέξουν τὴν καρδιά κι' ὅλα τὰ φυλλοκάρδια
κι' ἂ βρῆς ἀπ' ἄλλο νιὸ φιλί, κι' ἀπ' ἄλλο νιὸν ἀγάπη,

- 10 σφάξε μ'. ἀφέντη, μ'. σφάξε με πάνω 'ς τὰ γόνατά σου,
καί μάσε καί τὸ αἷμα μου 'ς ἓνα χρυσὸ μαντίλι,
καί σύρ' το 'ς τὰ ἐννιά χωριά. 'ς τὰ δεκαπέντε κάστρα,
κι' ἂ σὲ βιώτῃσυν τί εἶν' αὐτό: Ἦς ἀγάπης μου τὸ αἷμα.»

131

Αὐγερινὸς θενὰ γενῶ, νά ρθῶ 'ς τὴν κάμερή σου,
νά ἰδῶ τὴν τάβλ' ἀποῦ δειπνᾷς, τὴν κλίν' ἀποῦ κοιμᾷσαι,
τὴν κόρ' ἀπ' ἀγκαλιάζεσαι, ἂν εἶν' καλλιὰ τὸ μένα.

132

Η ΓΙ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗ

- Τρεῖς χρόνοι πάνε σήμερο, τέσσερις περπατοῦνε,
καλὴν καρδιά δὲν ἔκαμα, μηδὲ καὶ θέλω κάμει,
γιατὶ ξένο μ' ἐφίλησε κ' ἐδιάβη κι' ἄφηκέ με.
Εἶπε. «Τὸ Μάρτη θά ρθῶ γὼ μὲ τὰ χελιδονάκια.»
5 Θωρῶ τὸ Μάρτη καὶ περνᾷ, Ἀπρίλη καὶ διαβαίνει.

133

Κόρη λυγερή, ξαθὴ καὶ μαυρομάτα,
ἀναπλέκεντο εἰς ἀνθρωμένου μνήμα.
Τὰ μαλλάκιαν τση τὸν τάφον ἐσκεπάζαν,
τὰ ματάκιαν τση 'ς τὴ γῆ πηλὸν ἐκάναν,
τὰ χεράκιαν τση τὸν Κύριον δοξάζαν.

Στ. 2 ἀνεπλέκεντο ἔλυε τὴν κόμη.

134

ΤΟ ΘΡΗΝΟΣ ΤΣ ΑΓΑΠΗΤΙΚΗΣ

Ἐγὼ μνωῖα τς ἀγάπης μου, βραδεῖά νά μὴν τσῆς λείψω.
Μὰ μιὰ βραδεῖά τσῆ, ξώμεινα, μιὰ νύχτα, μιὰν ἐσπέρα.
Γεμίζουν τὰ βρονὰ φωναῖς καὶ τὰ λαγκάδια δάκρυα,
καὶ τὰ λαγκοπεράσματα ἀξέπλεχταις πλεξούδαις.

Στ. 1 Ἐγὼ μνωῖα = ἐγὼ ὄμωσα, ὄρκισθη. Στ. 4 λαγκοπεράσματα
(λαγκὸς + πέρασμα) δίοδοι τῶν λαγκαδιῶν.

135

ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ

(Πανέματα τῆς ἀγαπητικῆς).

α'.

Ἀπ' ὅλα τᾶστρα τούρανῶ ἐνά εἶναι ποῦ σοῦ μοιάζει,
ἓνα ποῦ βγαίνει τὸ πουρνό, ὅταν γλυκοχαράζει.

β'.

Κυπαρισσάκι μου ψηλό, ποιὰ βρύση σὲ ποτίζει,
ποῦ στέκει πάντα δροσερὸ κι' ἀνθεῖς καὶ λουλουδίσεις:

γ'.

Μὰ σὺ σαι μιὰ βασίλισσα, π' ὅλον τὸν κόσμον ὀρίζεις,
σὰ θέλγης παίρνεις τὴ ζωὴ, σὰ θέλγης τὴ χαρίζεις.

δ'.

Ὅντε σ' ἐγέννα ἢ μάννα σου, ὁ ἥλιος ἐκατέβη
καὶ σοῦ ὄωκε τὴν ὁμορφιά καὶ πάλι μετανέβη.

ε'.

Ποιὸς ἥλιος λαμπερώτατος σοῦ ὄωκε τὴν ἀνθάδα,
καὶ ποιὰ μηλιά, γλυκομηλιά, τὴ ροδοκοκκινάδα;

ς'.

Σάν τί τὸ θέλει ἡ μάνα σου τῆ νύχτα τὸ λυχνάρι,
ἐπῶχει μέσ' ἔς τὸ σπίτι της τ' Αὐγούστου τὸ φεγγάρι.

(Παινέματα τοῦ ἀγαπητικοῦ).

ζ'.

Θαμάζομι' ὄντεν πορπατῆς πῶς δὲν ἀνθοῦν οἱ ρούγαις,
καὶ πῶς δὲ γίνεσαι αὐτὸς μὲ τσοῖ χρουσαῖς φτερούγαις.

(Παλαιῆς ἀγάπης).

η'.

Ἄλησμονιῶνται κ' οἱ φιλιᾶς, ξεχνιῶνται κ' οἱ ἀγάπαις,
ἔς τὸ δρόμο νάνταμώνονται σὰν ξένοι, σὰ διαβάταις.

θ'.

Καινούρια ἀγαπημένη μου, στάσου κομμάτ' ὀπίσω,
παλιὰ φιλιὰ μου πάντησε καὶ θῶ νὰ τῆ μιλήσω.

ι'.

Λησμονημένη σ' εἶχα γώ, τώρα ποῦ σ' εἶδα πάλι,
μοῦ βαλες πόνο ἔς τὴν καρδιὰ καὶ ζάλη ἔς τὸ κεφάλι.

ια'.

Παλιὰ στράτα δὲ χάνεται, καινούρια δὲν πατειέται,
οὐδὲ παλιὰ ἀγαπητικιά δὲν ἀπολησμονιέται.

ιβ'.

Σάν εἶν' ἡ ἀγάπη μπιστική, παλιώνει, μηδὲ λειώνει,
ἀνθεῖ καὶ δένει ἔς τὴν καρδιὰ καὶ ξανακαινουργώνει.

(Καῖμοι καὶ βάσανα τῆς ἀγάπης).

ιγ'.

Ἄδύνατό εἶναι μιὰ καρδιὰ σὰν πληγωθῆ νὰ γιάνη,
μοιάζει δεντρὶ ποῦ μαραθῆ καὶ πλιὸ καρπὸ δὲν κάνει.

ιδ'.

Ἄν ἀποθάνω γὼ γιὰ σέ, ὁ κόσμος τί ἢ λέγῃ;
Πρῶτα τὸν ἐφαρμάκωσε κ' ὕστερα τότε κλαίει.

ιε'.

Ἄπὸ μικρὸς σ' ἐφύτρεψα μέσ' ἔς τῆς καρδιᾶς τὰ ράβη,
κ' εἶν' ὁ καρπὸς ὅπου τρυγῶ, καῖμοι, πληγγαῖς καὶ πάθη.

ισ'.

Ἄπ' τὸ δεντρὶ ποῦ θάρρεψες νὰ φᾶς ἀπ' τὸν καρπὸ τοῦ,
μὴ μυριστῆς τὰ φύλλα τοῦ καὶ πάρης τὸν καῖμό τοῦ.

ιζ'.

Γιὰ ἰδὲς ἐκεῖνο τὸ βουνό, ὅπου ἀνάψε καὶ καίγει,
κάποιος ἀγάπη νῆχασε καὶ κάθεται καὶ κλαίγει.

ιη'.

Δὲν εἶν' ὁ ἔρωτας ἀνθὸς μαζί τοῦ γιὰ νὰ παίξῃς,
μόν' εἶναι βᾶτος μ' ἀγκαθιαῖς κ' ἀλίμονό σου ἂν μπλέξῃς.

ιδ'.

Δὲν εἶναι πόνος νὰ πονῆ, πόνος νὰ θανατώνῃ,
σὰν τὴν ἀγάπη τὴν κρυφή, ποῦ δὲν ξεφανερώνει.

κ'.

Δίχως χιόνια χιονίζουμαι, δίχως βροχαῖς βροχιόθουμαι,
δίχως μαχαίρια σφάζουμαι ὄντας σὲ συλλογιόθουμαι.

κα'.

Ἐγέρασαν τὰ πάθη μου σὰν τοῦ Χελμοῦ τὸ χιόνι,
π' ὅσο νὰ λειώσῃ τὸ παλιὸ καινούριο τὸ πλακώνει.

Στ. 1. Χελμὸς τὰ Ἀροῶνια ὄρη.

κβ'.

Ἐγὼ εἶμ' ἐκείνος τὸ πουλί ποῦ ἔς τὴν φωτιά σιμώνω,
καίγουμεναι, στήχτη γίνουμεναι καὶ πάλι ξαναγιάνω.

Παρομοίωσις εἴστοχος τοῦ ἐκ τῆς φλόγος τοῦ πάθους κατατροχούμενον σταθεροῦ ἔραστοῦ πρὸς τὸν ἀναγεννώμενον ἐκ τῆς τέφρας του μυθολογοῦμενον φοῖνικα.

κγ'.

Ἐγὼ λέγα κ' ἡ μέλισσα πῶς εἶν' καλὸ πουλάκι,
μ' αὐτὴ ἔχει μέσα τὸ γλυκὸ καὶ ἀπόξω τὸ φαρμάκι.

κδ'.

Ἐξαφνα μ' ἐπλακώσανε βρονταῖς κι' ἀστροπελέκια,
καὶ μ' ἀσηκώσανε τὸ νοῦ τὰ μάτια τὰ γυναίκεια.

κε'.

Ἐχασα τοῖς ἐλπίδες μου σάν τοῦ δεντροῦ τὰ φύλλα,
ὅπου τὰ παίρνει ὁ ἄνεμος καὶ μένουνε τὰ ξύλα.

κς'.

Ἡ ἀγάπη βράχους κατελεῖ καὶ τὰ θεριὰ μερώνει,
κ' ἐγὼ τὴν ἔχω ἔς τὴν καρδιά, γι' αὐτὸ μὲ θανατώνει.

κζ'.

Ἡ μάννα σου ἔς τὸν ὕπνο της, ἔς ὄνειροφαντασιά της,
εἶδε νὰ γεννηθῆ δαυλὸς νὰ κάψῃ τὴν καρδιά της.

Περίεργος εἶναι ἡ ὁμοιότης πρὸς τὸνειρον τῆς Ἐκάβης, ἣτις μέλλουσα νὰ γεννήσῃ τὸν Πάριον εἶδεν ὅτι ἔτεκε δαυλὸν διάκτυρον.

κη'.

Θάλασσα ὅπ' ὄλα τὰ νερὰ καὶ τὰ ποτάμια πίνεις,
καὶ τὰ δικά μου δάκρυα πιέ, πλατύτερη νὰ γίνῃς.

κθ'.

Μὲ τῆς ἀγάπης τὴ φωτιά ὅποιος καῆ δὲ γιάνει,
μ' ἄ γιάνῃ καὶ καμιά φορά, πάλι σημάδι μένει.

λ'.

Μ' ὄντε σοῦ θέλω θυμηθῶ μὲ τὰ θεριὰ μαλλώνω.
καὶ μὲ τσοὶ δράκους πολεμῶ. καὶ σὰ σὲ δῶ μερώνω.

λα'.

Ὁ ἥλιος βασιλεύει, κ' ἡ ἡμέρα σώνεται
κι' ὁ νοῦς μου ἔς τὸ κεφάλι δὲ συμμαζώνεται.

λβ'.

Ὅλα τὰ δένδρα τὴν ἀγῆ δροσιὰ εἶναι γιομισμένα.
καὶ μένα τὰ ματάκια μου μὲ δάκρυα βουρλωμένα.

λγ'.

Ὁ ὕπνος περιφέρνεται ἔς τὴν κλίνη μου νάπᾶνω·
κλειστά τὰ μάτια σὲ θωρῶ, ἀνοιῶ τα, σὲ χάνω.

λδ'.

Πάντοτε τρέχω γιὰ νὰ βρῶ βοτάνι γιὰ νὰ γιάνω,
καὶ τὸ βοτάνι τό χει ὀχτρός, ποῦ θέλει νὰ πεθάνω.

λε'.

Σὰ μοῦ τὸν ἡπηρες τὸ νοῦ, πᾶρε με σκιας καὶ μένα,
κ' εἶντα μὲ θέλει κουζουλὸ ἡ μάννα ποῦ μ' ἐγέννα·

σκιας = κᾶν, τοιλάχιστον. κουζουλὸς τρελλός.

λς'.

Τί νὰ σοῦ πῶ; τί νὰ μοῦ πῆς; Ἐσὺ καλὰ γνωρίζεις,
καὶ τὴν ψυχὴ μ' καὶ τὴν καρδιά μ' ἐσὺ μὲ τὴν ὀρίζεις.

λζ'.

Τὰ βότανα, τὰ γιατρικὰ μόν' τὸ κορμὶ γιατρεύουν,
μὰ οἱ πληγαῖς ποῦ ἔχ' ἡ καρδιά ἄλλο γιαντὸ γυρεύουν.

λη'.

Τὰ χιόνια καὶ τὰ κρούσταλλα φέρνουνε τὰ χαλάζια,
τὰ δάκρυα κ' οἱ ἀναστεναγμοὶ φέρνουνε τὰ μαράζια.

λθ'.

Τῆς θάλασσας τὰ κύματα τρέχω καὶ δὲν τρομάζω,
κι' ὅτα σὲ συλλογίζωμαι τρέμω κι' ἀναστενάζω.

μ'.

Τὸ μῆλο νεῖναι κόκκινο κ' ἔχει καὶ τὴ θωριά του,
μὲ κεῖνο ἔχει σάρακα καὶ τρώει τὴν καρδιά του.

μα'.

Τὸ πληγωμένο στήθος μου πονεῖ, μὰ δὲν τὸ λέει,
τὰ χεῖλι μου κι' ἂν τραγουδῆ, μέσα ἢ καρδιά μου κλαίει.

μβ'.

Ὡσὰν ἢ νύχτα ἢ σκοτεινὴ, π' ἔλα τὰ κάνει μαῦρα,
ἔτσι εἶναι ἔλα ἔς τὴν καρδιά, σὰν τὴν πλακώση ἢ λαύρα.

μγ'.

Ὡς τρέμουν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ, ὅντε θὰ ξημερώση,
τρέμει κ' ἐμὲ ἢ καρδοῦλα μου, ὅντε θὰ σ' ἀνταμώση.

(Πόθοι).

μδ'.

Ἄ μ' ἀγαπᾶς κ' εἶν' ὄνειρο, ποτὲ νὰ μὴν ξυπνήσω,
γιατὶ μὲ τὴν ἀγάπη σου ποθῶ νὰ ξεψυχήσω.

με'.

Δὲν εἶναι κρῖμα νὰ διψῶ κ' ἢ βρύση νὰ εἶναι ἐμπρὸς μου,
νερὸ νὰ μὴ μπορῶ νὰ πιῶ, μεγάλος ὁ καῖμός μου!

μς'.

Νά σου ἔς τὸν κάμπο λεῖμονιά, κ' ἐγὼ ἔς τὰ ἔρη χιόνι.
νὰ λειώνω νὰ ποτίζονται οἱ ὄρσοι σου κλώνοι.

μςζ'.

Νά χα τὸ σύννεφ' ἄλογο καὶ τᾶστρη χαλινάρι.
τὸ φεγγαράκι τῆς αὐγῆς νὰ ρχουμου κάθε βράδυ.

μη'.

Χωρὶς ἀέρα τὸ πουλί, χωρὶς νερὸ τὸ ψάρι,
χωρὶς ἀγάπη δὲ βαστοῦν κόρη καὶ παλληκάρι.

μθ'.

Τὰ χεῖλη σου εἶναι ζάχαρη, τὸ μάγουλό σου μῆλο,
τὰ στήθη σου παράδεισο καὶ τὸ κορμί σου κρίνο.
Νὰ φίλουνα τὴ ζάχαρη, νὰ δάγκανα τὸ μῆλο,
ν' ἀνοιγεν ὁ παράδεισος, ν' ἀγκάλιαζα τὸν κρίνο.

(Παράπονα).

ν'.

Ἔχω σου παραπόνεση χιλιάδες καὶ μυριάδες,
μὰ δὲ μπορῶ νὰ σοῦ τσοῖ πῶ, ὅζω μὲ μαντινάδες.

*μαντινάδες τὰ κωμικὰ ἱσομάτια καὶ ἄλλως λεγόμενα πατινάδες (ἢ λ. βεν-
τινὴ matinaada).*

(Χωρισμός).

να'.

Ἄπ' ὅντε δὲν ἐσμίζαμε, ψηλέ, λιγνέ μου κρίνε,
δὲν ἀναντράνισα νὰ ἰδῶ, εἶναι ντουνιας; δὲν εἶναι;
ἀναντράνισα ἠτένισα, ἀνέβλεψα.

νβ'.

Ἐμίσεψες καὶ μ' ἀφησες σὰν παραπονεμένη,
σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη σὲ χώρα κούρσεμένη.

(Απιστίαις).

νγ'.

Ἀγλίμονος τὰ πράματα ἔς τὸν κόσμον πῶς περνοῦνε,
ἄλλοι μερώνουν τὰ πουλιὰ κι' ἄλλοι τὰ κυνηγοῦνε.

νδ'.

Βασιλικὸς ἔς τὴν γειτονιά, κ' ἔμεις τὸν πεθυμοῦμε,
κ' ἔρχοντ' ἀπ' ἄλλη γειτονιά καὶ τὸν κορφολογοῦνε.

νε'.

Ἐγὼ λεγα, βρυσούλα μου, πῶς τρέχεις γιὰ τ' ἐμένα,
μὰ σὺ ἔτρεχες καὶ πότιζες ὄλα τὰ διψασμένα.

νε'.

Μηλιά, ποῦ σ' ἐκαμάρωνα καθημερινὴ καὶ σκόλη,
τώρα πλεξες τὰ κλώνια σου ἔσὲ ξένο περιβόλι.

(Ἡ δύναμη τῶν ματιῶν).

νε'.

Ἀγγελοστολισμένη μου, ποῖος σοῦ ἔδωκε τὴν χάρη,
νὰ σαῖττεύης τοῖς καρδιαῖς δίχως νὰ χῆς δοξάρι;

νε'.

Ἄ θέλῃς νὰ μὴ σ' ἀγαπῶ, πές το τῶν ὀμματιῶν σου,
ὅπου μὲ σαγιττεύουνε ὅταν περνῶ ἀπ' ἐμπρὸς σου.

νε'.

Ἀνάμεσα ἔς τὰ φρύδια σου δίχτυ χρυσὸ εἶν' πλεγμένο,
κι' ὅποιο πουλάκι κι' ἂν διαβῆ πιάνεται τὸ καίμενο.

ξ'.

Γλυκὰ γλυκὰ κυττάξεις, φαρμακερὰ χτυπᾶς
μὲ δίστομο μαχαίρι ἐκείνον π' ἀγαπᾶς.

ξα'.

Ὁ ποταμὸς σέρνει κλαδιά κ' ἡ ἡλάσσα καρδιά.
κ' ἡ κόρη μὲ τὰνάμπλεμα σέρνει τὰ παλιγκάρια.

Στ. 2. ἀνάμπλεμα = ἀνάβλεμμα.

ξβ'.

Ποῖος εἶδε τέτοιον πόλεμον νὰ πολεμοῦν τὰ μάτια.
χωρὶς μαχαίρια καὶ σπαθιά νὰ γίνονται κομμάτια;

(Φιλήματα).

ξγ'.

Ἀρρωστημένος τοῦ γιατροῦ πάντα ζητάει βοτάνι,
κ' ἐγὼ σοῦ ζήτησα φιλή, πολλὰ σοῦ κακοφάνη.

ξδ'.

Μαργαριτάρι ἀτρέπητο, κόρη μου, ἔς τὸ λαιμὸ μου,
κ' ἕνα μικρὸ, μικρόπουλο, φιλή ἔς τὸ μάγουλό σου.

ξε'.

Ὅποιος φιλάει τὴν αὐγὴ τὴν ἀγαπητικὴ του,
παίρνει τοῦ Μάη τὴν δροσιά, τὴ βήχνη ἔς τὸ κορμί του.

ξς'.

Ἐ τὴν γειτονιά σου μὲ πουλοῦν σκλάβο, κι' ἀγόρασέ με,
γιὰ νὰ φιλή μὲ δίνουνε, δῶσε το κ' ἔπαρέ με.

(Παντρειά).

ξς'.

Ποῖο δέντρο δὲ μαραίνεται, δὲ γέρνει τὰ κλαριά του,
καὶ ποῖο κορίτσι ἀνύπαντρο δὲν καίει τὴν καρδιά του;

(Πεισματικά).

ξη'.

Πύργος δὲ θεμελιώνεται
χωρὶς μαστόρου μάτι,
κι' ἀγάπη δὲν τελειώνεται,
χωρὶς κακία κι' ἀμάχη.

ξθ'.

Ἀσφάλαχτέ μου, τί κεντᾶς; βάτε μου, τί ἀγκυλώνεις;
ἐκεῖ ποῦ δὲ σὲ θέλουνε τί πᾶς και ξεφτυτρώνεις;

ο'.

Ἐγάπουν σου ποῦ πέθαινα και τώρα φαίνεται μου,
ἓνα κερὶ ἀφτούμενο ἐδάστουν κ' ἔσθησέ μου.

οα'.

Ἐχει ὁ καιρὸς γυρίσματα κι' ὁ χρόνος ἐβδομάδες,
και τὰ πουλάκια τᾶγρια πιάνουνται 'ς τοῖς βροχάδες.
βροχάδες οἱ βρόχοι.

οβ'.

Μὴν καμαρώνης ἀνοιξη μὲ τὰ πολλὰ λελούδια,
γιατὶ θελᾶρθη ὁ θεριστῆς νὰ τὰ μαράνη οὔλα.

ογ'.

Τῆς κορασίδας τὰ μυαλὰ γυρίζουν σὰν τὸ μύλο,
ἓναν ποῦ διώχνει σήμερα, αὔριο τὸν πιάνει φίλο.

οδ'.

Τὸ δέντρ' ὅπου εἶναι 'ς τὸ βουνὸ δλ' οἱ καιροὶ τ' ὀρίζουν,
τὴν ὁμορφὴ τὴν κοπελλιὰ δλοὶ τὴν τριγυρίζουν.

οε'.

Ψηλὰ τὴ χτίζεις τὴ φωλιά, και θὰ λυγίσῃ ὁ κλῶνος,
και θὰ σοῦ φύγη τὸ πουλι και θὰ σοῦ μείνη ὁ πόνος.

(Ἡ ὑπερηφάνεια θὰ σὲ βλάψῃ).

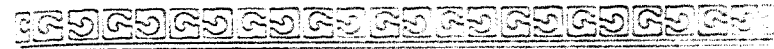

ΝΥΦΙΑΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι εἰσχωρεῖ εἰς πάντα
τὰ καθέκαστα τῶν γαιμητῶν ἑορτῶν, εἰς
πᾶσας τὰς γαιμητῶν συνηθείας, ἐποδει-
κνύουσα τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ἐπεξηροῦσα
τὴν συμβολικὴν τῶν ἔννοιαν, προσδίδουσα
εἰς αὐτὰς πάθος και μεγαλεῖον.»

(Fauriel)

- Ἐγὼ περνᾶω κι' ἀντιπερνᾶω ἴς τῆς Μαρουδῆς τ' ἄλλω.
 ὅπου ἄλωνίζουσι δώδεκα, κι' ὅπου συμπαίζουσι δέκα.
 Κ' ἡ Μάρω μὲ τὴ μάννα τῆς τρυγῶρω λαγανίζει.
 Κ' ἡ μάννα τῆς τῆς ἔλεγε, κ' ἡ μάννα τῆς τῆς λέγει.
- 5 «Φεύγα ἡ Μαρώ ὄχι τὸν κουρνιαχτὸ, φεύγα κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο.
 — Μάννα, τὸν ἥλιο ἀγαπῶ, τὸν κουρνιαχτὸ τὸν θέλω.
 τὸ γιὸ τοῦ πρωτολιχιστῆ, ἀντρά θελᾶν τὸν πάρω.
 — Ὁ γιὸς τοῦ πρωτολιχιστῆ, πολλὰ προικιά γυρεύει.
 — Σὰν τὰ γυρεύη, δώστε τα, καλὸς εἶν' κι' ἄς τὰ πάρη.
- 10 — Γυρεύει βόιδα τοῦ ζυγοῦ, φοράδα τῆς καθάλλας.
 γυρεύει κι' ἀνεμόπαγος νὰ τρώη ἡ φοράδα μέσα.
 γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χωράφια μὲ τὰ στάχυα.
 — Σὰν τὰ γυρεύη, δώστε τα, καλὸς εἶν' κι' ἄς τὰ πάρη.»

Στ. 3. λαγανίζει = καθαρίζει τὸν σῖτον εἰς τὸ ἄδων ἀπὸ τὰ χοιροῖδια.
 Στ. 5. ἡ Μαρώ (κλιτική). Στ. 11. ἀνεμόπαγος ἄνεμος παρὰ ποιητικὸν κομη-
 τικὸν ἐπιθετὸν τῆς φάτης.

ΕΙΣ ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΜΕΝΟ

- Σὰν κίνησεν ὁ νιούτσιος νὰ πάη ν' ἀρραβωνίσῃ,
 οὔτε τὸ βούχο του ἔβαλεν, οὔτε ζουνάρι ἐξώστη.
 Κ' ἡ μάννα του τοῦ φώναζε, κ' ἡ μάννα του τοῦ λέγει.
 «Γύρισε, παρ' τὸ βούχο σου, ζώσου καὶ τὸ ζουνάρι.
- 5 καὶ σύρε ν' ἀρραβωνιστῆς παπᾶ τὴ θυγατέρα.
 Γύρεψε βόιδια ἴς τὸ ζυγὸ, γελάδια ἴς τὴν ἀγέλη,
 μούλαις, φοράδαις κι' ἄλογα κι' ἀσέλλινο πουλάρι.
 — Ἐκεῖ ποῦ πάνω, μάννα μου, ἐγὼ ν' ἀρραβωνίσω,
 οὔτε γιὰ βούχο μὲ βωτᾶν, οὔτε καὶ γιὰ ζουνάρι.
- 10 ἐκεῖ τηρᾶν τὰ νιάτα μου, τηρᾶν τὴν ὁμορφιά μου.
 Κ' ἐγὼ ἴς τὰ πλούσια τὰ προικιά τὸ νοῦ μου δὲν τὸ ἔχω,
 τὸν ἔχω γιὰ τῆς λυγερῆς τὰ μάτια καὶ τὰ φρύδια.»

Στ. 7. ἀσέλλινο τὸ μήπω ἐπισαχθέν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἔβαλεν ἀκόμη
 σέλλαν. Στ. 8. πάνω = πάω (ἑπάγω).

138

Χαρά 'ς τὴν κόκκινη μηλιά, χαρά 'ς τὸ παλληκάρι.
ὅπου τὸ μῆλο τὸ χρυσὸ θ' ἀπλώσῃ γιὰ νὰ πάρῃ.

139

Καμάρι ἔχουν τὰ πρόβατα, καμάρι ἔχουν τὰ γίδια,
καμάρι ἔχουν καὶ τᾶλογα, κι' ὅπου τὰ καθαλλᾶνε,
καμάρι εἶν' καὶ ἡ πολλὴ σειριά, τᾶδέρφια τὰ ξαδέρφια.
Σὰν τὸ καμάρι τοῦ γαμπροῦ μὲ τοῖς πολλαῖς κουνιάδαις,
ὅταν πάῃ 'ς τὴν πεθερὰ οὖλαις τὸν καμάρωνουν.
Τὸν καμαρώνει ἡ πεθερὰ καὶ τὸν ξαναρωτάει.
«Γιούλη μου, τί εἶσαι κίτρινος καὶ τί εἶσαι μαραμμένος;
Νὰ μὴ σ' ἐμάλωσε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐδικούς σου;
—'Εμέν' κι' ἄ μ' ἐμαλώσανε ἡ καρδοῦλα μου τὸ ξέρει.»

Στ. 3. ἡ πολλὴ σειριά τὸ πολυάριθμον γένος, οἱ πολλοὶ συγγενεῖς. Στ. 4.
σὰν τὸ καμάρι (ὅλα αὐτὰ δὲν συγκρίνονται πρὸς τὸ καμάρι τοῦ γαμπροῦ).
Στ. 7. γιούλη μου υἱέ μου (ὕποκοριστικῶς).

140

ΟΤΑΝ ΚΟΣΚΙΝΙΖΟΥΝ Τ ΑΛΕΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΨΩΜΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Τρισεύγενη, 'ς τὸ γάμο σου, 'ς τὰ ρεβωνιάσματά σου,
τὰ χιόνια ἀλεύρια νὰ γενοῦν καὶ τὰ πουλιά γουδάλια,
κ' ἡ θάλασσα γλυκὸ κρασί καὶ τὰ καράδια κούπαις,
τὰ κύματα γριβάλογα νὰ ρθοῦν οἱ συμπεθέροι.

141

ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ, ΟΤΑΝ ΓΕΜΙΖΟΥΝ ΤΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΚΕΦΑΛΑ

Α'

Ἄσπρη, κατᾶσπρη, βαμπακιά, ὅπου εἶχα 'ς τὴν ἀλλή μου,
τὴ σκάλιζα, τὴν πότιζα, κ' εἶχα χαρὰ μεγάλη.
Μά ρθε ξένος κι' ἀπόξενος, ἦρθε καὶ μοῦ τὴν πήρε.
Ἄχαριανε τὸ σπίτι μου, ἀνόστισε γὴ ἀλλή μου.
ὅ ἀνόστισ' ἡ δική μου ἀλλή, κ' ἐφούμισε τοῦ ξένου.

Εἴκοσι χρόνια πότιζα μηλίτσα 'ς τὴν ἀλλή μου,
τώρα ποῦ μοῦ τὴν πήρανε, ἄς πάῃ μὲ τὴν εὐχή μου.

Στ. 4. ἀχαριανε = ἔγινε ἄχαρη. Στ. 5. ἐφούμισε = ἐκαλλιποίηθη, ἐδοξέσθη.

Β'

Οὖλους τοὺς καιροὺς κι' οὖλους τοὺς χρόνους,
οὖλους μὲ ἡθελες, γλυκειά μου μάννα,
τοῦτον τὸν καιρὸ, τοῦτον τὸ χρόνο
ἔτρως κ' ἔπινες καὶ μένα πούλειες.
ὅ Κι' οὖλο μοῦ λεγες, κι' οὖλο μοῦ λέεις.
«Σήκω διάβαινε, σήκω περδάτει,
σύρ' 'ς τὸ σπίτι σου καὶ 'ς τὴς δουλειᾶς σου.»

142

ΟΤΑΝ ΠΑΝ ΝΑ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ

Αὐτὸ τᾶστέρι τὸ λαμπρό, ποῦ πάει κοντὰ 'ς τὴν Πούλια,
αὐτὸ μοῦ φέγγει κ' ἔρχομαι, κόρη μ', 'ς τὸν ὄρορό σου.
Χτυπῶ τὴ θύρα δυὸ φοραῖς, τὸ παραθύρι πέντε.
«Σήκω ν' ἀλλάξῃς, κόρη μου, νὰ βάλῃς τᾶρματά σου.»

5) γιατί ήρθαν να σε πάρουν πεζούρα και καθάλλα.
Χίλιοι έρχονται καθάλλαριά, κι άλλοι χίλιοι πεζούρα,
έχοντας μουλάρια κουβαλούν σιτάρι για το γάμο.»

Στ. 2. *ὄβορος ἢ αἴλιος θέρμα*, και τόπος ἔξω τῆς οἰκίας ἑπαύθως και περι-
γραμμένος. Στ. 4. *τάρματα* = τὴν στολήν.

143

ΣΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΠΡΟΤΟΥ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ

Τρεις Μοίραις πόθον έβαλαν ὥστε να σε παντρέψουν,
σήμερ' ἀποῦ τσοῖ χάραις των στεφάνια θά σοῦ πλέξουν.

Πρώτη σου γέννα, νύφη μου, θεός να μάς τ' αξιώση,
μέσα 'ς τὴν Κόκκινη μηλιά τσοῖ Τούρκους να ζυγώξῃ.

Στ. 4. *Κόκκινη μηλιά* ὁ ἀνώτατος ἐκεῖνος τόπος, ἅπου κατὰ τὴς ἐθικὰς παρα-
δόσεις θά ἐκδιωχθοῦν ἡττημένοι οἱ Τούρκοι. *ζυγώξῃ* = διώξῃ.

144

ΟΤΑΝ ΕΞΚΙΝΑΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ Η ΝΥΦΗ

Α'

Σειστήτ' ἄδρια και βουνά, λαγκαδία με τὰ δάση,
κι' ἡ μάγνα τὸ παιδάτσι τση κλαίει πῶς θά τὸ χάσῃ.
Μ' ἀπὸ χαρὰν ἐγρίνιασε, κι' ἀπὸ χαρὰ τση κλαίει,
κάθε γονιοῦ ν' αξιώνη ὁ θιὸς παιδιά του να παντρεύῃ.

Κλαίνε ἀπαρηγόρητα και τὰ πουλιά 'ς τὰ δάση,
κλαίει σε κι' ἡ φτωχολογιά γιατί θέ να σε χάσῃ.

Στ. 1. *ἄδρια* = ὄρη.

Β'

Ἐπήραμε τὴν πέρδικα, τὴν πενταπλουμισμένη,
κι' ἀφήκαμε τὴ γειτονιά σὰ χώρα κρουσεμένη,
σὰν ἐκκλησιά ἀλειτούργητη, σὰ νεραντζὰ κομμένη.

145

ΟΤΑΝ ΦΘΑΝΟΥΝ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΓΑΜΒΡΟΥ

Νύφη μου, ἔξστερο νερό και ἔλαμπρο φερτζάρι,
τὸ ταῖρι σοῦ να ζήλευσέ κι' ἔμορφο παλληκάρι.

Ἐ τὸ σπίτι τὸ παθερικὸ, 'ς τὴ γειτονιά ὅπου ρησε,
σὰν κυπαρίσσι να σταθῆς, σὰν πρίνος να βιώσῃς,
και σὰ μηλιά γλυκομηλιά ν' ἀνήσῃς, να καρπίσῃς,
ὄγιους ἐννιά ν' ἀξιώθῃς και μιὰ γλυκομηλίτσα.

146

ΟΤΑΝ ΡΑΒΟΥΝ ΣΤΟΝ ΠΑΣΤΟΝ ΒΑΤΟΝ

Ἐβάλαμε τὸ βάτο, τὸ βίζιμιδὸ δέντρο,
σὰ βάτος να δασώσῃ, ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρός.

ΟΤΑΝ ΚΙΣΣΟΝ

Σὰν τὸν κισσόν, ὅπου κολλᾷ 'ς τὸ δέντρο και ξαπλώνει,
να σμίξῃ, ἡ νύφη τὸ γαμπρὸ και να βίζοσκελώνῃ.

Στ. 2. *βίζοσκελώνῃ*, να ὀϊζοβολῇ και ἀπλώνῃ ὄϊζα, να εἶναι εἴτεχνος.

147

[Τὰ ἐπόμενα ἄσματα, περιγράφοντα σηκνὰς τοῦ ἀκριτικοῦ
ἢ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου, προσαρμόζονται εἰς τὰς γαμηλίους
τελετὰς και τραγουδοῦνται συνήθως τὸ μὲν πρῶτον αὐτὰν κατὰ
τὰς ἐωθινὰς ὥρας, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ τὸν χωρισμὸν τῆς νύμ-
φης ἀπὸ τῶν γονέων τῆς. Συχνὰ συμφύρονται πρὸς ἄλληλα.]

Α'

Τώρα τὴν αὐγή, τώρα ἡ αὐγή χαράζει,
τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
τώρα οἱ πέρδικες γλυκολαλοῦν και λένε.

«Ύπνα αφέντη μου, ξύπνα γλυκειά μου αγάπη,
 5 ξύπνα αγκάλιασε καρμὶ κυπαρισσένιο,
 κάτχαπρο λαϊμό, βυζιά σὰ δυὸ λεμόνια.
 σὰν τὸ κρύο νερό, σὰν τοῦ Μαχιοῦ τὸ δρόσο.
 — Ἄς με, λυγερή, ὕπνο νὰ πάρω λίγο
 10 γιατί ὁ αφέντης μου ἔς τὴ βίγλα μ' εἶχε ἀπόψε,
 καὶ ἔς τὸν πόλεμο πάντα μπροστὰ μὲ βάνει,
 γιὰ νὰ σκοτωθῶ ἢ σκλάβο νὰ μὲ πάρουν.
 Κ' ἔκαμε ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιὰ ἡ παρθένα,
 κ' ἐξεσπάθωσα καὶ μπήκα μέσ' ἔς τὰσκέρι.
 15 Πολλοὺς ἔκοψα ἔς τὸ ἔμπα καὶ ἔς τὸ ἔδγα,
 λίγοι μ' ἔφυγαν, κ' ἐκεῖνοι λαθωμένοι.
 Πῆρα τὸ στρατί, κ' ἠῦρα τὸ μονοπάτι,
 κ' ἤρθα κ' ἔπεσα ἔς τὸ στῶμα ποῦ κοιμάσαι,
 νὰ ξεκουραστῶ, νὰ πάρω λίγον ὕπνο.»

B'

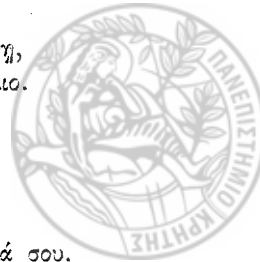
Ἔνας ἄγουρος, κ' ἕνας καλὸς στρατιώτης,
 κάστρο γύρευε, χωριὸ νὰ πάη νὰ μείνη.
 Μαῖδὲ κάστρο ἠῦρέ, μαῖδὲ χωριὸ νὰ μείνη,
 βρίσκει ἕνα δεντρί, δεντρί ψιλὸ κι' ἀπόσκιο.
 5 «Δέξου με, δεντρί, καλοκαρτέρεσέ με,
 γιὰ νὰ κοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
 γιατί ἀπόστασα ἔς τὸν πόλεμο ὅλημέρα.
 — Νὰ κ' ἡ ρίζα μου, καὶ δέσε τᾶλογό σου,
 10 νὰ κ' οἱ κλώνοι μου καὶ κρέμασ' τᾶρματά σου,
 νὰ κ' ὁ ἥσκιος μου καὶ πέσε νὰ πλαγιάσης,
 καὶ σὰ σηκωθῆς τὸ νοῖκι νὰ πληρώσης,
 μιὰ σταλιά νερὸ ἔς-τὴ ρίζα μου νὰ ῥήξῃς.»

ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

«Νῆπι τοῦν εἰμελοῦς μιννοῖματος και-
 κούοντα κοιμίζεται.»

(Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός).

148

“Ύπνε, ποῦ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα, πάρε καὶ τοῦτο.
μικρὸ μικρὸ σοῦ τό δωκα, μεγάλο φέρε μού το
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσο σὰν κυπαρίσσι,
κ’ οἱ κλώνοι τοῦ ν’ ἀπλώνονται ἔς Ἀνατολή, καὶ Δύση.

149

Νά μου τὸ πάρρη; Ὑπνε μου, τρεῖς βίγλαις θὰ τοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλαις, τρεῖς βιγλάτοραις, κ’ οἱ τρεῖς ἀντραϊωμένοι.
Βάλλω τὸν Ἥλιο ἔς τὰ βουνά, τὸν ἀετὸ ἔς τοὺς κάμπους,
τὸν κύρ Βοριᾶ τὸ θροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

- 5 Ὁ Ἥλιος ἐθασίλεψεν, ὁ ἀετὸς ἀποκοιμήθη,
κι’ ὁ κύρ Βοριᾶς ὁ θροσερὸς ἔς τῆς μάνας τοῦ παγαίνει.
«Γιέμ’, ποῦ σου χτέες, ποῦ σου προχτέες, ποῦ σου τὴν ἄλλη νύχτα:
Μήνα μὲ τᾶστρο μάλωνα, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,
μήνα μὲ τὸν κύγερινό, ποῦ μεστ’ ἀγαπημένοι;
10 — Μήτε μὲ τᾶστρο μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
μήτε μὲ τὸν κύγερινό, ποῦ στ’ ἀγαπημένοι,
χρυσὸν ὑγιὸν ἐδίγλιζα ἔς τὴν ἀργυρή τοῦ κούνια.»

150

Ὑπνε μου, κ’ ἐπαρέ μού το, κι’ ἄμε το ἔς τὰ περβόλια,
καὶ τὴν ποδιά τοῦ γέμισε τριαντάφυλλα καὶ ρόδα,
Τὰ ρόδα νά ἔν τῆς μάνας τοῦ, τὰ μῆλα τοῦ κυροῦ τοῦ,
καὶ τᾶσπρα τριαντάφυλλα νά ναι τοῦ σάντουλού τοῦ.

- 5 Ὁ ὕπνος τρέφει τὰ μωρά, κι’ ὁ κάμπος τὰ βοσκάκια,
κ’ ἐμένα τὸ παιδάκι μου τὸ τρέφουνε τὰ χᾶδια.

- Ὁ ὕπνος μου ἔς τὰ μάτια σου κ' ἦ γαῖά ἔς τὴν κεφαλὴ σου,
 κ' ἦ ἀγρυπνιά ἔς τὸν κύρη σου, νὰ κάμῃ τὸ προικί σου.
 Κοιμήσου, ποῦ ἔς τὸ γάμο σου, ἔς τὰ ρραβωνιάσματά σου
 10 θ' ἀνοίξουν ῥόδα καὶ ἀνθοὶ μέσα ἔς τὴν κάμαρά σου.
 Τὰ χιόνια ἀλεύρια θὰ γενοῦν καὶ τὰ βουνὰ θαμάλια,
 κ' ἦ θάλασσα γλυκὸ κρασί νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια.

Στ. 4. σάντουλος ὁ ἀνάδοχος (ἰταλ. *santolo*).

151

- Γιόκα μ', ὅταν σ' ἔκανα,
 πῶς δὲν ἐξαπέτησα,
 πῶς δὲν ἔκανα φτερά,
 σὰν τοῦ παγονιοῦ χρυσά,
 5 νὰ πετάξω ἔς τὰ βουνά;

Στ. 2. ἐξαπέτησα=ἐπέταξα.

152

- Χῆνα μου, ἀπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 αἰτέ μου τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τὰ γωριοῦ μου,
 καὶ σὺ ἀηδόνι μου χρυσὸ ἔς τὴν κούνια νὰ καθήσης,
 μὲ τὴ γλυκειά σου τῆ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,
 5 καὶ σὰν τὸ ἰδῆς νὰ κοιμηθῇ, τὰ μάτια του νὰ κλείσῃ,
 τρέξε τὸν ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ το σεργιανίση.
 Ἐλα, Ὑπνε, καὶ πάρε το, πὰν το ἔς τὰ περιδόλια,
 καὶ γέμισε τοὺς κόρφους τοῦ τραντάφυλλα καὶ ῥόδα·
 τὰ ῥόδα θὰ εἶν' τῆς μάννας του καὶ τ'ἀνθη τοῦ κυροῦ του
 10 καὶ τὰ χρυσὰ τραντάφυλλα θανά εἶναι τοῦ νοσοῦ του.

153

[Τὸ νανάρισμα τοῦτο δεκνύουσι ὅτι εἶναι παλαιὸν αἰ ἐν αὐτῷ ἀναμνήσεις τῆς βυζαντινῆς τέχνης· τὰ ποικίλα τὰ σκεπάσματα καὶ τὰ μαργαριτοκόσμητα κόκκινα τοῦ κρημ κατεσκευάζονται εἰς τὴν Πόλιν. ἀλλ' εἰς τὴν Πόλιν τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων καὶ ὄχι τὴν τουρκοκρατούμενην Κωνσταντινούπολιν.]

- Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγὴ, κοιμήσου κὶ φεγγάρι·
 κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῆ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σὲ πάρῃ.
 Κοιμήσου ποῦ παράγγειλα ἔς τὴν Πόλιν τὰ χρυσά σου,
 ἔς τὴ Βενετιά τὰ βούχα σου καὶ τὰ διαμαντικὰ σου.
 5 Κοιμήσου ποῦ σοῦ ῥάβθουε τὸ πάπλωμα ἔς τὴν Πόλιν,
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουε σαρανταδυὸ μαστόροι·
 ἔς τὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό. ἔς τὴν ἄκρη τὸ παγόνι.
 Νάνι τοῦ ῥήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τὰ γγόνι.
 Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια ἔς τὸν τσαγγάρι,
 10 νὰ σοῦ τὰ κάνῃ κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
 Κοιμήσου μέσ' ἔς τὴν κούνια σου καὶ ἔς τὰ παχιὰ παννιά σου.
 ἦ Παναγιὰ ἦ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

[Τὸ χιαζὸν τοῦτο νανάρισμα εἶναι τοῦ δήμου τῶν Μαστιχοχώρων ἀποτελουμένου ἐξ εἰκοσιενὸς χωρίων· διὰ τοῦτο ἡ ναναρίζουσα μάννα πρωτίστην εὐχὴν δίδει εἰς τὸ τέκνον της· πλουτήσαν νὰ συστήσῃ 21 σχολεῖα, ἓν εἰς ἕκαστον χωρίον· περὶ ὧν παραπονεῖται ὅτι δὲν μεριμνῶσιν οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου, ἐπιλήσιμονες γενόμενοι τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν πρὸς τὸ ἔθνος.]

- Κάμε Χριστέ τσαὶ Παναγιά, τσαὶ θρέψε τὸ παιδί μου,
 νὰ μεγαλώσῃ, νὰ θραψῇ, καλὸ παιδί νὰ γίνῃ.
 Τύχη χρυσὴ ἄς τοῦ δίγετε τσαὶ φώτισῃ μεγάλη,
 νὰ μάθῃ γράμματα πολλὰ τσαὶ φρόνιμο νὰ γίνῃ,
 5 γιὰ νὰ τσερδίτζῃ χρήματα, παντοῦ καλὰ νὰ κάμνῃ,
 ἕνα τσαὶ εἴκοσι σχολεῖα μ' ἀληθινούς δασκάλους,
 νὰ μάθουν γράμματα οἱ φτωχοί, ἀθρώποιοι νὰ γενοῦνε,
 νὰ μάθουν πῶς ρφανεψαμεν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντάς μας,
 νὰ μάθουν πῶς ξεχάσαμεν τοῦ γένου μας τὰ φρένα,
 10 πῶς ὁ καθεὶς μας χρεωστεῖ βοήθειαν νὰ δίνῃ
 εἰς τὰ σχολεῖα, ἔς τὰς ἐκκλησιαῖς τσαὶ ἔς τὰ ὀρφανεμένα.

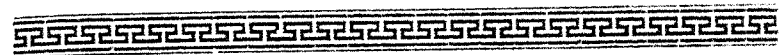

ΚΑΛΑΝΔΑ

ΒΑΪΤΙΚΑ

«Τῆσμαι τοῦ ἀγεροῦ, ἅτινα εἰς τακτὰς
 ἡμέρας τοῦ ἔτους τραγοῦδοῦν ὅμοιοι παί-
 δων, περιεχομένοι ἀπὸ θύρας εἰς θύ-
 ραν πρὸς σιλλογὴν μικρῶν φιλοδώρη-
 μάτων εἰς εἶδη ἢ κερμάτια, στενὴν ἔχον
 συνάγειαν πρὸς σπηλιεὺς τῆς ἀρχαίας
 λατρείας· διότι κατάδηλος εἶναι ἡ σπου-
 ρεια τούτων πρὸς τὰρχαῖα ἔθνη τῆς
 εἰρεσιώτης, τοῦ κορονίσματος, τοῦ χελι-
 δορίσματος. Καὶ δὲν ἔχον μόνον τὸ
 θέμα ὅμοιον τῆσμαι ταῦτα πρὸς τὰντί-
 στοιχα ἀρχαῖα, ἀλλ' ὅμοιαν ἔχον καὶ
 τὴν σύνθεσιν καθὼς καὶ τὸν χαρακτήρα
 καὶ τὴν οὐσίαν τῶν ἐκφραζομένων συν-
 αισθημάτων καὶ ἐννοιῶν. Καὶ εἰς τὰρχαῖα
 ὅπως καὶ εἰς τὰ σημερινὰ τὰ αὐτὰ ἐγκώ-
 μια ἐπιδαριεῦνται εἰς ἐκεῖνον, πρὸς ὃν
 ἐπιβάλλεται ἡ αἴτησις, αἱ αὐτὰ φιλικαὶ
 εὐχαὶ ὑπερ εὐημερίας τοῦ οἴκου του.
 Καὶ ἂν εἰς τὰρχαῖα ἔσμαι ἡ διατί-
 πωσις τῶν ἐπαίων καὶ τῶν εὐχῶν ἔχει
 μείζονα χάριν, φυσικότητι καὶ ἀπλό-
 τητι, τῶν σημερινῶν δ' ὅμως ὁ τρόπος
 δύναται ἴσως νὰ κριθῇ ὡς ζωηρότερος,
 πρωτογενέτερος καὶ τραφερώτερος.

(Fauriel).

155

ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ

Ἄφροντι, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέφαν τὰ λιοντάρια.
κ' ἐβγήκες ὁ ξεδιαλεχτός μέσα ἔς τὰ παλληκάρια.
Ἄλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κ' ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια.
καὶ σύ, τί θάμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
5 Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἢ σαύττιά πύργους ξεθεμελιώνει.
πύργους καὶ πετροπήγαδα κ' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις.

156

ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ ἌΝ ΕἶΝΑΙ ΓΕΩΡΓΟΣ

Ἐσένα πρέπει ἀφρόντι μου, τὸ ἄξιό τὸ ζευγάρι,
τὸ ἄξιό, τὸ περήφανο καὶ τὸ στεφανωμένο.
Ἄς εἶν' καλὰ τάλέτρι σου, θεὸς νὰ τὸ πλουταίνῃ,
γιὰ νὰ θερίζῃς σταυρωτά, νὰ δένης ἀντρειωμένα,
5 νὰ θημωνιάζῃς πυργωτά, νὰ ζῆς γιὰ νὰ σὲ πάρω,
νὰ κοσκινίζῃς μάλαμα, νὰ πέφτῃ τὸ χρυσάφι,
τὰ πυκνοκοσκινίσματα νὰ δίνῃς ἔς τὰς βαΐστραις.

Στ. 5. νὰ σὲ πάρω (σύζυγον) ἢ τραγουδοῦσα εἶναι πάντοτε κόρη. Στ. 7.
βαΐστραις τὰ κοράσια, τὰ ὁποῖα περιερχόμενα ἀπὸ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς οἰκίας
κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Βαΐων, τραγουδοῦν τὰ
λεγόμενα βαΐτικα εὐχρητικὰ τραγούδια.

157

ΣΤΟΝ ΠΑΠΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Αὐτὰ τὰ σπίτια τὰ ψηλά τὰ μαρμαροχτισμένα,
 μὲ ταῖς μεγάλαις ταῖς αὐλαῖς καὶ τοῖς πλακοστρωμένοις,
 νὰ χουν καὶ χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
 νὰ χουν ζευγάρια εἴκοσι καὶ δεκοχτὼ φοράδες,
 ὃ νὰ χουν γελάδες ἑκατό, κι' ἀμπάρια φορτωμένα,
 νὰ μπαينوθαίνουσι οἱ δικοί, οἱ φίλοι νὰ μὴ λείπουν,
 κι' ὅσοι διαθάταις ἀπερνοῦν νὰ τρῶνε, νὰ κοιμῶνται.

158

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΕΣΤΟΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Ἄφέντη μου, ἔς τὰ σπίτια σου χρυσαῖς καντήλαις φέγγουν,
 φέγγουν ἔς τοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, ἔς τοὺς ξένους νὰ πλαγιαῖζουσιν,
 φέγγει καὶ μιὰ ἔς ταῖταϊρι σου νὰ στρώνῃ νὰ κοιμᾶστε,
 ἀπάνου ἔς τὰ τριαντάφυλλα κι' ἀπάνω ἔς τὰ μιμίτσια,
 ὃ νὰ πέφτουν τᾶνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα ἔς τὴν ποδιά σου,
 καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω ἔς τὸ λαϊμό σου.

Στ. 4. μιμίτσια ἄνθη, πιθανῶς ἴα. (Ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχῶς τὰ ἴα λέγονται ἴτσια.)

159

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΑ

Κυρὰ ψηλή, κυρὰ λιγνή, κυρὰ καμαρωμένη,
 κυρὰ μ', ὅταν ἐκίνησες νὰ πᾶς ἔς τὴν ἐκκλησίᾳ,
 ἢ στράτα βόδα γιόμισε κ' ἢ ἐκκλησιὰ τὸ μόνον,
 κι' ἀπὸ τὸ μόνον τὸν πολὺν οἱ τοῖχοι βραγιστῆκαν.
 ὃ Παπᾶδες, διᾶκοι σὲ κυτᾶν, τὸ διάβασμά τους χάνουν,
 τὰ ψαλτικά τους λησμονοῦν ψαλτάδες, κανονάρχαις.

160

ΑΛΛΟ ΣΤΗΝ ΚΥΡΑ

Κυρὰ ἀργυρή, κυρὰ χρυσή, κυρὰ μαλαματένια,
 ὅταν ὁ θεὸς ἐμοῖραζε τὴν ἐμορριά ἔς τὸν κόσμον,
 καὶ σὺ στὴν πόρτα στέκουσόν, τὴν καλομοῖαν πῆρες
 Πῆρες τὰ βόδα ἀπ' τὴ βόδιᾳ, τὰσπράδι ἀπὸ τὸ χιόνι,
 ὃ πῆρες καὶ τὸ ματόφρυδο ἀπὸ τὸ χελιδόνι.

161

ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ ΓΙΟ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ

Κυρὰ ἔχεις ὁμορφο μικρό, ἔς τὸ μόνον ἀναθραμμένο,
 τὸ λούζουν, τὸ στολίζουσι, ἔς τὸ δάσκαλο τὸ στέλνεις,
 τὸ καρτεράει ὁ δάσκαλος μὲ μιὰ χρυσή, βεργούλα,
 τὸ καρτεράει ἢ δασκάλισσα μὲ δυὸ κλωνάρια μόνον.
 ὃ «Παιδί μου, ποῦ εἶν' τὰ γράμματα, παιδί μου, ποῦ εἶν' ὁ νοῦς σου;
 — Τὰ γράμματά μου ἔς τὸ χαρτί κι' ὁ νοῦς μου πέρα δέρνει,
 πέρα ἔς τοῖς νικῖς τοῖς ὁμορφαῖς, πέρα ἔς τοῖς μαυρομάταις,
 πῶχουν τὰ μάτια σὰν ἐλιά, τὰ φρύδια σὰ γαϊτάνι.»

162

ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΓΙΟ

Ἔλα κι' ἄς τὸ παινέσουσι τοῦτο τὸ παλληκάρι,
 ἐπῶχει πλάταις γι' ἄρματα κι' ἄρμους γιὰ τὸ λιθάρι,
 καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ βῆχουν τὴ σαίττα,
 νὰ σαίττεῦν τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ὁμορφα κορίτσια.

Στ. 2. λιθάρι εἰς τὸ ἀγώνισμα τῆς λιθοβολίας.

163

ΣΤΗ ΘΥΓΑΤΕΡΑ

Μάννα τὴ θυγατέρα σου, τὴ μικροκανακάρη,
τὴν ἔλουζες, τὴ χτένιζες, ἔς τὰ σύννεφα τὴν κρύβεις,
καὶ σάλεψαν τὰ σύννεφα καὶ φάνηκεν ἡ κόρη,
φανήκαν τὰ σγουρὰ μαλλιά, τὰρχοντικά πλεξίδια.

164

ΤΟΥ ΜΑΗ

Ἐμπήκε ὁ Μάης, ἐμπήκε ὁ Μάης, ἐμπήκε ὁ Μάης ἔ μήνας.
Ὁ Μάης μὲ τὰ τριαντάφυλλα καὶ ὁ Ἀπρίλης μὲ τὰ ῥόδα.
Μάη μου, Μάη δροσερέ, καὶ Ἀπρίλη λουλουδάτε,
Ἀπρίλη ῥοδοφόρετε, Μάη μου κανακάρη,
5 π' ὄλον τὸν κόσμον γιόμισες μ' ἄνθη καὶ μὲ λουλούδια
καὶ ἐμένα μὲ περίπλεξες ἔς τῆς κόρης τοῖς ἀγκάλαις.
Γιὰ μὴνυσέ μου λυγερή, γιὰ μὴνυσέ μου κόρη,
νὰ δώσω τὸ χαιρετισμὸ νῶσο π' ἀνθοῦν οἱ κάμποι,
στέφανα νὰ μᾶς πλέξουνε μὲ τάνθισμένο κλῆμα,
10 νὰ στρώσουνε τὴν κλίνη μας μὲ τῆς μυρτιάς τὰ ἄνθη,
νὰ πέφτουν τᾶνθη ἀπάνω σου, τὰ ῥόδα ἔς τὴν ποδιά σου
καὶ τρία χρυσὰ γαρίφαλα τριγύρω ἔς τὸ λαιμό σου.

Στ. 9. Ἐκ κλήματος πλέγονται τὰ στέφανα τῶν γάμων.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Ἡ ξενιτιά καὶ ὁ θάνατος ἀδέλφια λογοῦνται.

(Περὶ τῆς ξενιτείας στ. 67).

(Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

[Σπανιότατα άφορμή του έκπατρισμού των νέων είναι διάστασις πρὸς τοὺς οἰκειοὺς αὐτῶν. τούναντίον δὲ πρὸς τὴν ξενιτείαν ἐξωθεῖ αὐτοὺς συνήθως ἡ ἐπιθυμία ὅπως ωφελήσῃσιν τὴν οἰκογένειάν των διὰ τοῦ πλοῦτου. τὸν ὁποῖον προσδοκῶσι ν' ἀποκτήσωσιν ἐργαζόμενοι μακρὰν τῆς πατρίδος των. Οἱ δὲ γονεῖς βαρέως φέρουν τὸν χωρισμὸν καὶ πολλάκις προσπαθοῦν ν' ἀποτρέψουν αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς παραλλαγὰς τοῦ κατωτέρω ἔσματος φέρεται ἡ μήτηρ καταρωμένη τὸν υἱόν, ἀλλὰ καταρωμένη αὐτὸν διότι ἀπεφάσισε ν' ἀποδημήσῃ. Ἄλλ' ἢ κατὰ τῆς μητρὸς εἶναι ἐπουσιῶδες στοιχείον τοῦ ἔσματος. τοῦ ὁποῖου σκοπὸς εἶναι ἡ διεκτραγώδησις τῆς βαρείας μοίρας τοῦ ξενιτευομένου καὶ τῆς θλίψεως εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι βυθισμένη ἡ οἰκογένειά του ἀναμένουσα μάτην ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἐπάνοδόν του.]

Τὸ ἔσμα εἶναι τὰ μάλιστα διαδεδομένον εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, φαίνεται δὲ πολὺ παλαιόν· ὁ κατὰ τὸν ΙΕ' ἢ ΙΣ' αἰῶνα γράψας τὸ *Περὶ τῆς ξενιτείας* στιχουργημά ἐγίνωσκε πιθανῶς αὐτὸ καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐν τέλει εἰκόνα τῆς ἀποστολῆς διὰ πτηνῶν γράμματος τοῦ θνήσκοντος ξενιτευομένου πρὸς τὴν οἰκογένειάν του.]

- Ὅλαις οἱ μάννας τὰ παιδιά, ἔλαις εὐκαίς τοὺς δίνουν,
καὶ μιά μαννα, κακὴ μαννα τὸ γιό της καταρειέται.
Διῶξε με, μάννα, διῶξε με, μὲ ξύλα μὲ λιθάρια,
γιὰ νὰ μὲ πάρῃ, τὸ κακὸ κ' ἡ ἐντροπὴ τοῦ κόσμου,
5 νὰ σφίξω τὰ ματάκια μου, νὰ φύγω ἀπὸ μπροστά σου
νὰ πάω κ' ἐγὼ μὲ τὰ πουλιά καὶ μὲ τὰ χελιδόνια,
τὰ χελιδόνια νὰ γυρνοῦν κ' ἐγὼ νὰ μὴ γυρίζω.
Θὰ κάμῃς χρόνους νὰ μὲ ἰδῆς, καιροὺς νὰ μ' ἀπαντήσης.
Θὰ ρθουνε, μάννα μου, οἱ γιορταῖς, οἱ μεγαλοβδομάδες,
10 θὰ πᾶς μέσα 'ς τὴν ἐκκλησιά μὲ τὴν καρδιά καμένη,
θὰ ἰδῆς τοῖς νιαῖς, θὰ ἰδῆς τοὺς νιούς, θὰ ἰδῆς τὰ παλληκάρια,
καὶ θὰ στραφῆς 'ς τὴ μιά μεριά, καὶ θὰ στραφῆς 'ς τὴν ἄλλη,
θὰ βρῆς τὸν τόπο μου ἀδειανὸ καὶ 'ς τὸ στασίδι μου ἄλλον,
θὰ σ' ἔρθῃ δίψα 'ς τὴν καρδιά καὶ κάψα μέσ' 'ς τὰ χεῖλι,
15 θὰ θολωθοῦν τὰ μάτια σου, τηράγοντα τοῖς στραταῖς,
καὶ θὰ στεγνώσῃ ἡ γλῶσσα σου ρωτῶντας τοὺς διαβάταις.

- «Διαβάταις, ποῦ διαβαίνετε, περάταις, ποῦ περνάτε,
μὴν εἶδετε τὸ γιούλη μου, τὸ μοναχὸ παιδί μου:
— Κι' ἀνίσως κι' ἂν τὸν εἶδαμε, μαύρη, ὄρφανή, μαννοῦλα,
20 ποῦθε νὰ τὸν γνωρίσουμε: γιὰ πῆς μας τὰ σημάδια.
— Ψηλὸ λιγνὸ ἔχει τὸ κορμί, ἴσιο σὺν κυπαρίσσι,
σὰ δυὸ βουνά εἶναι οἱ πλάταις του, σὺν κάστρο ἢ κεφαλή του.
σὰ νερατζοῦλα φουντωτὴ, φουντώνουν τὰ μαλλιά του.
— Ἐψῆς προψῆς τὸν εἶδαμε ἔς τὸν ἄμμο ξαπλωμένο,
εἶχε τὰ θύκια πάπλωμα καὶ τοὺς ἄφρους σεντόνι,
τὰ χοχλιδάκια τοῦ γιालοῦ εἶχε γιὰ προσκεφάλι.
Μαῦρα πουλιὰ τὸν τρώγανε κι' ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν,
κ' ἓνα πουλί, καλὸ πουλί μὲ τὰ φτερά ἀσημένια,
σὺν ἄνθρωπος ἐδάκρυζε καὶ τὸν μοιρολογούσε.
30 — Ποῦ εἶναι, ξένε μ', ἢ μάννα σου καὶ ποῦ εἶναι κ' ἢ καλή σου,
νὰ κλάψουνε τὰ νιάτα σου νὰ σιάσουν τὸ κορμί σου;»
Καὶ κείνος ἀποκρίθηκε μὲ τὰ ψημένα χεῖλη.
«Φάγε καὶ σὺ καλὸ πουλί ἀπ' ἀντρεωμένου πλάταις,
φάγε ἀπὸ πόδια γλήγορα καὶ χέρια προκομμένα,
35 φάγε πουλί ἀπ' τὴ νιότη μου, φάγε κι' ἀπ' τὴν ἀντρεία μου,
φάγε κι' ἀπ' τὴ γλωσσούλα μου τὴν ἀηδονολαλοῦσα,
ὅπου τὴν εἶχαν τὰ πουλιὰ σκοπὸ καὶ κελαιδοῦσαν.
— Δὲ θέλω γῶ ἀπ' τὴ νιότη σου κι' οὔτε κι' ἀπ' τὴν ἀντρεία σου,
οὔτε κι' ἀπὸ τὴ γλῶσσα σου τὴν ἀηδονολαλοῦσα,
40 ὅπου τὴν εἶχαν τὰ πουλιὰ σκοπὸ καὶ κελαιδοῦσαν,
γιατί εἶμαι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι' ἀπὸ τὴ γειτονιά σου.
— Μὰ ἂν εἶσαι ἀπὸ τὸν τόπο μου κι' ἀπὸ τὴ γειτονιά μου,
χαμπήλωσ' τοῖς φτερούγαις σου τριὰ λόγια νὰ σοῦ γράψω,
τό να νὰ πᾶς τῆς μάννας μου, τᾶλλο τῆς ἀδερφῆς μου,
45 τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ νὰ πᾶς τῆς ποθητῆς μου.
Νὰ τὸ διαβάζῃ ἢ μάννα μου, νὰ κλαίῃ ἢ ἀδερφή μου,
νὰ τὸ διαβάζῃ ἢ ἀδερφή, νὰ κλαίῃ ἢ ποθητὴ μου,
νὰ τὸ διαβάζῃ ἢ ποθητὴ, νὰ κλαίῃ ὁ κόσμος ὅλος.»

Στ. 9. μεγαλοβδομάδες αἱ ἔορται τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος (τοῦ Πάσχα).
Στ. 25. θύκια = φύκη. Στ. 31. νὰ σιάσουν τὸ κορμί σου νὰ εὐπρεπίσουν
τὸ σῶμά σου διὰ τὴν κηδείαν.

- «Σ' ἀφήνω γειά. μαννοῦλα μου, σ' ἀφήνω γειά. πατέρα.
ἔχετε γειὰ ἀδερφάκια μου καὶ τεῖς ξαδερφοπούλαις.
Θὰ φύγω, θὰ ξενιτευθῶ, θὰ πάω μακριὰ ἔς τὰ ξένα.
Θὰ φύγω, μάννα, καὶ θὰ ρτῶ καὶ μὴν πολυλυπεῖσαι.
5 Ἐπὸ τὰ ξένα ποῦ βρεθῶ μηνύματα σοῦ στέλνω
μὲ τὴ δροσιά τῆς ἀνοιξῆς, τὴν πύχνη τοῦ χειμῶνα,
καὶ μὲ τὰστέρια τοῦρανοῦ, τὰ ῥόδα τοῦ Μαΐου.
Θανά σοῦ στέλνω μάλαμα, θανά σοῦ στέλνω ἀσῆμι,
θανά σοῦ στέλνω πράματα π' οὔδὲ τὰ συλλογείεσαι.
10 — Παιδί μου, πάαινε ἔς τὸ καλὸ κι' ὅλοι οἱ ἄγιοι κοντά σου,
καὶ τῆς μαννοῦλας σου ἢ εὐχὴ νὰ εἶναι γιὰ φυλαχτὸ σου,
νὰ μὴ σὲ πιάνει βάσκαμα καὶ τὸ κακὸ τὸ μάτι.
Θυμήσου με, παιδάκι μου, κι' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου,
μὴ σὲ πλανέσῃ ἢ ξενιτεῖά καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃς.
15 — Κάλλιο, μαννοῦλα μου γλυκειά, κάλλιο νὰ σκάσω πρῶτα,
παρὰ νὰ μὴ σᾶς θυμηθῶ ἔς τὰ ἔρημα τὰ ξένα.»

Δώδεκα χρόνοι ἀπέρασαν καὶ δεκαπέντε μῆνες,
καράδια δὲν τὸν εἶδανε, ναύταις δὲν τότε ξέρουν.
Πρῶτο φιλι ἀναστένναξε, δεῦτερο, τὸν πλανάει,
20 τρίτο φιλι φαρμακερὸ τὴ μάννα ἀλησμονάει.

Τὴν ξενιτεῖά, τὴν ὄρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἰν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτεῖά πρέπει νὰ βάνῃ μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάξῃ ἢ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιάς τὴ λάδρα.

168

- Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,
 ή ξενιτειά σε χαίρεται κ' ἐγὼ χω τὸν καιμό σου.
 Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένο μου, τί νὰ σοῦ προδοῦνῶ;
 Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδειέται,
 5 σταφύλι ξερογιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει.
 Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντήλι μουσκεμένο,
 τὰ δάκρυα μού εἶναι καυτερά, και καίνε τὸ μαντήλι.
 Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένο μου, τί νὰ σοῦ προδοῦνῶ;
 10 Σηκώνομαι τῆ χαρρυγί, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
 ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κυττάζω τοὺς διαβάταις,
 κυττάζω τοὺς γειτόνισσας και τοὺς καλοτυχίζω,
 πῶς ταχταρίζουν τὰ μικρὰ και τὰ γλυκοθυζαίνου.
 Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
 και μπαίνω μέσα, κάθομαι, και μαῦρα δάκρυα χύνω.

Στ. 12. ταχταρίζουν=χορεύουν εἰς τὰς ἀγάλας των.

169

- «Νεραντζούλα φουντωμένη ποῦ εἶναι τάνθη σου,
 ποῦ εἶναι ἡ πρώτη σου ὀμορφάδα και τὰ κάλλη σου;
 —Φύσηξε βοριάς ἀέρας και τίναξε,
 κ' ἡ φουρτοῦνα τοῦ πελάγου τ' ἀποχάλασε.
 5 Σὲ παρακαλῶ, βοριά μου, φύσα ταπεινά,
 γιὰ ταπεινῶσ' τὴν ἀντάρρα και τὸν κορνιαχτό,
 τῆ βοή σου τῆ μεγάλη και τὸν ἀχητό,
 γιὰ ν' ἀράξουν τὰ καράδια τὰ σπεσιώτικα,
 νὰ ρθουν και τὰ παλληκάρια τὰ νησιώτικα.
 10 Ὅλα τὰ καράδια ἀράξαν, κ' ὅλα φάνηκαν,
 κ' ὁ λεβέντης ὁ δικός μου δὲν ἐφάνηκε,
 και ποιὸς ξέρει σὲ τί κύμα δέρνει νὰ πνιγῆ;
 —Και δὲν κλαῖς τὴν ὀμορφιά σου, κόρη νῶμορφη,
 μόνη κλαῖς τὸν ταξιδιώτη ποῦ σ' ἀπάριασε.
 15 Τάχα ποιάν θενὰ φιλήσῃ τὰ μεσάνυχτα,
 τάχα ποιάν θεν' ἀγκαλιάσῃ τὸ ξημέρωμα;»

Στ. 6. κορνιαχτό κομποριόν. Στ. 7. ἀχητό κρότον (ἦχος). Στ. 14. ἀπάριασε=ἀπέθεσε, ἐγκατέλιπεν.

170

- Ἔνα πουλί θαλασσινὸ κ' ἄλλο πουλί βουνήσιο.
 τὰ δυὸ πουλιὰ μαλώνανε ἔς τοῦ σταυραῖτοῦ τὸν τόπο.
 Γυρίζει τὸ θαλασσινὸ και λέγει τοῦ βουνήσιου.
 «Μὴ μὲ μαλώνῃς, βρέ πουλί και μὴ μὲ παραδιώχῃς.
 5 τί ἐγὼ πολὺ δὲν κάθομαι ἔς τὸν τόπο τὸ δικό σου
 ἂν κάτσω Μάχη και Θεριστή και ὄλον τὸν Ἀλωνάρι,
 κ' ἂν πάρω κ' ἀπ' τὸν Αὐγουστο, τὸν Τρυγητή, μισσεῖο.
 κ' ἀφήνω γειὰ ἔς τοὺς ὀμορφαις και γειὰ ἔς τοὺς μαυρομάταις,
 κ' ἐγὼ πάγω ἔς τὸν τόπο μου, γυρνῶ ἔς τοὺς ἐδικούς μου.»

Στ. 2. ἔς τοῦ σταυραῖτοῦ τὸν τόπο εἰς ἑρηλὸν και ἀπόκομον ὄρος.

171

- Τωρὰ εἶναι Μάχης κ' ἀνοιξή, τωρὰ εἶναι καλοκαιρί.
 τώρα φουντώνουν τὰ κλαδιά και ἀνθίζουν τὰ λουλούδια.
 Τώρα κ' ὁ ξένος βούλεται ἔς τὸν τόπο του νὰ πάγῃ.
 Νύχτα σελλώνει τάλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει.
 5 φκειάνει ἀσημένια πέταλα, καρφιὰ μαλαματένια,
 βάνει τὰ φτερινιστήρια του, ζώνει και τὸ σπαθί του.
 Κ' ἡ κόρη ὅπου τὸν ἀγαπάει κρατεῖ κερί και φέγγει.
 μὲ τό να χέρι τὸ κερί, μὲ τᾶλλο τὸ ποτήρι,
 κ' ὅσα ποτήρια τὸν κερνάει, τόσαις βολαῖς τοῦ λέγει·
 10 «Πᾶρε μ', ἀφέντη, πᾶρε με, πᾶρε κ' ἐμὲ κοντά σου.
 νὰ μαγειρεύω νὰ δειπνῶς, νὰ στρώνω νὰ κοιμᾶσαι,
 νὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατᾶς, γιοφύρι νὰ διαδαίνῃς,
 νὰ γένω κ' ἀσημόκουπα νὰ πίνῃς τὸ κρασί σου,
 ἐσὺ νὰ πίνῃς τὸ κρασί κ' ἐγὼ νὰ λάμπω μέσα.
 15 —Κεῖ ποῦ πηγαίνω, λυγερή, γυναῖκες δὲ διαδαίνουν,
 ἐκεῖ εἶναι λύκοι ἔς τὰ βουνὰ και κλέφταις ἔς τὰ δερβένια,
 και σένα παίρνουν, κόρη μου, και μένα μὲ σκλαβώνουν.»

172

(Η Μ Α Γ Ι Σ Σ Α)

[Τὸ τραγοῦδι τῆς μάγισσας εἶναι ἀλληγορικόν. Μόνον ἀνεξήγητος δύναμις, ἐξ ὑπερφυσικῆς ἐνεργείας προερχομένη, εἶναι ἱκανὴ νὰ κρατήσῃ τὸν ξενιτευμένον ἐπὶ πολλὸν χρόνον μακρὰν τοῦ τόπου του καὶ νὰ διαρρήξῃ τοὺς ἰσχυροὺς δεσμοὺς τῆς στοργῆς πρὸς τὴν οἰκογένειάν του. Καὶ παρίσταται οὗτος ματαίως ἀγωνιζόμενος νὰ υπερνικήσῃ τὰ παρεμβαλλόμενα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τῆς ἐπανόδου ἐμπόδια καὶ ὑφιστάμενος μετὰ δυσφορίας τὴν ἐπήρειαν τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Αἱ γοητεῖαι, τὰς ὁποίας εὐρίσκει εἰς τὴν ξενιτείαν, τὸν δεσμεύουν εἰς αὐτήν, ἀλλ' ὁμοῦ εἶναι ἀνίσχυροι νὰ ἐμβάλλουν εἰς αὐτὸν τὴν λήθην προσφιλῶν ὑπάρξεων, καὶ ἡ διάνοιά του εἶναι πάντοτε πρὸς ταύτας ἐστραμμένη. Οὕτω καὶ τὸν διηρικὸν Ὀδυσσεῦ, κατεχούσα εἰς τὴν νῆσόν της ἔθελγεν ἡ νύμφη Καλυψὼ «μαλακοῖσι καὶ αἰμυλίοισι λόγοισιν ὅπως Ἰθάκης ἐπιλήσεται,» ἐνῶ ἐκεῖνος ἐπόθει «καὶ καπνὸν ἀποθρῶσκοντα νοῆσαι ἢς γαίης.» Ἄλλ' ὅταν μετὰ μακροχρόνιον ἐγκατάλειψιν ἐπανεῖλθῃ ὁ ξενιτευμένος εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του, τὸ τραγοῦδι διασκεύαζεται ἄλλως. Μία παραγγελία, εἰς τρυφερὸς λόγος τῆς ἐγκαταλελειμμένης καλῆς του, φθάνει εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτοῦ, καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διαλύσῃ τὰ μάγια καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα.]

Μαῦρα μου χελιδόνια ἀπ' τὴν ἔρημο,
 κι' ἄσπρα μου περιστέρια τῆς ἀκρογιαλιάς,
 αὐτοῦ ψηλά ποῦ πάτε κάτ' τὸν τόπο μου,
 5   μηλιά χω 'ς τὴν αὐλή μου καὶ κονέψετε,
 καὶ πῆτε τῆς καλῆς μου, τῆς γυναίκας μου:
 θέλει καλόγρια ἄς γίνῃ, θέλει ἄς παντρευτῇ,
 θέλει τὰ ροῦχα ἄς βάψῃ, μαῦρα νὰ ντυθῇ,
 νὰ μὴ μὲ παντυχαίνῃ, μὴ με καρτερῇ.
 10   Τί ἐμένα μὲ παντρέψαν δῶ 'ς τὴν Ἀρμενιά,
 καὶ πῆρα Ἀρμενοπούλα, μάγισσας παιδί,
 ὅπου μαγεύει τᾶστρον καὶ τὸν οὐρανό,
 μαγεύει τὰ πουλάκια καὶ δὲν ἀπετοῦν,
 μαγεύει τὰ ποτάμια καὶ δὲν τρέχουνε,
 15   τὴ θάλασσα μαγεύει καὶ δὲν κυματεῖ,
 μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὲν ἀρμενοῦν,
 μαγεύει με κ' ἐμένα καὶ δὲν ἔρχομαι.
 ὄντας κινᾶω γιὰ νὰ ρθῶ, χιόνια καὶ βροχαῖς,
 κι' ὄντας γυρίζω πίσω, ἥλιος ξαστεριά.
 20   Σελλῶνω τᾶλογό μου, ξεσελλώνεται,
 ζώνομαι τὸ σπαθί μου καὶ ξεζώνεται
 πιάνω γραφή νὰ γράψω καὶ ξεγράφεται.

★

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

«Τὰ μοιρολόγια τῶν γυναικῶν μας, θαυμασιὰ ἐλεγειαρχίας ἀριστουργήματα, αὐτόφωνα τῆς ἑλληνικῆς εὐαισθησίας προϊόντα, κινεῖσι τὸν θαυμασμόν τῶν ποιητῶν καὶ ἐφείκκονσι τῶν γραμματολόγων τὴν προσοχὴν ὅσον οὐδὲν ἄλλο, ἔστω καὶ τὸ ἐντεχνότερον, τῶν λοιπῶν ἐξηγητισμῶν καὶ τετορνευμένων ἡμῶν στιχογραφήματων.»

(Σπ. Ζαμπέλιος)

173

ΟΤΑΝ ΞΕΨΥΧΗΣΗ

Τώρα οὐρανέ μου, βρόντησε, τώρα, οὐρανέ μου, βρέξε.
βήξε 'ς τούς κάμπους τή, βροχή, και 'ς τὰ βουνά τὸ χιόνι.
'ς τοῦ πικραμένου τὴν ἀλλή, τρία γυαλιὰ φαρμάκι·
τό να γὰ πίνῃ τὴν αὐγή, τ' ἄλλο τὸ μεσημέρι,
τὸ τρίτο τὸ πικρότερο 'ς τὸ δείπνο, ἔταν δειπνάῃ.

174

'Σ τοῦ πικραμένου τὴν ἀλλή, ἦλιος δὲν ἀνατέλει.
μόν' εἶναι πάντα συννεφιά και βασιλεύει ἀντάρα,
φυτρώνει ὁ πικραπήγανος, νὰ τρῶν οἱ πικραμένοι,
νὰ τρῶν οἱ μάνναις τοῖς κορφαῖς, κ' οἱ ἀδερφαῖς τοὺς κλώνους,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν νὰ τὸν ξεθεμελιώνουν.

175

Πρέπει ἡ γῆς νὰ χαίρεται πρέπει νὰ καμαρώνῃ,
πρέπει νὰ τήνε σπέρνουνε κλωνιά μαργαριτάρι,
πρέπει νὰ τὴ σκαλίζουνε μὲ χρυσὰ σκαλιστήρια,
ποῦ τρώγει αἰτούς και σταυραιτούς, και νιαῖς μὲ τὰ στολίδια.
ὁ τρώει τοῦ μαννάδων τὰ παιδιά, τοῦν ἀδερφιῶν τὰ δέρφια,
ποῦ τρώγει και τὰ ἀντρόγυνα τὰ πολυαγαπημένα.

176

Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ, κ' ἐστόλισε τὸ κόσμον,
μὰ μόνο τρία πράματα δὲν ἔμπειψε 'ς τὸν κόσμον·
γιοφύριν εἰς τὴ θάλασσα καὶ γαγερμὸ 'ς τὸν Νάβη,
καὶ σκάλαν εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ παχίνοῦ νὰ γαγέρονου.

Στ. 3. γαγερμὸς ἐπάνοδος, γαγέρονω ἐπανέρχομαι.

177

Μέσα ἢ καρδιά μου μὲ πονεῖ, μὰ δὲν ἠξεύρω τί ἔχει,
κάνε πουλὶ τήνε τσιμπᾶ, κάνε θηριὸ τήν τρώγει,
κάνε μαχαίρι δίκωπο εἶναι καὶ τήνε κόβει.

178

Τίνος νὰ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου, τὸ ντέρτι τῆς καρδιάς μου;
Νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ψηλά βουνά; ψηλά εἰστε, δὲν τ' ἀκούτε,
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ψηλά δεντρά; φυσάει βοριάς, τὸ παίρνει,
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ χαμόκλαρα; φυσάει νοτιά, τὸ παίρνει.
5 Ἐγείραν τὰ δεντρόφυλλα κ' ἀκούμπησαν 'ς τὸ χιόνι,
σὲ μελετάει τάχειλι μου, μέσα ἢ καρδιά μου λειώνει.

179

Τὰ ροδχα μου καὶ τὰ καλὰ ὅποιος τὰ βρῆ, ἄς τὰ πάρη,
μὰ τῆς καρδιάς μου τὸν καιμὸ κανέννας νὰ μὴν πάρη.

180

Τὰ μοιρολόγια τὰ σωσα, τὰ δάκρυα μου στερέψαν,
θὰ πάρω δάκρυα δανεικὰ καὶ μοιρολόγια ξένα,
τὰ μοιρολόγια ἀπ' τάρφανά, τὰ δάκρυα ἀπὸ τοῖς χήραις.

181

Ἐγὼ γιὰ τὸ χατίρι σου τρεῖς βάρδαις εἶχα βάλῃ,
Εἶχα τὸν ἥλιο 'ς τὰ βουνά, καὶ τὸν αἶτ' 'ς τοὺς κάμπους,
καὶ τὸ βοριά τὸ θροσερὸ τὸν εἶχα 'ς τὰ καράγια.
Μὰ ὁ ἥλιος ἐθαπίλεψε, κ' ὁ αἶτ' ἀποκοιμήθη,
5 καὶ τὸ βοριά τὸ θροσερὸ τὸν πήραν τὰ καράγια.
Κ' ἔτσι: τοῦ δόθηκε καιρὸς τοῦ Χάρου καὶ σὲ πῆρα.

182

Τήρα μὴ μοιάσης τοῦ λαγοῦ, ὅπου γεννάει κ' ἀρνεῖται.
Μοιάσε τῆς πετροπέδικας, τῆς ἀγδονολαλούσας,
ποῦ κάνει δεκαχτὼ πουλιά, κανένα δὲν ἀρνεῖται·
κ' ἂν πέσῃ αἰτὸς καὶ πάρῃ ἓνα, ἐν' ἀπὸ τὰ πουλιά τῆς,
5 κάνει καιροὺς νὰ πιῇ νερό, καιροὺς νὰ κελαιδέσῃ,
κ' ὀπδερῇ ξάστερο νερό, θalώνει καὶ τὸ πίνει,
κ' ὀπδερῇ μύρη καψαλιά, θὰ κάτση νὰ βοσκήσῃ,
κ' ὀπδερῇ μαῦρο κούτσουρα, θὰ κάτση νὰ λαλήσῃ.

Στ. 7. καψαλιά χῶρος τυροποληθέντος δάσους.

183

ΟΤΑΝ ΣΗΚΩΝΟΥΝ ΤΟΝ ΝΕΚΡΟΝ

Αὐτοῦ ποῦ βούλεσαι νὰ πᾶς, κ' ὅπου ξεπερατεῖσαι,
ἂν εὐρης νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιαῖς κουθέντιασέ τους,
κ' ἂν εὐρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιαῖς νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.
Μὴν πῆς πῶς ἔρχεται Λαμπρή, πῶς ἔρχονται γιορτάδες.
Πὲς τοῦ Χριστοῦ πῶς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρή, θὰ βρέχῃ,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἔξη Θωμὰ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πῶς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ ταῖς γλυκειαῖς μαννάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀδρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

Στ. 1. ξεπερατεῖσαι διαπεραιούσαι.

184

- «Παράγγειλέ μου, μάτια μου, τὸ πότε θέλεις νά ρθῆς,
νά στρώσω βόδα ἔς τὰ βουνά, τριαντάφυλλα ἔς τοὺς κάμπους.
—Κι' ἂ στρώσης βόδα, μάζω τα, τριαντάφυλα, μύρισέ τα.
κ' ἐγὼ πίσω δὲν ἔρχομαι καὶ πίσω δὲν γυρίζω.
5 Πῆγα ἔς τῆς Ἄρνης τὰ βουνά, ἔς τῆς Ἄρνης τὰ λαγκάδια.
π' ἀρνεῖται ἡ μάνα τὸ παιδί, καὶ τὸ παιδί τῆ μάνα,
π' ἀρνεῖονται καὶ τάντρόγενα καὶ πλιά δὲν ἀνταμώνουν.»

185

- «Εὐτοῦ ποῦ κίνησες νά πᾶς ἔς τὸ μακρινὸ ταξίδι,
θέλω νά εἰπῆς ἔς τῆ μάνα σου πότε θὰ ρθῆς ἔς τὸ σπίτι.
νά χω κ' ἐγὼ μιὰ παντοχή, νά χω καὶ τὴν ἐλπίδα,
λελούδια νά χω ἔς τὴν αὐλή, τριαντάφυλλα στρωμένα,
5 νά σοῦ χω γιόμα μυστικό, καὶ δεῖπνο νά δεῖπνήσης,
νά χω νερὸ γιὰ νά λουστής, βροῦχα καλὰ ν' ἀλλάξῃς,
νά στρώσω καὶ τὴν κλίνη σου, νά πέσης νά πλαγιαῖσῃς.
—Λελούδια σὺ νά τὰ χαρῆς, τριαντάφυλλα νά τὰ χῆς,
κι' ἂν ἔχῃς γιόμα, γέψου το καὶ δεῖπνο δεῖπνησέ το,
10 κι' ἂν ἔχῃς καὶ νερὸ ζεστό, λούσου το μοναχὴ σου,
κι' ἂν ἔχῃς βροῦχα φόρεσ' τα, κοιμήσου ἔς τὸ κρεβάτι.
Τὸ δρόμον ὅπου πέρασα δὲν τὸν ξαναδιαβαίνω,
θὰ πάω ἔς τῆς Ἄρνης τὰ βουνά, ἔς τῆς Ἀρνεσιᾶς τὴ βρύση,
κ' ἔχω τῆ γῆς γιὰ στρώματα, σεντόνια ἔχω τὸ χῶμα,
καὶ γεύομαι τὸν κουρνιαχτό, δεῖπνάω ἀπὸ τὸ χῶμα,
καὶ πίνω τ' ὠριοστάλαχτο τῆς πλάκας τὸ φαρμάκι.
—Σὺν ἀποφάσεις νά πᾶς, νά μὴν ξαναγυρίσης,
ἄνοιξε τὰ ματάκια σου νά μ' ἀποχαιρετήσης,
νά μᾶς ἀφήσης τὸ χε γειὰ καὶ τὸ μεγάλον πόνον.»

186

- Ἄϊτὸς ξεβγαίνει ἀπὸ τῆ γῆ, καίμένα εἰν τὰ στερά του,
κι' ἄλλος ἄϊτὸς τὸν βόταμα, κι' ἄλλος ἄϊτὸς τὸ λῆμα.
Γιὰ πᾶς μαρ, πᾶς μαρ, σταυραῖτι, τί νόσον εἰ δικαί μαρ;
—Εἶδες ἐμὲ τὸ σταυραῖτὸ πῶς εἶναι τὰ στερά μου;
5 Ἔτσι εἰν τῆς μάνας τὰ παιδιά, τὸν ἀδερφίδον τὰδέρφια,
ἔτσι εἰν τὸν κακαρίζικον τὰ πρῶτα του ἀπάρια,
τὰ πρῶτα του καὶ τὰ καλὰ, τὰ πολυαγαπημένα.

Γιὰ κάσστα, σιγήσατε, νά ἴδοῦμε ποῖς μᾶς λείπει.
Μᾶς λείπει ὁ κάλλις τοῦ σπιτιοῦ κι' ὁ πρωτονοικοκύρης,
10 ποῦ ἦταν ἔς τὸ σπίτι φλάμπουρο, ἔς τὴν ἐκκλησιὰ φανάρι;
τὸ φλάμπουρο τσακίστηκε, καὶ τὸ φανάρι ἐσβύστη,
Κρίμα ἔς ἐκεῖνον ποῦ ἔπεσε, κι' ἄλλὰ ἔς ἐκεῖνον πῶσταθι.

187

- Εἶχα μηλιά ἔς τὴν πόρτα μου καὶ δέντρο ἔς τὴν αὐλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ἐλόχρυσον κ' ἴμιον ἀκουμπισμένο,
εἶχα κι' ἀσημοκάντηλο ἔς τὸ σπίτι κρεμασμένο.
5 Τώρα ἡ μηλιά μαράθθηκε, τὸ δέντρο ξερριζώθη,
καὶ ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, καὶ κείνη μαύρη, ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε κ' ἐτσακίστη,
τὰσημοκάντηλο ἐσβήσε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

188

- Ποῖς ἦταν κείνος πῶδανε φωτιά ἔς τὸ περιβόλι,
κ' ἐκάη ἡ φράχτη τὰμπελιοῦ, κ' ἐκάη τὸ περιβόλι,
κ' ἐκάησαν τὰ δυὸ δέντρα, ποῦ ἦσαν ἀδερφωμένα;
Καὶ τὸ να κάη κ' ἔπεσε, καὶ ἄλλο κάη κ' ἐστάθη,
5 Κεῖνο ποῦ κάη κ' ἔπεσε, ἐβγήκε ἀπὸ τοῖς ἐννοιαῖς,
κεῖνο ποῦ κάη κ' ἔμεινε, πολλὰ χεὶ νά περάσῃ,
Θὰ τὸ φυσήξῃ κι' ὁ βοριάς, καὶ θὰ τὸ βρέξῃ ὁ νότος,
θὰ βήξῃ ξεροπάγουνο νά κάψῃ τὴν καρδιά του.

Στ. 3. Δυὸ δέντρα τὸ ἀνδρόγυνον, τὸ ποῖον εἶναι ὁ νεκρὸς οὐζυγος. Τὸ περιβόλι ὁ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρός καταστραφεὶς οἶκος.

189

Θιαμαίνομαι, ξενίζομαι και μοναχός θιαμάζω,
πώς δὲ βραγίζουν τὰ βουνά, δὲ πέφτει τᾶστροι κάτω
ἀπὸ τὸν πόνο τς ἀδερφῆς κι' ἀπ' τὸν καιμὸ τῆς μάννας
κι' ἀπὸ τὸ βαριοστεναμὸ τοῦ μαύρωνε χηράδω.

190

ΕΙΣ ΧΗΡΑΝ

Κυρά, ποῦ κάθεσαι ψηλά, κατέδα παρακάτω,
καὶ κάτσε μὲ τοῖς ἄμοιραις, καὶ κάτσε μὲ τοῖς χήραις
καὶ τίναχ' τὸ κεφάλι σου, νὰ γκρεμιστῇ ἢ κορῶνα,
τίναξε καὶ τὸ δάχτυλο, νὰ πέση ἢ ἀρραβῶνα,
5 καὶ βγάλ' τὰ κατακόκκινα, καὶ φόρεσε τὰ μαῦρα.
Τὰ κόκκινά εἶναι τῆς χαρᾶς, τὰ μαῦρα εἶναι τῆς λύτης.

Ἡ χήρα μέσα κάθεσαι κι' ὄξω τὴν κουβεντιάζου·
ἂν περπατήση ταπεινά, τῆς λὲν πῶς καμαρώνει,
κι' ἂν περπατήση ὀγλήγορα, τῆς λὲν πῶς ἐζουρλάθη,
10 κι' ἂν κουβεντιάση μ' ἄλλονε, τῆς λὲν, ἄντρα γυρεύει,
κι' ἂν νέθη καὶ τὴ ρόκα της, τῆς λὲν πῶς προῖκα φτειάνει,
κι' ἂν ἀρρωστήση καὶ καμιά, τῆς λὲν παιδί θὰ κάμη.

Στ. 12. καμιά (φορά), κάποτε.

191

Χήρα σπερώνει ἔς τὸ βουνό, κανεὶς δὲν τὴ μαζώνει
φιλή φωνίτσα νέβαλε ὄση κι' ἂν ἐδυνάστη.
«Ποῦ εἶσαι, καλέ μου σύντροφε, καλέ μου νοικοκύρη;
ἂν εἶσαι ἐμπρὸς καρτέρα με, καὶ πίσω μίλησέ με,
5 κι' ἂν εἶσαι ἔς ἄκρη ποταμοῦ, στάσου νὰ μὲ περάσης,
γιατί εἶμαι ἢ δόλια ἀδύνατη καὶ δὲν μπορ' νὰ περάσω.»

Στ. 1. σπερώνει (ἐσπέρα) = καταλαμβάνεται ἐπὶ τῆς νυκτός.

192

ΕΙΣ ΑΓΟΥΡΟΝ

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ διάλεξες, Χάρε μου, νὰ τὸν πάρης,
ἔς τὰ ἔβγα τοῦ καλοκαιριοῦ, ἔς τὰ ἔμπα τοῦ χειμῶνα.
νὰ πάρης τάνθη ὄχ τὰ βουνά, λελούδια ἀπὸ τοὺς κάμπους,
νὰ πάρης τὸν ἀμάραντο, νὰ τὸν μαράν' ἢ πλάκα.

193

Δὲν εἶναι κρῖμα κι' ἄδικο, παραλογία μεγάλη,
νὰ στέκουν τὰ παλιόδεντρα καὶ τὰ σαρακιασμένα,
νὰ πέφτουνε τὰ νιόδεντρα μὲ τάνθη φορτωμένα;

194

Ἦλιε μου, πῶς ἐδιάστηκες νὰ πᾶς νὰ βασιλέψης,
ν' ἀφήσης τὸ σπιτάκι σου κι' ἄλλοῦ νὰ πᾶς νὰ φέξης;

195

Δὲ σ' ὄμοιαζε, λεβέντη μου ἔς τὴ μαύρη γῆς γιὰ νὰ μπῆς,
μόν' σ' ὄμοιαζε νὰ κάθεσαι ἔς ἓνα μορφο τραπέζι,
νὰ τραγουδῆς νὰ χαίρεσαι, νὰ σὲ κερνοῦν νὰ πίνης.
Ἄγουρ', ἄγουρε δροσερὲ κρουσταλλοβραχιονᾶτε,
5 χρυσά ἦταν τὰ καλίγια σου κι' ἀργυρά τὰ σφυριά σου,
καὶ τὸ σφυρὶ ποῦ σφύριζε μὲ τὸ μαργαριτάρι.
Νύχτα σελλώνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλιγώνει,
νύχτα περνάει τὸ Ρουφιᾶ, τὸ φοβερὸ ποτάμι.
Πάει νὰ πάρη τὸ φιλι προῦ βρέξη, προῦ χιονίσση.

Στ. 5. καλίγια ὑποδήματα σφυριά (σφυρὰ) περισφύρια. Στ. 8. Ρουφιᾶς
δ' Αἰφειός. Στ. 9. προῦ προτοῦ.

196

Δὲ σὸπρεπε, δὲ σὸμοιαζε ἔς τὴ γῆ κρεβατοστρώσι,
μόν' σὸπρεπε, μόν' σὸμοιαζε ἔς τοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιαῖς, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλαις,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθ' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα ἔς τὴν ποδιά σου,
ἢ τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω ἔς τὸ λαιμό σου.

Στ. 1. *κρεβατοστρώσι* = σιρωμένη, κλίνη. Στ. 3. *νεραντζοπούλαις* = μικραῖς τρυφεραῖς νεραντζιαῖς. Στ. 4. *κρεμεζογαρούφαλα* γαρίφαλα χρώματος βαθέος ἐρυθροῦ, κρεμεζου (ital. *chermisi* γαλ. *cramoisi*).

197

Τὸ νιὸ ποῦ συνεθαίνουμε τί ἔχουμε νὰ τοῦ ποῦμε;
ποῦ το ψηλὸς σὰν ἄγγελος, λιγνὸς σὰν κυπαρίσι,
ποῦ χε τὸ Μάη ἔς τοῖς πλάταις του, τὴν ἀνοιξή ἔς τὰ στήθη,
τᾶστρα καὶ τὸν ἀγγερινὸ ἔς τὰ μάτια καὶ ἔς τὰ φρύδια;
ἢ ποῦ τον ἔς τοὺς κάμπους τὸ βιολί, ἔς τὴν ἐκκλησιὰ καντῆλι,
ἦτανε καὶ ἔς τὸ σπίτι του καράβι ἀρματωμένο.
Καὶ τὸ βιολί τσακίστηκε, καὶ τὸ καντῆλι ἐσθῆστη,
καὶ τὸ καράβι τῶμορφο κι' ἐκεῖνο ἀπικουπίστη.

Στ. 8. *Ἀπικουπίστη ἀνεύρατη* (ἀπίκουπα ἐπιρ. ἐπὶ ἀνεστραμμένον πινακίου, ἀγγείου)

198

ΤΗΣ ΜΑΝΝΑΣ ΕΙΣ ΠΑΙΔΙ

Ἄ δὲ φουσκώση ἡ θάλασσα, ὁ βράχος δὲν ἀφρίζει,
κι' ἂν δὲ σὲ κλάψη ἡ μάγνα σου, ὁ κόσμος δὲ δακρύζει.

199

Ἐσὺ παιδί μου ἐκίνησες νὰ πᾶς ἔς τὸν Κάτου κόσμο,
κι' ἀφήνεις τὴ μαννούλα σου πικρή, χαροκαμένη,
Παιδάκι μου, τὸν πόνο ποῦ νὰ τὸν ἀπιθώσω;
ποῦ κι' ἂν τὸν ῥήξω τρίστρατα, τὸν παίρνουν οἱ διαβάταις,
ἢ κι' ἂν τὸν ἀφήσω ἔς τὰ κλαριά, τὸν παίρνουν τὰ πουλάκια.
Ποῦ νὰ βαλθοῦν τὰ δάκρυα μου γιὰ τὸν ξεχωρισμό σου;
Ἄν πέσουνε ἔς τὴ μαύρη γῆς, χορτάρι δὲ φυτρώνει,
ἂν πέσουνε ἔς τὸν ποταμό, ὁ ποταμὸς θὰ στύψη,
ἂν πέσουνε ἔς τὴ θάλασσα, πνίγονται τὰ καράβια,
κι' ἂν τὰ σφαλίσω ἔς τὴν καρδιά, γλήγγορα σ' ἀνταμώνω.

200

Ἄποιά χασε τὸν ἄντρα της, ἔχασε τὴν τιμὴ της,
κι' ὅποιά χασε τὴ μάγνα της, ἔχασε τὴν καυθέντα,
κι' ὅποιά χασε τὸν ἀδερφό, ἔχασε τὰ φτερά της,
κι' ὅποιά χασε τὴν ἀδερφή, ἔχασε τὸ σιράνι,
ἢ κι' ὅποιά χασε μικρὰ παιδιὰ, ἔχασε τὴν καρδιά της.

201

ΕΙΣ ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ

Πάννε καὶ σοῦ, παιδάκι μου, μὲ τᾶλλα τὰ παιδάκια,
ἔς τοῦ παραδείσου τὸ πλατὸ μαεύγουλ λουλουδάκια.

Στ. 1. *Πάννε καὶ σοῦ πῆγαινε καὶ σὺ*. Στ. 2. *μαεύγουλ μαζεύουν*.

202

Ἐμέναν τὸ παιδάτσιμ μου μέλιν ἐτάιζε μας,
τῆς πικροδάφνης τὸ ζουμίν ὕστερα ποτισέ μας

203

Ποῦ πᾶς, περιστερᾶκι μου, νὰ φτειᾶσῃς τὴ φωλιά σου;
 ἂν τήνε φτειᾶσῃς ἔς τὸ βουνό, σοῦ τὴ χαλάει τὸ χιόνι,
 ἂν τήνε φτειᾶσῃς ἔς τὸ γιᾶλό, σοῦ τὴ χαλάει τὸ κύμα,
 κι' ἂ τήνε φτειᾶσῃς καταγῆς, σοῦ τὴ χαλοῦν τὰ φίδια.

- 5 Ποῦ διάης, περιστερᾶκι μου, νὰ φτειᾶσῃς τὴ φωλιά σου,
 κ' ἐμάρανες τὰ χεῖλη μου κ' ἔκαψες τὴν καρδιά μου;

Στ. 5. ἐδιάης (διέβης) = μετέβης, ὑπῆγες.

204

[Τὸ μοιρολόγιον τοῦτο εἰς μικρὸν παιδίον τραγουδεῖται ἐν-
 αγοῦ μέ τινος παραλλαγᾶς καὶ εἰς γάμους, ἀναφερόμενον εἰς τὸν
 χωρισμὸν τῆς νέμφης ἀπὸ τῶν γονέων της.]

Πουλᾶκι νεῖχα ἔς τὸ κλουβὶ καὶ τό εἶχα ἡμερωμένο,
 τὸ τάιζα τὴ ζάχαρη, τὸ πότιζα τὸ μόσκο,
 κι' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν περσό, κι' ἀπὸ τὴ μυρουδιά του
 μοῦ σκανταλίστη τὸ κλουβὶ καὶ μοῦ φυγε τᾶηδόνι.

- 5 Πῆρα τὰ ὄρη σκούζοντα καὶ τὰ βουνὰ φωτῶντα
 «Βουνά μου καὶ λαγκάδια μου καὶ κάμποι μὲ τὰ βόδα,
 μὴν εἶδατε τᾶηδόνι μου κ' ἐπέρασε πετῶντας;
 — Ἐχτὲς προχτὲς ἐπέρασε καὶ πάει ἔς τὸν Κάτου Κόσμο.

Τὴ νύχτα κλαίει γιὰ βυζὶ καὶ τὴν ἀδγὴ γιὰ μάννα
 10 καὶ μέσ' ἔς τὰ ξημερώματα ποῖς νὰ τὸ ξετυλίξῃ.»

Στ. 4. ἐσκανταλίστη = ἔπαθε βλάβην. Στ. 10. νὰ τὸ ξετυλίξῃ (ἀπὸ τὰ
 σπάργανα).

205

Μέσ' ἔς τὰ μπα τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ ἔς τὰ βγα τοῦ χειμῶνα,
 τήρα καιρὸ τοῦ διάλεξε νὰ πάρῃ, νὰ μισσέψῃ!
 Παιδί μου, δὲν ἀπόμενες, δὲν ἄφηνες ἀγάλια,
 ὅσο ν' ἀνθίσουν τὰ βουνά, νὰ πρασινίσου οἱ κάμποι,
 5 ν' ἀνοίξουν τὰ γαρούφαλα, νὰ γίνουν τὰ λουλούδια.
 νὰ φορτωθῆς νὰ στολιστῆς, νὰ πᾶς ἔς τὸν Κάτου Κόσμο.
 νὰ βάλου οἱ νοὶ ἔς τὰ φέσια τους κ' οἱ νιαῖς ἔς τοῖς τραχηλιαῖς τους,
 καὶ τὰ μικρὰ ἔς τὰ χέρια τους, νὰ λησμονοῦν τὴ μάννα.

206

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΜΑΝΝΑΣ ΕΙΣ ΚΟΡΗΝ

Κόρη μου, σὲ κλειδώσανε κάτω ἔς τὴν Ἀλησμόνη,
 ποῦ ἔς τὸ μπα δίγουν τὰ κλειδιά, ἔς τὸ ἔβγα δὲν τὰ δίγουν,
 καὶ ἔς τὸ μπαινοξανάβγαρμα σφιχτὰ σὲ μανταλώνουν
 ποῦ κόρη μάννας δὲ μιλεῖ, μηδὲ ἔς τὴν κόρη ἢ μάννα,
 5 μηδὲ τὰ τέκνα ἔς τοὺς γονιούς, μηδὲ οἱ γονιοὶ ἔς τὰ τέκνα,
 κι' ὁ βασιλεὺς ἀκόμη κεῖ μὲ ὄλους μας εἶν' ἴσα.
 Ἐκεῖ ν' τὰ σπίτια σκοτεινά, οἱ τοῖχοι βραχνιασμένοι,
 ἐκεῖ μεγάλοι καὶ μικροὶ εἶν' ἀνακατεμένοι.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

*«Ο Χάρος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἐπι-
φάνεται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ θανάτου
καὶ τοῦ ἄδου καθόλου, ἀποσπῶν ἰδίαις
χερσὶ τὴν ψυχὴν τῶν κατωκρωθέντων
εἰς αὐτὸν ἀνθρώπων καὶ φέρων ταύτην
εἰς τὸ ἐπὶ τὴν γῆν βασίλειον αὐτοῦ. Ἐνταῦθα
αὐτὸς ὁ Θάνατος, ἡ προσωποποιία τοῦ
ἀμεταβλήτου φυσικοῦ νόμου, εἰς ὃν ὑπό-
κεινται πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντες.»*

(Bernhard Schmidt)

207

Κάτου ᾽ς τὰ Τάρταρα τῆς γῆς, τὰ κρυσπαγωμένα,
μοιρολογοῦν οἱ λυγεραῖς καὶ κλαῖν τὰ παλληκάρια.
«Τάχα νὰ στέκη ὁ οὐρανός, νὰ στέκη ὁ Ἀπάνου κόσμος,
νὰ στέκουν τὰ χοροστασιά, σὰν ποῦ ἦτανε καὶ πάντα,
ὅ νὰ λειτουργεῖωνται οἱ ἐκκλησιαίς, νὰ ψέλνουν οἱ παπαῖδες;»

Στ. 4. χοροστασιά χοροστάσια, ἀπλώματα ἔπου χορεύουν.

208

Τώρα ᾽ς τὸν ἀποχωρισμὸ τρεῖς ποταμοὺς διαβαίνω,
ὁ ἕνας χωρίζει ἀντρόγενα, κι' ὁ ἄλλος χωρίζει ἀδέρφια,
κι' ὁ τρίτος φαρμακερὸς τῇ μάνν' ἀπ' τὰ παιδιὰ τῆς.

209

Γιὰ πές μου, τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ Κάτου Κόσμου;
Εὐτοῦ βιολιά δὲν παίζουνε, παιγνίδια δὲ βαροῦνε,
εὐτοῦ συδὺ δὲν κάθονται, συντρεῖς δὲν κουβεντιάξουν,
εἶναι κ' οἱ νοὶ ξαρμάτωτοι, κ' οἱ νιαῖς ξεστολισμέναις,
ὅ καὶ τῶν μαννάδων τὰ παιδιὰ σὰ μῆλα βραδισμένα.

Στ. 3. συδὺ-συντρεῖς δύο ὁμοῦ, τρεῖς ὁμοῦ. Στ. 5. βραδισμένα=ἀποσπασθέντα τοῦ δένδρου διὰ βραδισμῶν καὶ ἐστρωμένα κατὰ γῆς.

210

[Ὁ Ἀντρείβλαχος, ἢ ὡς αἱ ἄλλαι παραλλαγαὶ τὸν λέγουσι, ὁ Τάταθης, εἶναι ὁ Χάρος, διότι τὸ τραγοῦδι εἶναι ἀλληγορικόν, ἀναφερόμενον εἰς καλλιτέκνον μητέρα, τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος ἐστέρησεν ὅλα τὰ τέκνα της.]

- Ἄσπρε σταυραϊτέ, πανώρια γαρκίνα,
 τί εἶδες τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποῦ τρέχεις:
 —Θάλασσαις πικραῖς, καράδια βουρκωμένα,
 κάτου ἔς τὸ Μοριᾶ, κάτου ἔς τὸ περιγιάλι,
 5 σέρνει ὁ Ἀντρείβλαχος ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους
 σὲ μὴν ἄλυσο, σὲ μὴ μακρεῖα ἄλυσιδα.
 Πάει κ' ἦ μάννα τους, κοντὰ περικαλιῶντα.
 «Φέντη Ἀντρείβλαχε, ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 10 χάρισε κ' ἐμὲ κανέν' ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 ἦ τὸν Κωσταντή, ποῦ εἶν' ἀρρεθωνιασμένος.»
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο.
 «Τάχ' το, ἦ μάννα μου, πῶς ἦσουνα μηλίτσα,
 15 ἀνθισες μικρὴ, καὶ κάρπισες μεγάλη,
 φύσγζε βοριάς, σ' τὰ τίνιαζε τὰ μῆλα.»

Στ. 5. Ἀντρείβλαχος ὁ ἀνδρεῖος Βλιάχος, ἦτοι ὁ ἀνδρεῖος καὶ ἄμα σκαῖός καὶ τραχὺς. Στ. 13. Τάχ' το —τάξε το (τὸ ὄμμα τάξω, τάσσω), ὑπόθεσε. ἦ μάννα μου κλητική.

211

Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοί εἶν' οἱ κάμποι,
 ποῦ Χάρο δὲν ἀκαρτεροῦν, φονιά δὲν περιμένουν,
 μόν' περιμένουν ἀνοιξή, τῶμορφο καλοκαίρι,
 νὰ πρασινίσουν τὰ βουνά, νὰ λουλουδοῦν οἱ κάμποι.

212

[Μοιρολόγι εἰς νέον ἀποθανόντα τὴν ἀνοῖξει. Τοῦτο λαρεῖται ὅτι ἐτραγοῦδησε καὶ ὁ Διάκος ἀπαγορευτὸς εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης του.]

Γιὰ ἰδὲς καιρὸν ποῦ διάλεξε ὁ Χάρις νὰ σὲ πάρῃ,
 τῶρα π' ἀνθίζουσι τὰ κλαριά καὶ ριζαῖ ἦ γρὴς χροστᾶρι.

213

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟ

- Ὁ Χάρος ἕκατσε ψηλά καὶ τραγοῦδεῖ πανώρια.
 λέει τραγοῦδια τῶ, χαρᾶς καὶ περισσοκαυκάτα.
 «Γιὰ ἰδὲ σπῆθιαν τὰ ρήμαξα κ' ἀύλαις ἀράχνιασά τσαι.
 καὶ ἀδέρφια ποῦ ξεχώρισα, ποῦ σαν ἀγαπημένα,
 5 κ' οἱ στραταῖς καμρώναν τα κ' ὁ κόσμος ἐτραμέν τα,
 χώρισα μάννας ποῦ παιδιά, παιδιά ποῦ τσαι μαννάδες,
 ἐχώρισα κ' ἀντρόνα ποῦ σαν ἀγαπημένα.»

214

(ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)

[Τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν φαντάζεται ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὡς πάλην τοῦ θνήσκοντος πρὸς τὸν Χάρον, ἐξ οὗ καὶ αἱ φράσεις παλεῦει μὲ τὸ Χάρο, χαροπαλεῦει, εἶναι ἔς τὸ χαροπάλεμα ἐπὶ τοῦ ψυχοραγοῦντος. Παραπλήσια φράσεις φέρονται καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἀλλ' ἐνθ' ἐν ταύταις ἔχουν ἀπλῶς τροπικὴν σημασίαν, ἐν τῇ ἑλληνικῇ διατηρεῖται ὡς δὴποτε καὶ ἡ μυθολογικὴ παράστασις, συνυπονοουμένης ἀληθοῦς σωματικῆς πάλης. Ἡ ἐκβασίς τοῦ τοιοῦτου ἀγῶνος δὲν εἶναι ἀμφίβολος. Ἐν τῇ πάλῃ πρὸς τὸν δαίμονα τοῦ θανάτου ὑποκύπτει μοιραῖως καὶ ὁ ἀνδρείοτατος τῶν θνητῶν. Οὕτω καταπαλαισθεῖς ὑπὸ τοῦ Χάρου ἀπέθανε καὶ ὁ Διγενής, τὸ δὲ περὶ τούτου ἄσμα εἶναι τὸ πρότυπον πρὸς τὸ ὁποῖον προσηρομόθησαν τὰ λοιπὰ περὶ τῆς πάλης ἄλλων ἀνθρώπων πρὸς τὸν Χάρον.]

Λεβέντης ἐρροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια
 μὲ τὸ μαντῆλι ἔς τὸ λακμό, τὸ βαροκεντημένο.

- Είχε τὸ φέσι του στραβά καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
κ' ἔστριψε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε.
- 5 Κι' ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλῆ, ῥαχοῦλα,
καρτέρι πάει καὶ τὴ βαλε 'ς ἓνα στενὸ σοκάκι.
«Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα.—Καλὸ 'ς τὸ λεβέντη,
Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;
—Ἀπὸ τῆ μάντρα μου ἔρχομαι, 'ς τὸ σπίτι μου πηγαίνω.
- 10 Πάου νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεός, νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
—Χωρὶς ἀνάγκη κι' ἀρρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω.
Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἀλώνι,
κι' ἂ μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,
15 κι' ἂ σὲ νικήσω πάλι ἐγὼ πῆγαινε 'ς τὸ καλὸ σου.»
- Πισοτήκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὡς τὸ βράδυ,
κ' ἐκεῖ 'ς τὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ ποῦ τρέμ' νὰ βασιλέψῃ,
ἀκοῦν τὸ νιὸ ποῦ βόγγυζε καὶ βαριαναστενάζει.
«Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω,
20 τί ἔχω τὰ πρόβατα ἄκουρα καὶ τὸ τυρὶ 'ς τὸ ζύγι,
τί ἔχω γυναῖκα παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
τί ἔχω παιδὶ κ' εἶναι μικρὸ κι' ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.
—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιάται,
καὶ τὰ ροῦχα πορεύεται κ' ἡ χήρα κυβερνεῖται.»

215

(ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΙΟΥ)

- Τρῶτε καὶ πίνετ' ἄρχοντες κ' ἐγὼ νὰ σὰς δηγοῦμαι,
κ' ἐγὼ νὰ σάσε δηγηθῶ γιὰ ἓναν ἀντρωμένο,
γιὰ ἓνα νιόν, τὸν εἶδα γὼ 'ς τσοῖ κάμπους κ' ἐκυνήγα,
κυνήγα κ' ἐλαγώνευγεν ὁ νιὸς κι' ἀγριμολόγα.
- 5 Ὡς τὸ γλάκιο πιάνει ὁ νιὸς λαγόν, 'ς τὸ πῆδο πιάνει ἀγρίμι,
τὴν πέρδικα τὴν πλουμιστὴ ὀπίσω τὴν ἀφήνει.
Μὰ ὁ Χάροντας ἐπέρασε κ' ἤτονε μανισμένος
«Ἐβγαλε, νιέ, τὰ ροῦχα σου καὶ θέσε τάρματά σου,
δέσε τὰ χέρια σου σταυρό, νὰ πάρω τὴ ψυχὴ σου.

- 10 —Δὲ βγάνω γὼ τὰ ροῦχα μου. δὲ θέτω τάρματά μου.
μηδὲ τὰ χέρια μου σταυρό. νὰ πάρης τὴ ψυχὴ μου.
Μ' ἀντρας ἐσύ, ἀντρας κ' ἐγὼ, κ' οἱ δυὶ καὶ ἀντρωμένοι.
κι' ἄντε νὰ πὰ ἀπαλαίψωμε 'ς τὸ σιδερόν ἀλώνι.
νὰ μὴ βράσουν βουνά καὶ νὰ χαλάσῃ ἡ γῆρα.
- 15 Καὶ πάνε κι' ἀπαλεύγαμε 'ς τὸ σιδερόν ἀλώνι.
Κ' ἐννιά φοραὶς τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.
Μ' ἀπάνω εἰς τὴς ἐννιά φοραὶς τοῦ Χάρο βαρανάη.
Πιάνει τὸ νιὸ ποῦ τὰ μαλλιά, χάμαϊς τὸν γονατίζει
«Ἄφισ με, Χάρο, τὰ μαλλιά, καὶ πιάσ' μ' ἀπὸ τὴ μέση,
20 καὶ τοτεσὰς σοῦ δείχνω γὼ πὼς εἶν' τὰ παλληκάρια.
—Ἀποκειδῶ τὰ πιάνω γὼ οὐλα τὰ παλληκάρια.
πιάνω κοπέλλαις ἄμορφαϊς, κι' ἄντρες πολεμιστάδες,
καὶ πιάνω καὶ μωρὰ παιδιὰ μαζί μὲ τσοῖ μαννάδες.»

Στ. 4. ἐλαγώνευγεν=ἐκυνήγει λαγόνος ἀγριμολόγαν ἐκυνήγει ἀγρίμια ἀγρίους ἀγρίαι.
Στ. 5. γλάκιο=δρόμος, τοξέμιον. Στ. 8. θέσε ἀπόθεσε, βάλει κάτω.

216

ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΘΙΩΤΗ

- Ὅμορφο νιὸν ἐξύγωνεν ὁ Χάρος 'ς τὴ μαδάρα,
μὰ τον ὁ νιὸς ὀγλήγγρος κι' ὁ Χάρος κουρασμένος,
καὶ παίρν' ὁ νιὸς τὸ βίζωμα κι' ὁ Χάρος τὴν πλαγιάδα.
Πάνω σὲ πλάκαν ἔκατσαν ὁ Χάρος διπλοπόδης,
5 κ' ἐσφύριζε κ' ἐφώνιαζεν ὁ Χάρος τοῦ στραθιώτη
«Στραθιώτ' ἀνίμενε κ' ἐμέ, ποῦ θὰ σοῦ παραγγείνω.
—Χάροντα, κ' εἶντα μοῦ βαστάς κ' ἐγὼ νὰ σ' ἀνιμένω;
—Βαστῶ σου ντάργα καὶ σπαθὶ καὶ κόκκινο λουρίσκο,
βαστῶ καὶ τσῆ γυναίκα σου ἐλόμαυρα νὰ βάλῃ.»

Στ. 1. ἐξύγωνεν=κατεδίωκεν, ἠκολούθει κατὰ πόδας. μαδάρα ἀνωφερὴς, ὄρεινός τόπος. Στ. 3. ὀγλήγγρος ἢ ἀνωφερεια. πλαγιάδα ἢ κατωφερὴς κλιτύς.
Στ. 4. διπλοπόδης ἐπιθέσας τὸν ἓνα πόδα ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Στ. 5. στραθιώτης =ὀδοιπόρος (στράτα, ὁδός). Στ. 8. ντάργα ἀσπίδα. λουρίσκος ζώνη, θώραξ.

ΤΗΣ ΛΥΓΕΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Ἡ Εὐγενούλα ἢ μοσκονιά κ' ἢ μικροπαντραμένη,
 ἐδγήκε κ' ἐπαινεύτηκε πῶς Χάρος δὲ φροδάται
 γιατί εἶν' τὰ σπύτια τῆς ψηλά, κ' ὁ ἄντρας τῆς παλληκάρι.
 γιατί ἔχει τοὺς ἐννιά ἀδερφούς, τοὺς καστροπολεμίταις.
- 5 π' ἔλα τὰ κάστρα πολεμοῦν κ' οἱ χώραις παραδίνουν.
 Κι' ὁ Χάρος ὅπου τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρυφάνη.
 Μαῦρο πουλὶ νερίνηκε, σὰν ἄγριο χελιδόνι.
 ἐδγήκε κ' ἐσαύτισσε τὴ μοναχὴ τὴν κόρη,
 μέσ' ἔς τὸ λιανὸ τὸ δάχτυλο ποῦ χε τὴν ἀρραβῶνα.
- 10 Κ' ἐμπαινοδγαίνουν οἱ γιατροὶ καὶ γιατρεμὸ δὲ βρίσκουν.
 κ' ἐμπαινοδγαίνει ἢ μάννα τῆς μὲ τὰ μαλλιὰ λυμένα.
 «Τί ἔχεις, μαννοῦλα μου, καὶ κλαῖς, τί ἔχεις κ' ἀναστενάζεις;
 —Πεθαίνεις, Εὐγενούλα μου, καὶ τί μοῦ παραγγέλνεις;
 —Σ' ἀφήνω, μάννα, τό ἔχε γειὰ καὶ ντύσε με σὰ νύφη,
- 15 κ' ὅταν θὰ σόρθῃ ὁ Κωνσταντῆς νὰ μὴ μοῦ τὸν πικράνης,
 μόν' στρωῶ τὸ γιόμα νὰ γευτῆ καὶ δεῖπνο νὰ δεῖπνήσῃ,
 κ' ἄπλωσε μεσ' ἔς τὴν τσέπη μου καὶ πᾶρε τὸ κλειδί μου,
 καὶ βγάλ' τὸν ἀρραβῶνα του καὶ τὰ χαρίσματά του,
 καὶ δῶσ' του τα τοῦ Κωσταντῆ, ἀλλοῦ ν' ἀρραβωνίσῃ,
- 20 ὡσὰν κ' ἐγὼ παντρεύομαι, παίρνω τὸ Χάρον ἄντρα.»
- Κι' ὁ Κωσταντῆς ἐπρόβαλε ἔς τοὺς κάμπους καθαλλάρης,
 μὲ δεκαπέντε φλάμπουρα, μ' ἐννιά ζυγιάς παιχνίδια,
 μὲ τετρακόσιους ἄρχοντες, πεζοὺς καθαλλαραίους.
 Βλέπει μεγάλη σύναξη, ὅπου ναι μαζωμένοι.
- 25 «Γιὰ χαμηλώστε, φλάμπουρα, πάψετε σεῖς, παιχνίδια,
 γιατί σταυρὸς ἐπρόβαλε ἀπ' τὸ πεθερικό μου
 γιὰ πεθερός μου πέθανε, γιὰ πεθερά μου χάθη,
 γιὰ ἀπ' τὰ γυναικαδέρφια μου κανένα νέσκοτώθη.»
 Καὶ τάλλογό του ἐδάρεσε ἔς τοῦ πεθεροῦ νὰ πάγῃ.
- 30 Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ βαστοῦσε μοναστήρι.
 Βρίσκει τὸν πρωτομάστορη κ' ἔκανε τὸ κιβούρι.
 «Νὰ ζήσης, πρωτομάστορη, τίνας εἶν' τὸ κιβούρι;

- Εἶναι τάνέμου, τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἀνεμοζάλης.
 —Γιὰ πέ μου, πρωτομάστορη, καθόλου μὴ μοῦ κρύψῃς.
 35—Ποιὸς ἔχει γλώσσα νὰ σ' τὸ πῆ, στόμα νὰ σοῦ μιλῆσῃ.
 Τοῦτ' ἢ φωτιά ποῦ σ' ἀναψῆ, ποιὸς ἔβ νὰ σοῦ τὴ σέησῃ;
 Ἡ Εὐγενούλα ἀπέθανε νήπολυχαπημένη.
 —Νὰ ζήσης, πρωτομάστορη, κάμε το πιδὲ μεγάλο.
 Νὰ ναι πλατύ, νὰ ναι μακρὸ, νὰ ναι γιὰ τοῦ νομάτους.»
- 40 Βιτσιὰ βρεῖ τάλλογό του, ἔς τοῦ πεθεροῦ του πάει.
 Βρίσκει παπάδες πῶψελναν, μοιρολογίστρας κλαίουν.
 «Μεριά σταθήτε, ψάλτηδες, μεριά μοιρολογίστρας!»
 Χρυσὸ μαντῆλι σήκωσε τὴν εἶδε ἀπεθαμένη.
 Σκύφτει, φιλεῖ γλυκὰ γλυκὰ, γλυκὰ τὴν ἀγκαλιάζει.
- 45 χρυσὸ μαχαίρι νέδγαλε νὰπ' ἀργυρὸ φηκάρι.
 ψηλά ψηλά τὸ σήκωσε καὶ ἔς τὴν καρδιά τὸ χώνει.
 Ἐκαὶ ποῦ θάψανε τὸ νιὸ φύτρωσε κυπαρίσσι,
 κ' ἐκεὶ ποῦ θάψανε τὴ νιά ἐδῆκε καλαμιῶνα.
 Αυγογυρῆζει ἢ καλαμιὰ, σκύφτει τὸ κυπαρίσσι.
- 50 Κ' ἔνα πουλὶ κελάδαε, ἔς ἄλλο πουλὶ ξηγειῶνταν.
 «Γιὰ δὲς τα τὰ κακόμοιρα, τὰ πολυχαπημένα!
 δὲ φιληθῆκαν ζωντανά, φιλειοῦνται πεθαμένα.»

Στ. 1. *μοσκονιά* (ἐκ τοῦ *μόσχος* + *νέα*) κομητικὸν ἐπίθετον νεάνιδος ἢ ἀποπνεύουσα *μόσχος*. Στ. 4. *καστροπολεμίταις* (ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς *καστροπολεμιτᾶδες*) πολεμισταὶ πολιορκοῦντες καὶ κυριεύοντες φρούρια. Στ. 19. Κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ἀρραβῶνος ἐπιστρέφονται τὰ δῶρα τοῦ μνηστήρος καὶ ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος. Στ. 22. Ὁ Κωσταντῆς ἔρχεται μὲ τὸ συμπεθεριὸ νὰ τελέσῃ τοῖς γάμοις του. Ἡ γαμήλιος πομπὴ τοῦ γαυροῦ ἔχει ἐν *φλάμπουρον* (σημαίαν, μαντήλιον ἢ ἄλλο ὄφρασμα εἰς τὴν ἄκραν κοντοῦ) καὶ μονοικὰ ὄργανα (*παιχνίδια*): ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ τὰ φιάμπορα εἶναι πολλα, καὶ οἱ *ζυγιάς* (στοῖχοι, οἰστήματα, ζεύγη) τῶν μονοικῶν ὀργάνων ἐπίσης. Στ. 27, 28. Βλέπων συνάθροισιν νεκρικῆς συνοδίας πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ πεθεροῦ του πείθεται ὅτι θάνατος ἐπῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν, καὶ εἰκάζει ὅτι ἢ ὁ ἕτερος τῶν γερόντων γονέων τῆς νύμφης ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου, ἢ τις τῶν γυναικαδελφῶν του ἐκ βιαίου, διότι ἄλλο εἶδος θανάτου νέων ἀνδρῶν δὲν φαντάζεται. Οὐδὲ γὰρ ὁ ὑποτιτίζεται ὅτι πρόκειται περὶ τῆς μνηστῆς του.

218

Γιατί είναι μαύρα τὰ βουνά και στέκουν βουρκωμένα:
Μήν άνεμος τὰ πολεμᾷ, μήνα βροχή, τὰ δέρνει:
Κι' οὐδ' άνεμος τὰ πολεμᾷ, κι' οὐδὲ βροχή, τὰ δέρνει,
μόνε διαδαίνει ὁ Χάροντας με τοὺς ἀποθαμένους.

- 5 Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπὸ μπροστά, τοὺς γέροντες κατόπι,
τὰ τρυφερά παιδόπουλα ἔς τὴ τέλλα ἀραδιασμένα.
Παρακαλοῦν οἱ γέροντες, κ' οἱ νέοι γονατίζουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα τὰ χέρια σταυρωμένα
«Χάρε μου, διάβ' ἀπὸ χωριό, κάτσε σὲ κρύα βρύση,
10 νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερό, κ' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα λουλούδια νὰ μαζώξουν.
— Ἄνει διαβῶ νᾶπὸ χωριό, ἂν ἀπὸ κρύα βρύση,
ἔρχονται οἱ μάνναις γιὰ νερό, γνωρίζουν τὰ παιδιά τους,
γνωρίζονται τ' ἀντρόγενα και χωρισμὸ δὲν ἔχουν.»

219

- Ποιὸς ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ βᾶιση,
νὰ εἰπῶ τραγοῦδι χλιθερό και παραπονεμένο·
μηδ' ἀπὸ χήραις τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρεμέναις,
τοῦ Χάρου ἢ μάννα τό λεγε, τό σουρνε μοιρολόγι.
- 5 «Πόχουν παιδιά, ἄς τὰ κρύψουνε, κι' ἀδέρφια, ἄς τὰ φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύψουνε τοὺς ἄντρες,
γιατ' ἔχω γιὸ κυνηγητή, γιατί ἔχω γιὸ κουρσάρο·
οὐλο τοῖς νύχταις περπατεῖ και τοῖς αὐγαῖς κουρσεύει,
κι' ὀπὸβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυό, κι' ὀπὸβρη δυὸ τὸν ἕνα,
10 κι' ὀπὸβρη κ' ἕνα μοναχό, κείνον τὸν ξεκληρίζει.»
- Μά νὰ τον και κατέβαινε ἔς τοὺς κάμπους καβελλάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο και ἄλογό του,
σέρνει στελέττα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
στελέττα τὰ χει γιὰ καρδιαῖς, σπαθιά γιὰ τὰ κεφάλια.

Στ. 13. στελέττο και σπιλέττο=ἐχειρίδιον, μαχαίριον (λ. ἰταλ.).

220

(ΤΟ ΔΕΙΠΝΟ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)

[Κατὰ τὰς παλαιὰς δοξασίας τῶν γερμανικῶν λαῶν τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων ἐνοχλοῦν τὸν νεκρὸν ἐν τῇ τάφῳ, διότι ὡς θρομβοὶ αἵματος κατασταλάζουν εἰς τὰ στήθη του. Τοιαύτη δοξασία εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ἄλλ' ἐν μοιρολόγιον ἐκφράζει τὴν ιδέαν, ὅτι ἀπὸ τὰ πολλὰ δάκρυα τὰ χυόμενα καθ' ἑκάστην ἐπὶ τοῦ τάφου ἐνδεχόμενον νὰ ἐξαφνισθῇ ὁ νεκρὸς και νὰ γυρίσῃ πίσω. Τὸ δὲ κατωτέρω μοιρολόγιον, διὰ πλαστικῆς διασκευῆς τῆς ιδέας τοῦ ἐξαφνισμοῦ, σκοπεῖ νὰ ὑποδείξῃ παραστατικῶς τὴν ἀνάγκην τοῦ περιορισμοῦ τῶν θρήνων διὰ τῆς διακοπῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅπως οἱ πενθοῦντες δύνανται νὰ διέλθουν ἀτάραχον τὴν νύκτα.]

- Παρακαλῶ σε, μάννα μου, μιὰ χάρη νὰ μοῦ κάμης,
ποτέ σου γέρμα τοῦ γήλιου μήν πιάνης μοιρολόγι,
γιατὶ δειπνάει ὁ Χάροντας, με τὴ Χαρόντισσά του.
Κρατῶ κερί και φέγγω τους, γυαλί και τοὺς κερνάω,
5 κι' ἄκουσα τὴ φωνούλα σου κ' ἐσπάραξε ἡ καρδιά μου,
και μοῦ βραγίστη τὸ γυαλί και τὸ κερί μοῦ σθήστη,
και στάζει ἢ στάλα τοῦ κεριοῦ μέσ' ἔς τοὺς ἀποθαμένους,
καίει τῶν νυφάδων τὰ χρυσά, τοῦ νῶνε τὰ στολίδια.
Θυμῶνει ὁ Χάρος με τὰ μέ, ἔς τὴ μαύρη γῆς με βήχνει,
10 τὸ στόμα μ' αἶμα γιόμισε, τᾶχειλι μου φαρμάκι.

221

- Ἦλιε μου και τρισήλιε μου και κοσμογυριστή μου,
ψὲς ἔχασα μιὰ λιγερή, μιὰ ἀκριβοθυγατέρα·
νὰ μὴ τὴν εἶδες πουθενά, νὰ μὴ τὴν ἀπαντήσες;
— Εφῆς προχτὲς τὴν εἶδηκα ἔς τοῦ Χάρου τὸ σαράϊ.
5 Ὁ Χάρος ἔτρωγε ψωμί, κ' ἡ κόρη τὸν κερνοῦσε,
κ' ἔτρεχαν τὰ ματάκια τῆς σὰ μαρμαρένια βρύση,
κ' ἔτρεμε κ' ἡ καρδοῦλα τῆς σὰ μῆλο μαραμμένο.
Κι' ἀπὸ τὸ συχνοκέρασμα τῆς πέφτει τὸ ποτήρι,
μάιτε σὲ πέτρα βάρεσε, μάιτε σὲ καλντιρίμι,
10 μέσα ἔς τοῦ Χάρου τὴν ποδιά ἔπεσε κ' ἔρραϊστη.
Τοῦ Χάρου κακοφάνηκε, γυρίζει και τῆς λείει.
«Τί ἔχεις, κόρη, ποῦ χλίθεσαι και χύνεις μαῦρα δάκρυα,
και τρέχουν και τὰ μάτια σου σὰ μαρμαρένια βρύση;
Μὴ σὲ πονεῖ ὄχ τὴ μάννα σου, νὰ στεῖλω νᾶν τὴ φέρω;

- 15 —Δὲ μὲ πονεῖ ὄχ τῆ μάνα μου, μὴ στέλνῃς νὰν τὴ φέρῃς.
 —Μὴ σὲ πονεῖ ὄχ τὰδέρφια σου, νὰ στείλω νὰν τὰ φέρω;
 —Δὲ μὲ πονεῖ ὄχ τὰδέρφια μου, μὴ στέλνῃς νὰν τὰ φέρῃς,
 μὲν μὲ πονεῖ ὄχ τὸ σπίτι μου κι' ὄχ τὸν ἀπάνω κόσμο.
 —Ἄ σὲ πονῆ τὸ σπίτι σου, πλιά δὲν τὸ μεταβλέπεις.»

222

(Η ΛΥΓΕΡΗ ΣΤΟΝ ΑΔΗ)

Καλὰ τὸ χουνε τὰ βουνά, καλόμοιρ' εἶν' οἱ κάμποι,
 ποῦ Χάρο δὲν παντέχουνε, Χάρο δὲν καρτεροῦνε,
 τὸ καλοκαῖρι πρόβατα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνια.

- Τρεῖς ἀντρεϊωμένοι βούλονται νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν Ἄδη.
 5 Ὁ ἕνας νὰ βγῆ τὴν ἀνοιξή, κι' ὁ ἄλλος τὸ καλοκαῖρι,
 κι' ὁ τρίτος τὸ χινόπωρο, ὅπου εἶναι τὰ σταφύλια.
 Μιά κόρη τοὺς παρακαλεῖ, τὰ χέρια σταυρωμένα.
 «Γιὰ πάρτε με, λεβέντες μου, γιὰ τὸν Ἀπάνου κόσμο.
 —Δὲν ἤμποροῦμε, λυγερή, δὲν ἤμποροῦμε, κόρη.
 10 Βροντομαχοῦν τὰ βροῦχα σου κι' ἀστράφτουν τὰ μαλλιά σου,
 χτυπάει τὸ φελλοκάλιγο καὶ μᾶς ἀκούει ὁ Χάρος.
 —Μὰ γὼ τὰ βροῦχα βγάνω τα καὶ δένω τὰ μαλλιά μου,
 κι' αὐτὸ τὸ φελλοκάλιγο μέσ' ἔς τὴ φωτιά τὰ ρήχνω.
 Πάρτε με ἀντρεϊωμένοι μου, νὰ βγῶ ἔς τὸν Πάνω κόσμο.
 15 νὰ πάω νὰ ἰδῶ τὴ μάνα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.
 —Κόρη μου ἐσένα ἢ μάνα σου ἔς τὴ βροῦγα κουβεντιάζει.
 —Νὰ ἰδῶ καὶ τὸν πατέρα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.
 —Κόρη μου, κι' ὁ πατέρας σου ἔς τὸ καπελεῖο εἶν' καὶ πίνει.
 —Νὰ πάω νὰ ἰδῶ τὰδέρφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.
 20 —Κόρη μου ἐσέν' τὰδέρφια σου ρίχτουνε τὸ λιθάρι.
 —Νὰ ἰδῶ καὶ τὰ ξαδέρφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.
 —Κόρη μου, τὰ ξαδέρφια σου μέσ' ἔς τὸ χορὸ χορεύουν.»

- Κ' ἢ κόρη νάναστέναξε βαθιὰ ἔς τὸν Κάτω κόσμο,
 κι' ἀνάψανε τὰ καπελεῖά, κ' ἐκάησαν οἱ βρούγαις,
 25 ἐκάη καὶ τὸ λιθόρεμα, πῆρριχταν τὸ λιθάρι,
 ἐκάη κ' ἢ δίπλη τοῦ χοροῦ, π' ἐχόρευε ἢ γενιά της.

Στ. 10. βροντομαχοῦν κάμνουν κρότον. Στ. 11. φελλοκάλιγο ελαφρὸν
 καλίγιον (ὑπόδημα) μὲ τοὺς πάτους ἐκ φελλοῦ. Στ. 16. βροῦγα ὁδός.

ΓΝΩΜΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Χαρήτε νιοί, χαρήτε νιαίς, κ' ή ήμέρα ολοβραδιάζει.
κι' ό Χάρος τοίς ήμέραις μας μιά μιά τοίς λογαριάζει.

Τράβα τó χορό κι' άς πάη,
μαύρη γής θενά μές φάη.
5 Δέν έχει ό Χάρος διάκριση, δέν έχει έμπιστοσύνη,
παίρνει παιδιά από τó βυζί, γερόντους δέν αφήνει.
"Άς χορέψουμε γιατί,
ό χορός καλά κρατεί.

Χαρήτε νιοί, χαρήτε νιαίς τά δροσερά σας νιάτα,
10 γιατί θενά ρθγί, ένας καιρός νά τά πλακώσι ή πλάκα.
"Άς χορέψουμε κι' άς πάη,
τούτγ ή γής ποϋ θά μές φάη.

Χαρήτε νιοί, χαρήτε νιαίς, τού χρόνου ποιός θά ζήση;
15 κι' ό Χάρος έχει απόφαση, ψυχγί νά μήν αφήση.
"Αιντε δώστε της νά πάρη,
δώστε της μέ τó ποδάρι.

Τούτ' ή γής ποϋ τήν πατοϋμε,
όλοι μέσα θενά μποϋμε
20 τούτ' ή γής μέ τά χορτάρια
τρώγει νιαίς και παλληκάρια.
τούτ' ή γής μέ τά λουλούδια
τρώγει νιαίς και κοπελλούδια
τούτ' ή γής θά φάη και μένα
ποϋ μ' έχει ή μαννούλα μ' ένα.

25 Τούτ' ή γής ποϋ θά μέ φάη,
βάρτε την μέ τó ποδάρι.

224

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΤΟΥΝΙΑ

Χαρήτε, νιοί, τοῖς ὄμορφαις καὶ νιαῖς τὰ παλληκάρια,
καὶ σεῖς οἱ χαμογέροντες, χαρήτε τὰ παιδιὰ σας.

Σὰν τῶναιρο ποῦ εἶδα χτές, κοντὰ νὰ ξημερώσῃ,
ἔσο' εἶναι τοῦτος ὁ ντουνιας, ὁ ψεύτικος ὁ κόσμος.

ἦ Ὅ αὐτὸν τὸν κόσμον ποῦ μαστε ἄλλοι τὸν εἶχαν πρῶτα,
ἔς ἡμᾶς τὸν παραδώσανε κ' ἄλλοι τὸν καρτεροῦνε.

Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, ποτέ τους δὲ γερνᾶνε,
τὸ καλοκαῖρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνι,

10 καὶ καρτεροῦν τὴν ἀνοιξη, τῶμορφο καλοκαῖρι,
νὰ μπουμπουκιάσουν τὰ κλαριά, ν' ἀνοίξουνε τὰ δέντρα,
νὰ βγοῦν οἱ στάναις ἔς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν κ' οἱ βλαχοπούλαις,
νὰ βγοῦν καὶ τὰ βλαχόπουλα, λαλῶντας τοῖς φλογέραις.

225

Μὰ γὼ τὸν ἥλιο ἀνάμωσα, ποτέ μὴν τραγουδήσω,
καὶ τώρα γιὰ τοὺς φίλους μου θὰ βγάλω ἕνα τραγοῦδι,
θὰ εἰπῶ τραγοῦδι θλιθερὸ καὶ παραπονεμένο.

Γιὰ φάτε, πιήτε, φίλοι μου, χαρήτε νὰ χαροῦμε,
ἦ τοῦτον τὸ χρόνο τὸν καλὸ, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει,
γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ ἔς ἄλλον κόσμον πάμε.

Στ. 1. τὸν ἥλιο ἀνάμωσα = ὄμοσα, ἔβαλα ὄραο ἔς τὸν ἥλιο.

226

Ο ΞΕΝΙΤΕΜΟΣ

Ἄδερφ' εὐτὸς ὁ λοῖσμός κ' εὐτὴ ἢ μεγάλ' ὀδύνη,
ὥστε νὰ βρίσκεσ' ἐπαδὰ ἔς τὴ χώρα δὲ σ' ἀφήνει.
Πάντα θενὰ σὲ τυραννᾷ, χειμῶνα καλοκαῖρι,
ἂν δὲ μακρύνῃς ἀπὸ πά, νὰ πάῃς ἔς ἄλλα μέρη.

ἦ ποῦ νὰ ἴδῃς τόπους ὄμορφους, ποῦ δὲ δὲν σοὶ κατέχεις,
γιατ' εἶσαι μ' ἕνα λοῖσμό. πάντα μὴν ἔγνωσαν ἔχεις
νὰ ἴδῃς ἔς τὰ ξένα, ἔς τὰ μακριά. τί κάνουν, πῶς περνῶνε,
εἶντα λογιῆς πορεύονται κ' εἶντα λογιῆς μιλοῦνε
νὰ ἴδῃς ἀντίθια ἄλλωνῶν εἶντα λογιῆς ἀλλάσσει.

10 πῶς πράσσουν εἰς τὰ νιόταν των, πῶς πράσσουν τὰ γερᾶσαν.
Βρύσαις νὰ ἴδῃς καὶ ποταμούς, χώραις, χωριά καὶ δάση,
νὰ σοῦ φανῇ παράξενο ὁ κόσμος πῶς ἀλλάσσει.

Στ. 5. δὲν σοὶ κατέχεις = δὲν τοῖς γνωρίζεις, ἀγνώστους. Στ. 8. εἶντα
λογιῆς πορεύονται (πορεύονται) = τὴν τρόπον διαίρονται. Στ. 9. ἀντίθια = ἴθι.
Στ. 10. πράσσουν = ἀγριάζουν, φοιτῶσι. νιόταν = νιότης.

227

Ο ΜΠΙΣΤΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣ

Ὀύλον τὸν κόσμον γύρεψα, πονέντε καὶ λεβάντε,
νὰ βρῶ νὰ φίλο μπιστικό σὰν καὶ τὸν ἀπατό μου.

Δὲν ἦῤρα φίλο μπιστικό, μηδ' ἀδερφὸ καλλιάν του,
σὰν τὸ σπαθάκι μ' ἀδερφό, σὰν τὸ πουγγί μου φίλο.

ἦ Κι' ὅπου καθγᾶς καὶ πόλεμος, πολέμα σὺ σπαθί μου,
κι' ὅπου ναι γάμος καὶ χαρά, ξόδιαζε σὺ πουγγί μου.

228

ΟΙ ΜΑΔΑΡΙΤΑΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΩΜΕΡΙΤΑΙΣ

Καῖμὸς ἔς τσοῖ νιοὺς ποῦ γεύγονται κάτω ἔς τὸ κατωμέρι,
καὶ τρῶν τοῦ κόσμου τὰ καλά, τῶν χωρᾶς τὰ ξαρέσια,
καὶ κάνουν ὄψη καὶ μορφή ὡς εἶν' ἢ κολισαύρα!

Χαρὰ ἔς τσοῖ νιοὺς ποῦ γεύγονται ἀπάνω ἔς τὴν μαδάρα

ἦ καὶ τρῶν τὰ πάχνη τοῦ χιονιοῦ, τὸ δροσερὸν ἄερι,
καὶ κάνουν ὄψη ὄμορφη ὡς εἶν' τὸ πορτοκάλι.

Μαδαρίταις ὄρειοι, Κατωμερίταις = πεδινοί.

Στ. 1. γεύγονται = γεύονται. κατωμέρι = τὸ κάτω μέρος, ἡ πεδιάς.

Στ. 2. ξαρέσια = ἐκλεκτὰ ἐδέσματα. Στ. 3. κολισαύρα = σαύρα. Στ. 4. μα-
δάρα = ὄρος, ὄρεινὸς τόπος.

229

(ΠΟΙΟΣ ΝΑ ΣΕΡΝΗ ΤΟ ΧΟΡΟ)

Τρία πουλιά λαλοῦσαν ψηλά ἔς τὸν οὐρανόν·
 ποῖός θέλει κι' ἀγαπάει νὰ σέρνῃ τὸ χορὸν
 πρέπει νὰ εἶναι λεθένης και νὰ εἶναι κι' ὄμορφος,
 νὰ χῆ τὰ μάτια μαύρα, τὸ μπόι του ψηλό,
 ὃ νὰ σειέται νὰ λυέται, σὰν τὸ βασιλικό.

Στ. 3. λυέται=λυγίζεται.

230

Πρίχου νὰ γίνῃ τὸ κακὸ και τελειωθῇ τὸ πρᾶμα,
 πρέπει νὰ σέβεται κανεὶς νὰ μὴ γενῇ τὸ σφάλμα·
 μὰ σὰ γενῇ τὸ σφάλσιμο, καλὸ ποτὲ δὲν κάνουν,
 χίλια σαπούνια και νερά τὸ στίμα δὲν τὸ βγάνουν.

Στ. 2. σέβεται (σεβομαι) γινιάσεται. Στ. 4. στίμα (στίμα)=κηλίς.

231

Ο ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ

Ποῦ πάεις, ποῦ πᾶς, ἀμαρτωλέ, ποῦ πᾶς, κριματισμένε;
 τὸ λάδι σου εἶναι νερό, και τὸ κερί σου ξύλο,
 και τὸ λιθάνι, ποῦ κρατεῖς κουφάλα ναι κ' ἐκεῖνο.
 Ἄμε νὰ ντύσης ἀρφανά, ἄμε νὰ ντύσης ξένα,
 ὃ νὰ ντύσης και τὰ νιόπαντρα τὰ φτωχοπαντρεμένα,
 τότες και σύ, ἀμαρτωλέ, θὰ σώσης τὴν ψυχὴ σου.

232

Ὁ δούσμος κι' ὁ βασιλικός και τᾶσπρο καρυσφύλλι,
 κῦτά τὰ τριὰ μαλώνανε τὸ ποῖο μυρίζει κάλλιο.
 Πατειάται τὸ τριαντάφυλλο, τὸ μασκομυρουδάτο.
 «Σωπάτε, βρωμολούλουδα και σεῖς βρωμοδοτάνια.
 ὃ τί ἐγὼ εἶμαι τὸ τριαντάφυλλο τῆς ἀνοιξῆς στολίδι,
 ποῦ τὸ χειμῶνα κρύβομαι ἔς τῆς ἀγκαθιάς τῆ βίξια,
 τὸ Μάη τὸ μῆνα φαίνομαι σὲ νιοῦ γαμπροῦ κεφάλι,
 σὲ παντρεμένης γόνατα, ἔς τοῦ κοριτσιοῦ τὸν κάρφο,
 ἔς τῆς χήρας τὸ προσκέφαλο βραδιάζω ἑξημερώνω.»

233

ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ

α'.

Ὁ κόσμος εἶν' ἓνα δεντρί, κ' ἐμεῖς τὸ πωρικὸ του,
 ὁ Χάρος εἶναι τρυγητῆς και παίρνει τὸ ἀνθὸ του.

β'.

Ἦθελα νὰ ἦμουν ὄμορφος, νὰ ἦμουν και παλληκάρι,
 νὰ ἦμουνα και τραγουδιστῆς, δὲν ἤθελα ἄλλη χάρη.

Τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνδρὸς ἐγκοιται εἰς τὰ τρία ταῦτα, τὸ κάλλος, τὴν ἀνδρείαν και τὴν περὶ τὸ ἄσμα δεινότητα. Παρακλήσιον διατυπώνει τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὸ ἰδεῶδες τὸ γνωσιότατον σκόλιον ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὸν Σιμωνίδην· κατὰ τοῦτο τᾶριστα εἰς τὸν ἀνθροπον εἶναι ἡ ἰγεία, τὸ κάλλος, ὁ ἐπιμνος πλοῦτος και ἡ μετὰ φίλων διασκέδασις.

γ'.

Ἄποῦ ναι νιὸς και δὲν πετᾷ με τοῦ βορρᾶ τὰ νέφη,
 εἶντα τὴ θέλει τὴ ζωὴ ἔς τὸν κόσμον νὰ τὴν ἔχη!

δ'.

Θεὲ μεγαλοδύναμε, θέλω νὰ σ' ἀρωτήσω,
 τὰ νιάτα ποῦ μᾶς ἔδωτσες γιάντα τὰ παίρνεις πίσω;

ε΄.

Ματάκια ποῦ δὲ φαίνονται, χεῖλι ποῦ δὲν ξεγγάται,
κορμί ποῦ δὲ συχνσπερνάει γλήγορα λησιμονάται.

ς΄.

Μὴν τὰ πετῆς τὰ λόγια σου σὰν τᾶχερο ᾿ς τ' ἄλωνι.
γιατὶ τὰ παίρνει ὁ δαίμονας καὶ ποιὸς τὰ συμμαζώνει;

ξ΄.

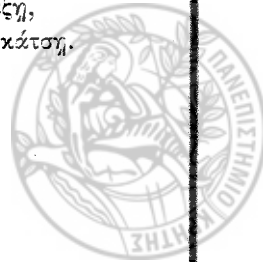
Τὰ λόγια σου, πρὶν νὰ τὰ πῆς, μέτρα τα ἕνα ἕνα,
καὶ τῆς καρδιάς σου τὰ κλειδιά μὴ δίνῃς ᾿ς τὸν καθένα.

η΄.

Ὅποιος ἀγαπάει τὰ βόδα πρέπει νὰ χῆ ὑπομονή,
ὅταν τὸν τρουπάν τᾶγκάθια νὰ μὴ λέγῃ πῶς πονεῖ.

θ΄.

Ὅποιος ψηλά ψηλά πετᾶ ᾿ς τὸν οὐρανὸ νὰ φτάξῃ,
᾿ς τὸ χαμηλότερο δέντρο τοῦ γράφ' ὁ Θεὸς νὰ κάτσει.

ΕΡΓΑΤΙΚΑ

ΚΑΙ

ΒΛΑΧΙΚΑ

[Τὰ ἐργατικά τραγούδια σκοποῦν ἔχειν διὰ τῆς συμφωνίας τοῦ ῥυθμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς ῥυθμικὰς κινήσεις τοῦ ἐργατοῦ νὰ εὐκολύνουν τὴν ἐργασίαν, κανονίζοντα τὴν ενέργειάν τινος μὲν καὶ ἐμποδίζοντα τὴν ἀχρηστον σπατάλην μὲτις δυνάμεως. Το παλαιότερον καὶ γνωστότερον παράδειγμα τούτων εἶναι τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν μῦθικόν ᾄσμα: "Ἄλει, μύλα, ἄλει, καὶ γὰρ Πίττακος ἄλει, μεγάλας Μυτιλήνας βασιλευσάν". Ὅμοια εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ὅλων τῶν σημερινῶν ἐλληνικῶν τοιοῦτων τραγουδιῶν, τὰ ὅποια τραγουδοῦν ὅταν ἀλέθουν μὲ τὸν χειρόμυλον. Το κατετέρω ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἠτύοσχεδιάσθη ἀπὸ μίαν μανιάτισσαν, ἢ ὁποῖα ἠγαγιάσθη γ' ἄλεση μὲ τὸν χειρόμυλον δια νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν τροφήν ἀποσπάσματος χωροφύλακον, καταδικάζοντος τὸν φυγόντιον σύζυγόν της καὶ καταλύσαντος εἰς τὴν οἰκίαν της.]

Ἄλεθε, μύλο μου ἄλεθε,
βγάλε τὰλεύρια σου φιλά,
τὰ πίτουρά σου τραχανά,
νὰ τρώσι οἱ χωροφύλατσοι,
κι' ὁ νοματάρχης τὸ στυλί,
ποῦ κάθεται ἔς τὴν ἀγκωνή.

Τώρα εἰν' Ἀπρίλης καὶ χαρά, τώρα εἶναι καλοκαίρι,
τὸ λὲν τὰηδόνια ἔς τὰ κλαριά, κ' οἱ πέρδικες ἔς τὰ πλάγια,
τὸ λὲν οἱ κοῦκοι ἔς τὰ ψηλά, ψηλά ἔς τὰ καταρράχια,
πάν τὰ κοπάδια ἔς τὰ βουνά, νὰ ξεκαλοκαιριάσουν,
πάν καὶ κοντὰ οἱ τσοπάνηδες, βαρῶντα τὴ φλογέρα,
νὰ τὰ τυροκομήσουνε καὶ τὴ νομὴ νὰ βγάλουν,
καὶ νὰ γιορτάσουν τὸ ἅγι Γεωργίου, νὰ βῆξουν ἔς τὸ σημάδι,
νὰ πιῶν νερὸ ἀπὸ τὰ βουνά, νὰ πάρουν τὸν ἀέρα.

Βγήκαν κλέφταις ἔς τὰ βουνά,
γιὰ νὰ κλέψουν ἄλογα,
κι' ἄλογα δὲν ἠύρανε,
προβατάκια πήρανε.

Καὶ πάνε, πάνε, πάν, (ἄντε μαννοῦλα μ', πάν!)
Ὡχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
Προβατάκια μ',
κατσιάκια μ'!
Βάι!

10 Πήρανε τάρνάκια μου,
καί τὰ κατσικάκια μου,
πήραν καί τὸ λάγιο ἄρνι,
ποῦ ἔχε τὸ χρυσὸ μαλλί,
τάσημένιο χαίμαλι.
15 Καί πάνε, πάνε, πάν, (ἄιντε μαννοῦλα μ', πάν!)
ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
Προβατάκια μ'
λαγιαρνάκι μ'!
Βάϊ!

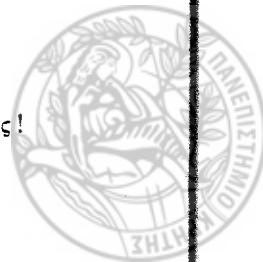
20 Πήραν τὴν καρδάρα μου
ποῦ πηζα τὸ γάλα μου,
πήραν τὴ φλογέρα μου
μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια μου.
Καί πάνε, πάνε, πάν, (ἄιντε μαννοῦλα μ', πάν!)
25 ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
Καρδαρίτσα μ',
φλογερίτσα μ'!
Βάϊ!

Περκαλῶ σε, Παναγιά,
νά παιδέψης τὴν κλεψιά.
30 Ἄχ καί νά τοὺς πλάκωναν
καί νὰν τοὺς ξαρμάτωναν,
μέσα 'ς τὰ λημέρια τους
κείνους καί τὰ ταίρια τους!
ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
Προβατάκια μ'
κατσικάκια μ'!
Βάϊ!

35 Ἄ βοηθήσῃ ἡ Παναγιά
καί παιδέψῃ τὴν κλεψιά,
καί νά ἰδῶ τὸ λάγιο ἄρνι
μέσα πάλι 'ς τὸ μαντρί,
40 τὴν ἡμέρα τῆ Λαμπρῆ
θενά ψήσω ἐν' ἄρνι
ποῦ νά πέφτῃ ἀπ' τὸ σουβλί.
ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος, ὦχ καϊμένος!
Προβατάκια μ'
κατσικάκια μ'!
Βάϊ!

ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΑ

[Πρὸς δήλωσιν σφοδροῦ καὶ περιπαθοῦς ἔρωτος πρὸς τὴν ἀγαπωμένην γυναῖκα καὶ ἅμα ὑπερβολικῆς τιμῆς αὐτῆς, ἐκφράζει εἰς τὸ τραγοῦδι ὁ ἀνὴρ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν εἶχε μετουσιωμένην εἰς πολῦτιμον ἱερὸν ἐγκόλιον. Ὅπως δύναται ἀδελφίπτος νὰ τὴν φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ νὰ τὴ προσφέρῃ τὴν λατρείαν του. Ἄλλ' εἰς παραλλαγὴν τοῦ τραγοῦδιου καὶ ὁ ἠλότιτος σύζυγος μέλλον ν' ἀποδημήσῃ, τοιαύτην μετουσίωσιν ἀν ἦτο δυνατόν, θα ἐθεώρει ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τῆς συζυγικῆς πίστεως. Εἰς ἄλλην παλιν παραλλαγὴν, ὅποια ἦ ἐπομένη, καὶ ὁ ἀτυχῆς σύζυγος, ὁ ἔχων γυναῖκα ἀσημον, προτιμᾷ ἀντὶ νὰ τὴν ἔχη ζῶσαν ἐνώπιόν του, νὰ τὴν εἶχε μᾶλλον μετουσιωμένην εἰς ἀψυχὸν ὄλκον, καὶ ἀν ἀκόμη ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λατρεύῃ αὐτὴν οὕτω ὡς ἱερὸν κειμήλιον.]

Ἄπριλη Ἄπριλη ὄροσερὲ καὶ Μάη μὲ τὰ λουλούδια,
 ἔλσον τὸν κόσμον ἐγέμισες λουλούδια καὶ καλούδια,
 καὶ μένα βαρυφόρτωσες τὴν ἄσκημη γυναῖκα.
 Νὰ τὴν πουλῆσω δὲν μπορῶ, νὰ τὴ σκοτώσω κ' ὄχι.
 Ὡς θὲ νὰ τὴν πᾶω ἔς τὸ χρυσικό, νὰ τὴν περιχρυσώσω,
 νὰ φτειάσω γκόλφι καὶ σταυρό, σταυρὸ καὶ δαχτυλίδι,
 τὸ δαχτυλίδι νὰ φορῶ, τὸ γκόλφι νὰ βασταίνω,
 καὶ τὸ σταυρὸ νὰ προσκυνῶ, νὰ λὲν νὰ ζῆ ἢ ἀγάπη.

Στ. 4. νὰ τὴ σκοτώσω κ' ὄχι=εἶμαι ἀμφοίροπος ἀν πρέπει νὰ τὴν σκοτώσω ἢ ὄχι· σκέπτομαι νὰ τὴν σκοτώσω καὶ πάλιν μετανοῶ.

238

Φίλοι, γιατί δὲν τρώτε καὶ δὲν πίνετε;
 Μήνα καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σὰς ἄρεσε;
 στέλνουμε ἔς τοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σὰς ἄρεσε;
 ὃ βαγένια ἔχουμε κι' ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σὰς ἄρεσαν;
 Μαγειρισσαὶς εἶν' κι' ἄλλαις καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κ' ἡ καψονύφη δὲ σὰς ἄρεσε;
 Ἡ νύφη μας αὐτή εἶναι, δὲν ἀλλάζεται.

Στ. 8. Καψονύφη=ἡ καϊμένη νύφη, ἡ ταλαίτωρος νύφη.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Α'. Δημόδη ἄσματα τῶν μέσων χρόνων.

Β'. Τραγούδια εἰς ἑλληνικὰς διαλέκτους.

Α'. ΔΗΜΩΔΗ ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1

ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΥΓΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

1081

[Ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, πληροφορηθεὶς τὰ τεκταινόμενα κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ἐπὶ τῶν Σλαβῶν ἐμπίστεον τοῦ αυτοκράτορος Βορίλλου καὶ Γερμανοῦ, σκοποῦντων διὰ δόλου νὰ ἐκλύσωσιν αὐτὸν εἰς τανάπηρον καὶ ἐκεῖ νὰ ἐξορύξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς του, κατόρθωσε νὰ ἐξέλθῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου (13 Φεβρουαρίου 1081) ἔφθασε δὲ τὴν πρωτὴν τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας εἰς Τυρολόην τῆς Θρακίας, ὅπου ἠνώθη μετ' αὐτοῦ συναποστατήσαν τὸ στράτευμα. — Τὸ ἄσμα τὸ ὁποῖον ἐτραγῶδει τότε ὁ λαὸς ἐκθειάζει τὸ γεγονός, εἶναι σπουδαῖον ἱστορικὸν τεκμήριον, ἀποδεικνύον τὸ ἀνυπόστατον τῆς κατὰ τοῦ Ἀλεξίου κατηγορίας, ὅτι ἐστασίασεν ἐκ φιλοδοξίας πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου καὶ ὄχι πεισθεὶς ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης.]

Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς,
χαρῆς Ἀλέξιε ἐνόησες το,
καὶ τὴν Δευτέραν τὸ πρωῒ
ὕπα καλῶς, γερᾶκι μου!

Παράφρασις. Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς, νὰ σὲ χαρῶ, Ἀλέξιε, τὸ ἐνόησες καὶ τὴν Δευτέρα τὸ πρωῒ πέταξες (ἔπαυες) καλᾶ, γερᾶκι μου!

2

ΚΑΤΑΛΟΓΙΝ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ

[Ἄσμα δημοτικὸν παρεμβεβλημένον εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ἔπος τοῦ 14' αἰῶνος πιθανῶς, «Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ῥοδάμην».]

Ἄγωρος μυριοφλόγιστος, ξένος ἐκ τῶ δικά του,
τὸν ἐκαταθασάνισε κόρης ὠραίας ἀγάπης,

- ἔφυγεν ἐκ τῆν χώραν του καὶ ἀπὸ τὰ γονικά του.
καὶ εἰς ξένον τόπον περπατεῖ καὶ αἰχμάλωτος διαβαίνει.
- 5 Πόνους του κλαίουν τὰ δαυδρά, θλίψαις του τὰ λιβάδια
καὶ ποταμοὶ τὰ δάκρυα του, βρυνά τοὺς στεναγμούς του.
Ἄηδόνιν εἰς τὴν στράταν του νὰ κλαυθῆ, νὰ λέγῃ,
καὶ οἱ πόνοι τῆς καρδίας του καὶ οἱ ἀναστεναγμοὶ του
συγίζουσι το νὰ μὴ λαλῆ, καρδιόφωνον κρατοῦσι.
- 10 Ἔδε στρατιώτου συμφορὰν, τὴν πάσχει διὰ φεδοῦλαν,
αὐτὸς ἔνε αἰχμάλωτος, ξένος εἰς ἄλλον τόπον.

Στ. 10. φεδοῦλα ἢ φουδοῦλα—*νεάνις*.

3

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ

[Τὰ *Κατάλογια* εἶναι συλλογὴ ἑσμάτων, τὴν ὁποίαν ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Γερμανὸς Γουλιέλμος Βάγνερ τῷ 1879, ὑπὸ τὴν πεπλασμένην ἐπιγραφὴν: *Ἀλφάβητος τῆς ἀγάπης*. Ἀρίστη καὶ τελειοτάτη ἐκδοσις ταύτης εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ τῶν γνωστῶν νεοελληνιστῶν D. C. Hesseling καὶ H. Pernot, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέθεσαν τὴν ἐπιγραφὴν *Ἐρωτοσαίγνια*. Τὸ χειρόγραφον δ' ὁμοίως φέρει τὴν ἐπιγραφὴν *Κατάλογια, στίχοι περὶ ἔρωτος καὶ ἀγάπης*. Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκραιφνῶς δημοτικὰ ἔσματα, ἀσημάντους δὲ μόνον μεταβολὰς καὶ προσθήκας ἐπέφερεν, ὡς φαίνεται, ὁ βιβλιογράφος ἢ οἱ πρὸ αὐτοῦ συλλογεῖς, ἂν συλλογεὺς δὲν ἦτο ὁ ἴδιος.]

Α'

- Ἄν ἤξευρα, κυράτσα μου, πότε θέλεις κινήσῃ,
καὶ πόθεν θέλεις διαβῆ με ταῖς ἀρχοντοπούλαις,
τὴν στράταν σου νὰ φύτεψα μηλαῖς καὶ κυδωνίτσαις,
καὶ νεραντζούλαις καὶ κιτραῖς καὶ δάφναις καὶ μυρσίαις,
- 5 τὸν δρόμον σου τριανταφυλλιαῖς, νὰ μὴ σὲ πιάνη ὁ ἥλιος.
Καὶ ὅπου διαβαίνεις καὶ πατεῖς ἤθελα σπέρνῃ μόσχον,
καὶ νὰ μυρρίζῃ ἢ στράτα σου, καὶ σὺ νὰ μὴ τὸ ξεύρῃς,
νὰ μὴ μαυρίζῃ, λυγερῆ, ὅς τὸν ἥλιον ἢ ἐλικιά σου.

Στ. 8. ἐλικιά (ἡλικία) κυρίως σημαίνει τὸ ἀνάστημα.

Β

- Ζηλεύουσι τὴν ἀγάπην μας, κυρά μου, οἱ γείτονες σου,
δικαί κρατεῖται δυνατὴ, ὡς πύργος σιδερένιος,
ἠωροῦν τὴν ὅτι ἐπλέκτηκεν ὡς χρυσὸν ἄλλοσιδιν,
καὶ ἐφάνη τοὺς πολλὸν κακόν, θέλουσι νὰ μᾶς χωρίσῃ.
- 5 Νὰ μὴ τὸ δοῦν τὰ μάτια τους, μὴ τὸ χαρμὴ ἢ ψυχρὴ πῶν,
ἀμὴ τὸ θέλουσι εἰς ἡμᾶς, ἀπάνω τους τὸ δοῦσιν,
νὰ τὸ θλιδοῦν οἱ φίλοι τους, νὰ τὸ χαροῦν οἱ ἐχθροὶ πῶν,
δικαί βουλήν ἐδόκασι νὰ μᾶς ἀποχωρίσουν,
δίχως κανένα πταίσιμον, δίχως κανένα δίκαιον.

Στ. 6. ἀμὴ τὸ θέλουσι—*ἀλλ' ἐκείνο ποὺ θέλουσι*, *δοῦσιν*—*ἰδοῦσιν*.

Γ

- Ὅμμάτια εἶχα καὶ ἐπήρες τα, καρδιάν καὶ ἀνέσπασές τῆν,
τὰ κάλλη σου τὰ θυμαστὰ μηδὲν με τὰ στερήσις.

Δ'

- Περιστεράκιν νὰ γενῶ, νὰ ἔλθω ὅπου κοιμᾶσαι,
σφικτὰ νὰ σὲ περιπλακῶ, πάντα νὰ με θυμᾶσαι.

Ε'

- Ἐνας πανώρειος ἀγούρος ἀγάπα ὠραίαν κόρην,
Χρόνους δυὸ τὸν ἐμάρανε τῆς κόρης ἢ ἀγάπη.
Καὶ μαραινόμενος ὁ νεὸς ὅς τῆς λυγερῆς τὸν πόθον,
ἐμήνυσέ τῆν μιὰν αὐγὴν: «Κυρά μου, ὅτι ἀγαπῶ σε.
- 5 Κρυφά, κυρά μου, σὲ ἀγαπῶ, καὶ σὺ οὐδὲν τὸ ξεύρεις,
καὶ βασανίζομαι κρυφὰ καὶ φανερὰ πομένω.»
- Ὅς τόκουσεν ἢ λυγερῆ, τὰ δάκρυα τῆς ἐτρέξαν,
μαντάτον τὸν ἀπόστειλε τὸ οὐκ ἤθελεν ν' ἀκούσῃ.
«Ἐσὺ μικρὸν καὶ ἀνήλικον, φιλιὰν οὐδὲν ἐξεύρεις,
10 καὶ πῶς ἐξεστομάτισες καὶ εἶπες ὅτι ἀγαπᾷς με,
καὶ ἐκόπησαν τὰ μέλη μου καὶ καρδιομάρανές με,
καὶ ἂν τόκουσαν οἱ γείτονες μεμφθῆ με θέλαν ὄλοι;»

- Καὶ τότε πάλι ὁ νεώτερος τὴν λυγερὴν ἐλάλει·
 Καὶ πῶς τὸ ζεύρεις, λυγερή, φίλιὰ οὐδὲν ἐξεύρω·
 15 πρῶτον ἄς μ' ἐδοκίμαζες, κ' ὕστερον ἄς μ' ἐρώτας.
 Νά δεξ μικροῦ φιλήμματα, μικροῦ πιδαξιωσύνας,
 πῶς κολακαεύει τὸ φίλιν, πῶς κυβερνᾷ τὸν πόθον.
 Ὁ πεῦκος μέγα δέντρον ἐν', ἀλλὰ καρπὸν οὐ κάμνει,
 τὸ στάχιν ἐν' μικρούτσικον, εἶδες καρπὸν τὸν κάμνει·
 20 Πάλιν τὸ κλήμα τὸ μικρὸν θωρεῖς καρπὸν τὸν κάμνει·
 τὸ καλοκαῖριν τρώσιν τον, σταφύλιν, ἀγουρίδα,
 καὶ τὸν χειμῶνα τὸ κρασίον πίνουν το 'ς τὸ ποτήριον.
 Καὶ ἂν δὲν πιστεύης, λυγερή, καὶ ἂ δὲν πληροφορῶσαι,
 βάλε τὸ φελλοκάλλικον κ' ἔμπα 'ς τὸ περιβόλιν.
 25 καὶ ἰδὲ καὶ ταῖς μικραῖς μηλιαῖς, ἰδὲ καὶ ταῖς μεγάλαις,
 πῶς δέχονται τὸν ἄνεμον ὡσάν καὶ ταῖς μεγάλαις.»

Στ. 24. φελλοκάλλικον ὑπόδημα ἐλαφρὸν με κατιύματα ἐκ γέλλοῦ. Στ. 26.
 Εἰς σημερινὰς παραλλαγὰς ἢ παρομοίους εἶναι ἐπιτοχοιτέρα: καὶ πῶς ἀλλοθῶν οἱ
 μικραῖς κάλλιον ποὺ ταῖς μεγάλαις.

Σ'

Λαγῆνιν, τί λιμπίζομαι τὰ πάντερπνά σου κάλλι!
 ἐσὺ σταμνὶν κ' ἐγὼ ἀνθρωπος, κάλλιαν μου τύχην ἔχεις,
 ἐσὺ νὰ σύρνης κρυὸν νερὸν 'ς τῆς λυγερῆς τὰ χεῖλη.

Ζ'

Ἄπ' ἔλα τᾶσπρη τοῦ οὐρανοῦ τό ναν ποὺ λάμπει ἐσὺ σαι,
 καὶ ἀπ' ἔλγην σου τὴν γειτονιὰν ἐσὺ, κυρά ἔχεις χάριν,
 διατί σαι ἄσπρη καὶ ξαθή, ὁμοιάζεις ὡς φεγγάριν,
 ποτέ μου οὐδὲν νὰ σ' ἔλλαξα, μὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν χάριν.

Στ. 4. οὐδὲν νὰ σ' ἔλλαξα = δὲν θὰ σὲ ἀπηύλασον (μὲ ἄλλην τῆς γει-
 τονίας σου).

Η'

- Ὅπου ἀγαπήσω θλίβομαι, καὶ ὅπου ποθῶ λυποῦμαι,
 καὶ ὅπου ῥήξω τὸ βλέμμα μου ἔναι πικριὰ εἰς ἐμένα.
 Καιρὸς ἦτον, καὶ διέδηκεν, κυρά μου, ὅταν σὲ ἀγάπουν,
 καὶ μέσα 'ς τὴν καρδιά μου πολλ' ἀκριθὴν σὲ εἶχα.
 5 Τὸ φῶς μου ἂν εἶχες το ζητᾶν, ἦθελα πῆ «καὶ νὰ το.»

Ἐπίστευα ἢ ἀγάπη σου νὰ ἐναι στερεωμένη,
 καὶ ἐσὺ εἶχες τὴν παρὰύλειαν γεμάτην, τί κορμὶ σαι

Στ. 7. παραβολὰ παρομοίᾳ, διέδηκεν.

Θ'

- Πάντα, κυρά μου ἐγάπουν σε, κ' ἐδ' ἀγαπῶ σε πάντα.
 Ἄν δὲ πιστεύης, λυγερή, καὶ ἂ δὲν πληροφορῶσαι,
 ἐρώτησε τοὺς Ἑρωτες τοὺς καρδιοφλογιστάδας,
 ποὺ δάλλαν κ' ἐφυτεύσαν σε μέσα εἰς τὴν καρδίαν μου.
 5 Καταπατεῖς καὶ κόψτεται τὰ τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου,
 καὶ ὡς ἐν' τὸ νόγι: καὶ τὸ κραῖα, ἔτσι κ' ἐγὼ μετὰ σου.

- Κυρά μου, ἐσὺ σαι ὁ ποταμὸς, ὁ χρυσομελιτάρης,
 ὅπου ἔχεις κλώσματα πολλὰ μὲ σείσμαν καὶ μὲ διώμαν.
 ὅσοι διαδούν καὶ πίνουν το ποτὲ οὐκ ἐδιψοῦσιν,
 10 κ' ἐγὼ, κυρά, ὡς ἔπινα, ποτὲ οὐκ ἐχόρτασά σε.
 πάντα διψῶ καὶ πεθυμῶ, κυρά μου, νὰ σὲ πίνω.

- Ἐσὺ σαι κίονιν πορφυρὸν, ποὺ στέκει 'ς τὸ παλάτιν,
 ὅπου κουμπίζει ὁ βασιλεὺς καὶ κρίνει ὁ λογοθέτης,
 τῆς Δέσποινας εἰκόνισμαν, τοῦ βασιλέως ἐγκόλφιν.
 15 καὶ τῶν ῥηγᾶδων ἢ τιμῆ καὶ ἢ δόξα τῶν ἀρχόντων.
 Σὺ εἶσαι τῆς νόκτας ἢ ἡροσιά καὶ ἢ πᾶχνη τοῦ χειμῶνος,
 καὶ φέγγος ἀποσπερινὸν καὶ ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας,
 καὶ τῆς αὐγῆς ὁ ἀυγερινός, τοῦ παλατιοῦ ἢ κανδήλα.

- Ἐσὺ σαι τὸ ἄσπρη τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ κάμπου τὸ λουλοῦδι,
 20 καὶ χώρα πολυζήλευτος, μὲ τὸ πολὺν λογάριν,
 καὶ ἀπὸ τὸ κύκλωμα τοῦ ἡλιοῦ ἢ μιὰ ἀκτίνα σὺ σαι,
 καὶ ἀπὸ τ' Ἀδάμου τὴν πλευρὰν ἢ μιὰ παγίδα ἐσὺ σαι,
 καὶ ὅπου ἐκαψεν κ' ἐμπύρισεν πολλῶν καρδιάς ἐσὺ σαι,
 καὶ ἀπὸ τᾶδόνια τὰ λαλοῦν ἕναν πουλὶν ἐσὺ σαι...

- 25 Κυρά μου, ὅταν σὲ θυμηθῶ καὶ βάλω σε 'ς τὸν νοῦν μου,
 κλονίζεται ἢ καρδίτσα μου καὶ σαιέται σάν τὸ φύλλον.
 ἀναστενάξω ἐγκαρδιακά, δὲν ἠμπορῶ ἀπομένει
 ὅτι ἐσέβη ἢ ἀγάπη σου ἀπέσω 'ς τὴν καρδιά μου,
 ὡσάν μαχαῖρι δίστομον κόπτει τὰ σωθικά μου,
 30 τὸν λογιισμόν μου δαπανᾷ καὶ ἔλα μου τὰ μέλη.

Στ. 7. χρυσομελιτάρης ποιητὸς μέλιτος, μὲ χρυσοῖον χρῶμα. Στ. 7. κλώ-
 σματα αἱ μετὰ χάριτος κινήσεις, σείσμαν ἢ ταλάττειν τοῦ σώματος, διώμαν
 (ιδίωμα) τὸ μεγαλοποιεῖς παρομοίᾳ. Στ. 13. λογοθέτης μέγα ἀξίωμα τῆς Βυ-
 ζαντινῆς αὐλῆς. Στ. 14. Δέσποινας τῆς Παναγίας, βασιλέως τοῦ αυτοκράτορος
 τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ῥηγᾶδες οἱ τῶν ἄλλων κρατῶν βασιεῖς. Στ. 30. λο-
 γάριν θησαυρός.

Γ'

Ψυχὴν εἶχα κ' ἐπῆρες τὴν καρδίαν καὶ ἀνέσπασές τῃν,
 δίχως ψυχὴν, δίχως καρδίαν, ἔς τὸν κόσμον πῶς νὰ ζήσω:
 μαραίνει με ἡ ἀγάπη σου, καίε με τὸ φίλημά σου,
 ὁ ἔρωτας τοῦ πόθου σου εἰς θάνατον μὲ βίπτει.

- 5 Ἄν τὸ χα ξεύρω, ἂν τὸ λπίζω καὶ ἂν τὸ βάλω ἔς τὸν νοῦν μου,
 ὅτι σὺ οὐκ ἐνθυμάσαι με, οὐδὲ ἔς τὸν νοῦν σου μ' ἔχεις,
 οὐδὲ ἀγαπᾷς με ἐγκαρδιακά, ὡς ἂν ἐγὼ ἐσένα,
 νὰ πῆγα καὶ νὰ γύρευσα βρούσιν τῆς ἀσπλαγχνίας,
 ὅπου ἀποπλύνονται καρδιάς καὶ λησμονοῦνται ἀγάπαις.

ΙΑ'

Ψυχὴν, καρδίαν ἐσέν ἔχω, καὶ ἄγγελον δὲν φοβοῦμαι,
 τὸν ἄγγελον τὸν θέλω δῆ, ἐσένα θέλει μοιάζῃ,
 καὶ τὸνομά σου θέλω πῆ, καὶ θέλω ἐξεψυχιάσειν.

Στ. 1. ἄγγελον τὸν ψυχοποιτὸν ἄγγελον.

4

[Τραγοῦδι ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀνήκον, ὡς καὶ τὸ
 ἐπόμενον, εἰς τὸν κύκλον τῶν τραγοιδιῶν τῆς ἀπαρνημένης. Πρβλ.
 ἀνωτέρω σ. 160 ἀριθ. 128.]

- Ἄσπρη ξανθὴ πανέμνοστη, Κύρκατης ταξιδεῦει
 καὶ ὑπάγει ὁ Κύρκατης μακρεὰ καὶ τὸ ταξίδιν μέγα.
 Καὶ ἡ κόρη ἀπὸ τῆς λύπης τῆς τοὺς μῆνας καταράται.
 «Νὰ κῆς, Φλεβάρη, φλέγεις με καὶ Μάρτη ἐμάρανές με,
 5 Ἄπριλη ἀπριλοφόρητε καὶ Μᾶ κατακαμένε,
 τὸν κόσμον καὶ ἂν ἐγεμισες τὰθίτζια καὶ τὰ ρόδα,
 τὴν ἰδικὴν μου τὴν καρδίαν τοὺς πόνους καὶ τὰ δάκρυα.»

Στ. 4. νὰ κῆς=νὰ καῆς. Στ. 6. τὰθίτζια (τὰθίτζια) τὰνθόλλια.

5

(ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)

[Ἀπόσπασμα τῆς *Ριμάτας κορῆς καὶ νίου*, δημοδοῦσε ποιή-
 ματος τοῦ Ιε' αἰῶνος, ἐκδοθέντος το πρώτου ἐπὶ Αἰ. Λαζαράδ
 ἐκ δύο χειρογράφων, τοῦ ἐνός, πληρέστερον ἔχοντος αὐτὸ, τῆς ἐν
 Μιλάνῳ Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης, τοῦ δ' ἑτέρου τῆς ἐν Βιέννῃ.
 Τοῦ δίου ἔσματος φέρονται μέχρι τοῦδε ἀνά τὸ στόμα τοῦ λαοῦ
 πολυάριθμοι παραλλαγῆ, ἐκ δὲ τῶν διαφορῶν τῶν ὁποῖαι
 παρουσιάζουν ἐμφαίνεται ὅτι ἡ *Ριμάτα* ἀπηρτισθῆ ἐκ παισιωτι-
 ρων, ἀκραιφνῶς δημοτικῶν ἔσμάτων, διασκευασθέντων ἐπὶ στι-
 χουργοῦ τινος εἰς ὁμοιοκαταληκτοῦς στιχοῦς, ἐξ ὧν ἔλαβε καὶ
 τὸ ὄνομα τὸ ποίημα.]

- Ἄ βουληθῆς νὰ μ' ἀρνηθῆς καὶ νὰ μ' ἀλχημονήσῃς,
 εἰς τὴν Τουρκιά, ἔς τὰ σίδερα πολλὰ ν' ἀγκυρακτέσῃς.
 Σὲ τούρκικα σπαθιά βρεθῆς, σὲ Κατελάνου χέρια,
 τὰ κριάτα σου νὰ κόψουσι μὲ δίστομα μαχαίρια.
 5 Ἄράπηδες νὰ σ' εὔρουσι καὶ Μῶροι νὰ σὲ σώσουν,
 κ' εἰς ὄχλον σαρακηνικὸν τρεῖς μαχαίριαίς σου δώσουν·
 οἱ δυὸ ν' ἀγγίζουσι ἔς τὴν καρδιά, κ' ἡ ἄλλη ἔς τὰ μυαλά σου,
 κ' εἰς τὸν ἄφρον τῆς θάλασσας, νὰ βροῦσι τὰ μαλλιά σου.
 Τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια σου νὰ βροῦν εἰς παραγιάλι,
 10 καὶ τὰ μουσοῦδια τὰ βαστῆς ἔς τὴν ἄμμο νὰ τὰ βγάλλῃ·
 νὰ δράμουν νὰ ρθουν νὰ σὲ ἰδοῦ ἐκ τὰ συγγενικά σου,
 ἡ μάννα σου νὰ κουρευτῆ, θωρῶντα τὰ μαλλιά σου.
 Καὶ τότες νὰ ρθω νὰ σὲ δῶ γιὰ παρηγορημά μου,
 ἔς τὸ ξόδι σου νὰ γδικιωθῶ, νὰ δροσιστῆ ἡ καρδιά μου.

Στ. 3. Κατελάνου. Ἡ σκληρότης τῶν Καταλάνων, ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν ΙΓ'
 αἰῶνα ἐπιδρομῶν αὐτῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπέμεινε παροιμιώδης. Στ. 5.
 νὰ σὲ σώσουν=νὰ σὲ καταφθάσουν. Στ. 9. παραγιάλι (παρά -- γιάλις) περι-
 γιάλι, παραλία. Στ. 10. μουσοῦδια=πρόσωπον (ιταλ. muso -- οἶδι). Στ. 12.
 νὰ κουρευτῆ νὰ κόμῃ τὴν κόμην εἰς ἔνδειξιν πένθους. Στ. 14. ξόδι (ἐξο-
 διον)=κηδεία. γδικιωθῶ (συμφερωμὸς τοῦ ἐκδικηθῶ καὶ δικαιωθῶ).

6

[Λιανοτραγούδα ἐκ χειρογράφου τῆς Βιέννης τοῦ 13' αἰῶνος.]

α'.

Ἐπὸ πηγῆν πάλιν πηγῆ, κί' ἀπὸ πηγῆν πηγάδι,
κί' ἀπὸ παλιὰ φιλήματα πάλιν καινούρια ἀγάπη.

β'.

Ἐφῆς ἐπερνοδιάβαινα, κόρη ἐκ τῆ γειτονιά σου,
κ' ἦ γειτονιά σου μ' ἔγνωισεν, καὶ σύ, κόρη ἐκουμάσου.

γ'.

Ὅλοι δοξεύουν μ' ἄρματα, ἔλοι μὲ τὰ δοξάρια,
καὶ σύ ἐκ τὸ παραθύρι σου δοξεύεις μὲ τὰ μάτια.

Β'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥΣ

ΓΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΙΝΑΣ (ΘΡΑΚΗ)

1

Ἡ Κουσταντής

[Τὸ τραγοῦδι τοῦτο εἶναι παραλλαγή τοῦ εἰς πολλὰς ἑλλη-
νικὰς χώρας ἐπιχωριάζοντος ἀκριτικοῦ ἵσματος τοῦ Πορφύρου.
Ἡ σύζυγος ἢ ἡ ἀγαπητικὴ τοῦ Ἀκριτοῦ εἰς πολλὰ ἴσματα
παρουσιάζεται ὡς ἡρωϊκὴ βοηθὸς αὐτοῦ. σφύρουσα ἐκ κινδύνων].

Ἡ Κουσταντής ἦ λιὸ μικρός, τοῦ ἄξιου παλληκάρι,
τοῦν πρώτου χρόνου ἔς τοῦ σπαθί. τοῦ δεύτερου δουξάρι,
τοῦ τρίτου καυκήστηκι «κανένα δὲ φοδοῦμι,
μηδὲ Τούρκου, μηδὲ Ρουμνί, οὐδὲ τοῦν βασιλέα.»

5 Βασιλουπούλα τ' ἄκουσε ποῦ τοῦ ψηλὸ παραί.
«Σώπα, σώπα, μπρὲ Κούσταντη, κί μὴ πουλυπινέσι,
κί θά τ' ἀκούσ' ἦ βασιλὲς κί στείλη κί σὶ πάρη.»

Κ' ἦ βασιλὲς σάν τ' ἄκουσι πουλὸ τοῦ βαρυφάνη.
Βάνει τιλλάη κί φουνάξ, χουριὰ κί βιλαέτια.

10 «Ποῖς εἶνι ἄξιους κί ἀβουργὸς τοῦν Κούσταντη νὰ φέρη:
Κανένας δὲ ἀπλουθήθηκι ποῦ ἔλουνου τοῦν κόσμου.
Τσῆ χήρας γιδὲ πλουθήθηκι, τῆς χήρας παλληκάρι.
«Ἰγὼ μαι ἄξιους κί ἀβουργὸς τοῦν Κούσταντη νὰ φέρου.
ἀπ' τὴν καλοῦδα τ' ποῦ κουντὰ νὰ πὰ νὰ τούν: πάρου.»

15 Τοῦν μαύρου τ καθαλλίκιψι κί πῆρι κί πακίνει.
«Γιὰ σήκου, σήκου, Κούσταντη, κί βασιλὲς σὶ θέλει.
— Πές μι ἂν εἶνι γιὰ καλὸ νὰ βάνου τὰ χρυσά μου,
πές μι ἂν εἶνι γιὰ κακό, νὰ βάνου τᾶρματά μου.»

20 Τοῦν ἔρραψι τὰ μάτια του ἰνιὰ λουγιῶ μιτάξι,
τοῦν ἔδισι τὰ χέρια του σαράντα κάτι' ἀλσιδα,
ἔθανε κί ἔς τοῖς πλάτις του τοῦ μύλου τοῦ λιθάρι,
κί ἔς τᾶλουγου τοῦν ἔθαλι, ἔς τοῦ βασιλέ τοῦν πάει.

Βασιλουπούλα τ' ἄκουσι, γυρίσθη κι τὸν λέγει.
 «Δὲ σ' εἶπα γῶ, μπρὲ Κούσταντη, νὰ μὴ πουλυπινέσι,
 25 κι θὰ τ' ἄκούσ' ἡ βασιλὲς κι στείλῃ κι σὶ πᾶρη;
 Λακρύσανι τὰ μάτια του, κόπηκαν τὰ μιτάξια.
 Ἄνέμιξι τὰ χέρια του, κόπηκαν κι οἱ ἀλσίδις.
 Ἄνέμιξι τσοὶ πλάτις του, ἔπισι τοῦ λιθάρι.
 Νά κ' ἡ καλοῦδα τ πῶφτασι μὲ τοῦ σπαθὶ ἔς τοῦ χέρι.
 30 Διζιὰ ζιβάνι ἔκουψι κι κόσμους δὲν ἀπόμνι.
 Στέλνει τοῦ βασιλὲ χαμπέρ, τοῦ βασιλὲ δυὸ λόγια.
 «Ἄν ἔχη κι' ἄλλα πρόδατα νὰ στείλῃ νὰ τὰ κόψου.»

Στ. 1. λιὸ μικρὸς ὁ Μικροκοσιαντίνος ἐπικαλούμενος εἰς πολλὰ ἀκριτικὰ ἔσματα. Στ. 2. εἰς ἡλικίαν ἐνὸς ἔτους ἐχειρίζετο τὸ σπαθί, εἰς ἡλικίαν δύο ἐτῶν τὸ τόξον. Στ. 9. τιλάλη κήρυκα (ἴ. τουρκ.). Στ. 10. ἄβουερὸς = γοργός. Στ. 14. καλοῦδα καλή=σύνεργος. Στ. 20. κάτι ἴ. τουρκ. μέτρον, κυρίως ὄροφος. Στ. 27. ἀνέμιξι (ἀνεμιζῶ) ἐκίνησε μὲ ὀμίην. Στ. 30. ζιβάνι ζαβιά, ἀριστέρά. Στ. 31. χαμπέρι ἀγγελία, μήνημα, ἴ. τουρκ.

ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑΣ

2

Μοιρολόγι.

Πτσὸς εἶν' ὁ Βασιλὲς τῆς γῆς τὸ ἡ Δέσποινα τοῦ κόσμου;
 πτσὸς εἶν' ὁ κλειδακάτουρας, ποῦ σ' ἔσει κλειδωμένο;
 Καμνιῶ τοῦ βασιλτσᾶ θρονί, τῆς Δέσποινας κουδοῦκλι,
 καμνιῶ τοῦ κλειδακάτουρα οὐλτόχρουσο μαντήλι,
 5 γιὰ νὰ σὲ φήνῃ νὰ ρτσεσαι ταῖς τρεῖς δζορταῖς τοῦ χρόνου,
 τοῖς Ἰψωσαις γιὰ τὸ σταυρό, τὰ Φῶτα γιὰ τὸ γιάσμα,
 τὸ Πάσκα, τὰ Χριστούγεννα γιὰ τοῦ Χριστοῦ τῆ γέννα,
 τσαι τῆς Λαμπρῆς τὴν τσουρτζατοῖ γιὰ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

Στ. 1 Ποιὸς εἶν' ὁ βασιλεύς. Στ. 2. κλειδακάτουρας=κλειδοκράτορας.
 Στ. 3. Κάμνω (ὑπόσχομαι νὰ κάμω) τοῦ βασιλιᾶ θρονί. Στ. 4. οὐλτόχρουσο
 μαντήλι. Στ. 5. νὰ σὲ ἀφήνῃ νὰ ἔρχεσαι ταῖς τρεῖς γιορταῖς τοῦ χρόνου, τὰς
 ἐπισημοὺς ἐορτάς. Ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει δ' ὁμοῦ τῶν ἐορτῶν ἀναφέρονται τέσσαρες
 ἀντι τριῶν τῆς Ὑπόσεως τοῦ σταυροῦ (14 Σεπτ.), τῶν Χριστουγέννων, τῶν
 Φῶτων (6 Ἰανουαρ.) καὶ τοῦ Πάσχα. Στ. 8. τσουρτζατοῖ Κυριακή.

Λ Ε Σ Β Ο Υ

3

(Εὐχαιτικὸν τῶν Θεοφανίων)

Ἰδῶ μᾶς εἶπαν κ' ἤρταμι σὶ τούτα τὰ παλάτια
 τὰ δίπατα, τὰ τρίπατα, μακμαρουστολημενα,
 ὅπου τὰ χτίζαν Ἐρουτίς κι' ἄλλοι καλακῆρουμένοι.
 Βάζανι μόνου τοῦ ψηφί κι' ἀράδα τοῦ λουγάρι.
 5 βάζαν κι μισουχάλικα ἀδρὸ μαργαριτάρι.
 Εἶπαμι τὰ παλάτια μας, ἄς ποῦμι τοῦν ἀφέντη.
 Ἄφέντ' ἀφέντη λόφιντι, πέντι βουλαῖς ἀφέντι,
 ἀφέντης εἰς' ἀπ' τοῦ θεῶ, κι φαίνισ' ἀπ' τοῦ πῶμα.
 καμαρουτὰ πατεῖς ἔς τῆ γῆ, κι ζυγιστὰ ἔς τοῦ γῶμα.
 10 Σόνα σου πρέπ' ἀφέντη μου, χίλια χρόνια νὰ ζήσῃς,
 κι τοῦν πιδιοῦ σ' τὰ στέφανα οὐλα νὰ τὰ φιλήσῃς.
 Ἐ τοῦν ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ νὰ πᾶς νὰ προυσκυνήσῃς.
 Εἶπαμι τοῦ ἀφέντη μας, νὰ ποῦμι διγ' κυρά μας.
 Κυρ' ἀργυρή, κυρά χρυσή, κυρά μαλαματένια.
 15 ὅταν ὁ θεὸς ἡμοίραζι: τὴν οὐμουρτζιᾶ ἔς τοῦν κόσμου,
 κι σὺ ἔς τὴν πόρτα στέκουσουν, τὴν καλουμοῖρα πῆρις;
 πῆρις ἀσπράδα τοῦ χιονιοῦ, τὴ κουκκινιά τοῦ ρόδου,
 κι μάτι κι ματῆφροδου ἀποῦ τοῦ χιλιδόνι.
 Εἶπαμι τὴν κυράτσα μας, ποῦ νὰ πουλυχρουνίσῃ,
 20 ἔς τοῦν ἁγίου τάφου τοῦ Χριστοῦ νὰ πᾶ νὰ προυσκυνήσῃ.
 Εἶπαμι τὴν κυράτσα μας, ἄς ποῦμι κι τὴ κόρη.
 Κυρά, γαμπρὸ σὶ φέραμι ἀποῦ τῆ Βαθυλῶνα,
 μὲ τιτρακόσσοι ἄρχοντες, μὲ χίλια παλληγάρια.
 Εἶπαμι τοῦ κουρίτσι σου, ἄς ποῦμι κι τοῦ ἄλλου.
 25 Κυρά μου, τοῦ κουρίτσι σου γραμματικὸς τοῦ θέλει.
 ἂν εἶνι κι γραμματικὸς, πουλλὰ προικιά γυρεύγει.
 Γυρεύγει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χουράφια μὲ τὰ σιάρια,
 γυρεύγει κι τὴ Βενετικὰ μ' οὐλα τῆς τὰ καρδία,
 γυρεύγει κι τοῦ κυρ Βουριᾶ γιὰ νὰ τὰ ταξιδεύγῃ.
 30 Εἶπαμι τοῦ κουρίτσι σου, ἄς ποῦμι κι τοῦ ἄλλου.
 Κυρά μου, τοῦ κουρίτσι σου βάλι του ἔς τοῦ καφάσι.
 νὰ κουσκινίζῃ μάλαμα, νὰ πέφτη τοῦ λουγάρι,
 κι μὲ τὰ κουσκινίσματα νὰ βραίνῃ παλληγάρια.

- Εἶπαμι τοῦ κουρίτσι σας, ἄς ποῦμι τοὺν ὑγιό σας.
 35 Σόνα σοῦ πρέπει, νιὸ πιδι, χίλιω γρουσοῦ ζουνάρι.
 μαλαμαπένια ἄρματα, γιατί εἶσι παλληκάρι,
 κι ἓνα ἄλουγου καλό, νὰ βγαίνης ἔς τοῦ σιργιάνι.
 Εἶπαμι τοὺν ὑγιόκα σας, ἄς ποῦμι κι δοὺν ἄλλου.
 Κυρά μου, δοὺν ὑγιόκα σου, τοὺν καλινθηριμένου
 40 ἰνιὰ μικραῖς δοὺν ἀγαποῦν κι δικουχτιὸ μεγάλης.
 Ἄλλη κιντᾶ τοὺν ἥλιου, κι ἄλλη τοῦ φηγιάρι.
 ἀπ' οὐλῆς ἢ μουρφοτίρη κιντᾶ ἀνατουράλι.
 Εἶπαμι τοὺν ὑγιόκα σου, ἄς ποῦμι κι δοὺν ἄλλου.
 Αὐτὸς ποῦ πάγει ἔς τοῦ σκουλεῖο κι γράφει μὲ κουντύλι,
 45 θιὸς νὰ τοὺν πουλυχρουνηῖ νὰ βάλῃ πιτραχῆλι.
 Εἶπαμι τοὺν ὑγιόκα σου, ἄς ποῦμι κι δοὺν ἄλλου.
 Κυρά μου, τοὺν ὑγιόκα σου, δοῦ μουσκανθηριμένου,
 βάλι νιρὸ κι λοῦσι τουν κι καλουχτένισί τουν,
 κι στεῖλι τουν ἔς τοῦ δάσκαλου, γράμματα γιὰ νὰ μάθῃ,
 50 νὰ μπαίνῃ νὰ καλαναρχᾶ, νὰ βγαίνει νὰ διδάξῃ,
 νὰ δοὺν ἡδεῖρ ἢ δάσκαλους μὲ τῆ χρυσί, βιργίτσα,
 νὰ δοὺν μωρὼν ἢ μάννα του μὲ τὰ πουλλά της χάδια.
 Βάλι πανέρια κάστανα, πανέρια λιφτουκάρδα,
 ἂν ἔχῃς κι γλυκὸ κρασί, κέρνα τὰ παλληκάρια,
 55 νὰ πιούν, νὰ ξιβραχνιάσουνε, νὰ τραγουδοῦν καθάρια.
 Κι' ἀπλουσι τοῦ χιράκι σου ἔς τὴν ἀργυρή σου τσέπη,
 ἂν εὖρης γρόσα δῶ μας τα, φλουριά μὲ, τὰ λυπάσι,
 ἂν εὖρης κι μισόφλουρα, κι κείνα παίρνουμι δα.

Στ. 2. *δίπατα, τριπάτα* = διώροφα τριώροφα. Στ. 3. *καλανθρουμένοι* (καλανθρευόμενοι) ὠραῖοι. Στ. 4. *μόλου* περιγεῖλιωμα (κυρίως ὁ μόλος, τὸ ζεῖγμα τοῦ λιμένος) *ψηφι* = ψηφίς *λουγάρι* θησαυρός, χρυσᾶ νομίσματα. Στ. 5. *μισοχάλικα αἶ ψηφίδες* τοῦ μέσου, *ἀδρὺ* = ἀδρόν, χονδρόν. Στ. 7. *λόφιντι* (ὄλος + ἀφέντης) δλάφεντε, πενάφεντε. *βουλαῖς* = βολαῖς, φοραῖς. Στ. 10. *σόνα* = σένα. Στ. 11 νὰ ἴδῃς νυμφενόμενα τὰ τέκνα σου. Στ. 16. *τὴν καλομοῖρα πῆρις* πῆρις τὴν καλὴν Μοῖραν, σοῦ ἔλαγον τὰ καλύτερα δῶρα τῆς Μοῖρας, ἢ καλύτερα μερίς. Στ. 31. *καφάσι* δικτυωτὸν παρόθυρον. Ἡ ἔννοια, ἐγκλεισον τὴν κόρη σου εἰς δωμάτιον, ὅπου ν' ἀσχολῆται εἰς κοσμίσιμα χρυσοῦ. Στ. 39. *καλινθηριμένου* = καλοαναθρεμμένου. Στ. 42. *ἀνατουράλι* περιτεχρον κόσμημα ὁμοιον πρὸς φυσικὸν (naturale ital.) Στ. 45. *πιτραχῆλι* (ἐπιτραχῆλιον) πετραχῆλι (νὰ βάλῃ πιτραχῆλι = νὰ γίνῃ ἱερεὺς). Στ. 50 *καλαναρχᾶ* (κανοναρχᾶ) *κανονάρχος* ὁ βοηθὸς τοῦ ψάλτου. Στ. 52. *μωρὼνη* = ἡμερὼνη, καθησυχάζη. Στ. 53. *λιφτουκάρδα* λεπτοκάρδα.

Τὸ τραοῦν τοῦ Διενῆ

- Ὁ Χάρις μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καθάλλιστένε.
 μαῦρα σιλαδοῦνικα φορεῖ νὰ πᾶ ἔς τὸ παναῦρον.
 Ἦ τὴν νάκραν τοῦ παναῦρκου ἤβραν τοὺς ἀρκάτους.
 Ἦ τὴν μέση τοῦ παναῦρκου ἤβραν τοὺς τρῶν τσ'αὶ πίνου.
 5 «Καλῶς ἤρτεν ὁ Χάροντας νὰ φᾶ, νὰ πᾶ, μιτὰ μας,
 νὰ φᾶ ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φᾶ ὄφτον περτίτσιν,
 νὰ πᾶ γλυκόποτον κρασί, ποῦ πίνουσι φουμισμένοι,
 ποῦ πίνουσι σὶ ἄρρωστοι τσ'αὶ βρέθονται γιαμμένοι.
 — Ἐν ἤρτα γιῶ, ὁ Χάροντας, νὰ φᾶ, νὰ πᾶ μιτὰ σας,
 10 νὰ φᾶ ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φᾶ ὄφτον περτίτσιν,
 μὴ γλυκόποτον κρασί, ποῦ πίνουσι φουμισμένοι,
 μόνον ἤρτα ὁ Χάροντας τὸν κάλλις σας νὰ πάρω.
 — Τσ'αὶ πκοῖς ἐνὶ ὁ κάλλις μας, ἀπούρτες γιὰ νὰ πάρῃς;
 — Τσ'εῖνος ὁ χοντροδάκτυλος, τσ'εῖνος ὁ ναρκοδόντας.
 15 τσ'εῖνον τὸ παλληκάρις σας, πῶν ἔς τὸ παναῦρον.»
 Ποῦ τὸν γρικᾶ ὁ Διενῆς ἀρκώθην τσ' ἔθυμώθην.
 «Γιὰ μὲν τὸ λέεις, Χάροντα, γιὰ μὲν τὸ συντυχάνεις.»
 Σ'ερκαῖς, σ'ερκαῖς ἐπικιάσασιν καὶ ἔς τὴν παλιώστραν πάσιν.
 Τσ'αὶ τσ'εῖ νι ποῦ παλιώννασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ἡμέρας.
 20 Τσ'εῖ πῶπκιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν.
 τσ'εῖ πῶπκιαννεν ὁ Διενῆς τὰ κόκκαλα ἐλουῦσαν.
 Τσ'εῖ πῶνσοσεν ὁ Χάροντας, πῶς ἔννα τον νιτσίση.
 ἐπολόγηθην τσ' εἶπεν του τοῦ Διενῆ τσ'αὶ λέει.
 «Τσ'αὶ χάμνα, χάμνα, Διενῆ, γιὰ νὰ μεταπικιαστοῦμεν.»
 25 Τσ' ἐχάμνισεν ὁ Διενῆς γιὰ νὰ μεταπικιαστοῦσιν.
 Χρυσὸς ἀπὸς ἐγίνηκεν, ἔς τοὺς οὐρανούς τσ' ἐξέγν,
 τσ' ἀνοιξεν ταῖς ἀλάταις του τσ'αὶ τὸθ θεὸδ δοξάζει.
 «Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι ἔς τὰ ψηλωμένα.
 Καμμιά βουλή, ἐγ γίνεται μὲ δίχως σου ἐσένα.
 30 Ἄνδρειωρκαῖς ποῦ τῶδωσες καὶ πῶς νὰ σοῦ τὸφ φέρω;
 — Τσ'αὶ πκιάσε, πκιάσε, Χάροντα, τσ'αὶ τούτην τῆθ θεύτην
 τοῦ Διενῆ, τὴν ἔπαρε τσ' ἔρκεται τὰπισώσ σου.»

Τσ'αί πκιάνναι, πκιάνν' ὁ Χάρωντας τσ'αί τούτην τήθ θεότην.
Τοῦ Διενή τήν εδειξεν, τσ'αί ππέφτει 'ς τὸ κρεβάτιν.

- 35 Ἀππεξωθικίον του στέκονται τρακόσοι δκυὸ νομάτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν τσ'αί κόμα κροφοῦνται·
τσ' ἕναν κοντόν, κοντούτσικον, καὶ χαμηλοδρακῆτον
στέκεται, νεπουγκώννεται, καὶ μπαίννει τσ' ἄρωτῶ τον.
«Ἀππεξωθικόσ σου στέκονται τρακόσοι δκυὸ νομάτοι.
- 40 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν τσ'αί κόμα κροφοῦνται.
— Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ δοῦν, πέ τους νὰ μὲφ φοῦνται.»
Στήννει τους τάδλαν ἀρκυρήν, ποτῆριν τσ'αί τσ'ερνῶ τους.
«Τρῶτε καὶ πίννειτ', ἄρκοντες, τσ' ἔγιώ νὰ σᾶς ξεροῦμαι.
— Τσ'αί πές μας πέ μας, Διενή, πᾶ 'ς ταῖς παλληκαρκαῖς σου,
- 45 πάνω 'ς ταῖς παιδικισύνας σου, τσ'αί ταῖς ἀντρειωρκαῖς σου.
- Πάνω 'ς ταῖς παιδικισύνας μου καὶ ταῖς παλληκαρκαῖς μου
ἦτουν τᾶγκάθθην πιθαμῆ καὶ τὸ τριόλιν δόλιν.
Κάτω 'ς ταῖς νάκραις τῶν νακρῶν, 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,
τσ'εῖ μέσα ἐν ποῦ γύριζα τσ'αί νύχταν τσ'αί ἡμέραν.
- 50 Εἶχα τσ'αί τήν καλίτσαμ μου πίσω μου πᾶ 'ς τὸμ μαῦρον,
τσ' ἔφεγγαν μου τὰ κάλλη της τήν γύχταν νὰ γυρίζω.
Τσ'αί πᾶ 'ς τὰ γλυκοξίφωτα, ποῦ πᾶ νὰ ξημερώσῃ,
στσ'ιαστήκασιν τᾶμμάδκια μου τσ' ἕναν μεγάλωφ φῖν'
ἔξῆντα τσ'ύκλους ἔκαμνεν, βδομηνταδκυὸ καμάραις,
- 55 τσ' ἀκόμα δκυὸ τσ'υκλίσματα τὸν Ἔλενον νὰ φάῃ.
Μὲ τοῦ θεοῦ τήδ' δύναιμιν, μὲ τοῦ θεοῦ τήχ χάριν,
μπαίννω τσ'αί σαῖττεῦκω τον 'ς τήμ μεσατσ'ήν καμάραν.
Ποῦ τὸ φαρμάτσ'ιν τοῦ φιδκιουῦ εἰδίφασεν ὁ μαῦρος
τσ'αί 'ς τὸν Ἀφρίτην ποταμόν πᾶω νὰ τὸν ποτίσω
- 60 πᾶ' τσ' ἠῦρα τὸσ Σαρατσ'ηγόν, τσ' ἔδλεπεν τὸν Ἀφρίτην.
Σᾶν τὸ βουνὸν ἐκάθεται, σᾶν τ' ὄρος ἐκοιμάτουν,
καὶ πάνω 'ς τήρ βᾶχοῦλλαν του στσ'ύλος λαὸν ἐδοῦραν,
πάνω 'ς τήν τσ'εφαλοῦλλαν του περτιτσ'ια κακκαρίζαν,
καὶ μέσα 'ς τὰ ρουθούνια του ἀππάρκα ξισταβλίζαν.
- 65 Τσ'αί ποῦ τὸν εἶδεδ Διενής γοιδὸν νὰ τὸν κροφοῖθην
τσ'αί στέκει, διαλοῖζεται πῶς νὰ τὸσ σ'αιρετήσῃ.
Ἄτε ἄς τὸσ σ'αιρετήσωμεν γοιδὸν πρέπει, γοιδὸν ταιρκάζει.
— Καὶ γειά σου, γειά, Σαρατσ'ηγέ, γλεπάτουρε τοῦ τόπου.

- νάκκον νερόν τ' ἐρκάστηκα τὸν μαῦρον νὰ ποτίσω—
- 70 Τοῦτος νερόν ἐξήτησεν, τσ'εῖνος σπαθὴν ἐταύρου.
Ἄ Διενή, ὁ γλῆρορ ἀρπαξεν τὸ βᾶδίον του,
τσ'αί μιὰ ξυλιὰν τοῦ ξύλωσεν, τσ'αί μιὰ ξυλιὰν τοῦ κᾶλλεν.
Τσακκίζει τ' ἔχτῶ κόκκαλους, καὶ ἐξῆνταδκυὸ παταῖς
τσ' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τσ'εῖνη, ἂν ἡ ἀρωστσ'ιά του.
- 75 Ἐξῆν τὸ νάκρσ της βᾶδίας ἐξῆνταπέντε μῆτα.
Ἄρκοντες ἐν πότρωκσιν μὲσ' 'ς τοῦ βῆδσ τὰ σπῖδκια,
καὶ τήν ξυλιὰν ἀκούσασιν τσ' οὐλλαι μπουρμερτισσῆκα.
— Κάπου στροφᾶται, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλᾶζει βῆκα.
γὰ θέλωσεν ὁ πλάστης μου τὸν κόσμον του νὰ γᾶσῃ!—
- 80 Ννάσιν τσ'αί τὸν Χαλιόπαπποῦν ποῦ τσ'ειχαρκαὶ καὶ βᾶσσει.
— Τρῶτε καὶ πίννειτ' ἄρκοντες, τίποτες μὲφ φοῦστα.
τσ' ἐν ξυλιὰ τοῦ Διενή, τσ' ἄλλ' του ποῦ τήν ἔφην,
τσ'αί ποῦ τήν ἔφην τσ' ἔξῆσεν, καλλιόν του παλληκαῖριν.
Ννάσου τσ'αί τὸσ Σαρατσ'ηγόν, τσ' ἔρκετον κοντῆστῶντα.
- 85 τσ'αί ποῦ ταῖς ποκοντῆστῆραις του ἐστσ'εῖουσῶντα τὰ παλάδκια.
Τσ' ἕναν κοντόν κοντούτσικον τσ'αί χαμηλοδρακῆτον
στέκεται, νεπουγκώννεται τσ'αί μπαίννει τσ' ἄρωτῶ τον.
— Τσ'αί πέ μας, πέ, Σαρατσ'ηγέ, εἶντα ἂν ἡ ἀρωστσ'ιά σου:
— Σαράντα χρόνους ἔδλεπα τὸγ γέρημον Ἀφρίτην.
- 90 μῆτε ποῦλλὸν ἐδικᾶλλασσεν, μῆτ' ἄνθρωπος ἐπέρανν'
τσ' ἕνας νερὸ μὸζήτησεν, τσ' ἔγιώ σπαθὴν ἐταύρου
τσ'εῖνος ἀποῦ τον γλῆρορ ἀρπαξεν τὸ βᾶδίον του,
τσ'αί μιὰ ξυλιὰν μοῦ ἔδωσεν, τσ'αί μιὰ ξυλιὰν μοῦ βᾶλλεν.
τσακκίζει μου δκυὸ κόκκαλα τσ'αί δεκοχτῶ παταῖς.
- 95 τσ' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τούτῃ ἂν ἡ ἀρωστσ'ιά μου.
Σηκοῦτε τήν κουτάλα μου, νὰ δῆτε τήρ βᾶδκιάν μου.—
Σηκῶσαν τήν κουτάλαν του, νὰ δοῦσιν τήρ βᾶδκιάν του.
σηκῶσαν τήν κουτάλαν του, τσ' ἐφάνην τὸ φλαντζῖν του.
τσ'αί ποῦ τὸν πόνον τὸν πολλὸν ἐξῆν ἡ φυγή του.—
- 100 Τσ'αί πολλοᾶτ' ὁ Διενή της κάλης του τσ'αί λέει.
«Ἐλα ὦδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ'αιρετιστοῦμεν.
Τὸγ Γιάννην ἐσοῦ μὲν παρῆς, τσ' ἔπαρ' τὸν Κωσττανῖνον.
— Ὁ Γιάννης ἀντρας μοῦ ἦτουν, πάλε τὸγ Γιάννην παίρνω.
— Ἐλα ὦδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ'αιρετιστοῦμεν.
- 105 θέλεις τὸν Γιάννην ἔπαρε, θέλεις τὸν Κωσττανῖνον.»

Ἐπίην τσ' ἢ καλίτσα του νά προσ'αρετιστοῦσιν.
 ἔ τήγκάλια του τήν ἔσφιξεν τσ' ἐξέην ἢ ψυχῆ τους.

Δοξάζω σα, καλὲ θεέ, πού σαί ἔς τὰ ψηλωμένα.
 ὅπου γινώσταις τὰ κρυφὰ τσ'αί τὰ φανερωμένα.
 110 ποπίσω πᾶν τὰ ζωντανά, τσ' ὀμπρός τὰ ποθαμμένα.
 Ζωήν τσ'αί χρόνους νά χουσιν ὅσοι τσ' ἂν τ' ἀγρικουσιν.
 τσ' ἂν ἐν ἢ χνώμη τους καλή, πρέπει νά μᾶς τσ'εργουσιν.

Στ. 3. ἀροκόπους γαρκόπους, τοῖς διασκεδάζοντας. Στ. 6. ἄγριν τὸ ἐπιλεκτικότερον μέρος τοῦ κρέατος τοῦ λαγοῦ. Στ. 7. φουμισμένοι φημισμένοι, ἐπιφανεῖς. Στ. 8. γαμμένοι (ἑρμηνεύω) = ἡμίεις. Στ. 14. ναρκοδόντας = ἀραιοδόντας, ὁ ἔχων ἀραιούς δόντας. Κατὰ τὰς φυσιογνωμικὰς δοξασίας τοῦ λαγοῦ, αἰτνες εἶναι ἀραιότατοι, οἱ ἀραιόδοντες εἶναι βραχύνιοι. Στ. 16. ἀρκώ-θην = ἡρωιώθη. Στ. 18. σ'ερκαῖς = χειρῖς. Στ. 19. τσ'εἰ νι = ἐκεῖ εἶναι. Στ. 22. πῶνοσεν = πῶν ἐνόησε. Στ. 24. χάμνα = χαλαρώσε. χα-μνίζω = χαλαρώνω (χαῖνος). Στ. 26. ἐξέην = ἐξέβη. Στ. 27. ἀλάταις = πτέρυγες. (ἰταλ. alata = πτερόγυσμα). Στ. 31. θεότην ἀγροῦ ἂν ἢ λέξις ἔχει τὴν ἔννοιαν εἰκότος ἢ ἄλλου θείου πράγματος, ὅπερ ὁ Χάρος μεταχειρίζεται ὡς γοργόνειον. Στ. 35. ἀππεξωθκιδν = ἐξωθεν. Στ. 36. κροφοοῦνται = ἀκροφοοῦνται, κάπως φοβοῦνται. Στ. 38. νεμπουγκώννεται = ἀνακουβώ-νεται. Στ. 43. ξηοῦμαι = ἐξηγοῦμαι. Στ. 45. παιδικιωσόναις = νεα-ριεύματα. Στ. 47. ἀγκαθθιν = ἀγκάθι: τὸ τριόλιον (τοῖβολος) εἶδος ἀκάνθης: δόλιον ἀφθονία. Στ. 48. νάκραις = ἄκρας, ἀρκοκαλαμιῶναν = ἄγριον καλα-μῶνα. Στ. 52. γλυκοξύφωτα = τὰ γλυκοχαράματα. Στ. 53. στσίαστή-κασιν = ἐσιμάστηκαν, ἐσιμάσθησαν, ἐφοβήθησαν. Ἐλενον = Ἕλληνα. Στ. 62. στούλος λαδν ἐβούρα = σκύλος ἔδλωκε λαγόν. Στ. 64. ἀππάρκα = ἐπάρ-κρια. ξισταβλίζαν = ἐσταβλίζοντο. Στ. 65. γοιδν (ἴον) = ὄς. Στ. 68. γλε-πάτουρε = βλεπάτορα, φύλαξ. Στ. 69. νάκκον = ὄλιγον. ἐρκάστηκα = ἐξή-τησα. Στ. 70. ἐταύραν = ἐτραία, εἴλε. Στ. 75. ξέην τὸ νάχος = ἐξέβη ὁ ἦχος. Στ. 77. μπρουμουτιτιστήκαν = ἔπεισαν μπρούμντι, πρηγεῖς. Στ. 80. ννάσιν καὶ ννάσου = νά σου, ἰδοῦ. τσ'ειαχαμαῖ = ἐκεῖ κάτω. θάσσει = διαβαίνει. Στ. 83. Καὶ ὅστις ἠδυνήθη νά ἐπιζήση μετὰ τοιαύτην πληγὴν εἶναι ἀνδρειότε-ρος αὐτοῦ. Στ. 84. ἔρκετον κοντζυστῶντα = ἤρχετο γογγύζων. Στ. 85. καὶ ἀπὸ τοῦς γογγυσμοῦς αὐτοῦ ἐσεῖοντο τὰ παλάτια. Στ. 90. ἐδκιλλάσεν = διέβαινε. Στ. 94. παῖταις = παγίδες, πλευρά. Στ. 96. κοντάλα = πλάτες (κοτύλη). Στ. 98. φλαντζίν = πνεύμων.

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

5.

(Τὸ πάρισμο τῆς Πολῆς).

[Οἱ Τραπεζούντιοι ὄρηται ἀπὸ τῆς ἀπόστασις τῆς Κων-σταντινουπόλεως καὶ τῆς βεηλιώσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας παρὰ τὴν οὐρανὸν σπουδαίας διαφοράς ἀπὸ τοῦ πανελληνίου ὄρηται τοῦ ὁποῖου ἐν ἀρχῇ (σ. 3) ἐδημοσιεύσαμεν. Ἐκ τῆς ἀποστάσεως τούτων ὁποῖου παραθέτομεν ζωτικότερον, ὁ μὲν πρῶτος κατὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν πανελληνίου ὄρηται, συμπάρεται αὐτὸν διὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Κων-σταντίνου Παλαιολόγου. Ὁ δὲ δευτέρου ἀποδίδει τὴν προσδοκίαν ἀπίστου στρατηγοῦ τὴν ἄλωσην ἐπὶ τῶν Τούρκων καὶ ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα περὶ ἀναστήσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας. Εἰς μίαν παραλλαγήν συμπέρονται ἀμφότεροι οἱ τύποι καὶ ἀναφέρεται ὅτι ποῦλι ἐκόμισε τὸ ἄγγελμα εἰς Τραπεζοῦντα, εἰς τινακτορε τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Λαοῦ Κομνηνοῦ ἔς σοὶ κῆρ Λαβῆς τὸν οἶκον.]

A'

Τὴν Πόλιν ὄντες ὄριζεν ὁ Ἕλλην Κωσταντίνον.
 μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτὴ κάμπαναις.
 μὲ δικάους, μὲ ἀρχιερεῖς, τριπλάσιους παπάδες.
 ψαλτάδες ὄνταν ἔψαλλαν, εὐχαριστεῖτ' ὁ Θεός μου.
 5 Σὶτ ἔψαλλαν, σὶτ ὄριζαν τὴμ Πόλ' τῆρ Ῥωμανίαν,
 σημάιν' ἢ γῆ, σημάιν' ὁ Θεός, σημάινουν τὰ οὐράνια.
 Ὡ τὴν ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου στέκεν ὁ πατριάρχης,
 ἔς τὴν ἔδραν τοῦ ἡλίου μου στέκεν ὁ βασιλεάς μου.
 10 ὁ βασιλεάς, ὁ βασιλεάς, ὁ Ἕλλην Κωσταντίνον.
 Ψάλλουν τὸ ἄηρος ὁ Θεός καὶ τὴν τιμιώτεραν.
 Ἐρθεν ποῦλιν κ' ἐκόνεψεν τ' ἀγί Σοφιάς τὴμ πόρταν.
 Τὸ ἔναν τὸ φτεροῦλιν ἄθε ἔς σὲ γαῖμαν βουτεμένον.
 ἔς σὲ ἄλλο ἔς σὲ φτεροῦλιν ἄθε χαρτίν βαστᾶ γραμμένον.
 15 Ἀτὸ κανεῖς κὶ ἀνάγνωσεν, κανεῖς κ' ἐξέερ' ντὸ λέγει.
 μουδὲ κὶ ὁ πατριάρχης μου μὲ ὄλους τοῦς ποπάδες.
 Ἐναν παιδίν, καλὸν παιδίν ἔρχεται κὶ ἀναγνώθει.
 Σὶτ ἀναγνώθ', σὶτ' ἐκλαίγεν, σὺπιν ἀτους νά λέγγῃ
 «Ναῆλι ἐμάς, νά βάζι ἐμάς, οἱ Τούρκ' τὴμ Πόλ' ἐπαῖραν.

- 20 ἐπαίρην τὸ βασιλοσκάμν', ἐλλάγεν ἢ ἀφεντία.
Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιᾶς, «ἐλλάγεν ἢ ἀφεντία!»
μοιρολογᾷ καὶ ἡ ἀγί Σοφία, τὸ μέγαν μοναστήριον.
Ὁ βασιλεῆς, ὁ βασιλεῆς, παργόριαν κὶ παίρνε.
Ἐπαίρην τ' ἐλαφρὸν σπαθίν, τ' ἐλλενικὸν κοντάριν,
25 τοσοῦτοῦ Τούρκους κροῦγεν ἔς σὸ σπαθίν. τοσοῦτοῦ Τούρκους ἔς σὸ κοντάριν.
Τριακόσους Τούρκους ἔκοψεν καὶ δεκατριεὶς παστᾶδες,
τσακῶθεν τὸ σπαθίν αὐτοῦ κ' ἐσχίγεν τὸ κοντάριν.
Ὅντεν ἐκαλοτέρεσεν, ἀπέσ' τοσοῦτοῦ Τούρκου ἐπέμμεν,
κ' ὄντεν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμμεν.
30 Κι' αὐτοῖν ἀτόναν ἔθαψαν ἔς σὸ χλοερὸν τιοῦσ' ἐκιν.

Στ. 1. Ἐλλεν (Ἑλλην) ἀνδρεῖος καὶ ἰσχυρός. Στ. 5. Ἐνῶ ἔφαλλον, ἐν ὄσῳ ἦσαν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ῥωμανία, τὸ βυζαντινὸν ὄνομα τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Στ. 8-9. πρὸς ἀνατολὰς ἔστεκεν ὁ πατριάρχης, πρὸς δυσημῶς ἔστεκεν ὁ βασιλεὺς. Στ. 11. τὴν τιμιωτέραν (τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυνκρίτως τῶν Σεραφεῖμ) ἦτοι τὸ κατὰ τὴν λειτουργίαν φελλόμενον θεοτοκίον. Στ. 12. ἦρθε πουλί κ' ἐκάθισεν εἰς τὴν πόρταν τῆς ἁγίας Σοφίας. Στ. 13. Ἡ μία φτεροῦγα τοῦ εἰς τὸ αἷμα εἶναι βαμμένη. Στ. 14. Ἡ ἄλλη φτεροῦγα τοῦ βασιτῆ χαρτὶ γραμμένη. Στ. 15. αὐτὸ κανεῖς δὲν ἀνέγνωσε, κανεῖς δὲν ἤξευρε τί λέγει. Στ. 18. ἐνῶ ἀναγνώσκει ταῦτοχρόνως κλαίει καὶ λέγει εἰς αὐτούς. Στ. 19. ἀλλ' εἰς ἐμᾶς, βᾶί εἰς ἐμᾶς οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Πόλιν. Στ. 20. ἐπῆραν τὸν βασιλικὸν θρόνον, ἤλλαξεν ἡ βασιλεία (ἄλλος ἔγινε κύριος). Στ. 21. τὰ ἐγκλησιᾶς = αἱ ἐκκλησίαι. Στ. 23. παργόριαν κὶ παίρνε = δὲν ἐπαίρνε παργορίαν (ἦτο ἀπαρηγόρητος). Στ. 25. κροῦγεν = κρούει. Στ. 27. ἐτσακίστη τὸ σπαθί του κ' ἐσχίστη τὸ κοντάρι του. Στ. 28. ὅταν παρετήρησε καλὰ (εἶδε πῶς) μέσα εἰς τοὺς Τούρκους ἀπέμμενε (πῶς περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους). Στ. 29. καὶ ὅταν (πάλιν) παρετήρησε καλὰ εἶδε πῶς ἀπεμονώθη. Στ. 30. καὶ αὐτοὶ (οἱ Τοῦρκοι) τὸν ἔθαψαν εἰς χλοερὸν στροῦμα.

Β'

- Τὴμ Πόλιν ὄνταν ὄριζεν ὁ Ἑλλεν Κωσταντίνον,
εἶχε πορτάρους δίκλοπους, ἀφέντους φοβετσ'ιάρους,
εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸμ μέγαν Ἰωάννην.
Ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ῥωμαίους δωδεκάραν,
5 ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμὲν Ῥωμαίους ἀφεντᾶδες.
Ἐκεῖν' κ' ἐκρίναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδιά.
Ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησιᾶς καὶ τὴν ἀγί Σοφίαν.
Ἀπ' οὐρανοῦ κλειδίν ἐρθεν ἔς σ' ἀγί Σοφίᾶς τὴμ πόρταν.

- Χρόνους ἔρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἔρθαν καὶ δέξαν,
10 νεσπάθθεν τὸ κλειδίν ἄθες, καὶ πέμμεν κλειδωμένον.
Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν καὶ ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν.

Στ. 2. φάλακας τῶν τοιχῶν (τῶν κλιῶν) προδότης, ἀρχηγὸς δολοφονίας. Στ. 3. εἶχε ἀρχηγὸν τοῦ σφραγιστοῦ τὸν μέγαν Ἰωάννην, ἦτοι τὸν Γενναῖον Ἰωάννην Ἰουστινιάνην. Εἶναι ἀξίον σημειώσεως ὅτι τὰ ισαυροκρατικὰ ἔθνη ἀντιθέσαν τὴν μνήμην ὅτι μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἁγίου Κομηροῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιάνην. Στ. 4. δωδεκάραν τὴν θρησκευτικὴν δωδεκάδα, τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον τῶν βασιλέων, κατὰ τὰ παραμύθια καὶ τὰ δημοτικὰ ἔθνη. Στ. 5. μεκχεμὲν = κρούει. Στ. 6. ἐκεῖνοι δὲν ἔκριναν δίκαια, παρέδωκαν τὰ κλειδιά. Στ. 9. Χρόνοι ἦρθαν καὶ πέρασαν, καὶ ἦρθαν καὶ δέξαν (παρήλθον). Στ. 10. ἐλημονήθη τὸ κλειδί της καὶ ἀπέμμενε κλειδωμένη (ἡ ἀγία Σοφία). Στ. 11. διὰ τὴν ἀνοιχθῆν χροιάζεται τεχνίτης ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐργάτης ἀπὸ τὴν γῆν. (Διὰ τῆς θεῆς βοηθείας καὶ τῆς ἐνεργείας ἡρώων θ' ἀποδοθῆ ἡ ἀγία Σοφία εἰς τοὺς πρώτους κυρίους αὐτῆς).

ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΟΣ

6.

Ὁ αἰχμάλωτον.

[Τὸ ἔθνος εἶναι παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ ἀκριτικοῦ ἔθματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀδιαφορωτέρα τῶν ἄλλων παραλλαγῶν καὶ πλειότερον, καθὼς φαίνεται, προσεγγίζουσα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἔθνος. Ὁ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γεννηθεὶς υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις ἐγράφη ὑπὸ τοῦ αἰχμαλωτισαντος τὴν μητέρα του Σαρακηνοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ, ἠλικιωθεὶς φεύγει, ὅπως μεταβῆ εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας (τὴν Ῥωμανίαν) πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρὸς του. Καθ' ὁδὸν συναντᾷ τὸν πατέρα του καὶ τὸν ἀδελφόν του, μονομαχεῖ πρὸς τοῦτον, ὅταν δὲ εἶναι ἐγγὺς νὰ καταβῆ αὐτόν, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὅστις χαίρων διὰ τὴν ἀνέυρεσιν τοῦ δευτέρου υἱοῦ του, εὐχεται νὰ συναντήσουν στρατεύματα ἐχθρικὸν διὰ τὴν ἀναδειχθῆ ἡ ἀνδρεία των. Ὅπως δὲ κατανακῶσι στρατὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ, τὸν ὁποῖον ἐξ εὐγνωμοσύνης σώζει ὁ αἰχμάλωτος υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου.— Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μονομαχίας ἀδελφῶν βλ. ἀνωτέρω σ. 126.]

- Οἱ Τοῦρκοι ὄνταν ἐκούρσευαν τὴμ Πόλ', τὴρ Ῥωμανίαν,
ἐπάτανε τὰ ἐγκλησιᾶς κ' ἐπαίρναν τὰ εἰκόνας,
ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυρούς, ἀργύρα μαστραπάδες,
ἐπῆραν καὶ τὴμ μάναμ μου, ἔς ἐμὲν ἔμποδος ἔτον.

- 5 Ἐπήγεν καὶ νέποικε με ἴς τ' Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σκάλας.
Ἐμὲν αὐτὸς πεσλέεθεν μὲ τὸ μέλ', μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μέλιν, μὲ τὸ γαλαν καὶ μὲ τάρνι' τὸ κρέας.
Ἐ τὰ φανερά ταυτάνιζεν, ἴς τὰ κρύφα διαρμηνεύει.
«Γιέ μ', ἂν ζῆς καὶ γίνεσαι, ἴς τὴρ Ῥωμανίαν φύγον.»
- 10 Ἐκεῖ χεν κύρ' Ἀνδρόνικον καὶ ἀδελφὸν Ξαντίνον.»
Ἐγένετον ὁ αἰχμάλωτον, ἐγέντον κ' ἐρματώθεν.
Ἐπαίρεν τέλαφρον σπαθὴν κ' ἑλλενικὸν κοντάριν.
Τοιμάσ' κεται ὁ αἰχμάλωτον καὶ τῷ Δενῆς τὴν στρατάν.
«Ἀστρίτσια μ', χαμηλώσεται, φεγγάρι μ', κάτω ἔλα,
γιὰ δεῖξετέ με τῆσ στρατῆν, ντὸ πάει ἴς τὴρ Ῥωμανίαν.»
- 15 Οἱ ἄστροι ἐχαμέλεναν, οἱ φέγγοι κάτω ἔρθαν,
ἐδειξαν ἄτον τῆσ στρατῆν, ντὸ πάει ἴς τὴρ Ῥωμανίαν.
Ἄς τὸ ἐπαρακούρσεφεν, τὰ γαίματα λουσιμένως,
κύρην κ' υἶδν ἐπέντεσεν ἅπᾶν' ἴς τὸ σταυροδρόμιν.
- 20 Ὁ κύρης ἐκοιμήθηκεν, ὁ γιόκας ἔν ἴς τὰ ζύπνα.
Διαβαίν', καλημερίζει ἄτον, καλήμεραν κ' ἐπαίρεν.
Ἐσυραν τὰ σπαθία τουν, νὰ κρούγνε τ' ἕναν τᾶλλο.
Τσακώθαν τὰ σπαθία τουν, κ' κρούγνε τ' ἕναν τᾶλλο.
Ἐσυραν τὰ κοντάρια τουν, νὰ κρούγνε τ' ἕναν τᾶλλο.
- 25 Τσακώθαν τὰ κοντάρια τουν, κ' κρούγνε τ' ἕναν τᾶλλο.
Ἐρχονται κ' ἀνταμούντανε καὶ κρούγνε μουστουνας.
Ἄς τοῦ μουστὶ' τὸ χτύπεμαν ἐγνέφιζεν ὁ κύρης ἄτ'.
«Γιέ μ', κανεῖς κ' ἐντῶκεσ σε, ἐσὲν κανεῖς κ' κρούγει,
κατὰ π' ἐλέπν τ' ὀμμάτια μου, ἄτὸς ἔει σε καὶ πάγει.»
- 30 Γιὰ στὰ κ' ἄς ὀρωτοῦμ' ἄτον τὰ γονικά τ' ἀπόθεν.
Ἐ τὸν θιόσ σ', ἴς τὸν θιόσ σ', αἰχμάλωτε, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν;
—Κ' ἐξέρς, ὄνταν ἐκούρσευαν τὴμ Πόλ' τὴρ Ῥωμανίαν,
ἐπάτανε τὰ ἐγκλησιας κ' ἐπαίρναν τὰ εἰκόνας,
ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυρὰ κ' ἀργύρα μαστραπαδες,
- 35 κούρσευαν τὸν Ἀντρόνικον κ' ἐπαίρνανε τὴμ μάννα μ',
ἐπαίραν ἄτεν κ' ἔφυγαν ἴς Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σκάλας.
—Παιδὶν ἔμνε κ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκια κ' εἶχα,
κ' ἄτῶρα, ἄς τ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκια χτέθα.»
Ἄς τὴγ χαρὰν ἄτ' τὸ πολλὰ κατήθανε τὰ δάκρυα τ',
- 40 κατήθανε τὰ δάκρυα του Καλομηνᾶν χαλάτσια.
Κλώσ' κεται ἴς τὴν Ἀνατολήν, κάμει τρία μετάνοιας.

- «Χριστέ μ', ἂν ἐκατέβαινε τὸ πέραγκα φουσσάτον.
μουδὲ πολλά, μουδὲ λιγὸν ἐννέα χιλιάδες,
νὰ παίρναν τὰ γεράκια μου, ἐγὼ ἐκεῖνα ντοῦνα.»
- 45 Τὸλ λόγον ἄτ' κ' ἐπλήρωσεν. τὸλ λόγον ἄτ' κ' ἐξεῖπεν,
ὄνταν τερει τὸ πέραγκα, φουσσάτον κατιθαίνει.
μουδὲ πολλά, μουδὲ λιγὸν, ἐννέα χιλιάδες.
Ἐπήρεν τὰ γεράκια του, ἐκεῖντς ἐκεῖ ἐντῶκεν.
Ἐκεῖ ποῦ κρούει ὁ Ξάντινον, τὸ γαίμαν νὰ πλαντάζη.
- 50 Ἐκεῖ ποῦ κρούει ὁ αἰχμάλωτον, τὸ γαίμαν ὡς τὴγ γούλαν.
«Ὅπισ', ὀπίσ', Ἐμίρ Ἀλῆ, ὀπίσ' κ' ἐσὲν μὴ κρούγω.
Τὸμμάτια μ' ἐθαμπούρωσαν καὶ τὸ σπαθίμ μ' ἐσ' ἄφραν.
Ἄν κρούγω καὶ σκοτώνω σε θὰ λέγετ' ἐν φονέας,
κ' κρούγω, κ' σκοτώνω σε, θὰ λέγνε ἐφοδέθεν.»
- 55 Καλλίον κ' σκοτώνω σε, κ' ἄς λέγνε ἐφοδέθεν.»

Παράφρασις. Ὅταν οἱ Τούρκοι ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τὴν Ῥωμανίαν, ἐπάταγαν τοὺς ἐκκλησιαστικὰς κ' ἐπαίρναν τοὺς εἰκόνας, ἐπαίρνανε χρυσοὺς σταυροὺς, ποτήρια ἀσημένια, ἐπήραν καὶ τὴν μάννα μου, ἴς ἐμὲ ἦσαν γαστρομήτη. Ἐπήγε καὶ μὲ ἐγέννησε ἴς τοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σπῆτια. Ἐμένα μ' ἐτροφεῖν αὐτὸς μὲ μέλι καὶ μὲ γάλα καὶ μὲ τάρνι' τὸ κρέας. (Ἡ μάννα μου) ἴς τὰ φανερά μ' ἐχόρνευε, ἴς τὰ κρύφα μ' ἐρμηνεύει. «Γιέ μου, ἂν ζῆσης καὶ μεγαλώσης, φέγγε ἴς τὴν Ῥωμανίαν ἐκεῖ εἶδες πατέρα Ἀνδρόνικον καὶ ἀδελφὸν Ξαντίνον.»

Μεγάλωσε ὁ αἰχμάλωτος, μεγάλωσε καὶ ἀρματώθη. ἔπηρε τέλαφρό σπαθὶ κ' ἑλληνικὸν κοντάρι. Τοιμάζεται ὁ αἰχμάλωτος καὶ (παίρνει) τῆς Δενῆς τὴν στρατάν. «Ἀστράκια μου, χαμηλώσεται, φεγγάρι μου, ἔλα κάτω, γὰρ δεῖξετέ μου τὴν στρατάν ποῦ πάει ἴς τὴν Ῥωμανίαν.» Τὰ ἄστροι ἐχαμήλωσαν, τὸ φεγγάρι ἦρθε κάτω, τοὺς ἔδειξαν τὴν στρατάν ποῦ πάει ἴς τὴν Ῥωμανίαν. Ἀποῦ ἐπαρακούρσεφεν (μετὰ πολλὴν λεηλασίαν), ἴς τὰ αἶμα λουσιμένως, ἀπάντησε πατέρα καὶ γιὸ ἅπᾶν ἴς τὸ σταυροδρόμιν. Ὁ πατέρας εἶχε κοιμηθῆ, ὁ γιὸς ἦταν ζύπνιος. Διαβαίνει, τὸν καλημερίζει, καλήμερα δὲν ἐπῆρε (ἐκεῖνος δὲν τὸν ἀντεχαιρέσει). Ἐσυραν τὰ σπαθία του νὰ χτυποῦν τὸ ἕνα τᾶλλο. Ἐμπλεξαν τὰ σπαθία του, δὲ χτυποῦν τὸ ἕνα τᾶλλο. Ἐσυραν τὰ κοντάρια του, νὰ χτυποῦν τὸ ἕνα τᾶλλο. Ἐμπλεξαν κοντάρια του, δὲ χτυποῦν τὸ ἕνα τᾶλλο. Ἐρχονται καὶ πιάονται καὶ χτυπιούνται γροθιαῖς. Ἀπὸ τῆς γροθίας τὸ χτύπημα ἐξύπνησεν ὁ πατέρας. «Γιέ μου, κανεῖς (ὡς τώρα) δὲ σ' ἐνίκησε, κανεῖς δὲ σὲ χτυπᾷ (δὲν ἠμπόρσει νὰ σὲ χτυπήσῃ) (μὰ) κατὰ πῶς βλέπουν τὰ μάτια μου, αὐτὸς σὲ πῆρε ἀποκάτον (σὲ ἔχει καὶ ἐπάγει). Γιὰ σιάσον κ' ἄς τὸν δωτήσομε πόθεν τὰ γονικά του. Ἐ τὸ θεὸ σου, ἴς τὸ θεὸ σου, ποῦθε εἶν' τὰ γονικά σου; — Δὲν ξέρεις; ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τὴν Ῥωμανίαν, ἐπάταγαν τοὺς ἐκκλησιαστικὰς κ' ἐπαίρναν τοὺς εἰκόνας, κούρσευαν τὸν Ἀνδρόνικον κ' ἐπαίρναν τὴν μάννα μου, τὴν ἐπήραν κ' ἔφυγαν (καὶ πῆγαν) ἴς τοῦ Ἐμίρ Ἀλῆ τὰ σπῆτια. — Ἡμῶν παιδὶ κ' ἐγέρασα, δὲν εἶχα ζευγάρι γεράκια (ἀλλὰ ἕνα μόνον γεράκι, τὸν Ξάντινον) καὶ τώρα ποῦ γέρασα ἀπόχρησα ζευγάρι γεράκια.» Ἀπὸ τὴν χαρὰν τὴν πολλὴν ἔτρεχαν τὰ δάκρυα του, ὄνταν τὸ χαλάζι τοῦ Μᾶη. Γυρίζει ἀνατολικά, κάνει τρεῖς μετάνοιας. «Χριστέ μου, νὰ κατέβαινε ἄπ' ἀντίκρου φουσσάτο, οὔτε πολὺ, οὔτε λίγο, ἐννέα χιλιάδες, νὰ παίρνα τὰ γεράκια μου, ἐγὼ θὰ τοὺς νικοῦσα.»

Τὸ λόγο του δὲν ἐτέλειωσε, τὸ λόγο του δὲν ἀπέειπε, ὄνταν τρεῖς ἄπ' ἀντίκρου φουσσάτο κατεβαίνει, οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, ἐννέα χιλιάδες. Ἐπῆρε τὰ γεράκια του, τοὺς ἐνίκησε. Ἐκεῖ ποῦ χτυπᾷ ὁ Ξάντινον, τὸ αἶμα πλημμυρίζει, ἐκεῖ ποῦ χτυπᾷ ὁ αἰχμάλωτος, τὸ αἶμα ὡς τὸ λαιμὸ. «Πίσω, πίσω, Ἐμίρ Ἀλῆ, πίσω μὴ χτυπήσω κ' ἐσένα. Τὰ μάτια μου ἐθλόωσαν καὶ τὸ σπαθί μου ἔχει ἄχνη. Ἄν σὲ σκοτώσω, θὰ λὲν εἶναι φονιάς ἂν δὲ σὲ χτυπήσω καὶ δὲ σὲ σκοτώσω, θὰ λὲν (πῶς) ἐφοδέθηκα. Καλλίον νὰ μὴ σὲ σκοτώσω, κ' ἄς λὲν (πῶς) ἐφοδέθηκα.»

ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

7.

Τοῦ Μαρῶς τὸ κάστρο.

[Τὸ ὄνομα τοῦ κάστρου τῆς Μαρῶς εἶναι καππαδοκικὴ παραλλαγή τοῦ πανελληνίου ὀνόματος τοῦ κάστρου τῆς ᾠκιάς. Βλ. ἀνωτέρω σ. 88.]

- Κάτω ἔς τὸν Ἄη Γιάννη, τὸ Θεόλουγο,
πολλὰ κάστρα ἀντελάστα μίκρα ἢ μέγαλα,
σάν τοῦ Μαρῶς τὸ κάστρο κάστρο δέν εἶδα.
Διπλόν, τριπλόν χτισμένον, μολιδόχτιστον,
5 σιδερογκαρφωμένον κ' ἐνπαράδιτον.
Σ'ίλοι τὸ παρακάτσαν χρόνους δώδεκα,
οὐδὲ μποροῦν τὸ παίρνουν, οὐδ' ἀφήνουν δο.
Κι' ὁ εἰς ἀπ' τοὺς στρατιώταις ἐκαυκήστηκε.
«Κ' ἐγὼ ἂν μπαρῶ τὸ κάστρο, τ' εἶν τὰ δῶρα μου;
10 —Ἐαθὰ ξαθὰ κοράσια ἄς εἶν' οἱ δούλοι σου,
τᾶμορφα παλληκάργια ἄς εἶν' οἱ σκλάβοι σου,
καὶ τὴν Μαρῶ τὴν λέν ἄς εἶν' ἡ κάλη σου.»
- «Ἄνοιξε, Μάρου μ', ἀνοιξε ὁ ξενος νὰ μπῆ.
Βάι βάι, ἐμὲ τὸν ξένο καὶ τὸν ξηρημο,
15 καὶ τὸν ἀπαινεσμένο ποῦ νὰ βραδιαστῶ,
ποῦ ἂν τὰ βουινὰ γιοματ' ἀπὸ στρατέματα,
κ' οἱ στρατάις σκοτωμένοι ἀπὸ τὰ δέρφια μου.
Ἄνοιξε, Μάρου μ', ἀνοιξε ὁ ξενος νὰ μπῆ,
τὴ νύχτα τ' νὰ περάσῃ, νὰ μὴ σκοτωθῆ.»
- 20 Ἄνοιξε κ' ἡ Μάρου, μπῆκεν ὁ ξενος.
Ἦ τὸν ξένο καταπόδι σ'ίλοι σέμπανε.
Ἔθγαλε τὰ τσαγγιά της, τσάρουχα φορεῖ,
ἔθγαλε τὴ ζωστρή της, βράμμα ζώνεται,
ἔς τοὺς φύργους ἀνατρέχει καὶ μοιριολογᾷ.
25 «Τὸ κάστρο μ' σάν ἐπάρτη, τί θέλ' τὴν ζωή;
καὶ κάτω ἐκρημνίστην καὶ σκοτώθηκε.

Στ. 2. ἀντελάστα = ἐγύρσια. Στ. 5. σιδερογκαρφωμένον (σίδηρον + καρφώνω) στερεωμένον με σιδηροῦς συνδέσμον, στερεώτατον ἐνπαράδιτον = καλοδεμένον(;) Στ. 6. Σ'ίλοι = χίλιοι παρακάτσαν = παρεκάθησαν, ἐπολιόκησαν (τὸ παρακάθημαι δηλ. ἐν τῇ σημασίᾳ, ἣν εἶχε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν). Στ. 9. μπαρῶ = πάρω. Στ. 12. κάλη = καλή, σύζυγος. Στ. 15. ἀπαινεσμένος = ἐγκαταλειμμένος(;) Στ. 21. σέμπανε = ἐμπήκαν. Στ. 22. τσαγγιά πολυτελῆ ὑποδήματα ὑψηλά μέχρι γονάτων. Στ. 24. φύργους = πύργους.

ΤΣΑΚΩΝΙΑΣ

8.

- Πουλάτζι ἔμα ἔχα τῆθ κουιδι τζαί μερουτέ νι ἔμα ἔχα.
ταγίχα νι ἔμα ζάχαρη, ποϊκίχα νι ἔμα μόσκο
τζαί ἀπὸ τὸ μόσκο τὸμ περσοῦ, τζαί ἀπὸ τὰ νυρωιδία
ἐσκανταλίστε τὸ κουιδι τζ' ἐφύντζε μοι τ' ἀηδόνι.
5 Τζ' ἀφεγκη νι ἔκαι τζυνηγοῦ με τὸ κουιδι τῆθ χέρε.
«Ἔα, πουλί, τῆθ τόπο νδι, ἔα τῆθ καϊκοιτζίαι,
νὰ ἄτσου τὰ κουδοῦνια νδη, νὰ βάλου ἄθα τζαινούρτζα.»

Παράφρασις. Πουλάκιον εἶχα ἔς τὸ κλουβί καὶ μερωμένο τὸ εἶχα, ἐτάγξα τὸ ζάχαρη, ἐποικίξα τὸ μόσκο· καὶ ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν περσοῦ καὶ ἀπὸ τῆ νυρωιδία, ἐσκανταλίστη τὸ κλουβί καὶ μόφυγε τῆθδόνι. Κι' ὁ ἀφέντης του τὸ κνηγάει με τὸ κλουβί ἔς τὸ χέρι, «Ἔλα, πουλί, ἔς τὸν τόπο σου, ἔλα ἔς τὴν κατοικίᾶ (σου), ν' ἀλλάξω τὰ κουδοῦνια σου νὰ βάλω ἄλλα καινούρια.

[Βλ. παραλλαγὴν εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἀνωτέρω σ. 214 ἀρ. 204.]

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑΣ

Καλημέρας

9.

Ἄγαπήσον, ἄ τέλη ν' ἀγαπήσῃ,
μία κυατερέλλαν εἴκοσι χρονῶ
ἂν ἔ κοιπέντε μὴ τὴ τελήσῃ,
πές της τί ἔ διβεμένος ὁ τσαιρό.
Ἄ τέ νὰ πιάῃ τὸ βόδο νὰ μυρίσῃ,
πιά το μότταν ἔν ἡμισ' ἀνοιφτό.
Τὸ βόδο τόαν ἔν δεσιδεράο,
μόττα ἔν ἔν ἀνοιφτό τσαι σπαμπανάο.

Ἄν θέλῃς ν' ἀγαπήσῃς, ἀγάπησε κοπέλλα εἴκοσι χρονῶ· ἂν εἴν' εἰκοσιπέντε μὴ τὴ θελήσῃς· πές της δι εἶναι περασμένος ὁ καιρός. Ἄν θές νὰ πιάσῃς τὸ βόδο νὰ μυρίσῃς, πιά τὸ διαν εἶναι μισοανοιχτό. Τὸ βόδο τότε εἶναι ἐπιθυμητό, διαν δὲν εἶναι ἀνοιχτό καὶ ξεφυλλισμένο.

Κοριλιάνου

10.

"Ἡλιο μου, εἴ ποῦ πάει; Μείνε νὰ δῆ,
πόσον ἔν ὠρια τούτη ποῦ ἀκαπῶ.

"Ἡλιο μου, ποῦ τὸ κόσμον εἴ πραδεῖ,
ὠρια σεκούνδου τούη εἶδε τινός;

5 "Ἡλιο μου, ποῦ τὸ κόσμο ἔει πρατημμένα,
ὠρια σεκούνδου τούη ἔν ἔει δωμένα.

"Ἡλιο μου καὶ ποῦ πάεις; μείνε νὰ δῆς, πόσον εἴν ὠραία τούτη ποῦ ἀκαπῶ.
"Ἡλιο μου, ποῦ τὸν κόσμον (ἔχεις) περπατεῖς, ὠραία καθὼς τούτη εἶδες καμιά;
"Ἡλιο μου, ποῦ τὸν κόσμο ἔχεις περπατημένα, ὠραία καθὼς τούτη δὲν ἔχεις
ἰδωμένα.

Βόβας

11.

Διαφάνει τσαι σκοτάζει βιάτα ἓνα πενσέρο,
ἐγκῶ πάντα σὲ ἔχω γραμμένη στὴν καρδιά.

"Ἐγκουαλα μαῖδιὰ ἄσπρα τσαι εἶμαι γέρο,
τσαι ἔσου πάντα μ' οὐσέγκουε, τυραννία.

5 Μὰ ἐγκῶ πιστέγκουω τι εἶσαι Τοῦρκο βέρο,
Τοῦρκο ποῦ ἦρτε ἀν δῆ Μπαρμπαρία.
γιατὶ δὲμ μὲ γκαπάει ἐγκῶ ἔν ζέρω,
τσαι γιατὶ μοῦ δείφει τέδεκα ζουλία.

Ἐημερώνει καὶ σκοτεινιάζει πάντα (ἔχω) ἓνα λογισμό, ἐγὼ πάντα σὲ ἔχω
γραμμένη 'ς τὴν καρδιά. "Ἐβγαλα ἄσπρα μαλλιά καὶ εἶμαι γέρος καὶ σὺ πάντα μὲ
τυραννίς (μοῦ μεταχειρίζεσαι τυραννία). Μὰ ἐγὼ πιστεύω ὅτι εἶσαι σωστός Τοῦρ-
κος, Τοῦρκος ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὴ Μπαρμπαρία. Γιατὶ δὲ μὲ ἀγαπᾷς ἐγὼ δὲν ξέρω,
καὶ γιατὶ μοῦ δείχνεις τόση ἔχθητα.

12.

Πέ μου τσαι τι σῶκαμα. κρουδίλι,
τόσο ποῦ ἐσδισάμεφε ἐμμένα;
ἐγὼ σ' ἦμμο κοστάντι τσαι φιδίλι,
φιδίλι ἔν ἦσοο γιὰ γκαπήση ἐμμένα.
"Ὅλα τὰ πιάντη τσαι ὄλα τὰ σοσπίρη,
ὄλα τὰ δάκλυα τὰ βίφτω γιὰ σένα,
μὰ ἔσου εἶσαι σὰν ἡ φάτα ἔσου στὸ λίρι,
χίλια κουλούριο κάνει τσαι δὲν ἓνα.

Πέ μου καὶ τι σῶκαμα σκληρή, ποῦ τόσο ἐξαγάπησες (ἔχασες τὴν ἀγάπη σου)
(γιὰ) ἐμένα; Ἐγὼ σοῦ ἦμουν σταθερός καὶ πιστός, πιστὴ δὲν ἦσουν γιὰ (νὰ)
ἀγαπήσης ἐμένα. ὄλους τοὺς θορήτους καὶ ὄλους τοὺς ἀναστεναγμούς, ὄλα τὰ δάκρυα
τὰ δῆχνω γιὰ σένα, μὰ ἐσὺ εἶσαι σὰν ἡ ζωτικὰ μέσα 'ς τῆς Παναγίης τὸ ζουναρι
('ς τὴν Ἰσι), χίλια χρώματα κάνεις κι' ὄχι ἓνα.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΤΜΗΜΕΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

- Abbott Macedonian Folklore, Cambridge 1903.
 Ἀραβαντιν. Π. Ἀραβαντινοῦ Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ἡπείρου. Ἀθ. 1880.
 Jeannarakī ᾠσματα κρητικά. Leipzig 1876.
 Γουσίον Ἀστερίον Δ. Γουσίον Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου. Ἐν Ἀθ. [Θεσσαλονίκη] 1901.
 Deffner's Archiv für mittel-und neugriechische Philologie, Athen 1880.
 ΔΙΕ. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθ. 1883 κέ. τ. Α' κέ.
 Dieterich Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden, Wien 1908.
 ΖΑ. Ζωγράφειος ἀγὼν ἦτοι μνημεῖα τῆς ἑλλ. ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ νῦν ἑλληνικῷ λαῷ, ἐν Κ/πόλει, τ. Α' 1891, τ. ΙΒ' 1896.
 Θέρου Δημοτικά τραγούδια, Ἀθ. 1909.
 Ἰατρίδου Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων παλαιῶν καὶ νέων. Ἀθ. 1859.
 Κανελλάνη Χιακὰ ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1890.
 ΚΠ. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν. Ἐν Κ/πόλει.
 Λαογραφ. Λαογραφία. Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας. Ἐν Ἀθ. 1909 κέ. τ. Α' κέ.
 Λάσκαρη ἢ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς. Ἐν Πύργῳ 1903—1910.
 Lagrand Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1884.
 Μανούσου Τραγούδια ἐθνικά, Κέρκυρ. 1850.
 ΝΕΑ. Νεοελληνικά ἀνάλεκτα. Ἀθ. 1871 κέ. τ. Α'—Β'.
 Πανδώρα σύγγραμμα περιοδικόν, ἐν Ἀθ. 1850—1872 τ. Α'—ΚΒ'.
 Παπαζαφειροπούλου Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν Πάτραις 1887.
 Passow Carmina popularia Graeciae recentioris, Lipsiae 1861.
 Παχτίκου 260 δημῶδη ἑλληνικά ᾠσματα, Ἀθ. 1905.
 Fernot Rapport sur une mission scientifique en Turquie, Paris 1903.
 Σκελλαρίου Τὰ Κυπριακά, Ἀθ. 1890 τ. Α—Β'.
 Β. Schmidt Griechische Märchen, Sagen und Volklieder, Leipzig 1877.
 Χασιώτ. Γ. Χ. Χασιώτου Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπείρου δημοτικῶν ᾠμάτων, Ἀθ. 1866.

ΠΗΓΑΙ

ΟΠΟΘΕΝ ΠΑΡΕΛΗΦΘΗΣΑΝ Τ' ἈΣΜΑΤΑ *

1. Κρήτης. Passow 193 (= Mullach Conjectan. byzantina, Berol. 1852 σ. 13). Κερκύρας. Μανούσου Β' 119.
 2. Passow 194 (= Μανούσου Α' 187-9. Ellisen Analecten τ. III σ. 264. Πολυλᾶ Φιλολογικὴ γλῶσσα σ. 71). Αὐτ. 195. 196 (= Kind Anthologie 1861 σ. 8, 2. Θέρου 51). Ἰατρίδου σ. 15-6. Οἰκονομίδου Τραγούδια Ὀλύμπ. 34, 42. Γορτυνίας. Παπαζαφειροπ. 120, 86. Λάστας. Λάσκαρη 481, 1. Μονῆς Μαλεβῆς τῆς Κυνουρίας. Βελτίωσις (ἐφημ. Τριπόλεως) 14 Μαρτίου 1857. Κυνουρίας. Παναθήναια Θ' σ. 78-9. Δίβρης Λυκούρση Ἡπείρου. Ἐστία 1880 Θ' 413. Κυθήρων(;) Legrand 74, 48. Κρήτης. Jeannarakī 3, 2 (= Κριάρη Κρητ. ᾠσματα σ. 10) Κριάρη σ. 152. Τσουκαλοχωρίου Καστορίας. Παχτίκου 179. Σαράντα Ἐκκλησιῶν Αὐτ. 157. Σαζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 585, 1. Βάρνης. Ι. Νικολάου Ἡ Ὀδησός, ἐν Βάρνη 1894. σ. 317, 8. Κοντζέ Νικομηδείας. Παχτίκου 107, 108. Σιντισοῦ. Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien 30, 27 (Περὶ τῶν τραπεζουντιακῶν παραλλαγῶν βλ. ἐπίμετρον). Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Καρυῆς Κορινθίας, Καρυταινῆς. Στεμνίτης Γορτυνίας, Μαλακάση, Καρατσὸλ Τριανάβου, Ὀλύμπου, Βάρνης δύο.
 3. Κρήτης. Jeannarakī 172, 221. Κριάρη Κρητικά ᾠσματα σ. 240.
 4. Ἀνέκδοτον ἐκ Καρατσὸλ τοῦ Τριανάβου. Δὲν διετήρησα τὴν θεσσαλικὴν φωνητικὴν, προπάντων διότι τὸ ᾠσμα φαίνεται προελεύσεως πελοποννησιακῆς.
 5. Passow 203, 204. 206-210 (= Σ[αλαπάντα] τὸ Σοῦλι σ. 47-50. Οἰκονομίδου Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 35, 43, 49, 64, 50, 66). Ἰατρίδου Συλλογὴ δημ. ᾠσμ. σ. 31-2. Σιγάλα Ἐθνικά ᾠσμ. 483-4, 484-6. Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 52, 47. Ἐπιδόρπιον 46. Γορτυνίας. Παπαζαφειροπούλου 73, 23. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Δημητσάνης. Ἀγράφων. Μαλακάσης, Μακεδονίας.
 6. Passow 394. Τσιμνοπούλου Δημ. ᾠσμ. 19, 11. ΖΑ. Α' 190 (1 δίστιχον). Λάστας Γορτυνίας. Λάσκαρη σ. 304 (ἐπίσης). Λευκάδος Πλάτων Β' 452, 11 (ἐπίσης). Ἡπείρου. Χασιώτ. 120, 25 (= Οἰκονομίδου Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 119, 4).—Βαλαωρίτου Ποιήματα 1891 τ. Β' σ. 5 (Βίος καὶ ἔργα. Ἀθ. 1903 τ. Γ' σ. 5. Νεότης, Σμύρνη 1913 σ. 220-1. Τὸ πλεῖστον τῆς παραλλαγῆς ταύτης δὲν εἶναι δημοτικόν). Legrand 118, 65. Ἰωαννίνων Ἀραβαντιν. 10, 9 (= Δεσίου ὁ Ἡπειρώτης ἡμερολ. Γ' σ. 71).—Ἄλλος τύπος τοῦ ᾠσματος ἐν Deffner's Archiv σ. 76.

* Αἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἐπιγραφὰι τῶν ᾠμάτων ἐτέθησαν ὑπ' ἐμοῦ.

7. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 102, 9. *Ἀραβαντιν.* 52, 60, 52, 61. Παρνασσός IB' 380. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Βεργοβίτης Αἰγίου, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Καρατσόλ Τιρνάβου, Μακεδονίας.
8. *Passow* 241 (= *Μανούσου* Α' 129. *Kind Anthologie* 14, 6. *Σεραφείμ Ἄρτης* Λοκίμιον περὶ Ἄρτης σ. 243. *Θέρου* 53).
- 9 Α'. *Passow* 222 (= *Μανούσου* Α' 139. *Kind Anthologie* 12, 5. *Σ[αλαπάντα]* Πάργα σ. 302. *Ἀραβαντινοῦ* Ἱστορία τοῦ Ἄλῃ πασᾶ σ. 265. *Θέρου* 22).
- 9 Β'. *Passow* 223 (= *Μανούσου* Α' 137-8. *Kind Anthologie* 10, 4. *Σ[αλαπάντα]* Πάργα σ. 297. *Ἀραβαντινοῦ* Ἱστορία τοῦ Ἄλῃ πασᾶ σ. 264. *Θέρου* 22. *Δάσκαρη* 463, 13). Ἄλλα ἄσματα περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Πάργας: *Passow* 224. *Ἀραβαντιν.* 12, 11, 13, 12.
- 10 Α'. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 37-8. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 436, 20. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Δημητσάνης.
- 10 Β'. Καρυῶν τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογῆ ἀνέκδοτος 51, 37 (στ. 5. ἰνάτι τους στ. 8 κ' ὅλοι).
11. *Passow* 234 (= Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 34-6. *Μανούσου* Α' 86-7. *Χριστοδουλίδου* Μουσηγέτης Ἀπόλλων σ. 30-3. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 36, 45. *Παπαρηγοπούλου* Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. ἔθνους Ε' 825.—Ἄρεισος Βιθυνίας: *Παχτίκου* 53. Ἐσμὲ Νικομηδείας. Αὐτ. 115. Χαλκιδικῆς. Αὐτ. 183). *Passow* 235 (= *Μανούσου* Α' 130). *Τσιμνοπούλου* ἄσματα δημῶδη 20, 12. Καμπιῶν Χίου: *Pernot* 229, 108. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 445, 4 (τὸ πλεῖστον νόθον). Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Ἀγράφων, Μαλακάση, Καλαμπάκας.
12. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 150, 134. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 457, 3, 357, 3. Πρβλ. καὶ τὸ παλαιότερον ἔσμα περὶ αἰχμαλωσίας Πελοποννησίων ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν (ἀρ. 4).
13. *Passow* 237 (= Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 39. *Μανούσου* Α' 70. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 38, 47. *Δάσκαρης* 463, 26). *Πολίτου* Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρῶνης Β' 181, 61). Αἴνου. ΚΠ. Θ' 354, 1. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 590, 10. Μιχαηλίτση Νικομηδείας. *Παχτίκου* 84. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Πελοποννήσου, Χαλκίου Κορινθίας, Μπλάσδου Νευροπόλεως τῆς Καρδίτσης
14. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 51. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 143, 35. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Μεσσηνίας.—Πρβλ. Οἱ Μαυρομυχαλαῖοι Α' σ. 248.
15. Πανδῶρ. ΙΔ' 534, 16. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 39 = *Deffner's Archiv* 147, 4 = Πλάτων Β' 51-2 = *Πολίτου*, Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρῶνης Β' 188, 67). Κορινθίας. *Deffner's Archiv* 146, 3 = *Πολίτου* Αὐτ. 186, 66. Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 128 = *Θέρου* 60. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 148, 52. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 504, 24 (μετὰ παρεμβλήτων νόθων στίχων). Αὐτ. 505, 25. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Καρυῶν Κορινθίας, Καμαρῶν Ἐρινσοῦ δύο, Δημητσάνης, Λαγκαδίων, Ἡραίας, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως.—Ἄλλα ἄσματα περὶ τῆς μάχης: Κορινθίας *Deffner's Archiv* 145, 1 = *Πολίτου* ἐνθ. ἀν. 184, 64. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημοτ. ἀνθολ. 1868 σ. 23, 2 = *N. Μιχαλοπούλου* Ποιητ. ἀνθολογ. σ. 108 = *Deffner's Archiv* 146, 2 = *Πολίτου* 185, 65. Φιγαλίας.

- Δελτ. Ἰστ. Ἐταιρ. 7' 247, 11. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Καρυῶν Κορινθίας, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως.
16. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 473, 3 [στ. 1: Φ. ὁ κ. δὲ λ.—στ. 2 τρ. χλ. τὸ λ. μοιρ.]
17. Μάνης. *Legrand* σ. 144-150. [στ. 13 τὴν σημερινὴν ἡμέραν L. στ. 56 εἶχε τὰ π. L.—στ. 76 σήμερον νὰ σώθωμεν L.—στ. 80 ποιοὶ τὰ πάροσθιναι ὑπὸ L. στ. 83 ἔς τὸ στερεὸ L. (καὶ μεταφράζει sur la terre ferme).
- 18 Α'. *Jeannarakī* 66, 49 (= Ἐστία 7' 479). *Φραντζεσκάκη* Ἀριάδη σ. 95-6. *Κριάρη* Κρητικὰ ἔσματα σ. 102-4. (Κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ Γυνανηρ ποιητῆς εἶναι ὁ Ἀναγνώστης Χαζίζης ἐκ Λάκκων).
- 18 Β'. *Jeannarakī* 74, 54 (= Ἐστία 7' 479). *Κριάρη* Κρητ. ἔσματα σ. 111.
19. Ἡλείου. Ἀκρόπολις (ἐφ. Ἀθηνῶν) 30 Ἰουλίου 1892.
20. Γαλαξειδίου. Πανδῶρ. ΙΕ' σ. 538, 14.
21. Ὅμοιος, αὐτ.
22. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 42, 29. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 406, 11. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 93, 5. *Ἀραβαντιν.* 113, 136. Κοντζὲ Νικομηδείας. *Παχτίκου* 104. Κουτσοβλάχων Σαμαρινῆς. Λαογραφ. Β' 439-440. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Δημητσάνης, Καρυταίνης, Στεμνίτσης Γορτυνίας, Καρυῶν Κορινθίας, Καμάρας τοῦ δήμου Ἐρινσοῦ τῆς Ἀχαΐας, Λιδωρικίου, Καρατσόλ Τιρνάβου, ἀδήλου τόπου δύο. Τὸ ἔσμα ἐν συμφυρεμῶ με τραγοῦδια τοῦ Βλαχάβα (*Passow* 109), τοῦ Λέλα (*Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 179 = *Legrand* 82, 55) καὶ μετὰ τὸ ἀκριτικὸν τῶν ἐννέα ἀδελφῶν ἔς τὸ πηγίδι (*Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 41, 28).
23. *Fauriel* I 38. *Ἰατρίδου* σ. 69-70. *Passow* 131, 132. *Kind Anthologie* 1861 σ. 24, 4. *Μανούσου* Α' 42, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κορίνθου, Καρυταίνης, Μπλάσδου Νευροπόλεως τῆς Καρδίτσης. Πρβλ. *Jeannarakī* 107, 101. *Κριάρη* Κρητικὰ ἔσματα σ. 244. *Μανωλακάκη* Καρπαθητικὰ 239, 29, 242, 43.
24. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 327, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης δύο, Λαγκαδίων Γορτυνίας.
25. *Tommaso* Canti popolari IV 188 (= *Μανούσου* Α' 116-7). *Ζαμπελίου* 601, 4 (*Kind Anthologie* 186 σ. 32, 9). *Passow* 24. Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 558, 15. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 320, 8 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 27, 8 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Ἡλείου. *Χασιώτ.* 91, 1 (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 15, 11). Κρήτης. *Jeannarakī* 159, 185. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 102-3. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Καρατσόλ Τιρνάβου.
26. *Ἰατρίδου* σ. 31-2. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 44, 31. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 47. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 354, 12. Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 112, 135. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Τζουμέρκων, Καρατσόλ Τιρνάβου δύο.
27. Λιγουριῶ (Ἐπιδάφρου) Λαογραφ. Δ' 164, 45.
28. *Ἰατρίδου* σ. 42. Πελοποννήσου. ΚΠ. Η' 497, 4. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 29. Φιγαλίας. ΔΙΕ. 7' 226, 6. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 446, 5. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 92, 3. Πανδῶρ. ΙΔ' 534, 14. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Λαγκαδίων Γορτυνίας δύο, Δημητσάνης πέντε, Αἰγίου, Κακοχωρίου Αἰγίων δύο, Λιδωρικίου, Ἀγράφων, Μισενικόλα Καρδίτσης.

29. Πανδώρα. ΙΔ' 535, 21. *Ίατριδου* Συλλογή σ. 16. Κορινθίας. *Δελέκου* *Ἐπιδόρπιον* σ. 47. ΖΑ. Α' 84, 48. *Legrand Recueil* 88, 58. Λάστας. *Δάσκαρη* 486, 3, 490, 8. Λαογραφ. Α' 673. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Καρυάς Κορινθίας, Κορίνθου, Ἀγράφων, Ἀσπροποτάμου, Καρατσόλ Τρινάβου καὶ ἀδήλου τόπου.
30. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 300, 4.
31. *Τσικνοπούλου* Δημ. ζῆματα 33, 25. Κορινθίας. *Δελέκου* *Ἐπιδόρπιον* σ. 28. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 100, 63. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 480, 3. Λευκάδος ΚΠ. Η' 453, 3 (= Πλάτων Β' 453, 13). Ἡπείρου. *Ἀραβαντιν.* 111, 132. Κριμίνης Σιανίου Μακεδονίας. *Παχτίκου* 175. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Αἰγίου, Μαρμαρίου Ἀκράτας, Ὑπάτης, Τρικάλων, Καρατσόλ Τρινάβου.
32. Πελοποννήσου. Παναθήναια ΚΒ' 191. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 322, 9, 427, 5, 437, 22. Καλαβρύτων. *Παπανδρέου* Καλαβρυτινὴ ἐπετηρὶς σ. 129. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 407, 12 (= Πλάτων Β' 453, 14). Κρήτης. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 113. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Χαλκίου Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Δημητσάνης, Καλαμίας, Καρατσόλ Τρινάβου.
33. *Passow* 141. Σημείωσιν τῶν ἄλλων παραλλαγῶν βλ. ἐν Λαογραφ. Δ' 61.
34. *Passow* 110 α.
35. *Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου* (καταγραφέν ἐν τῷ στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ Ἀθηνῶν).
36. *Passow* 137α (= *Δάσκαρη* 341, 1. *Θέρου* 58). *Ίατριδου* σ. 23. Κορινθίας. *Δελέκου* *Ἐπιδόρπιον* σ. 183, 183-4, 184. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 312, 13. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* 95. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 92, 2 (= *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 16, 12). Δωδώνη, ἡμερολόγ. 1896 σ. 165. Κονίτης Αὐτ. Β' 164, 6. Ἀλυρού Θεσσαλίας. *Γιαννοπούλου* Φθιωτικά 1891 σ. 9. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Πελοποννήσου, Καρυάς Κορινθίας, Βάλτσας Κερπινῆς Καλαβρύτων, Κακοχωρίου δήμου Αἰγιέων, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Διδωρικίου δύο, Ἀγράφων, Τρικάλων, Παλαιοχωρίου Ἀσπροποτάμου, Βλάχων τῆς Πίνδου, Καρατσόλ Τρινάβου, Μακεδονίας, ἀδήλου τόπου (στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν). Πρβλ. Κρήτης. *Jeannarakis* 162, 19. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά 150. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 101. *Δελέκου* *Ἐπιδόρπιον* σ. 49.
37. *Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου* (στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).
38. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 331, 11. Ἡπείρου. ΝΕΑ. Α' 72, 6, 73, 7. *Ἀραβαντιν.* 112, 134. Σιατίστης Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 194, 1. Ἀρκευδοχωρίου Ναούσης. Αὐτ. 1892 Ε' 244, 3. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Καμαρῶν Ἐρνεοῦ, Καρατσόλ Τρινάβου.
39. Λακεδαιμόνος. Πλάτων Γ' 64. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Κορίνθου.
40. Ἡπείρου. *Ἀραβαντιν.* 117, 146. (= *Δεσίον* Ἡπειρώτης, ἡμερολόγιον, Γ' 93. *Θέρου* 53). *Ἀνέκδοτος παραλλαγή* Στεμνίτης τῆς Γορτυνίας.
41. *Passow* 135 (= *Kind Anthologie* 1861 σ. 40, 14. = *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 34, 41 = *Θέρου* σ. 61). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 156. Ἡπείρου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 71, 4. *Ἀραβαντιν.* 111, 133. Κρήτης. *Jeannarakis* 159, 183. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ

- σ. 104. *Ἐν συμφωνίᾳ μετ' ἄλλων ἄσμάτων: Δελέκου* Ἐνθ. ἀν. 39, 25. *Ἀνέκδοτος παραλλαγή* Κορίνθου. *Παραλλαγαι περὶ τῶν ὄπλων ἢ τῶν ἐνδυμάτων νεκροῦ*. Λαογραφ. Α' 263, 55, 56, 57. Τριφυλίας ΔΙΕ. Β' 141, 1, 2. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 558, 7.
42. *Passow* 155. Αὐτ. 152 (= Ἀνθολογ. Κορομηλά 1838 σ. 3. *Μανούσου* Α' σ. 50-1. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 14, 9). *Οἰκονομίδου* αὐτ. 12, 6. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 180, 30. *Ἀραβαντιν.* 282, 467. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 100, 15. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 432, 13. Αἰγυρίου Ἐπιδαύρου. Λαογραφ. Δ' 175, 69. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Καρυάς Κορινθίας, Χαλκίου Κορινθίας, Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγίου, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας δύο, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Καρατσόλ Τρινάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Μπλάτης Μακεδονίας, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).
43. *Παραλλαγαι τοῦ Α' τύπου*. Κλεωνῶν Κορινθίας: *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 35-6. Αὐτ. 1868 σ. 203. Αὐτ. *Ἐπιδόρπιον* σ. 192-3, 193-4. (4 ἐν ὄψ. παραλλαγαι). Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 60, 11. Κρήτης. *Jeannarakis* 157, 178. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 295, 7. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 329, 8, 541, 1, 560, 1. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 106, 164. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 648, 77. Ἄργους. Αὐτ. Δ' 62, 3. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Κορίνθου, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας.
- Β' τύπου. Ἡπείρου. *Ἀραβαντιν.* 258, 437. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Βάλτσας Κερπινῆς τῶν Καλαβρύτων, Δημητσάνης, Κερασσοῦτος Πόντου.
- Γ' τύπου. *Passow* 134 (= *Kind Anthologie* 40, 15. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 33, 40. ΖΑ. Α' 147, 255). Λακεδαιμόνος. Πλάτων Γ' 64. *Θέρου* σ. 82. Δήμου Παλλήνης τῆς Κορινθίας. Λαογραφ. Δ' 61, 2. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 150, 266. Δωδώνη, ἡμερολόγ. 1896 σ. 166-7. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 268, 12. Μπαχαρίας Σιανίου τῆς Μακεδονίας. *Παχτίκου* 171. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Κακοχωρίου Αἰγιέων, Δημητσάνης, Καρυαίνης, Ἀγράφων, Καρατσόλ Τρινάβου.
- Δ' τύπου. *Passow* 104. Αὐτ. 105 (= *Μανούσου* Α' 58. *Παπαρηγοπούλου* Ἱστορία ἑλλην. ἔθνους Ε' 747). Αὐτ. 106 (= *Kind Anthologie* 46, 19. ΖΑ. Α' 103, 119).
44. *Passow* 158 (= *Μανούσου* Α' 150-1). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 46, 35, 47, 36. *Δελέκου* *Ἐπιδόρπιον* σ. 55-6. Ἡπείρου. *Passow* 159. *Ἀραβαντιν.* 107, 215 (= *Θέρου*, 64). *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Αἰγίου, Ῥιζομύλου Αἰγίου.
45. Θερμοπυλῶν. Πανδώρα. Δ' 622, 20 (= *Passow* 167. *Θέρου* 55).
46. *Passow* 552α. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 183, 16. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 23. Φιγαλίας. ΔΙΕ. ζ' 270, 25. Ἀρτοίνης τῆς Δωρίδος. Πανδώρα. ΙΕ' 466, 10. Ἡπείρου. ΚΠ. Ζ' 224. ΖΑ. Α' 160, 293. *Χασιώτ.* 151, 27. *Ἀραβαντιν.* 158, 234. Θεσσαλίας. *Οἰκονομίδου*, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 95, 20. *Ἀνέκδοτοι παραλλαγαι* Αἰγίου, Δημητσάνης δύο, μία ἀδήλου τόπου.
47. *Passow* 26 (= Ἀνθολογ. Κορομηλά 1838 σ. 6. *Μανούσου* Α' 144). *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 149 (= *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 48, 61). *Βλαχάκη* ἢ Λεοβία Σαπφῶ σ. 234. Ἀνατολικὴ ἐπιθεώ-

ρησις. Σμύρνης, Β' 144. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 51, 46 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Τοῦ αὐτοῦ Ἐπιδόρπιον σ. 31-4. Ροῦμελης, *Σιγάλας* σ. 481-2. Ἡλείου. Δωδώνη. ἡμερολόγ., Β' 161, 2 Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 76, 71. Μακεδονίας. *Παχτίκου* 193. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Μεγαλοπόλεως, Τρικάλων, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μεσορόπης Μακεδονίας. Διασκευαί: Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 466, 19. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 64, 7. Αἰγουριῶ. Αὐτ. 154, 24. Ἄνεκδοτος παραλλαγῆι Μεγαλοπόλεως.— Ἄλλα ἄσματα περὶ τοῦ Κίτσου. *Passow* 27, 28.

48. *Σάθα* Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σ. 341.

49. *Fauriel* I 4 (= *Passow* I καὶ πάντα τάλλαχού δημοσιευθέντα εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ *Fauriel*).

50. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἄσματων σ. 10 (= *Passow* ἀρ. 4) *Passow* ἀρ. 2 (= *Μανούσου* Α' 15. *Βαλαωρίτου* Ποιήματα 1891 Β' σ. 168. Βίος καὶ ἔργα 1908 Γ' 130). *Passow* ἀρ. 3 (= *Μανούσου* Α' σ. 13-4). *Passow* ἀρ. 5 (Μανούσου Α' 17-8). *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 26, 7. *Ἀραβαντιν.* 28, 32. *Τσικνοπούλου* Δημ. ἄσμ. 17, 9. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Ῥαφτοπούλου Εὐρυτανίας, Ἀγράφων, Μακεδονίας.

51. Ἁγίας Εὐθυμίας τῆς Παρνασσίδος. Πανδῶρ. ΙΕ' 411, 6 [Στ. 5 ἐχάλασα ν τὰ ξαναφειάσω στ. 6 ν' τὰ ξαναχτίσω].

52. Παρνασσίδος. *Σάθα* Χρονικὸν Γαλαξειδίου σ. 172. Περβλ. *Passow* 37, 38.

53 Α'. *Πολίτου* Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρώνης Β' 109-113 ἀρ. 1-4). *Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνη*, Ἑλληνικὰ ὑπομνήματα, Ἀθ. 1856 Β' σ. 630 (Μὴ δημοσιευθὲν μέρος τοῦ τόμου). Μάνης. Παρνασσός ΙΖ' 478, 14. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Μεγαλοπόλεως, Ἡραίας.

53 Β'. *Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνη* ἐνθ. ἀν. σ. 629-630.

53 Γ'. Ἄνεκδοτον Λάστας τῆς Γορτυνίας.

54. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ ἐμμέτρῳ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ *Göthe* (*Kunst u. Altertum* 1824 τ. IV, 1) ἐκ κειμένου τὸ ὅποιον ἐστᾶλη πιθανῶς αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Γάλλου J. A. Buchon (*Arnold* ἐν *Eurhophon* II συμπληρ. τεῦχος 1896 σ. 109). Τὸ κείμενον παρὰ *Fauriel* I 128 (= Ἀνθολογία Κορομηλά, Ἀθ. 1838 σ. 10. *Μανούσου* Α' 67. *Ζαμπελίου* σ. 604. Ἀνθολογία Ἀγγελίδου 1856, 62. *Passow* 54. *Οἰκονομίδου* σ. 19, 18. *Πολυλά* Φιλολογικὴ γλῶσσα σ. 73) *Kind Anthologie* 36, 11.

55. Ὀλύμπου. *Fauriel* I 126 (= Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 8. *Μανούσου* Α' σ. 51-2. Ἀνθολογία Ἀγγελίδου 1856 σ. 63. *Passow* 118. *Οἰκονομίδου* σ. 54, 71). *Μπάρτα* σ. 142. Ἄνεκδοτος παραλλαγῆι Αἴνου.

56. Θεσσαλίας. *Tommaseo* *Caniti popolari* IV 251. Ἰωνία, Ἀθ. 1846 σ. 96. *Ζαμπελίου* 612. *Μανούσου* Α' 72. *Passow* 48. *Βαλαωρίτου* Ποιήματα 1891 τ. Β' 393 (Βίος καὶ ἔργα 1908 τ. Γ' 298). Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 332, 14. Ἄνεκδοτος παραλλαγῆι Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας.

57. Λοκρίδος. Χρυσάλλης Δ' 215 (= Ἔστια 1877 Γ' 319. *Ἀρ. Βαλαωρίτου* Ποιήματα, 1891 τ. Β' σ. 394-5. Βίος καὶ ἔργα 1908 τ. Γ' σ. 299. Ἐβδομάς 1889 ἀρ. 30 σ. 3. *Δάσκαρη* 344, 2). Ἄλλο ἄσμα ἔριδος τῶν βουνῶν περὶ τοῦ Ἀνδριτζοῦ παρὰ *Passow* 32 (= *Σάθα* Χρονικὸν Γαλαξει-

δίου σ. 166). Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας. Λιδωρικίου τῆς Δωριδος, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

58. *Passow* 28 (= Ἀνθολ. Κορομηλά 1838 σ. 10-1. *Μανούσου* Α' 60. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 20, 19). Πανδῶρα ζ' σ. 362 ἀρ. 108. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ ἄσματων σ. 40-2.

59. *Passow* 85 (Ἀνθολογ. Κορομηλά 1838 σ. 11-2. *Μανούσου* Α' 154). *Passow* 86. Αὐτ. 87 (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 20, 21. ἀρ. 20, 21). *Χασιώτ.* 102, 20, 103, 21. *Δάσκαρη* 356, 1. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 104, 110. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Γρανίτης Εὐρυτανίας, Ἀγράφων, Προπάντου Μηλεῶν, Καρατσὸλ Τιρνάβου δύο.

60. Ἄνεκδοτον, Καμαρῶν τοῦ δήμου Ἐρινεῶν τῶν Πατρῶν.

61 Α'. *Fauriel* I 124 (= *Μανούσου* Α' 66). *Ζαμπελίου* ἄσματα δημοτικά 694, 124. *Passow* 51.

61 Β'. *Ζαμπελίου* 604, 9. *Passow* 52. Κρήτης ἐπεισακτον: *Jeannarakis* 166, 203. Περβλ. *Παπαζαφειροπούλου* 125, 93.

61 Γ'. *Passow* 138 (= *Kind Anthologie* 34, 10). Λακεδαίμονος. *Θέρου* 59. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 98, 44. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Καρυῶς Κορινθίας, Αἰγίου, Λαγκαδίων Γορτυνίας.

62. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 26-7. *Passow* 62-65. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 47, 48 ἀρ. 37, 38. *Ἀραβαντιν.* 54, 63. *Χασιώτ.* 101, 18. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Ἀγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Ἀγράφων, Ἀσπροποτάμου.

63. *Passow* 66 (= *Μανούσου* Α' 141). *Χασιώτ.* 120, 49. Δωδώνη, ἡμερολ. Β' 162, 3. Ἄνεκδοτος παραλλαγῆι Λαγκαδίων Γορτυνίας.

64. *Πολίτου* Τραγοῦδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρον Κολοκοτρώνης Β' σ. 123-9 ἀρ. 13-17). Λευκάδος. Πλάτων Β' 452, 12. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 484, 1, 490, 9. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 590, 9. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 45, 30. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Καμαρῶν Ἐρινεοῦ τῶν Πατρῶν δύο, Αἰγίου, Μαρμάρων Ἀκράτας, Κορίνθου, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Μισσηκόλα Καρδίτης, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

65 Α'. *Passow* 93. Αὐτ. 94 (= Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 13-4. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 23, 25). *Ἰατρίδου* Συλλογὴ ἔθν. ἄσματων σ. 57. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 29, 9. Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 128. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 100, 16. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Ἀγράφων, Μισσηκόλα Καρδίτης, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

65 Β'. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 31.— Πολλοὶ παραλλαγῆι φέρονται ἄσματος περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κατσαντώνη ἄλλου τύπου.

66 Α'. Ἄνεκδοτοι παραλλαγῆι Ἀγράφων, Καρατσὸλ Τιρνάβου. Περβλ. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 41, 27.

66 Β'. *Passow* 78 (= Ἀνθολ. Κορομηλά 1838 σ. 14. *Μανούσου* Α' 191. *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 49, 63. Παρνασσός Α' 133. Ἐβδομάς 1889 ζ' φ. 15 σ. 1. Μακεδον. ἡμερολόγ. Α' σ. 57). *Passow* 79 (= *Μανούσου* Α' 192). *Passow* 81. Αὐτ. 82 (= Ἐβδομάς 1889 ζ' φ. 15 σ. 2). *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἄσματων σ. 28. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτρ. σ. 139

(= *Legrand* 92, 60. *Οἰκονομίδου* 52, 68). Ἡπειρου. *Χασιώτ.* 104, 63 (= *Οἰκονομίδου* 53, 69. Ἑβδομάς Γ' φ. 15. σ. 1). Ἀνέκδοτος παραλλαγή Μακεδονίας.

67. Τὸ ἄσμα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ *Göthe* (*Kunst. u. Altertum* 1823 IV, 1). Τὸ κείμενον παρὰ *Fauriel* I 14 = *Passow* 14 ὁπόθεν παρέλαβον καὶ οἱ ἄλλοι οἱ δημοσιεύσαντες αὐτό. Ἐτέρα παραλλαγή ἐκ Σωζοπόλεως ἐν *Λαογραφ.* Α' 588, 5, ὅπου ἀναγράφονται αἱ ἀνατυπώσεις.

68. Θεσσαλίας *Tommaso* Santi *popolari* IV 386 (= *Μανούσου* Α' σ. 122-3. *Passow* 123). Θεσσαλίας *Passow* 122. Ἡπειρου. *Χασιώτ.* 113, 36, 211, 33 (= *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 21, 22). Ἄραβαντιν. 68, 76. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 461, 9. Ἀνέκδοτος παραλλαγή Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

69. Καρπάθου. *Μανωλακάνη* Καρπαθιακά 220, 2.

70. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 127-8. (= *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 54, 72). *Βρετοῦ* Ἑθν. ἡμερολόγιον 1868 σ. 178-9. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 48-9. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 414, 6. Παρνασσίδος (;) *Ἰατριδ.* Συλλογὴ δημ. ἄσμ. σ. 11-2. Ἄραχόβης Λεβαδείας. Ἄσωπιου Ἄττ. ἡμερολόγ. 1887 σ. 323-4. Κεφαλληνίας. *Λαογραφ.* Β' 674, 1. Δ' 71, 16. Σκαλιῶν Κεφαλληνίας *B. Schmidt* 206, 64 (= *Θέρου* σ. 52). Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 407, 13. Ἡπειρου. *Χασιώτ.* 117, 42. ΖΑ. Α' 64, 15. Θεσσαλίας. *Passow* 115. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 68, 109. Κρήτης. *Jeanparaki* 200, 263 (= *Sathas* *Monuments* τ. IV σ. LXII). *Κριάρη* Κρητ. ἄσματα σ. 195. *Φραντζεσκάνη* Ἀριάδνη σ. 100-1. Κρητικὸς ἀστὴρ Γ' ἀρ. 46 σ. 356. Θήρας. Παρνασσός Δ' 482-3. Χίου. *Κανελλάκης* 65, 55. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 594, 14. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* 190-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγίων, Δαυλίας, Λιδωρικίου, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρτσόλ Τρινάβου, Τραπεζοῦντος, ἀδήλου τόπου.

71. *Passow* 165, 169. ΖΑ. Α' 170, 322. Ἡπειρου. *Χασιώτ.* 62, 16, 63, 17. Ἄραβαντιν. 118, 148. Ἀρκουδοχωρίου Ναούσης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1912 Ε' 214, 14. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 619, 36. Ρογδιάς Κρήτης. *ΚΠ.* ΛΑ' 160, 26. Συνασοῦ. *Ρίζου* Καππαδοκικά, Κ/πολις 1856 σ. 89-90. *Ρίζου* Ἐλευθεριάδου Συνασός σ. 15-6. Ἀρχελάου Συνασός 156, 1. *Παχτίκου* 13. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Ἀγράφων, Μαλακᾶση, Καρτσόλ Τρινάβου, Κερασσοῦντος. (Ὁ στ. 27 «κ' ἔκοψε τὴ δύναμη κ' ὄλη μου καρδιά» μετεβλήθη ὑπ' ἐμοῦ.)

72 Α'. Λευκάδος. *ΚΠ.* Η' 415, 15 (= Πλάτων Β' 453-4). Κρήτης. *Jeanparaki* 122, 126 (= *Σάθα* Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τ. Ζ' σ. ρκβ'). Σύμης. *ΚΠ.* ΙΘ' 225, 13. Πόντου. *Τριανταφυλλίδου* οἱ φυγάδες σ. 31-2. Συνασοῦ. *Lagarde* *Neugriechisches aus Klein Asien* 36, 38.—(Ἐν συμφυρμῇ μετὰ τοῦ τύπου Β') Ἀσφενδίου Κῶ. *Dieterich* 321, 14. Κερασσοῦντος. *Παχτίκου* 49.—(Ἄνευ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μάχης, μόνον τὸ ἐπεισόδιον τῆς διώξεως ὑπὸ Σαρακηνῶν, Τούρκου ἢ Φράγκου). *Passow* 587. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 109, 80. *Τοῦ αὐτοῦ* Ἐπιδόρπιον σ. 18-21. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 355, 22. Ἡπειρου. *Χασιώτ.* 116, 41. Ἄρα-

βαντιν. 262, 443. Χαλκιδικῆς. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Α' 254, 1. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 73, 113. Γκιουμουλτζίνας. *Λαογραφ.* Β' 84, 4, 85, 5. Σωζοπόλεως. Αὐτ. Α' 600, 18. Κυρῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 64, 54. Ἀντικυθήρων. *Βρετοῦ* Ἑθν. ἡμερολόγ. 1865 σ. 41, 5. Μυκόνου. *Dieterich* 347, 25. Χίου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 93, 29. *Κανελλάκη* 59, 50. Λέσβου. *Georgezakis et Pineau* *Folklore de Lesbos* σ. 212-4 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Νισύρου. *ΚΠ.* ΚΑ' 55. ΖΑ. Α' 399, 20. Ἱμβρου. *ΚΠ.* Η' 541, 10. Καστελλορίζου. *Λαογραφ.* Γ' 448, 2. Προύσης. *Παχτίκου* 250. Συνασοῦ. Αὐτ. 9. *Lagarde* 36-37. Τελμησοῦ. Αὐτ. 23, 17. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ: Καρυῶν Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγίων, Καρυταινῆς, Προπάντου Μηλεῶν Μαγνησίας, Μαλακᾶση, Χασιῶν καὶ Τρικάλων, Καρτσόλ Τρινάβου, Βάρνης, Νάξου, Μυκόνου, Κερασσοῦντος.

72 Β'. *Passow* 174 (= *Μανούσου* Α' 115-6. *Kind* *Anthologie* 1861 σ. 52, 22. ΖΑ. Α' 107, 32). *Passow* 175 (= Ἑστία Δ' 782. 1890 Β' σ. 380). *Passow* 176 (ΖΑ. Α' 96, 84. *Θέρου* 63). *Passow* 205. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 152. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 43, 80. *Τοῦ αὐτοῦ* Ἐπιδόρπιον σ. 25-6 (νόθοι πολλοὶ στίχοι). Γαλαξειδίου. Πανδώρ. *ΙΕ'* 537, 13. Ἡπειρου. *Χασιώτ.* 94, 6 (= *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 12, 5). Ἄραβαντιν. 105, 123. Ζαγορίου. Αὐτ. 106, 123α. Μετσόβου καὶ Συράκου. *Παχτίκου* 224. Σιατίστης. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1910 Γ' σ. 135, 3. Σωζοπόλεως. *Λαογραφ.* Α' 598, 16, 597, 17. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 66, 56. Κρήτης. *Jeanparaki* 225, 288 (*Κριάρη* Κρητικὰ ἄσματα σ. 161). Ἀσφενδίου Κῶ. *Dieterich* 321, 14. Λέσβου. *Georgezakis et Pineau* *Folklore de Lesbos* 173, 4.—Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ: Καρυῶν Κορινθίας, Βάλτσας Κερκινῆς τῶν Καλαβρυτιῶν, Μεσσηνίας, Δημητσάνης, Λιδωρικίου, Δαυλείας τῆς Χαϊρωνείας, Μαλακᾶση Καλαμπάκας, Μουζιάκη Ἀγράφων, Καρτσόλ Τρινάβου δύο, Βάρνης, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

73. Εἰς τὰς παραλλαγὰς τὰς ὁποίας ἀναγράφομεν εἰς Παραδόσεις σ. 717 κ.έ. προστέτομεν καὶ τὰς ἐπομένας ἐκδοθείσας εἰς νεωτέρας δημοσιεύσεις ἢ παραλειφθείσας. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἄσμ. σ. 72-3. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 416, 12. Ὀλύμπου. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 15, 10. Ἀμπελακίων. Κρητικὸς ἀστὴρ Β' ἀρ. 43 σ. 334. Χαλκιδικῆς. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 224. Κρήτης. Κρητ. ἀστὴρ Β' ἀρ. 42 σ. 325. Γ' ἀρ. 46 σ. 359. Ψαρῶν. Αὐτ. Γ' ἀρ. 48 σ. 376. Καμπιῶν Χίου. *Pernot* 175, 48. Σύμης. *Λαογραφ.* Β' 572, 1. Νισύρου. Αὐτ. 573, 2. Καστελλορίζου. Αὐτ. 573, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγίου Πέτρου Κυνουρίας, Ἁγίου Μαθιᾶ Κεραῶρας, Δαυλείας, Μαλακᾶση Καλαμπάκας, Καρτσόλ Τρινάβου, Κερασσοῦντος.

74. Εὐτέρπη, Ἀθ. 1849 τ. Β' σ. 263-4 (Ἄνευ δηλώσεως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως· ἀλλ' ἐπειδὴ σχεδὸν ἀπαράλλακτος καὶ ἐπίσης πλήρης παραλλαγή τοῦ ἄσματος—μόνον ἐν τέλει παρουσιάζουσα διαφορὰς τινάς—πρόερχεται ἐξ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ δήμου Νηλείας, ὑποθέτω ὅτι εἶναι θεσσαλική. Ἡ μνεῖα τοῦ Ἁγίου Δονάτου ἐν στ. 124 δὲν εἶναι σπουδαῖον τεκμήριον ἡπειρωτικῆς προελεύσεως). *Passow* 526. *Legrand* 306, 138 (= *Legrand* *Collection de monuments*, Σειρὰ I ἀρ. 12, 1870). Τοῦ αὐτοῦ *Oeuvres posthumes* 1 σ. 11-20. ΖΑ. Α' 66, 23. *Λαογραφ.* Α' 242, 68.—Κλεωνῶν Κοριν-

θίας. *Δελίκου* Δημοτ. ἀνθολογία 1868 σ. 192. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 75, 18. Κεφαλληνίας. Αὐτ. Β' 458, 2. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. Β. Schmidt 198, 59. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 111-4. Ἡπείρου. *Χασιώτου* 70, 29. *Ἀραβαντιν.* 264, 466 (= *Θέρου* 41-3). Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 21, 35, 89, 135. Βιζύης. *Δαυίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας, Κ/πολ. 1899 σ. 117, 5. Βάρνας. ΚΠ. Η' 503, 22 (= *Ι. Νικολάου* Ὁδησός, 1894 σ. 315, 6). Πύργου Δέρκων. *Παχτίου* 140. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 28, 8. Κρήτης. *Jeannarakí* 8, 13. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά σ. 13-16. Μεραμπέλου Κρήτης. Κρητικὸς λαὸς σ. 173. Μήλου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 79, 15. Θήρας. Αὐτ. Β' 432, 4. 433, 5 (= Παρνασσός Γ' 344, 6. 345, 7). Παρνασσός Δ' 483-5. 485-6. Σύρου. Ἐφημ. Φιλομαθ. 1871 σ. 2382-3. Χίου. *Κανελλάκης* 32, 24. 44, 53. 70, 58. Πυργίου Χίου. *Pernot* 165, 57. Λέσβου. *Georgeakis et Pineau* Folklore de Lesbos 220, 30 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Κῶ. *Dieterich* 301, 4. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' σ. 502-4. Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακά σ. 121. Καρπάθου. *Wescher - Μανωλακῆ* Δωρικὸν ψήφισμα 69, 4. 70, 6. ΖΑ. Α' 286, 15. 307, 29. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 206, 4. ΖΑ. Α' 392, 5. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 216, 1. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 357, 17. 358, 18. Κύπρου. *Σακελλαρίου* Κυπριακά Β' 14, 3. 153, 46. 157, 48. 174, 59. Λαογραφ. Β' 460-3. Τραπεζοῦντος. Σ. *Ἰωαννίδου* Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος 275, 3. Κορσικῆς. *Φαρδὸν* Ἱστορία τῆς Κορσικῆς, Ἀθ. 1888 σ. 169-170.—Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Ἀγ. Γεωργίου Νηλείας, Κεφαλληνίας, Βόθρων Νάξου, Νισύρου τρεῖς, Κερασσοῦντος, ἀδήλου τόπου. Ἡπειρωτικὴ παραλλαγὴ εἰς τὸ πεζόν, ὀλίγους μόνον στίχους διατηρήσασα. J. Pio Νεοελληνικά παραμῦθια σ. 14-6 ἀρ. 14 = *Hahn* Griech. u. alban. Märchen ἀρ. 108.

75 Α'. (Ἀρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ τοῦ Συροπούλου καὶ ἐλευθέρωσις αὐτῆς). Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 121, 50. *Ἀραβαντιν.* 291, 431. Κρήτης. *Jeannarakí* 5, 6. *Κριάρη* Κρητικά ζῶματα σ. 11. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 377, 12. Χίου. *Κανελλάκη* 5, 2. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 221, 7. 228, 18. Κύπρου. Χρυσάλλης 1866 Γ' 429-430. *Σακελλαρίου* Β' 20, 5. Λαογραφ. Β' 64, 2. 76, 5. Τραπεζοῦντος. *Passow* 440. *Τριανταφυλλίδου* οἱ φυγάδες 1870 σ. 171-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Τραπεζοῦντος Κερασσοῦντος.

75 Β'. (Ὁ σύζυγος ἀπὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον προαισθάνεται τὸν μελετώμενον γάμον τῆς γυναικὸς του καὶ ἐπισπεύσας τὴν ἐπάνοδόν του τὴν ἀρπάξει). *Passow* 439 (= Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 22-4. *Μανούσου* Β' σ. 58-60. *Θέρου* 38-9). ΖΑ. Α' 76, 26. Πηλίου. Ἐβδομάς 1889 Γ' φυλλ. 6 σ. 6. Μακεδονίας. Εὐρωπαϊκὸς ἔρηνιστὴς 1877 σ. 137. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 298, 13. 303, 18. Κορσικῆς. *Φαρδὸν* Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 167-8.

75 Γ'. (Ὁμοίως. Ὁ σύζυγος λείπει εἰς μακρινὸν ταξίδιον) Κύπρου. *Δουκῆ* Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 91-2 (= *Σακελλαρίου* Α' 731. Β' 57, 14). Σουλῶν Καππαδοκίας. *Φαρασοπούλου* τὰ Σύλατα σ. 105-7. Ξενοφάν. Β' 324, 3. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Κερασσοῦντος.

75 Δ'. (Ὁμοίως ὁ σύζυγος εἶναι φυλακισμένος). *Legrand* 326, 145. Ἡπείρου(;) Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 85, 19. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* ἀνέκδοτος συλλογὴ 60, 50. 62, 52. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Τριφυλίας, Κεφαλληνίας, Ἀγίου Γεωργίου Νηλείας δύο, Νάξου.

75 Ε'. (Ὁμοίως. Ὁ σύζυγος εἶναι σκλάβος εἰς τὰ καράβια.) *Passow*

448. 449. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ᾠμάτων σ. 34-5. *Τσικνοπούλου* Δημῶδη ζῶματα 22, 13. ΖΑ. Α' 73, 16. Αἰγίου. Λαογραφ. Γ' 487, 1. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 120, 87. Λάστιας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 349, 11. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 88, 27. *Ἀραβαντιν.* 4, 2. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 86, 20. Δουδὸνη (ἡμερολόγ.) 1896 σ. 27-8. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 278, 462. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΑ' 270, 18. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 12, 15. 21, 36. Βιζύης. *Δαυίδου* Ἱστορία τῆς Βιζύης σ. 113. 2. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 600, 19. Κρήτης. *Jeannarakí* 202, 264. 203, 265. Παρνασσός Γ' 342-4. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 80, 7. 80, 8. *Κριάρη* Κρητικά ζῶματα σ. 196-7. 222-4. Θήρας. Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 430, 3. Ἀμοργοῦ ΔΙΕ. Α' 645-6. Μυκόνου. *Dieterich* 343, 22. Ἰμβρου. ΚΠ. Η' 543, 15. Χίου. *Κανελλάκη* 71, 60. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 207, 5. Καστελλορίζου. Λαογραφ. Δ' 288. Κύπρου. *Σακελλαρίου* Β' 58, 15. 60, 16. Λαογραφ. Β' 78, 6. Σιναισοῦ. *Lagarde* Neugriechisches aus Klein Asien 33, 33. *Ἀγγέλας* 164, 6. Κερασσοῦντος. *Παχτίου* 37. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Σοποτοῦ Καλαβρύτων Κλαπατσούνας, Ρουσβάνου Μεγαλοπόλεως, Προπάντου Μηλεῶν δύο, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Βάρνας, Πάρου, Βόθρων Νάξου(παραμῦθιον), Πόντου (ἐκείσακτος), ἀδήλου τόπου.—Κουτσοβλάχων Μακεδονίας. Λαογραφ. Β' 442. Ἀλβανῶν Κάτω Ἰταλίας. *Rada* Rapsodie di un poema albanese σ. 61-4. Archivio per la tradiz. popolare 1900 σ. 444.

76. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελίκου* Δημ. Ἀνθολογία 1868 σ. 46, 34. [στ. 10 Ἀφήστε με νὰ εἶ.—στ. 15 ἦρθα ἀδ.]. Καρπάθου ΖΑ' 315, 45.

77. *Passow* 490 (= ΖΑ. Α' 136, 223). Πανδώρα ΙΓ' 460, 8. Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 550, 3. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 86, 45. Λάστιας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 462, 2. Ἡπείρου. *Ἀραβαντιν.* 277, 460 (Ἔστια ΙΘ' 376). Αἴνου. ΚΠ. Θ' 359, 10. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 89, 87. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 255, 44. Λέσβου. *Georgeakis et Pineau* Folklore de Lesbos σ. 176-7. Ρόδου. *Θέρου* 104. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Δημητσάνης, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

78 Α'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 253, 42.

78 Β'. Διάφοροι παραλλαγὰι ἐν Λαογραφ. Α' 222 κέ.

79. *Passow* 144. (Kind Antholog. 1861 σ. 156, 3. ΖΑ. Α' 105, 126). Ὅρους Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 69. Κρήτης. *Jeannarakí* 111, 160. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά σ. 156. Καρπάθου. *Μανωλακῆ* Καρπαθιακά 221, 5. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Βελίτσας καὶ Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ἀγραφῶν.

80. *Μανούσου* Β' 79. *Passow* 466 (= ΖΑ. Α' 154, 258. *Βασιλειάδη* Ἀττικαὶ νύκτες Α'). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελίκου* Δημοτ. ἀνθολογ. 1852 σ. 28-9. Λάστιας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 465, 18. Λακεδαίμονος. Πλάτων Β' 271-2 (= *Θέρου* 90). Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 86, 30. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 141, 13 (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 126, 12). Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΑ' 272, 23. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 91, 91. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 632, 52. Κρήτης. *Jeannarakí* 205, 267. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά 237-8. Καρπάθου. *Passow* 467. ΖΑ. Α' 280, 5. 313, 42. Χίου. *Κανελλάκη* 55, 46. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰι Καρυῶν Κορινθίας, Ἀγροδαιτικῶν Αἰγίων, Αἰγίου, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

81. *Passow* 474 (Kind Anthologie 1861 σ. 56, 1. *Θέρου* σ. 100). *Ἰατρί-*

δου Συλλογή δημ. ἔσμ. σ. 62-4. Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 551, 5. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόριον σ. 77-8. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 56-7. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 142, 14. Σαλαχώρας. J. L. S. Bartholdy Brückstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griechenlands 1805 τ. σ. 434-440 ἐν γερμαν. μεταφράσει (= J. Grimm Altdeutsche Wälder II 181 καὶ Ukert Bilder von Griechenland, Darmstadt 1833 σ. 193-8). Κρήτης. Jeannaraki 114, 114. 231, 294. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 86, 14. Κρητικὸς λαὸς σ. 132-4. Λαογραφ. Α' 685-7. Μήλου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 80, 16. Χίου. *Κανελλάκη* 8, 5, 49, 40. Πάτμου. ΔΙΕ. Γ' 345, 2. Κορσικῆς Πανδώρα ΙΕ' 417 (= Legrand 302, 136). Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Ζαγορίου, Προπάντου Μηλεῶν.

82. *Passow* 473 (= ΖΑ. Α' 126, 199). Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 146. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 126, 96. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 399, 1. Κεφαλληνίας, Κερκύρας. *Passow* 472. (Kind Anthologie 152, 1). Κερκύρας. Λαογραφ. Β' 640, 4. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 1366, 7 (= *Οἰκονομίδου*, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 123, 9). Δυτικῆς Μακεδονίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 255, 3. Χαλκιδικῆς. Αὐτ. 255, 2. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 24, 43, 90, 137. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 639, 61. Αἰγαίου. *Passow* 437 (= *Μανούσου* Β' 106-8. ΖΑ. 162, 299). Ἄνω Ἀρχαίων Κρήτης. ΖΑ. Β' σ. 51-2. Λέσβου. Ἄναγνώστου Λεσβιακὰ 239, 15. Χίου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 94, 30. *Κανελλάκη* 14, 10. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακὰ Ε' 498-500. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 205, 3. ΖΑ. Α' 393, 8. Ρόδου. Παναθήναια 1909 ΙΘ' 156-7 (Λαογραφ. Α' 387-9). Καστελλορίζου. Λαογραφ. Γ' 453, 6. Κύπρου. *Σακελλαρίου* Β' 52, 12. Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Νισύρου, Πόντου, ἀδήλου τόπου.

83. *Passow* 438 (= *Μανούσου* Β' 105-6. ΖΑ. Α' 133, 216). Πανδῶρ. ΙΓ' 460, 7. *Βρετοῦ* ἔθν. ἡμερολόγιον 1866 σ. 258-9. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόριον σ. 119. Πελοποννήσου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 90, 24. Λακεδαίμονος. *Θέρου* 36 (Παναθήναια 1908 ΙΗ' σ. 33-4). Ἀθηνῶν. Βύραν Α' σ. 938-9. Β. Εὐβοίας. Παναθήναια 1906 ΙΕ' 358. Κεφαλληνίας. Λαογραφ. Β' 456-8. Ζακύνθου. *Passow* 436 (*Κατραμῆ* Φιλολογικά ἀνέκδοτα Ζακύνθου, Ζακύνθ. 1880 σ. 273-4). Ἠλείου. *Ἀραβαντιν.* 147, 215. Αἰγαίου. *Βρετοῦ* Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον 1868 σ. 16-7. Κρήτης. Jeannaraki 228, 292. Αὐτ. 224, 287 (*Κριάρη* ἄσματα κρητικὰ σ. 244). *Κριάρη* σ. 202. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 77, 3, 85, 13. Θήρας. Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 437, 9, 438, 10. Ἰου. Λαογραφ. Β' 456-8. Χίου. *Κανελλάκη* 19, 13, 74, 62. Λέσβου. Ἄναγνώστου, Λεσβιακὰ 229, 8. Georgeakis et Pineau Folklore de Lesbos 214, 27 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Καρπάθου. Wescher-*Μανωλακάκη* Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου 75, 15. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 356, 15. Βιζύης. *Λακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας 127, 16. Κορσικῆς. Πανδῶρ. ΙΕ' 417 (= Legrand 300, 135). Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Γρανίτσας Ἀπεραντίων τῆς Εὐρυτανίας, Βόθρων Νάξου, Πάρου, Νισύρου, Κερασσίντος δύο.

Παραλλαγὰι ἐν συμφυρμῇ μετ' ἄλλων ἔσμάτων. *Μανούσου* Β' 106-8. ΖΑ. Α' 299, 162. Χίου. *Κανελλάκη* 14, 10. Λακεδαίμονος. Πλάτων Β' 240. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' σ. 77-8. Καππαδοκίας. ΔΙΕ. Α' 719, 13. Τελμησοῦ. Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien 24, 19. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 72, 17. Σωζοπόλεως. Αὐτ. Α' 596, 15.

Παραλλαγὰι ὅπου ὁ ἐραστής καλεῖται νὰ στεφανώσῃ τὴν ἀγαπητικὴν Κλεωνῶν Κορινθίας. Δελέκου Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 103, 66. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 105, 56. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 177, 42. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 408, 19. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 158, 39. Ζαγορίου. *Ἀραβαντιν.* 146, 213. Ὀλύμπου. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 96, 23, 131, 1. Κοιτσοβλάχων Σαμαρινίας. Λαογραφ. Β' 442-3. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 201, 10. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίον* 25, 44, 25, 45. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 45, 29, 64, 53. Καρπάθου ΖΑ. Α' 283, 9. Κοντζέ Νικομηδείας. *Παχτίου* 137. Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Κακοχωρίου Αἰγίων, Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἀθηνῶν.

84. Παραλλαγὰι τοῦ Α' τύπου. Ἀθηνά (περιοδ. σύγγραμμα) Ναύκλιον 1831 σ. 80. *Passow* 442 (= Ἔστια 1876 Β' 672. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 132, 2). *Passow* 441a. Αὐτ. 444 (= ΖΑ. Α' 95, 81. *Θέρου* σ. 87-8). *Passow* 445. 446. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόριον σ. 211-2. Σκιλλοῦντος. Λαογραφ. Δ' 182, 7. Λαμίας. *Σκόκου* Ἐθν. ἡμερολόγιον 1892 σ. 302. Ὄξωχώρας Ζακύνθου. B. Schmidt 192, 57. Ἠλείου. *Ἀραβαντιν.* 211, 349. *Λεσίου* Ἠπειρώτης, ἡμερολόγ. 1901 Γ' 70. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 210, 348. Θεσσαλίας. *Ψάχου* Δημ. ἔσματα σ. 24. Βιζύης. *Λακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας 115, 3, 116, 4. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἄνεκδοτος συλλογὴ 57, 46. Κρήτης. Jeannaraki 198, 261. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 76, 2. *Φραντζεσκάκη* Ἀριάδνη σ. 95. *Κριάρη* Κρητ. ἔσματα σ. 204-6. Ἰου. Λαογραφ. Β' 596, 6. Ἄμοργοῦ. *Γάσκαρη* ἡ νῆσος Ἄμοργός σ. 92-3. Χίου. *Κανελλάκη* 17, 12, 54, 45. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 279, 4. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 204, 2. Κύπρου. *Δουκᾶ* Φιλολογικὰ ἐπισκέψεις σ. 94-5. *Σακελλαρίου* Κυπριακὰ Α' 732-3. Μάκρης Λυκίας. Λαογραφ. Β' 177, 2. Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι: Πελοποννήσου, Καρυῶν Κορινθίας, Ἄργους, Αἰγίου, Δημητσάνης, Ρούμελης, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρρατσὸλ Τρινάβου, Πόντου.

Β' τύπου. *Μανούσου* Β' 103. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Ἄνεκδοτος συλλογὴ 84, 81. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 615, 32. Κρήτης, Καρπάθου. *Passow* 443. Κρήτης. Jeannaraki 124, 127. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 79, 6. *Κριάρη* ἄσματα κρητ. 233. Χίου. *Κανελλάκη* 31, 23. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακὰ Ε' 505-6. Ρόδου. Νέα ζωὴ (περιοδ. Ἀλεξανδρείας) 1909 Ε' 279-280. Κύπρου. *Δουκᾶ* Φιλολογικὰ ἐπισκέψεις σ. 92. *Σακελλαρίου* Α' 730-2.—Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Λεχαινῶν Ἠλείας, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

Γ' τύπου. Ἄλ. Σούτσου Ἑλληνικὴ πλάστιγῆ, Ἀθ. 1846 σ. 55. *Passow* 441 (= *Σιγάλα* 397-9. ΖΑ. Α' 90, 67. Σινασοῦ ἐπίσειακτον. *Ἀρχέλαος* 166, 7. Lagarde Neugriechisches aus Klein Asien 32, 31, 34, 34). Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 86, 29. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 89, 28. *Ἀραβαντιν.* 209, 347. *Λεσίου* Ἠπειρώτης (ἡμερολόγ.) 1901 Γ' σ. 68-9. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 67, 108. Τζεβεντζι Δέρκων. *Παχτίου* 147. Κρήτης. Jeannaraki 237, 300. Ἰου. Λαογραφ. Β' 594, 4. Κυζίκου. Ξενοφάνης 1908 Ε' σ. 494-5. Σινασοῦ. P. *Ἐλευθεριάδου* Συνασὸς σ. 81-2. *Παχτίου* 1. Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Ἀργιδαϊκὸν Αἰγίων, Κλαπατσούνης Καλαβρύτων, Σκοπέλου, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Ἀγράφων, Ὀλύμπου, Μεσορόπης Μακεδονίας.

Παρεκβάσεων. (Ἀναγνώρισις εἰς τὸν δρόμον) Τελημοσοῦ. *Lagarde* Neugriechisches aus Klein-Asien 23, 18.

(Ἐπὶ θεοῦ ποῦ ἐθέριζε) Ἠλείου. *Ἀραβαντιν.* 211, 350. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΑ' 269, 16. 270, 168. (Ἡ συνάντησις καὶ ἡ ἀναγνώρισις γίνεται κατὰ τὸν θερισμὸν χόρτου καὶ εἰς σλαβικὰ ἔθνη: *Wenzig* Westslavisch. Märchenschatz σ. 248. *Waldau* Böhmische Granaten I 60).

85. *Passow* 459 (= *Μανούσου* Β' 33-5. ΖΑ. Α' 93, 75). *Ἰατρίδου* Συλλογὴ ἁσμάτων σ. 12-4 (= ΖΑ. Α' 93, 75) Ἔστια 1889 ΚΖ' 31. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 25-9. Λαογραφ. Β' 643-5. Ἠλείου (:) Βύρων Α' σ. 479-480. Κρήτης. *Jeannarakī* 210, 272. Χίου. *Κανελλάκη* 3. 1. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 224, 10. Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακά σ. 149-150. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 62. 4. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* σ. 112-4. Γκιουμουλτζίνας τῆς Θράκης. Λαογραφ. Β' 85. 6. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Πελοποννήσου, Καρυῆς Κορινθίας, Κουτίφαρη Λεύκτρου, Δαυλείας, Ἀγρόφων, Κρανιάς Καλαμπάκας, Ὀλύμπου.

86 Α'. Αἰγίνης παρὰ τυφλοῦ ἄρρωστοῦ: *Ζαμπελίου* Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδοῦ; Ἀθ. 1859 σ. 41-3 (= Ἔστια ΙΘ' 388-9. *Καμπούρογλου* Ἱστορία τῶν Ἀθ. Α' 46, 7. *Λαμπρινίδου* ἡ Ναυπλία σ. 179-180. *Θέρου* σ. 45-6). Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 80, 7.

86 Β'. 1 (Μαυριανός). Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 616, 33. Μαλακοπῆς Καππαδοκίας. *Παχτίκου* 24. Σινασοῦ. Αὐτ. 23. *Ἀρχελαίου* Σινασός 158, 3. *Lagarde* Neugriech. aus Klein Asien 37, 40.

Β' 2 (Κοντός). *Passow* 483 (= ΖΑ. Α' 127, 201). Αὐτ. 484. Πύργου Ἠλείας. Πανδῶρ. ΙΓ' 310, 16. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 327, 27. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 140, 12. *Ἀραβαντιν.* 181, 280. Πλεμοναριουῦ Ζακύνθου. *Schmidt* 194, 58. Αἰγαίου. *Μ. Π. Βρετοῦ* Ἔθνη. ἡμερολόγ. 1868 σ. 16. Κρήτης. *Jeannarakī* 206, 268. Θήρας. Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 439, 11. 440, 12. Μυζόνου. *Dieterich* 349, 26. Χίου. *Κανελλάκη* 12, 8. Καρπάθου. *Wescher-Mανωλακάκη* Δωρικὸν ψήφισμα 74, 13. ΖΑ. Α' 298, 12. Καστελλοριζοῦ ΚΠ. ΚΑ' 362, 26. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 96, 149. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 88, 80. 98, 100. Μάκρης Λυκίας. Λαογραφ. Β' 178, 3. Κερασσοῦντος. Πανδῶρ. ΙΕ' 69. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρδαμύλων Χίου, Κερασσοῦντος, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

Β' 3 (Παπῆς). ΖΑ. Α' 71, 10. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 213. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 153, 141. Λιγουριουῦ. Λαογραφ. Δ' 171, 61. Ρογδιάς Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 149, 8. Χώρας Κῶ. *Dieterich* 308, 7. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Λαγκαδίων Γορτυνίας.

Β' 4. (Ἐρασταί). Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 72, 112. Τραπεζοῦντος. *Ἰωαννίδου* Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος 277, 6. Σινασοῦ. *Lagarde* 37, 39. Συλάτων. *Φαρασοπούλου* τὰ Σύλατα 103, 1 (= Ξενοφάνης Α' 322-3).

(Ἀλβανικόν) *G. de Rada* Rapsodie d'un poëma albanese, Firenze 1866 σ. 94-6. Πρβλ. Παρνασσὸν Γ' 297.

87. *Passow* 487. 488. *Μανούσου* Α' 182-8. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἁσμάτων σ. 25-6. ΖΑ. Α' 71, 12. 171, 327. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* σ. 108. Ἠλείου. *Χασιώτ.* 95, 8 (= *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδία τοῦ Ὀλύμπου 63, 83). Αὐτ.

208, 32. *Ἀραβαντιν.* 102, 19. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 196. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 38, 21. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 613, 31. Χίου. *Κανελλάκη* 68, 57. Λέσβου. *Georgeakis et Pineau* Folklore de Lesbos σ. 171-3. Καλύμνου. *Dieterich* 323, 15. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 296, 10. Ἰμβρου. ΚΠ. Η' 536, 12. Τραπεζοῦντος. *Τριανταφυλλίδου* οἱ φυγάδες σ. 173 (= *Legrand* 322, 143). Κορσικῆς. *Φαρδὺ* Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 177. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρρατσὸλ Τιρνάβου, Πάρου, Κερασσοῦντος τρεῖς, ἀδήλου τόπου (στρατιωτικὸ νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν) δύο.—Μακεδονοβλαχικὴ παραλλαγὴ: *Weigand* Rumänen u. Aromunen in Bulgarien, 1907 σ. 82 κέ.—Σερβικὰ ἄσματα: *Ταίνι* Volkslieder der Serben I 127-134 (νέας ἐκδ. 1853 I 288-294). *Tommaso* Canti popolari III σ. 250 κέ.

88 Α'. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἁσμ. σ. 19. ΖΑ. Α' 73, 17. Ἡμερολόγιον φιλανθρωπ. καταστημ. Κ/π. 1905 σ. 275. *Τσικνοπούλου* Δημ. ἁσμ. σ. 38-9. Πελοποννήσου. Νεοελλ. ἀνάλ. 89, 23 (= Παρνασσ. Δ' 676). Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 73-4. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 76, 29. 86, 24. 124, 91. Ἠλείου. *Ἀραβαντιν.* 284, 470. Λιτοχώρου. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1908 σ. 189. Σιατίστης. Αὐτ. 1911 Δ' 159, 3. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 81, 122. 87, 132. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 627, 47. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 75, 70. Χίου. *Κανελλάκη* 7, 4. Ἀμοργοῦ. *Γάσπαρη* ἡ νῆσος Ἄμοργος σ. 93-4. Καρπάθου. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 221, 3. Νισύρου. ΖΑ. Α' 391, 4. Καστελλοριζοῦ. ΚΠ. ΚΑ' 351, 5. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Βάλιασας Κερκινῆς, Καμαρῶν Ἐρνεοῦ, Τριφυλίας, Κερκύρας, Τρικάλων, Καρρατσὸλ Τιρνάβου, Νισύρου.

88 Β'. *Legrand* 288, 129. *Ἰατρίδου* σ. 58-9. ΖΑ. Α' 169, 320. 171, 326. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 19, 10. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 80, 35. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 415, 16. Ἠλείου. *Ἀραβαντιν.* 262, 464. Θεσσαλονίκης. Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον 1911 Δ' 238. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 628, 48. Κρήτης. *Jeannarakī* 50, 64. 115, 116. *Κριάρη* ἄσματα κρητικὰ σ. 197. 214-5. Θήρας. Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 452, 28. Βικίου Χίου. *Pernot* Rapport 156, 27. Ἰμβρου. ΚΠ. Η' 541, 9. Ρόδου. Παναθήναια 1909 ΙΘ' 80. Καστελλοριζοῦ. ΚΠ. ΚΑ' 350, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Αἰδωρικίου, Κεφαλληνίας, τρεῖς Βάρνης.

88 Γ'. Κρήτης. *Jeannarakī* 103, 90. 110, 107. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 111. *Κριάρη* ἄσματα κρητικὰ σ. 222. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 339, 3. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 224, 11.

89. *Passow* 512 (*Μανούσου* Β' 17-8). *Ἰατρίδου* σ. 28-30. 93-4. *Τσικνοπούλου* Δημ. ἄσματα 18, 10. Φόρμυξ, Ἀθ. 1907. Περιοδ. Β' ἔτ. Β' τευχ. Α' σ. 3-4 (Παράρτημα μουσικόν). Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 55. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 216-7. 217-8. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 122, 89. Κερκύρας. *Passow* 511 (= *Kind* Anthologie 1861 σ. 90, 17. *Καραγιάννη* Δεισιδαιμονίας δοκίμιον σ. 239. *Θέρου* σ. 97). *Μανούσου* Β' 9-13. Ἠλείου ΖΑ. Α' 82, 44. Ἄρτης. *Σεραφεῖμ* Δοκίμιον περὶ Ἄρτης σ. 381-2. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 80, 121. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 359, 11. Βιζύης. *Δακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας, Κ/πολις 1899 σ. 125, 14. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 630, 49. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου*

Συλλογή ανέκδοτος 65, 55. Πύργου Δέρκων. *Παχτίκον* 143. Κρήτης. *Jeannarakí* 209, 271. Ρογδιᾶς Κρήτης. ΖΑ. Β' 75, 20. Σκιαθίου. Παράρτημα Φόρμιγγος μουσικόν, ἔτος Γ' φ. 11 σ. 54-5. Βικίου Χίου. *Ἀμάντων* Χιακόν ἀρχαίων Α' 140-1. Μεστών Χίου. *Pernot Rapport* 150, 22. Ἀντιμαχειᾶς Κῶ. *Dieterich* 291, 1. Folklore 1899 X σ. 184-5. Ρόδου. Λαογραφ. Β' 453-4. Κύπρου. *Μανούσου* Β' 21. Καππαδοκίας. ΔΙΕ. Α' 716, 1. Ἄνακτῶν καὶ Μαλακοπῆς. *Παχτίκον* 29. Συλάτων. *Συμ. Μ. Φαρασοπούλου* τὰ Σύλατα 107, 4. Ξενοφάνης Β' 325, 4. Ἄγ. τάγ. *Lagarde* Neugriechisches aus Klein Asien 39, 43, 39, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κορίνθου, Καρυᾶς Κορινθίας, Βελίτσης καὶ Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγίων, Δημητσάνης Γορτυνίας, Κουτίφαρη Λεύκτρου, Δαυλείας Χαιρωνείας, Λιδωρικίου, Πλαγιάς Βονίτσης, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τρινάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Βόθρων Νάξου καὶ ἀδήλου τόπου.

90 Α'. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 289, 478. Βλάχων Μακεδονίας. Ἑλληνισμὸς 1901 Α' σ. 498-9. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογῆ 32, 13. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 612, 29. 613, 30. Κρήτης. *Κριάρη* ἄσματα κρητικά 154. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 311, 38. *Μανωλακῆ* Καρπαθιακά 222, 6. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Ἀγράφων, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Πόντου.

90 Β' καὶ Γ'. *Ἰατρίδου* Συλλογῆ δημ. ἄσματων. σ. 77 (= ΖΑ. Α' 88, 60). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. Ἀνθολογ. 1868 σ. 77, 16. Αὐτ. 78, 17 (= *Legrand* 316, 140). Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 87, 31. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 459, 6. Καλαμάτας. *Πολίτου* Νεοελλ. μυθολογ. Α' 133. Αἰγίνης. Ἀνατολικὴ ἐπιθεώρησις 1873 Α' 406, 1. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 115. Λαογραφ. Β' 640, 4. Ἐφημ. Φιλομαθ. 1870 σ. 2262-3. Ἡπείρου: *Χασιώτ.* 137, 8. Ζαγορίου. *Ἀραβαντιν.* 271, 451. ΚΠ. ΙΔ' 272, 24. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 607, 25. Κρήτης. *Jeannarakí* 94, 72. *Κριάρη* 229. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 311, 38. *Μανωλακῆ* Καρπαθιακά 222, 6. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 219, 2. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Πελοποννήσου, Λιβαρτζίου Καλαβρύτων, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Βόθρων Νάξου, ἀδήλου προελεύσεως (στρατ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

91. Ἐκ χειρογράφου τῶν Μετεώρων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος: Παναθήναια 1910 τ. ΙΘ' 221-2 (πρβλ. Λαογραφ. Β' 149-151). *Passow* 462 (*Kind* Anthologie 1861 σ. 106, 21). *Passow* 463. Φιγαλίας. ΔΙΕ. Γ' 262, 16. Γορτυνίας. Παναθήναια ΚΑ' 243-4. Λιγουριού. Λαογραφ. Γ' 485, 1. Δ' 177, 73. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 108-110. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 132, 1. *Ἀραβαντιν.* 274, 455. ΖΑ. Α' 62, 12. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 75, 115. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογῆ 96, 98. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 281, 6. 282, 7. *Μανωλακῆ* 236, 31. Θολοποταμίου Χίου. *Παχτίκον* 242. Ἀντιμαχειᾶς Κῶ. *Dieterich* 318, 12. Κύπρου. Λαογραφ. Γ' 260, 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Δημητσάνης, Σκοπέλου, Προπάντου Μηλεῶν, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τρινάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Βόθρων Νάξου, Πόντου (ἐπεισαχτος).

92. Τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἔσματος τούτου (43 ἐν ὄλφ) ἐδημοσίευσεν ἐν Δελτίῳ ἱστορ. ἑταιρ. 1885 Β' σ. 229-261. 552-7 καὶ ἐν *Ivan D. Schischmanov* La chanson du frère mort dans la poésie des peuples balkaniques. Sofia 1898 III σ. 95-137. Ἄλλαι πλὴν τούτων: Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλ.* 60, 3. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 341, 1. Λακεδαιμόνος. *Θέρον* 93.

Οἰνοῦντος. *Κουκουλέ* Οἰνουνησιακά σ. 157-160. Γυθείου. Ἐθνικὴ ἀγωγή, Ἀθ. 1898 σ. 278-9. Κύμης. Λαογραφ. Β' 174-5. Κερκύρας. Αὐτ. 641-5. Λακκοβικίων. *Γουσίον* 70, 110, 71, 111. Πύργου Δέρκων. *Παχτίκον* 144. Γενεῖοι Λέρκων. Αὐτ. 144α. Βιζύης. *Δακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης 123, 12. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 610-1. Κρήτης. Κρητικὸς ἀστὴρ Β' φύλλ. 33 σ. 254-5. *Κριάρη* Κρητικὰ ἄσματα σ. 162-4. *Χατζηγιάωνου* Κυπρὸς σ. 4-5. Πάτριου. ΔΙΕ. Γ' 342-3. Ἀναβατοῦ Χίου. *Pernot* σ. 174, 46. Λέσβου. *Ἀναγνωστάτου* Λεσβιακά 240, 16. Κάτω Γενεῖοι τῆς Χηλῆς τῆς Χαλκιδικῆος. *Παχτίκον* 79. Ἄρετσου Βιθυνίας. Αὐτ. 58. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Καρατσὸλ Τρινάβου δύο.

93. Βλ. *Πολίτου* Παροιμ. Α' σ. 150 κέ. καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς.— *Fauriel* II 242, 4. *Ζαμπελίου* 713, 4. *Μανούσου* Β' 104, 4. *Passow* 528. *Kind* Anthologie 168, 10. *Σιγάλα* ἔθν. ἄσματα σ. 482. Κουτσοβλάχων Σαμαρινᾶς. Λαογραφ. Β' 444.— Ἄλλα προοίμια: *Sanders* Volksleben 154. *Passow* 528 f. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 68. Ἐπιδόρπιον σ. 76. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 67, 160. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 418, 11. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 341, 2. *Θέρον* 31. *Ἀραβαντιν.* 248, 417. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 631, 51. Ἐσμέ Νικομηδείας. *Παχτίκον* 114. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογῆ 45, 29. Ἀνέκδ. παραλλαγῆ Ἀθηνῶν, Κορίνθου, Αἰγίου, Ἀγράφων, Σιατιστής.

94. Ἡπείρου. *Ἀραβαντιν.* 163, 244 (Τὰ δίστιχα τοῦ ἔσματος τούτου φέρονται εἴτε αὐτοτελῆ εἴτε ἐν συμφυρμῇ μετ' ἄλλων ἄσματων ἐν πλείστας παραλλαγῆς).

95. Λιγουριού Ἐπιδαύρου. Λαογραφ. Δ' 150, 14.

96. Ὁμοίως αὐτόθι Δ' 147. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 126, 95. Θήρας. *Πολίτου* Παροιμιαί Α' 168. Ἄρετσου Βιθυνίας. *Παχτίκον* 50.

97. *Fauriel* II 398 (= Ἀνθολογία Κορομηλᾶ, Ἀθ. 1838 σ. 30-1 = *Passow* 447 = ΖΑ. Α' 97, 78). *Passow* 566. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 180, 12 (= *Σιγάλα* Ἐθνικ. ἄσματα σ. 434 = *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 91, 16). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 413, 1. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 224, 9. Πλεμοναριού *Ζακύνθου*. *B. Schmidt* 186, 53. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 185, 111. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 72-3. Μαρμάρου τῆς Χίου. *Pernot Rapport* 172, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κακοχωρίου Αἰγίων καὶ Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

98. *Passow* 536 (= ΖΑ. Α' 97, 10). Τραπεζοῦντος. Αὐτόθι 538 (= *Kind* Anthologie 1861 σ. 170, 12).— Λιανοτράγουδα 1866 σ. 187, 24. Κλεωνῶν Κορινθίας *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 94, 49. Ἡπείρου. ΖΑ. 161, 296. Σκύρου. Ἀκρόπολις, ἐφ. Ἀθ. 14 Ἰανουαρ. 1911 σ. 4.— Ἄλλος τύπος τοῦ ἔσματος: *Passow* 537 (= Λιανοτράγουδα 1866 σ. 189, 28. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 93, 13. ΖΑ. Α' 97, 90. *Θέρον* σ. 35). *Μπάρτα* Ἀναμνήσ. φιλοπάτριδος σ. 161. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 25. Αὐτ. 1868 σ. 94, 10. Πύργου Ἡλείας. Πανδύρ. ΙΓ' 366, 41. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίον* 43, 81. Ζαγορίου. *Παχτίκον* ἀρ. 211. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 407, 4. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Καρυᾶς Κορινθίας δύο, Αἰγίου, Ἀγριδαϊκῶν δήμου Αἰγίων, Δημητσάνης, Μακεδονίας.— Ἄλλος τύπος: Καρπάθου. ΖΑ. Α' 305, 22. *Μανωλακῆ* Καρπαθιακά 257, 69. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογῆ 29, 9. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Αἰγίου.— Παρέμβλημα εἰς ἕτερον ἔσμα: Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 596, 15.

99. *Ἰατρίδου* Συλλογή σ. 23. Τζουμέρκων. *Ἀραβαντιν.* 263, 445. Ἠπειρου. ΖΑ. Α' 85, 51. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Α' 362, 2. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 92. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 100, 64. Ἄργους. Λαογραφ. Δ 101, 50. Κρήτης. *Jeannarakī* 125, 128 (πρβλ. Αὐτ. 91, 65. *Κριάρη* Κρητικά ἔξματα σ. 185). Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κορίνθου, Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης, Βρεσθένων Λακεδαιμόνος, Ἀγράφων, Χασίων Τρικάλων, Μακεδονίας.

100. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 25-6 = Αὐτ. 1868 σ. 98, 57. *Passow* 629 (= ΖΑ. Α' 143, 247). Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 159, 236. Ἠπειρου. ΖΑ. Α' 152, 273. Βύρων Α' 235. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 138, 116. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 82, 124. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογή ἀνέκδοτος 73, 66. Συνασοῦ. *Παχτικός* 32. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Αἰγίου, Ἀργιδαϊκῶν δῆμ. Αἰγέων, Ἁγίας Βαρβάρας Νωνάκριδος, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Γρανίτης Εὐρυτανίας, Ἀγράφων δύο, Καρτσόλ Τιρνάβου.

101. *Passow* 552α. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 104 ἀρ. 67-68. Ἠπειρου. ΖΑ. Α' 63, 14. *Ἀραβαντιν.* 158, 235, 234. *Δεσίου*, ὁ Ἠπειρώτης, ἡμερολ. Γ' σ. 89. Φιγαλίας. ΔΙΕ. Γ' 266, 8. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 354, 20. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 119, 79. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Δημητσάνης, Λαγκαδίων, Ἀγράφων.

102. Σκοτεινῆς Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 108, 62. Λιγουριῦ Ἐπιδαύρου. Αὐτ. 146, 5.

103. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 126, 109. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 113, 67. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 142, 123. Κυνουρίας. Παναθήναια ΚΑ' 243. Ἠπειρου. ΖΑ. Α' 174, 355. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 230, 384. Νισύρου. ΖΑ. Α' 391, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κορίνθου, Αἰγίου, Δημητσάνης.

104. Ἠπειρου. ΖΑ. Α' 68, 1. *Ἀραβαντιν.* 140, 201. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 65, 8. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 399, 22. 414, 7. 444, 7. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Δημητσάνης, Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας, Κυπαρισσίας.

105. Κρήτης. *Jeannarakī* 176, 235. *Κριάρη* Κρητ. ἔξματα σ. 239. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 398, 18. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Ἀγράφων.

106. *Legrand* 214, 98. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας.

107. Ἔστια 1889 ΚΖ' 31.

108. Πύργου Ἠλείας. Πανδῶρ. ΠΓ' 367, 53. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 81, 22. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 92, 53. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 416, 6. *Legrand* Recueil 242, 110. Ἠπειρου. *Ἀραβαντιν.* 150, 218. *Χασιώτ.* 73, 34 (= Διανοτράγουδα 1866 σ. 199, 41 = *Οἰκονομίδου* Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 98, 28). Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 53, 96.

109. *Τσικνοπούλου* Δημῶδη ἔξματα 28, 19. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1852 σ. 21. Αὐτ. 1868 σ. 145. Ἐπιδόρπιον σ. 117. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 75, 25. *Δάσκαρη* 479, 1. Κρήτης. *Jeannarakī* 149, 156. *Κριάρη* Κρητικά ἔξματα σ. 187, 217. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Κορίνθου, Καρτσόλ Τιρνάβου.

110. Κρήτης. *Jeannarakī* 165, 199. *Κριάρη* ἔξματα κρητικά 150. Καρτσόλ ΖΑ. Α' 293, 3. *Μανωλακάκη* 239, 39.

111. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Ἀνθολογία 1868 σ. 127, 110. Σόμου. *Σταματιάδου* Σιμακά Ε' 504. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆ Γορτυνίας, Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας, Κακοχωρίου Αἰγιαλείας.

112. Πύργου Ἠλείας. Πανδῶρ. ΠΓ' 310, 5.

113. Πύργου Ἠλείας. Πανδῶρ. ΠΓ' 342, 26. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 74, 90. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 67, 11. Εὐβοίας. ΔΙΕ. Α' 135, 5. Ἠπειρου. *Ἀραβαντιν.* 171, 259. ΖΑ. Α' 187, 27. Χίου. *Κανελλάκη* 25, 18 (= Παρνασσός ΙΕ' 566). Καρπάθου. ΖΑ. Α' 277, 16. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 223, 8. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Ἀγράφων.

114. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 109, 79. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 450, 15α. Πύργου Ἠλείας. Πανδῶρ. ΠΓ' 342, 29 ('Ἡ τάξις τῶν στίχων τεταραγμένη' πρέπει ν' ἀποκατασταθῶσιν οὕτως 1. 7. 2. 8. 3. 9. 4. 10. 5. 11. 6. 12). Ἠπειρου. *Ἀραβαντιν.* 252, 424. ΖΑ. Α' 188, 28. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 374, 3. *Wescher-Μανωλακάκη* Λωρικῶν ψήφισμα 94, 48. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Κακοχωρίου Αἰγέων.

115. *Μανούσου* Α' 147. *Passow* 547. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 102. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 145, 126. Ἠπειρου. ΖΑ. Α' 97, 91. Γρεβενῶν. *Ἀραβαντιν.* 233, 391. 244, 411.

116. Κορινθίας(;) Παρνασσός Γ' 166-7.

117. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 166, 250.

118. Ζαγορίου. Αὐτ. 145, 211.

119. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 118, 35. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 404, 32. Πρεβέζης. *Ἀραβαντιν.* 226, 377. Παραμυθίας. Δωδώνη ἡμερολόγ. Β' 166, 9. Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάκη* Λωρικῶν ψήφισμα Καρπάθου 94, 49. Ἀνέκδοτος παραλλαγῆ Κορινθίας.

120. Κρήτης. *Jeannarakī* 150, 159. *Κριάρη* ἔξματα κρητικά σ. 179.

121. Λάστας. *Δάσκαρη* 307, 20.

122. Ἀνέκδοτον Καρυῶν Κορινθίας.

123. Αἰγαίου πελάγους. *Fauriel* II 416 (Ἀνθολογ. Κορομηλά 1838 σ. 28. *Passow* 556. ΖΑ. Α' 140, 237). Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 114, 70.

124. *Τσικνοπούλου* Δημῶδη ἔξμ. 30, 21. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 113, 67. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 355, 22. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 144, 209. Αἰγαίου πελάγους. *Passow* 557 (*Μανούσου* Β' σ. 66. ΖΑ. Α' 141, 238. Γερμανικὴ μετ. *Ad. Chamisso* Gedichte, Verrathene Liebe, 1827).

125. Κρήτης. *H. W. Stoll* Ἐγχειρίδιον τῆς θερησκίας καὶ μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, μεταφρασθὲν ὑπὸ Περ. Ἰασεμίδου, Ἀθ. 1865 σ. 76. Χρυσάλις τ. Β' σ. 753. Ἀντικυθήρων κρητικόν. *M. Π. Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγιον 1865 σ. 36 (= *Legrand* Recueil 222, 102). Καρπάθου. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 249, 55.

126. Πύργου. Πανδῶρ. ΠΓ' 367, 49. (= *Θέρου* σ. 31). Ἠπειρου. *Χασιώτ.* 147, 21. *Ἀραβαντιν.* 284, 489. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 413, 5. Πλάτων Β' 204. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 70, 3. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 92, 92. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 361, 23. Παραλλαγῆ ἀνέκδοτοι Πελοποννήσου, Αἰγίου, Μουρῶν Αἰγίου, Γρανίτης Εὐρυτανίας, Μπλάσδου Νευροπόλεως.— Ἐν συμφυρμῇ *Fauriel* II 98 (*Passow* 376). *Stoll* ἐνθ. ἀν. 76. Χρυσάλις Β' 753. *Βρετοῦ* ἐνθ. ἀν.—*Legrand* ἐνθ. ἀν.

Μανούσου Β' 51. Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικόν ψήφισμα 79, 20. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 235, 40, 249, 55. ΖΑ. Α' 313, 41. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Λεχαιῶν Ἡλείας, Αἰγίου, Κερκύρας, Τρικάλων Θεσσαλίας.
127. *Μανούσου* Β' 51. Μήλου. *Passow* 641 (=Kind Anthol. 140, 9. ΖΑ. Α' 144, 248. *Θέρου* σ. 72). Στενιμάχου. Πανδῶρ. ΙΑ' 472. Κρήτης. *Stoll* Ἐγχειρίδιον τῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, Ἀθ. 1865 σ. 75. Αὐτ. σ. 76. *Jeannaraki* 48, 121. *Κριάρη* Κρητ. ἔξομα σ. 219-220. Χίου. *Κανελλάκη* 22, 15. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 477, 41. Σκόρου. Ἀκρόπολις (ἐφ. Ἀθηνῶν) 12 Ἰανουαρ. 1911. Καρπάθου. ΖΑ' 340, 6. 313, 41. *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικόν ψήφισμα 79, 20. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακά 235, 40. 'Ανέκδοτος παραλλαγή Κερκύρας.

128 Α'. Κεφαλληνίας. *Μανούσου* Β' 86. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελίκου* Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 30=1868 σ. 131. Αὐτ. σ. 132. *Passow* 451 (=Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 383-4. ΖΑ. Α' 133, 217). *Passow* 453. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 84, 19. Μάνης. Πανδῶρ. ΚΒ' σ. 406-7. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδ. 100, 103. Καρπάθου *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικόν ψήφισμα 80, 22. Ἰου. Λαογραφ. Β' 591, 1. Καρδαμύλων Χίου. Ἀμάντου Χιακά χρονικά Α' 141-2. ΝΑ. Μακεδονίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' σ. 264. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Αἰγίου, Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Τριφυλίας, Ἀγράφων, Μπλάσδου Νευροπόλεως Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας τρεῖς καὶ ἀδήλου τόπου (Στρατ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν). Παραλλαγαι ἐν συμφυρμῇ μετ' ἄλλων ἔξοματων. Βιζύης. *Δακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχ. Βιζύης 119, 8. Αἰγαίου *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγ. 1868 σ. 18-9. Ἀντιμαχείας τῆς Κῶ. *K. Dieterich Sprache u. Volksüberlieferung* 320, 13. 'Ανέκδοτος παραλλαγή Ἁγ. Γεωργίου Νηλείας.
128 Β'. *Passow* 453. Αὐτ. 335, 645. Πύργου Ἡλείας. Πανδῶρ. ΙΓ' 343, 17. Πελοποννήσου. ΚΠ. Η' 504, 25. Λευκάδος. Αὐτ. 409, 20. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* 28. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 129, 99. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 404, 35. 405, 36. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 84, 26. Λιγουριῶν Ἐπιδαύρου. Αὐτ. 159, 35. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς, 1902 Β' 296. Λακκοβικίων. *Γουαίτου* 11, 14 (εὐχετικῶν τῶν Βαίων) 14, 22 (ἐπίσης). 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Καρυῶν Κορινθίας δύο, Αἰγίου, Κυπαρισσίας, Δημητσάνης, Ερυσθέων Λακεδαιμόνος καὶ Σκοπέλου.

Παραλλαγαι τοῦ Α' τύπου (τὸ κρυφογιάστρωτο κορίτσι). *Passow* 452 (=ΖΑ. Α' 124, 193). *Μανούσου* Β' 61 (=ΖΑ. 98, 93). Κύπρου. Πανδῶρ. Κ' 35. *Δανκᾶ* Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 73-4. *Σακελλαρίου* Β' 147, 41. Κρήτης. *Jeannaraki* 199, 262. 150, 157. *Κριάρη* Κρητικά ἔξομα σ. 177. Χίου. *Κανελλάκη* 49, 39. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 408, 18. Αἴνου. Αὐτ. Θ' 356, 6. Καστελλορίζου. Αὐτ. ΚΑ' 354, 10. Ρογδιάς Κρήτης. Αὐτ. ΛΑ' 161, 27. Θήρας. ΝΕΑ. Β' 451, 27. Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικόν ψήφισμα 77, 17. ΖΑ. Α' 284, 11. 284, 12. Μυκόνου. *Dieterich Sprache u. Volksüberlieferung* 345, 23. Ἰου. Λαογραφ. Β' 592, 2. Ἀθηνῶν. Δ. *Καμπούρογλου* Ἱστορία Ἀθηναίων Α' 247 (δύο παραλλαγαι). Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* σ. 92. Λάστας τῆς Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 391, 6. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγιον 1910 Γ' 198. Σαζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 626, 45. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Καρυῶν Κορινθίας δύο, Πάρου, Προπάντου Μηλεῶν, Τραπεζοῦντος καὶ ἀδήλου τόπου (Στρατ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

129 Α'. *Passow* 337 (=Kind Anthologie 1861 σ. 158, 4=ΖΑ. Α' 147, 256 =*Θέρου* 27 =*Σημηριώτου-Ἀγγελίδου* Πανελλήνιον ἡμερολόγ. 1909 σ. 331). *Passow* 380 (=ΖΑ. Α' 122, 186). *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγ. 1868 σ. 18-9. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 87, 26. Ἀραβαντιν. 287, 474. Πάργας. Ἀραβαντιν. 275, 457 (=Θέρου 37). Καρπάθου. *Wescher-Μανωλακάκη* Δωρικόν ψήφισμα 78, 19. ΖΑ. Α' 288, 17. 300, 14. Κρήτης. *Jeannaraki* 234, 296. *Κριάρη* Κρητ. ἔξομα σ. 173-4. Ἀντιμαχείας τῆς Κῶ. *Dieterich* 320, 13. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Βόθρων Νάξου, Πάρου, Ἀγράφων, Βάρνης, Κερασσίντος.

129 Β'. *Passow* 513. *Μπάρτα* Ἀναμν. φιλοπάτριδος σ. 153. *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ἔξομα σ. 79. Πύργου Ἡλείας. Πανδῶρ. ΙΓ' 366, 43. Μάνης. Αὐτ. ΚΒ' 288. Ζαγορίου. *Δαμπρίδου* Ζαγοριακά 1870 σ. 22. ΚΠ. ΙΑ' 270, 17. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελίκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 193-4. Ζακύνθου. *B. Schmidt* 204, 60. Λακεδαιμόνος. Πλάτων Β' 240. *Θέρου* σ. 34. Οἰνοῦντος. *Κουκουλέ* Οἰνουνητικά 105, 4. Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 286, 473. ΖΑ. Α' 149, 262. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 146, 128. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 392, 7. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Καρυῶν Κορινθίας, Βάλτσας Κεμπινῆς, Κυπαρισσίας, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Ἀγράφων, Καρτσὸν Τριπόλεως.—Ἐτερος τύπος. *Passow* 381 (=Kind Anthologie 1861 σ. 138, 8). Χειρόγραφ. Μετεώρων ΙΗ' αἰῶνος. Παναθῆν. ΚΑ' 294. Εὐβοίας. Αὐτ. ΚΑ' 275-6. Ἡλείου. Ἀσωπίου Ἀτικ. ἡμερολόγ. 1888 σ. 134. *Χασιώτ.* 163, 3 (=ΖΑ. Α' 78, 32). Ἀραβαντιν. 149, 216. *Μανούσου* Β' 77-8. Κουτσοβλάχων Σαμαρinas. Λαογραφ. Β' 434-5. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 354, 11. Καρυῶν Καβακλή. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 43, 27. Τελμησοῦ Καππαδοκίας. *Lagarde* Neugriechisches aus Klein Asien 24, 19. 'Ανέκδοτος παραλλαγή Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας.

130. *Passow* 642. ΖΑ. Α' 69, 4. Εὐβοίας (Γούβαις). ΔΙΕ. Α' 136, 7. Θάσου. *Abbott* σ. 151-2. Νιγρίτας. Αὐτ. 152-3. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουαίτου* 107. Κρήτης. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικά σ. 237.

131. Κρήτης. *Jeannaraki* 154, 169, 170. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικά σ. 166.

132. Κρήτης. *Jeannaraki* 155, 173. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικά σ. 189.

133. Κρήτης. *Κριάρη* αὐτ. σ. 221.

134. Κρήτης. *Jeannaraki* 154, 168.

135. (*Λιανοτράγουδα*). α' *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 14, 47. Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 379, 269.

β'. *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 78.

γ'. *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 43. Σητείας Κρήτης. ΖΑ. Β' 41, 70. Λέρου. *Οἰκονομοπούλου* Λεριακά σ. 79.

δ'. *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 112. Κρήτης. *Jeannaraki* 279, 164.

ε'. *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 122. Χίου. *Κανελλάκη* 150, 9.

ς'. *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 130. Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 345, 701. Χίου. *Κανελλάκη* 147, 35 (γαμήλιον). Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακά σ. 113 (γαμήλιον). 'Ανέκδοτος παραλλαγή Γορτυνίας.

ζ'. *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 66, 1548. Κρήτης. *Jeannaraki* 272, 110.

η'. *Λιανοτράγουδα* 1866 σ. 4. Ἡλείου. Ἀραβαντιν. 305, 60.

θ'. Χίου. *Κανελλάκη* 153, 40 (Γοιανουρι' ἀσπημ.—τσι' θῶ).

ι'. 'Ανέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

- ια'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 116.
 ιβ'. Σητείας Κρήτης. ΖΑ. Β' 42, 87.
 ιγ'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 ιδ'. Ρούμελης. ΔΙΕ. Α' 356, 1.
 ιε'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. σ. 311 ὄφ. 136.
 ις'. Σύρου. ΝΕΑ. Α' 301, 589.
 ιζ'. Σύρου. ΝΕΑ. Α' 305, 638. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 332, 493. Ζίχνης. Abbott 336, 13.
 ιη'. Αἰγίνης ἀνέκδοτον.
 ιθ'. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 418, 15. Κρήτης. Jeannaraki 266, 64.
 κ'. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 10, 7.
 κα'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 39, 916. (σάν 'ς τὸ βουνὸ τὸ χ.). Λακωνίας. Ραζέλου Προοίμια μοιρολογ. σ. 20.
 κβ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 40, 938.
 κγ'. ΝΕΑ. Α' 294, 501.
 κδ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 49.
 κε'. Ρούμελης ΔΙΕ. Α' 357, 8.
 κς'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 59.
 κζ'. ΝΕΑ. Α' 295, 510.
 κη'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 65. Οἰκονομίδου Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 65.
 κθ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 320, 275. Σάμου. Σταματιάδου Ε' 472, 485. Καλύμνου. Πανδῶρ. ΙΒ' 523, 5.
 λ'. Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 170, 176.
 λα'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 103. Ἀνέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 λβ'. Λακωνίας. Ραζέλου Προοίμια μοιρολογίων Λακωνικῶν σ. 3. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 338, 595, 349, 769.
 λγ'. Θήρας. Παρνασσός Θ' 390, 211.
 λδ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 311, 153.
 λε'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 293, 80. Σητείας. ΖΑ. Β' 42, 92.
 λς'. Μακεδονίας. Abbott 340, 31.
 λζ'. Σάμου. Σταματιάδου Ε' σ. 177.
 λη'. Λαμίας. Παχτίου 233.
 λθ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 351, 806.
 μ'. Σάμου. Σταματιάδου Ε' 484.
 μα'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 μβ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 172.
 μγ'. Αὐτ. Κρήτης. Jeannaraki 289, 252.
 μδ'. Θέρον σ. 115.
 με'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 33. ΝΕΑ. Α' 294, 496. Σάμου. Σταματιάδου Ε' 448. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 μς'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 289, 39. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 μζ'. Θήρας. Παρνασσός Θ' σ. 389, 186.
 μη'. Οἰκονομίδ. Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 153. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 167.

- μθ'. Λιανοτράγουδα σ. 159. ΝΕΑ. Α' 278, 285.
 ν'. Κρήτης. Jeannaraki 270, 97.
 να'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 114. Κρήτης. Jeannaraki 263, 36.
 νβ'. Ρούμελης. ΔΙΕ. Α' 361, 49. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 237.
 νγ'. Κρήτης. Jeannaraki 260, 9.
 νδ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 26.
 νε'. ΝΕΑ. Α' 294, 499. Ἀνέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 νς'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 156. Κρήτης. Jeannaraki σ. 276, 139. Σάμου. Σταματιάδου Ε' 484. Ἀνέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 νζ'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 νη'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 8. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 318, 253. Σάμου. Σταματιάδου Ε' 441.
 νθ'. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 318, 242.
 ξ'. Ἡπείρου. ΖΑ. Α' 12, 17.
 ξα'. Ρογδιάς Κρήτης. ΖΑ. Β' 77, 17.
 ξβ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 121. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 343, 672.
 ξγ'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 292, 74.
 ξδ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 83.
 ξε'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομείον Ἀθηνῶν).
 ξς'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 136. Λευκάδος ΚΠ. Η' 420, 70. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 347, 739 (= Meyer Gr. Volksl. 61, 26). Κρήτης. Λαογραφ. Α' 297, 119.
 ξζ'. Ρούμελης. ΔΙΕ. Α' 356, 3.
 ξη'. ΝΕΑ. Α' 298, 542.
 ξθ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 22.
 ο'. Σύρου. ΝΕΑ. Α' 303, 681.
 οα'. Κορινθίας. Δελέκου Ἐπιδόρπιον σ. 106.
 οβ'. Αὐτ. σ. 108.
 ογ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 150. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 351, 807.
 οδ'. Λιανοτράγουδα σ. 156. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 352, 819.
 οε'. Ἀνέκδοτον Ἀθηνῶν.
 136. Πύργου Ἡλείας. Πανδῶρ. ΙΓ' 308, 1. [Στ. 2 «Ἀποκεῖ ἄλωνίζουσι δώδεκα καὶ συμπάζουσι δέκα»]. Λάστας Γορτυνίας. Λάσκαρη 478, 2.
 137. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 200, 330.
 138. Αὐτ. 354, 860.
 139. Γορτυνίας. Παπαζαφειροπούλου 153, 140.
 140. Ἀνέκδοτον Δημητσάνης.
 141 Α'. Λάστας Γορτυνίας. Λάσκαρη σ. 112. Ἀλαγονίας Μεσσηνίας. ΚΠ. Η' 505, 28.
 141 Β'. Λάστας Γορτυνίας. Λάσκαρη σ. 101.
 142. Φθιώτιδος(;) Ἰωνιά σ. 64.
 143. Κρήτης. Βλαστοῦ ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 50, 51.
 144 Α'. Αὐτ. σ. 32.
 144 Β'. Αὐτ. σ. 75.

145. Αὐτ. σ. 90.
 146. Αὐτ. σ. 40.
 147. Α'. Passow 596. Wachsmuth Das alte Griechenland im neuen. σ. 99. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 475, 38. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 134, 8. *Ἀραβαντιν.* 165, 217. Ζαγορίου. Passow 597 (= Ἀνθολογία Κορομηλά 1838 σ. 25-6. *Σιγάλα* Ἐθν. ἔθνη σ. 375-6). Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆς Αἰγίου δύο, Καλαμάτας, Τρικάλων, Καρατσόλ Τιρνάβου, ἀδήλου τόπου.
 Β'. Λιγουριού. Λαογραφ. Δ' 163, 44. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* 30. Λευκάδος. Λαογραφ. Α' 312-3. Ζαγορίου. *Ἀραβαντιν.* 246, 414. Γρεβενῶν. Αὐτ. 288, 476. Παγγαίου. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1911 Δ' 231, 5. Χίου. ΝΕΑ. Α' 102, 42. Σάμου. *Ε. Ι. Κ[ρητικίδου]* Σαμιακά ἔθνη, Ἐρμούτ. 1875 σ. 26. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 281-2. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 230, 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆς Κορίνθου, Αἰγίου, Δημητσάνης, Μπλάσδου Νευροπόλεως, Κερασσοῦντος. Α' καὶ Β' (συμφυρμός). *Μανούσου* Β' 53. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 90, 34. Ζακύνθου. *Κατραμῆ* Φιλολ. ἀνάλ. σ. 476. Πλεμοναρίου Ζακύνθου. *B. Schmidt* 192, 56. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 88, 133. Διδυμοτείχου. *Δ. Α. Κονδύλη* Περί τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν, Ἄθ. 1905 σ. 15, 7. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 622, 41. Κοντζῆ Νικομηδείας. *Παχτίου* 100. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆς Σκοπέλου, Μεσορόπης Μακεδονίας, Πάρου.
 148. Πάργας. *Ἀραβαντιν.* 132, 169.
 149. Χίου. *Fauriel* II 432 = Passow 584 (Στ. 6 ὑπάγει. Στ. 7 μου, ποῦ σουν χτές, προχτές).
 150. *Σιγάλα* Ἐθνικά ἔθνη σ. 514 (Στ. 1 ὕπνε καὶ Στ. 2 καὶ γέμισε τὴν πέτσα του. Στ. 11 τάλεύρια χιόνισε).
 151. Ἀθηνῶν. Βύρων Α' 77.
 152. Σάμου. *Σταματιάδου* Ε' σ. 214-5.
 153. Πελοποννήσου. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 127 (στ. 8 Νὰ εἶν' τοῦ ῥ.).
 154. Μαστιχοχώρων Χίου. *Κανελλάκη* 211, 5.
 155. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 337.
 156. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 14, 20.
 157. Γρεβενῶν καὶ Χασιῶν. *Ἀραβαντιν.* 199, 327.
 158. Θεσσαλίας. Passow 302. Ἀσωπίου Ἄττ. ἡμερολόγ. 1889 Β' 173, 5. Γρεβενῶν καὶ Χασιῶν (βαγίτικο) *Ἀραβαντιν.* 199, 326. Θεσσαλίας. Passow 302. Διδυμοτείχου. *Δ. Α. Κονδύλη* περὶ γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν σ. 12, 2. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 359-360.
 159. Passow 295. Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 197, 323. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος, 31, 12. Σάμου. *Ε. Ι. Κ[ρητικίδου]* Σαμιακά ἔθνη σ. 51. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 361.
 160. Αἰγίνης. Λαογραφ. Β' 686. Λέσβου. *Ἀναγνώστου* Λεσβιακά 210, 2 (μὴ τηρηθέντων τῶν ιδιωτισμῶν).
 161. Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 8, 1. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 9. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 508, 1. Ἡλείου. *Χασιώτ.* 32, 10. 196, 13. *Ἀραβαντιν.* 195, 318. ΖΑ. 100, 103. 186, 19. Διδυμοτείχου. *Δ. Α. Κονδύλη* περὶ γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν 14, 4. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτ. 24, 2. Σάμου. *Ε. Ι. Κ[ρητικίδου]* Σαμιακά ἔθνη σ. 51. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 337.

162. Ἀμφίσης. Ἐλικῶν 1871 σ. 147.
 163. Θεσσαλίας. Ἀσωπίου Ἄττ. ἡμερολόγ. 1889 Β' 177, 13. Λακεδαιμόνος. *Δ. Α. Κονδύλη* περὶ γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν 15, 6.
 164. Passow 310 (Kind Anthologie 1861 σ. 120, 2). Χωρῶν Κεφαλαίας. ΝΕΑ. Β' 526-7 (Ἔστια 1882 ΙΓ' σ. 286). Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 230, 440. Κύπρου. *Σακελλάρ.* Α' 709. Β' 180, 61.
 165. Passow 343 (*Μανούσου* Β' 98. Kind Anthologie 1861 σ. 124, 4). Αὐτ. 345, 346, 347 (= ΖΑ. Α' 91, 69, 99, 98, 117, 166). Αὐτ. 350 (*Μανούσου* Β' 57). Ἀθηνῶν, Ναύπλιον 1831 σ. 112. Πανδῶρ. ΙΓ' 460, 4. *Τοινοπούλου* Δημόδη ἔθνη 23, 24. ΖΑ. Α' 94, 79. Λιγουριού. Λαογραφ. Δ' 164, 47. Αἰωνιδίου Κυνοουρίας. Ἀσωπίου Ἄττικὸν ἡμερολόγιον 1877 σ. 452. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 317, 3. Μάνης. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογίων λακωνικῶν σ. 36. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 81, 23. Ζακύνθου. *Κοσμῆ* Κυψέλη 1603 Ι' σ. 171-2. Κοιλιωμένου Ζακύνθου. *B. Schmidt* 210, 67 (= *Κατραμῆ* Φιλολογ. ἀνάλεκτα 1880 σ. 472-3). Κεφαλληνίας. *B. Schmidt* 212, 68. Ἡλείου. *Χασιώτου* 83, 18. Πάργας, Ζαγορίου. *Ἀραβαντιν.* 279, 464. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΑ' 268, 10. Θεσσαλίας. Passow 344 (= ΖΑ' 116, 165). Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 159, 4. Παγγαίου. Αὐτ. 220. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 85, 128, 92, 142, 104, 161. Πύργου Δέσμων. *Παχτίου* 141. Βιζύης. *Δαυίδου* Ἱστορία τῆς Βιζύης 124, 13. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 647, 76. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 51, 38, 54, 62, 68, 58, 104, 111. Κρήτης. *Jeannarakis* 163, 195, 199, 261, 205, 266. *Κριάρη* Κρητικά ἔθνη σ. 218. Θήρας. ΝΕΑ. Β' 450, 26. Χίου. *Κανελλάκη* 16, 11, 70, 59. Λέσβου. *Ἀναγνώστου* Λεσβιακά 238, 14. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 363, 28. Κύπρου. Πανδῶρ. Δ' 115 (= *Σακελλάριον* Β' 65, 25. *Legrand* 224, 104). *Σακελλάριον* Β' 198, 68, 200, 69. Κορυκῆς. Πανδῶρ. ΙΕ' 416, 4 (*Legrand* 248, 123). *Φαρδῦ* Ἱστορία τῆς Κορυκῆς σ. 172-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆς: Κορίνθου, Ὑπάτης, Καρατσόλ Τιρνάβου δύο, Μακεδονίας, Μεσορόπης, Βάρνης, Πάρου δύο, Πόντου, ἀδήλου τόπου τρεῖς.
 166. Passow 323 (= Kind Anthologie 1861 σ. 148, 14. ΖΑ. Α' 155, 280. Ἔστια 1878 Ε' 69. 1890 Α' 156. Ἐθν. ἀγωγή 1899 σ. 30. *Θέρου* σ. 92).
 167. *Πολίτου* Παροιμίαι Α' 161, 22, 23. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 340, 2. Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 208 346. ΝΑ. Μακεδονίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 232, 8.
 168. Passow 335, 339, 336 (= Kind Anthologie 1861 σ. 142, 11 = Ἔστια 25 Δεκεμβρ. 1894 σ. 4). *Μανούσου* Β' 82. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 167 (= *Σιγάλα* Ἐθνικά ἔθνη 161 = *Οἰκονομίτου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 102, 35). Ἡλείου ΖΑ. Α' 183, 8. Μαλακασίου. *Ἀραβαντιν.* 206, 342 (= *Δεσίον* ὁ Ἡπειρώτης, ἡμερολόγ. Γ' 67). Παραμυθίας. Δαδώνη, ἡμερολόγ. Β' 169. Ἀνέκδοτοι παραλλαγῆς Καρυῶν Κορινθίας δύο, Γρανίτσης Εἰδρυτανίας, Ἡλείου καὶ Ζαγορίου. — Παραλλαγῆς τινες παρουσιάζουσι μὲ τινας ἐποισιῶδεις μεταβολὰς τὸ ἔθνη τοῦτο τῆς ξενιτειᾶς ὡς μοιρολόγιον: Ἀραχόβης Λακεδαιμόνος. Πανδῶρ. Κ' 115 (= *Legrand* 238, 116). Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 127, 25. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου*. 198, 23. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* 76.
 169. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον 70. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 101, 66. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* σ. 92. Ἡλείου. *Ἀραβαντιν.* 212, 351.

(*Δαίον* Ἡπειρώτης, ἡμερολόγ. Γ' σ. 70). Ἰωαννίνων. *Παχτίκον* 210. Βάρνης. ΚΠ. Η' 502, 17.

170. *Passow* 351. Αὐτ. 496 (= ΖΑ. Α' 146, 254). Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 201, 29. Λάστας Γορτυνίας. Λαογραφ. Α' 272, 65. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 85, 22. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΑ' 273, 28. Σιατιστής. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 159. Κρήτης. *Jeannarakí* 101, 85 (= *Κριάρη* Κρητικά ἔθνη σ. 169). Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Δημητσάνης, Ἡραίας, Στεμνίτης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Παλαιοχωριοῦ Ἀσπροποτάμου.

171. *Passow* 325, 326. *Μανούσου* Α' 196. Ἰατρίδου Συλλογὴ ἔθνη σ. 88-90. Ἔστια 1890 Α' 286. ΖΑ. Α' 89, 64, 115, 160, 170, 325. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 153. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. *B. Schmidt* 190, 55 (= Παρνασσός ΙΑ' 343). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 401, 3. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 75, 2, 76, 3, 4. Ἀραβαντιν. 202, 235. Ζαγορίου. Αὐτ. 203, 336. ΚΠ. ΙΑ' 266, 3. *Δαμπρίδου* Ζαγοριακά σ. 164-5. ΖΑ. Α' 184, 12. *Δαίον* Ἡπειρώτης σ. 63. Καταφυγῆς Πιερίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 230, 2. ΝΑ. Μακεδονίας. Αὐτ. Δ' 231, 3. Κουτσοβλάχων Βλάτσης. Αὐτ. 1912 Ε' 219. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίον* 82, 125. Κρήτης. *Κριάρη* Κρητ. ἔθνη. 242. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Αἴνου, Βάρνης.

172. *Passow* 520 (= *Kind* Anthologie 1861 σ. 164-8. Ἔστια Δ' 751. ΖΑ. Α' 153, 277). *Passow* 521 (= *Kind* 162, 7). *Passow* 522 (= *Kind* 162, 6). Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη 1865 Α' 37. *Σιγάλα* Ἐθν. ἔθνη σ. 436. ΖΑ. Α' 116, 163. Κυψέλη (ἡμερολόγ. Σύρου) 1886 σ. 191. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 23. Αὐτ. 1868 σ. 121, 102. Καστρίου Κυνοῦρίας. Λαογραφ. Γ' 489, 2. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 95, 96, 96, 57. Λακεδαίμονος. *Θέρον* σ. 35. Ἀθηνῶν. *Passow* 340 (= *Kind* Antholog. 144, 12). *Καμπούρογλου* Μνημ. τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τ. Γ' σ. 8-9. Κερκύρας. Ἐφημ. φιλομαθῶν 1870 σ. 2260. *Κοντοῦ* Δημ. ἔθνη. 11, 6. Ἡπείρου. *Χασιώτ.* 78, 7, 79, 9, 10. ΝΕΑ. Α' 78, 13. Ἀραβαντιν. 276, 458, 459. Ζαγορίου. *Παχτίκον* 221. Πηλίου. Ἐβδόμας 1889 φ. 6 σ. 6. Χαλκιδικῆς. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 233, 12. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς (ἡμερολόγ.) 1902 Β' σ. 294-5. Βεργίας. Φόρμιγξ 1904 σ. 4 ἀρ. 23. Τσουκαλοχωρίου Καστορίας. *Παχτίκον* 179. Μακεδονίας αὐτ. 192. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίον* 38, 69, 97, 150. Χάλκης. *Passow* 523. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 59, 48. Κρήτης. *Jeannarakí* 116, 118. Καρπάθου. *Wescher-Mανωλακάκη* Δωρικὸν ψήφισμα 84, 31. Νισύρου. ΖΑ. Α' 401, 23. Σαρδογανίου Βιθυνίας. *Παχτίκον* 121. Ἀνέκδοτοι παραλλαγὰὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Βάλτσας Κερκινῆς, Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἀγράφων, Σκοπέλου δύο

Β' τύπος. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 80, 22. Πύργου Δέρκων. *Παχτίκον* 142. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 603, 20. Σίφνου. *Dieterich* 353, 31. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 316, 49. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 223, 8, 225, 11, 227, 17. Τξεσμέ. ΚΠ. ΙΘ' 138.

173. Λευκάδος. Χρυσάλλης Δ' 489. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς 1902 Β' 298 (τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸν ὅταν θὰ μ' ἀδοκέται).

174. Ροῦμελης. *Βλαχογιάννη* Προπύλαια σ. 71. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 425, 9. Πλάτων Γ' 186, 63. Χρυσάλλης Δ' 489. *Σταματέλλου* Μοιρολόγ. 10, 10. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Ἀκαρνανίας.

175. Ζακύνθου. Ἰθάκης. *Schmidt* σ. 150, 152 ἀρ. 3, 4 (στ. 6 ποῦ, λείπει) = *Θέρον* σ. 73).

176. Κρήτης. *Jeannarakí* 158, 181. *Κριάρη* Κρητ. ἔθνη σ. 149. Περβ. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 143, 10. Κεφαλληνίας. *B. Schmidt* 158, 18 σ. 19 κτ. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογίων σ. 13.

177. Λακωνίας. *Ραζέλου* αὐτ. σ. 17.

178. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 191, 5.

179. Σάμου. *Σταματιάδου* Ε' σ. 316.

180. Ἀνέκδοτος Κυνοῦρίας.

181. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 146, 21.

182. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 557, 6.

183. Λευκάδος. Χρυσάλλης Δ' 489.

184. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογ. σ. 32. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Καρυᾶς τῆς Κορινθίας.

185. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 200, 27. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 557, 18. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 143, 9. Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. Πανδῶρ. Κ' 115. Καταποδάτων Κεφαλληνίας. *B. Schmidt* 156, 15 (= *Πολυλά* Φιλολογικὴ γλῶσσα 1892 σ. 72-3). Ἰον. Λαογραφ. Β' 606, 3.

186. *Passow* 168. *Μανούσου* Α' 148-9. ΖΑ. Α' 153, 275.

187. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 193, 9.

188. Γορτυνίας. Αὐτ. 190, 1. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 550, 1. Οἰνοῦτος Λακεδαίμονος. *Κουκουλέ* Οἰνουτικὰ 106, 6.

189. Λευκάδος. Πλάτων Γ' 186, 64.

190. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 63 σ. 1478-1481. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 190, 2. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 560, 2. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 144, 12. Παραλλαγὴ ἀνέκδοτος Δημητσάνης.

191. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 191, 3. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 59, 1. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογίων σ. 6. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Δημητσάνης.

192. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 530, 5.

193. *Θέρον* σ. 70.

194. Σάμου. *Σταματιάδ.* Σαμιακά Ε' 317.

195. Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. Πανδῶρ. Κ' 114.

196. Ροῦμελης. *Βλαχογιάννη* Προπύλαια σ. 69. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογίων σ. 30.

197. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. *Schmidt* 154, 11 (= Παρνασσός ΙΑ' 342) (στ. 3 τοῦ, ὀρθὸς διαλεκτικὸς τύπος).

198. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 319.

199. Ἡπείρου. Ἀραβαντιν. 256, 432 (= Ἔστια 1882 ΙΓ' σ. 111).

200. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 207, 45. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 548, 3.

201. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 241.

202. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 343, 177.

203. Λακωνίας. *Ραζέλου* Προοίμια μοιρολογ. σ. 40.

204. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 15 (γαμήλιον) Αὐτ. 1868 σ. 147, 7 (ἐπίσης) 152, 152-3. Ἐπιδόρπιον σ. 192, 193. Ἡπείρου.

Χασιώτ. 165, 48. **Ἀραβαντιν.** 152, 244 (ἔρωτικόν). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 413, 3 (ἐπίσης). 425, 6. Βάρνης. Αὐτ. 508, 42. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρη** 551, 4. Ἀραχόβης Λακεδαιμόνος. Πανδῶρ. Κ' 115. Λακωνίας. **Ραζέλου** Προοίμια μοιρολογ. σ. 39. Οἰνούντος. **Κουκουλὲ** Οἰνουνησιακά σ. 104, 1. Πελοποννήσου Φόρμιγξ (παράρτημα μουσικόν) Περίοδος Β' ἔτος Γ' φ. 11 σ. 49. Λαδὰ Ἀλαγονίας. **Thumb** Handbuch d. neugr. Volksspr. 1910 σ. 299-300. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 141, 3. Λακκοβικίων Παγγαίου. **Γουσίον** Τραγοῦδια 26, 4. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 203, 1. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς, ἡμερολ. 1902 Β' 297. Βελβεντοῦ. Ἀρχ. νεωτέρας ἑλλην. Α' β' σ. 111. Κρήτης. **Jeannarakaki** 211, 273. **Κριάρη** Κρητ. ἔσματ. σ. 210. Καρπάθου **Μανωλακάνη** Καρπαθιακά 252, 62. Κορσικῆς. Πανδῶρ. ΙΕ' 416 (**Legrand** Recueil 290, 130). **Legrand** 240, 117. 118 (ἔρωτικά). **Τσικνοπούλου** Δημόδη ἔσματα 39, 30 (ὁμοίως). Σπετσῶν(;) Παναθήναια ΚΑ' 288 (τῆς ξενιτειᾶς). Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Κυπαρισσίας, Βρεσθένων, Δημητσάνης, Καρτισσῶν Τριναβίου, ἀδήλου τόπου. Εἰς τσακωνικὴν διάλεκτον: βλ. Ἐπίμετρον σ. 269.—Παρόμοια δημοτικὰ ἑλληνικὰ ἔσματα τῶν μέσων χρόνων, ἔρωτικά: Διήγησ. Ἀχιλλέως στ. 1290-4 σ. 40 Wagner. Καταλόγια στ. 292-300 Hesselring et Pernot (Wagner Ἀλφάβητος 26).

205. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 427, 22 = **Σταματέλλου** Μοιρολόγια σ. 18, 5. = Πλάτων Γ' 184, 58.

206. Χίου. **Κανελλάκη** 343, 8 (Στ. 4 μηδὲ μάννα τῆς κόρης. Στ. 5 μηδὲ παιδιὰ εἰς τοὺς γ. μηδὲ γ.).

207. **Passow** 368 (**Θέρου** 77). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 426, 14. Κρήτης. **Jeannarakaki** 144, 145. **Κριάρη** ἄσματα κρητικά σ. 174, 226. Ψαρῶν. **Passow** 369.

208. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 427, 17 = **Σταματέλλου** Μοιρολόγια 22, 16.

209. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 142, 4.

210. Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς. **Deffner's** Archiv σ. 88. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 620, 38. Κρήτης. **Jeannarakaki** 4, 5. **Κριάρη** ἄσμ. κρητικά σ. 219. Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Ζατούνης τῆς Γορτυνίας, Βουρβούρων τῆς Κυνοουρίας.

211. Λακωνίας. **Ραζέλου** Προοίμια μοιρολογ. σ. 24.

212. Αὐτ. σ. 30.

213. Κρήτης. **Jeannarakaki** 147, 150.

214. **Passow** 426 (= ΖΑ. Α' 131, 212). Αὐτ. 427 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 74, 9. ΖΑ. Α' 131, 213). Αὐτ. 429. Αὐτ. 431 (= **Μανούσου** Β' 94. **Οἰκονομίδου** Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 111, 11). Αὐτ. 433 (= **Kind** Anthologie 70, 7. ΖΑ. Α' 132, 215). **Ἰατρίδου** Συλλογὴ δημ. ἑσμάτων σ. 16-8. Ἀκρόπολις 24 Μαΐου 1911 σ. 4. **Μπάρα** Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 158. Κορινθίας. **Δελέκου** Ἐπιδόρπιον σ. 182-3 Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 193, 10. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρης** 544, 2. 547, 1. 548, 4. Σκιλλοῦντος. Λαογραφ. Δ' 180, 3. Κεφαλληνίας. Αὐτ. 68, 12. Ἠλείου. **Χασιώτ.** 167, 1. Λακκοβικίων Παγγαίου. **Γουσίον** 99, 153. 102, 159. Γκιουμουλτζίνης. Λαογραφ. Β' 287, 7. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 355, 5. Καρυῶν Καβακλῆ. **Δουλουδοπούλου** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 34, 17. 55, 44. Σαμοθράκης. **Passow** 432. Ἰμβροῦ. ΚΠ. Η' 539, 6. Κρήτης. **Κριάρη** Κρητικά ἔσματα σ. 234. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 338, 1. **Μανωλακάνη** 240, 40.

252, 61. Χίου. **Κανελλάκη** 108, 78. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 198, 4. Φερτακίων. ΔΙΕ. Α' 724-5. Τελμησσῶ. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 17, 10. Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Λιβαρτζίου Καλαβρότων, Κακοχωρίου Αἰγίνων. Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρτισσῶν Τριναβίου, Βάρνης, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

215. Κρήτης. **Jeannarakaki** 142, 142. **Κριάρη** ἄσματα κρητικά σ. 169. **Ἐλπίδος Μελαινῆς** Κρητικὴ μέλισσα 1873 σ. 29-30 (1888 στ. 18-9).

216. Κρήτης. **Jeannarakaki** σ. 148, 153. **Κριάρη** Κρητικά ἄσματα σ. 181. **Ἐλπίδος Μελαινῆς** Κρητικὴ μέλισσα 1873 σ. 29-30 (1888 σ. 18-9). **Φραντζεσκάκη** Ἡ Ἀριάδνη σ. 44. Ῥογδιᾶς Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 162, 30.

217. **Passow** 414. Αὐτ. 415 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 110, 22. ΖΑ. Α' 93, 74). Αὐτ. 417 (= **Μανούσου** Β' 104). **Ἰατρίδου** Συλλογὴ δημ. ἑσμάτων. Ἀθ. 1859 σ. 67-8 (= ΖΑ. Α' 87, 59). **Βρετοῦ** Ἐθνικὸν ἡμερολόγ. 1868 σ. 19-20. **Θέρου** 33. Ἀρκαδίας. **Passow** 416. Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 192, 7. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 69, 13. Μάνης. Παρνασσός ΙΓ' 953, 6. Ἀμφίσσης. **Passow** 418 (= ΖΑ. Α' 129, 208). **Ζακύνθου**. **Passow** 413 (= **Κατραμῆ** Φιλολογικὰ ἀνάλεκτα 1880 σ. 478). Ἠλείου. **Χασιώτ.** 165, 5. **Ἀραβαντιν.** 285, 472. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 271, 20. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς (ἡμερολόγ.) 1902 Β' 296. Λακκοβικίων. **Γουσίον** 105, 163. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 354, 3. Καρυῶν Καβακλῆ. **Δουλουδοπούλου** Ἄνεκδοτος συλλογὴ 32, 14. Κρήτης. Παρνασσός Ι' 346, 8-9. **Κριάρη** ἄσματα κρητικά σ. 243. Ἀντικυθήρων κρητικόν. **Βρετοῦ** Ἐθν. ἡμερολόγ. 1865 σ. 42-4. Σίφνου. **Dieterich** 350, 27. Θήρας. ΝΕΑ. 434, 6. 335, 7. Ἴου. Λαογραφ. Β' 597, 7. Λέσβου. Ἄγανῶστον Λεσβιακά 252, 24. Revue des tradit. popul. τ. 8 σ. 336 = **Georgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos 87, 59 (μόνον γαλλ. μετάφρασις). Χίου. **Κανελλάκης** 26, 10. 38, 28. Ἰκαρίας. **Σταματιάδου** Ἰκαριακά σ. 147-8. Καρπάθου. **Μανωλακάνη** Καρπαθιακά 226, 14. Ῥόδου. Παναθήναια 1902 Γ' 332. Καστέλλοριζοῦ. Λαογραφ. Γ' 447, 1. Κύπρου. **Σακελλαρίου** Β' 173, 58. Λαογραφ. Γ' 261, 2. Κοντζὲ Νικομηδείας. **Παχτίκου** 95. Τριγλείας τῆς Προύσης. Αὐτ. 254. Σουρμένων Πόννου. **Deffner's** Archiv 123-4. Σινασοῦ. Neugriechisches aus Klein Asien 34, 34. (τεχνικῆς ποιήσεως). **Passow** 419.—Ἄνεκδοτοι παραλλαγὰι Καρυῶν Κορινθίας δύο, Δημητσάνης δύο, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας τρεῖς, Ἀργῶν, Νάξου δύο, Βάρνης δύο, Κερασσοῦντος τρεῖς.

218. **Passow** 409 (= **Μανούσου** Β' 93. Ἐστία 1876 Β' 447. ΖΑ. Α' 149, 263. **Οἰκονομίδου** Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου 112, 2. Ἐθνικὴ ἀγωγή 1899 σ. 63). Κορινθίας. **Δελέκου** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 155. **Δελέκου** Ἐπιδόρπ. 201. Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 197, 20. 21. 199, 25. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρη** 540, 3. Σκιλλοῦντος. Λαογραφ. Δ' 179, 1. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 428, 24 = Πλάτων Β' 487, 19. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 271, 21. Λακκοβικίων Μακεδονίας. **Γουσίον** 101, 156. Καρυῶν Καβακλῆ. **Δουλουδοπούλου** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 186. Κρήτης. **Κριάρη** ἄσματα κρητικά 236.—**Dieterich** 340, 20, 3.

219. Κορινθίας. **Δελέκου** Ἐπιδόρπιον σ. 190. 190-1. Ἄργους. Λαογραφ. Γ' 266, 7. Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 195, 12. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρη** 556, 1. 559, 10. Λακωνίας. **Ραζέλου** Προοίμια μοιρολ. σ. 7. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 145, 17. Ῥούμελης. **Βλαχογιάννη** Προοίμια σ. 72. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. **B. Schmidt** 158, 18 (= **Θέρου** σ. 70). Ἰθάκης. **Schmidt** 160, 19.

Λευκάδος. ΚΠ. Η' 462, 12. 428, 24= Πλάτων Γ' 182, 53. *Σταματέλλου* Μοιρολογία Λευκάδ. 17, 2. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Λαγκαδίων Γορτυνίας τρεις, Κυνουρίας.

220. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 425, 8. Πλάτων Γ' 185, 60. *Σταματέλλου* Μοιρολογία Λευκάδος 19, 7. Ζακύνθου. B. Schmidt 166, 25. 'Ιθάκης. Αὐτ. 26. Κεφαλληνίας. Αὐτ. 27. *Θέρου* 78.

221. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. άνθολ. 1852 σ. 35. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 196, 15. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 547, 2. 'Αργους. Λαογραφ. Γ' 265. Κακοχωρίου Αιγίων ανέκδοτος παραλλαγή.

222. 'Αθηνά, Ναύπλιον 1831 σ. 128. Passow 421. 422. 425 (= ΖΑ. Α' 130, 209. 210. 211). Αὐτ. 423. 424. *Γατριδου* Συλλογή δημ. ζσμ. σ. 21. Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. άνθολογ. 1868 σ. 153. 153-4. 'Επιδόρπιον σ. 195-6. 'Αργους. Λαογραφ. Δ' 69, 14. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου*. 200, 26. Καστριού Κυνουρίας. Λαογραφ. Γ' 490, 7. Βουρβούρων. 'Επ. Γ. *Παπαμιχαήλ* Μῦθοι σ. 17-8. Οίνουντος. *Κουκουλέ* Οίνουντιακά 106-7. Μάνης. Παρνασσός ΙΖ' 80, 22. 'Αραχόβης Φωκίδος. Passow 420 (= *Θέρου* 81). 'Αγίου Λέοντος Ζακύνθου. Μούσαι 1910 ΙΗ' φ. 409 σ. 3. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 90, 1. 2. 'Ηπείρου. 'Αραβαντιν. 288, 475. Ζαγορίου. ΚΠ. Η' 598, 3, Νιγρίτης. 'Ακρόπολις 30 'Απριλίου 1913 (= 'Εστία 2 Μαΐου 1913). Κρήτης. *Jeannarakí* 145, 147 = *Κριάρη* Κρητ. ζσμ. σ. 180. Νισύρου. ΖΑ. Α' 393, 7. Φερτακαίνων. ΔΙΕ. Α' 725-6. Τελμησοῦ. Lagarde Neugriech. aus Klein Asien 17, 10. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης δύο, Κεφαλληνίας, ἀδήλου τόπου.

223. *Ζαμπελίου* Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ σ. 48-9 (= Πανδῶρ. Γ' 497-8. *Δαμπριδου* Ζαγοριακά σ. 159-160. ΖΑ. Α' 79, 37). *Τσικνοπούλου* Δημ. ζσματα σ. 12. 13. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. άνθολογ. 1852 σ. 32. Αὐτ. 1868 σ. 132. 135-6. 138. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 475, 39. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 365. 'Εσμὲ Νικομηδείας. *Παχτίκου* 116. 'Ανέκδοτος παραλλαγή ἀδήλου τόπου.

224. Λακεδαιμόνος. *Θέρου* σ. 89. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Καρυῶν Κορινθίας, Λιδωρικίου.

225. *Χασιώτου* 200, 20 (*Οικονομίδου* Τραγούδια τοῦ 'Ολύμπου 137, 9). Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 141, 20. 'Ανέκδοτος παραλλαγή Εὐβοίας. Πρβλ. ἀρ. 28.

226. Κρήτης. *Jeannarakí* 171, 218.

227. Αὐτ. 156, 174.

228. Αὐτ. 171, 220.

229. 'Ηπείρου. *Χασιώτ.* 59, 9. ΖΑ. Α' 83, 45.

230. Κρήτης. *Βλαστοῦ*-δ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 25.

231. Πάτμου. ΔΙΕ. Γ' 353.

232. Passow 414. 415 (= Kind Anthologie 138, 8). ΖΑ. Α' 104, 121. Αὐτ. 122 (= *Θέρου* σ. 96). Πελοποννήσου. Πλάτων Ε' 159, 3. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* 'Ανθολογ. 1868 σ. 121, 100. 'Αργους. Λαογραφ. Δ' 129, 99. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 137, 113. Μάνης. Πανδῶρ. Κ' 40. 'Αθηνῶν. 'Εστία 1881 ΙΒ' 522. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 129, 100. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 89-90. 'Ηπείρου. Πανδῶρ. Κ' 40. Παραμυθίας. Δωδάνη, ἡμερολόγ. Β' 169. Μελενίου. Abbott Macedonian Folklore σ. 94. Νιγρίτας. Αὐτ.

Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 645, 72. Σπαρτοῦντος Χίου. *Δμάντου* Χιακόν ἀρχεῖον Α' 141. 'Ανέκδ. παραλλαγαι Λεχαιῶν 'Ηλείας, Λαγκαδίων Γορτυνίας 233 α'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 104.

233 β'. Λιγουριού 'Επιδούρου. Λαογραφ. Δ' 152, 19. Κρήτης. *Σιγάλα* 'Εθνικά ζσματα σ. 323-4. Σύρου(?) ΝΕΑ. Α' 310, 705. Λέσβου. *Αναγνώστου* Λεσβιακά 225, 32. Σύρης. ΚΠ. ΙΘ' 235. Κύπρου. ΔΙΕ. Ε' σ. 327 στ. 7-8. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι 'Αργους, Σωζοπόλεως.

233 γ'. 'Ρογιδιάς Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 186. Κρήτης. 'Εβδομάς Α' σ. 32.

233 δ'. Καστελλοριζίου. Λαογραφ. Γ' 466, 120.

233 ε'. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. άνθολογ. 1852 σ. 31.

233 ζ'. 'Ανέκδοτον ἀδήλου τόπου.

233 η'. Σάμου. *Σταματιάδου* Σαμιακά Ε' 177.

233 θ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 108. Κορινθίας. *Δελέκου* 'Επιδόρπ. σ. 111.

233 θ'. Σητείας Κρήτης. ΖΑ. Β' 39, 45.

234. Μάνης. Legrand 246, 120. ΚΠ. Η' 409, 49. 'Ικαρίας. *Σταματιάδου* 'Ικαριακά σ. 150. Πιτυοῦ Χίου. Fernot 207, 86. Αὐγωνίου Χίου. Αὐτ. 208, 87. 'Ανέκδοτος παραλλαγή Μάνης.

235. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 471, 32. 474, 36. 475, 37.

236. Passow 507 (= *Μανούσου* Α' 94-6. ΖΑ. Α' 81, 43). Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* 'Επιδόρπιον σ. 184-5. 'Ακαρνανίας. *Παχτίκου* 235. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Κορίνθου, Μεσσηνίας δύο, Μπλάσδου Νευροπόλεως.

237. 'Αναγραφὴν τῶν δημοσιευμένων παραλλαγῶν βλ. ἐν Λαογρ. Δ' 158. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαι Λαγκαδίων Γορτυνίας, Τριφυλίας, 'Αγράφων, Καρατσόλ Τρινάβου δύο.

238. Ζαγορίου. 'Αραβαντιν. 217, 360. ΚΠ. ΙΔ' 269, 14.

'Επίμετρον Α'.—1. 'Ανν. Κορμην. Β' 4 σ. 69, 4. R. Βλ. καὶ *Πολίτην* ἐν Λαογραφ. Γ' 643 κέ.

2. Λύβιστρος καὶ 'Ροδάμη στ. 3245-3255 σ. 333 Wagner. (Στ. 3 χῶρον καὶ Στ. 8 οἱ στεναγμοὶ του—οἱ ἀναστεναγμοὶ του κατὰ διόρθωσιν τοῦ Wagner).

3. Α'. Καταλόγια στ. 1-8.—Β'. στ. 51-9.—Γ'. στ. 123-4.—Δ'. στ. 125-6.—Ε'. στ. 164-190 (μέρος τῶν 'Εκατολλόγων) στ. 1 ἀγαπᾷ στ. 21-2 τὸ καλοκαῖριν τρῶσιν τὸ σταφύλιν του τὴν ἀγουριδα τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κρασίον του πίνουν το ἀπέσω 'ς τὸ ποτήριον.—Ζ'. Καταλόγια στ. 454-6.—Ζ'. στ. 502-5.—Η'. στ. 533-9.—Θ'. στ. 549-580. στ. 15 καὶ δόξα. στ. 16 'Εσ' εἶσαι. στ. 17 καὶ ἦ. στ. 18 αὐγῆς αὐ. στ. 28 ἐσέβην (διὰ τῆς γραφῆς ἐσέβη ἀποκαθίσταται τὸ μέτρον, γινομένης συνιζήσεως).—Ι'. Καταλόγια στ. 586-594. στ. 6 οἱ ἐσύ.—ΙΑ'. στ. 667-9.

4. 'Εκ βενετικῶ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐπὶ Σπ. Π. *Δάμπρου* ἐν Byz. Zeitschrift 1894 τ. III σ. 165 (= Μικταὶ σελίδες σ. 395-7). Βλέπε καὶ τὰς παρατηρήσεις μου ἐν Λαογραφ. Α' σ. 138.

5. Legrand Recueil σ. 32. Bibliothèque grecque vulgaire τ. II σ. 56 καὶ ἐξ ἐμῆς ἀντιβολῆς πρὸς τὸν κώδικα τῆς 'Αμβροσιανῆς βιβλιοθήκης.

6 α'. Χειρ. Βιέννης. Legrand σ. 340, 10.

6 β'. Αὐτ. 348, 34.

6 γ'. Αὐτ. 356, 56.

'Επίμετρον Β'.—1. Λαογραφ. Β' 81, 1.

2. K. Dieterich 241, 20, 7.
3. *Ἀναγνώστου* Λεσβιακά σ. 210-2.
4. Λαογραφ. Α' 297, 1.
5. A. Passow 198. Σ. *Ἰωαννίδου* Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος σ. 292-3, 25 (Τὸ ἄσμα συμφύρεται μετὰ τοῦ νεωτέρου ἕσματος τοῦ Ἀθανάου Διάκου, καὶ προστίθεται εἰς τὸ τέλος ἕτερον ἄσμα περὶ τῆς ἀλώσεως, τοῦ Β' τύπου). Legrand 76, 49 (ἐσφαλμένως νομίζει ὁ L. ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος). Κιρετσχανέ Τραπεζοῦντος. *Παχτίκου* 38 (ἀπόσπασμα). Ἀνέκδοτος παραλλαγή Τραπεζοῦντος.
- Β'. Σ. *Ἰωαννίδου* σ. 293-4, (25β). Δύο ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τραπεζοῦντος.
6. Ἀνέκδοτον Κερασοῦντος.
7. Ἐξ παραλλαγαὶ καππαδοκικαί. Λαογραφ. Β' 681.
8. Deffner's Archiv σ. 152.
9. V. Palumbo ἐν Apulia 1910 φυλ. 1 (μετὰ διαφόρων ἄλλων παραλλαγῶν ἄλλοθεν).
10. D. Comparetti Saggi dei dialetti greci dell' Italia meridionale σ. 45, 39.
11. Αὐτ. σ. 4, 2.
12. Αὐτ. σ. 26, 24.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ¹

Α.

Ἀδάμος Ε. 3θ'.	Βλαχοπούλο (μικρὸ) 70.
Ἄη Γιώργης 53γ. 335.	Βλάχος. Βλ. Βλαχοθανάσης.
Ἄη Δημήτρης 102.	Βοριάς 88. 149. Ε. β' 3.
Ἄη Θωμά (τοῦ) 183.	Γεννάρης 101.
Ἀλέξης (ἀντρεωμένος) 70.	Γιαννάκης 86β.
Ἀλέξης (Κομνηνός) Ε. 1.	— (Ἡπειρώτης) (44).
Ἄλῃ μπες 53β.	Γιάννης 72α. 87. Ε. β' 4.
Ἄλῃ πασᾶς (5). 6. (7). (9αβ). 61αγ.	Γιάννος (γιὸς τ' Ἀνδρόνικου) 71.
Ἄλῃ Τσεκούρας 56.	Γιουσούφ Ἀράτης 62.
Ἄλωνάρης 170.	Γιώργος 102.
Ἄμαζόνες 17.	Γιώτης (Μπαρζόκας) 55.
Ἄμωας 73.	Γκόλφω 28.
Ἄνδρείτσος 52. 57.	(Γρηγόριος Ε'). Βλ. Πατριάρχης.
— (Λυσίας) 11.	Γρίβας (ὄνομα ἵππου) 76.
Ἀνδρόνικος 69. 71. 91. Ε. β' 6.	Δαίμονας 233 ζ'.
Ἀνδροῦτσος 87.	Δέσποινα (Θεοτόκος) 2. Ε. β' 4. Βλ. Παναγία.
— Βλ. Ἀνδρείτσος.	Δέσπω (τοῦ Λιακατᾶ) (46).
Ἄνεργᾶδες 74.	— (Μπέτση) 8.
Ἄντρεϊόβλαχος 210.	Δῆμος 44. Βλ. Μπουκουβάλας.
Ἄντριᾶς 88.	Διάκος (Θανάσης) 11.
(Ἄντόναινα) 59.	Διγενής 78α.β. Ε. β' 4.
Ἄντόνης. Βλ. Κατσαντώνης.	Δούκας 85. 86α. (90β.).
Ἄπρῆλης 53γ. 132. 164. 235. 337.	Δράκοντα (κόραις) 74.
Ἄρετῆ 81. 86α. 92.	Δράκος 71. 78β.
Ἄρετούλα. Βλ. Ἄρετῆ.	Δράμαλης (Μαχμούδ πασᾶς) 15.
Αὔγουστος 21. 135 ζ'. 170.	Ἐλένη (46).
Βάγιας (Θανάσης) 11.	Ἐμῆ Ἀλῆς Ε. β' 6.
Βαυλάμης 34.	Ἐμίρῖσσα 97.
Βασίλης 25.	Ἐμιροπούλα (97).
Βέβρος (44).	Ἐρωτες Ε. 3θ' Ε' β' 3.
Βεληγκέκας 58. 65.	Εὔγενοῦλα 217.
Βελῆ πασᾶς 68.	Ζαχαράκης 62.
Βενετσανάκης. Βλ. Παναγιώταρος.	Ζέρβος 5.
Βλαχοθανάσης (Μῆτρος) 52.	

¹ Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὸν ἀξίοντα ἀριθμὸν τῶν ἑσμάτων. Τὸ δὲ προτασόμενον Ε δηλοῖ τὸ ἐπίμετρον.

- Ζερβοπούλα 99.
 Ήλιος 98. 149. 221. 225. E. β' 10.
 Θεόλογος E. β' 7.
 Θεός 147α. 233δ'. θ'. E. β' 3.
 Θεριστής 170.
 Θεώνη 116.
 Ιωάννης (μέγας) E. β' 5β.
 Καλούδης (ὄνομα βοιδίου) 102.
 Καλύβας (Δημήτρης) 11.
 Κατσαντώνης 65α.(β).
 Κιαμίλ μπης 13.
 Καλομηνάς (Μάιος) E. β' 6.
 Κίτσος 47.
 Κολοκοτρωνάιοι 53α.γ. 60. 64.
 Κολοκοτρώνης (Γεώργιος) 64.
 — (Δημητράκης) 64.
 — (Θοδωρής) 15. (29). 64.
 — (Κωσταντής) 53α.β.
 Κοντογιάνναινα 63.
 Κοντογιάννης (Κωσταντής) 63.
 — (Νικολάκης) 63.
 Κοντοθόδωρος 86β.
 Κουτσονίκας 5.
 Κυριάκαινα (Μαυρομιχάλη) 14.
 Κύριος 133. 176.
 Κύρκατης E. 4.
 Κωσταντάκης. Βλ. Τουρκοκωσταν-
 τάκης.
 Κωσταντάρας 51.
 Κωσταντᾶς. Βλ. Κωσταντίνος (Μικρο-
 κωσταντίνος).
 Κωσταντής 80. 210. E. β' 1. 4.
 — Βλ. Κωσταντίνος (Μικροκω-
 σταντίνος).
 Κωσταντίνος (Μικροκωσταντίνος) 69.
 70. 74. 81. 90α. 91. 92. 217.
 Κωσταντίνος (Παλαιολόγος) E. β'
 5α.β.
 Κώστας 45.
 — Βλ. Κωσταντίνος (Μικροκω-
 σταντίνος).
 Λαζαίοι 68.
 — (γυναίκες τῶν Λαζαίων) 68.
 Λάζος (Κώστας. Κώσταινα) 68.
 — (Τόλιας, Τόλαινα) 68.
 Λαμπράκης 43.
 Λαμπρή 90α. 183. 236. E. β' 2.
 Λάμπρος. Βλ. Τζαβέλας.
 Λεβεντογιάννης 11.
 Λιάκαινα 59.
 Λιακατᾶ (Δέσπω) (46).
 Λιάκος (Παναγιώτης) 58. 59.
 Λιβίνης 48.
 — (Γιώργης) 48.
 Λιογέννητη 74.
 Μάης 21. 46. 92. 101. 106. 122. 135ε'.
 147α. 164. 166. 170. 171. 196. 197.
 232. 237. E. 4.
 Μάρου E. β' 7.
 Μαριά (τῆς Μ. ὁ ψυχογιός) 79.
 Μαρουδὴ 136.
 Μάρτης 53γ. 132. E. 4.
 Μάρω 146.
 Μᾶς. Βλ. Μάης.
 Μαυραϊλῆς 78β.
 Μαύρης (ὄνομα ἵππου) 76.
 Μαυριανός 81.
 Μαυρομάτης 49.
 Μαυρόμστο (ὄνομα βοιδίου) 102.
 Μαυρομιχαλαίοι 14.
 Μαυρομιχάλης (Κυριακούλης) 14.
 — (Κωσταντίνος) 17.
 — (Πετρόμπεης) 14. 17.
 Μηλιόνης (Χρήστος) 49.
 Μηνᾶς 78β.
 Μήτηρος 48.
 Μικροκωσταντίνος. Βλ. Κωσταντίνος.
 Μιτσομπόνος 5.
 Μοίραις 143.
 Μόσκω. Βλ. Τζαβέλας.
 Μουσούχουσαίοι 50.
 Μουσταφᾶς 58.
 Μουχτάρ Κλεισούρας 49.
 Μουχτάρ πασᾶς 5. 6.
 Μπακογιάννης. Βλ. Λεβεντογιάννης.
 Μποτσαραίοι 5.
 Μπότσαρη (Λένω) 7.
 Μπότσαρης (Γιάννης) 7.
 — (Γιώργης) 5.
 Μπουκουβαλαίοι 67.
 Μπουκουβάλας (Γιάννης) 50.
 — (Δῆμος) 43.

- Μαυραϊμῆς 16. (17).
 Νικηταράς. Νικήτας 11. 15. 64.
 Νικηφόρος 74.
 Νίκος. Βλ. Νικοτσάρας.
 Νικοτσάρας 66α.β.
 Ξαντίνον E. β' 6.
 Ὀδυσσεύς. Βλ. Ἀνδρόιτσος (Λυσσέας).
 Ὅμηρ Βρονίης 11.
 Παλιοπαππούς E. β' 4.
 Παναγιᾶ 64. 73. 147α. 153. 154. 236.
 Βλ. Δέσποινα.
 Παναγιώταρος (Βενετσανάκης) 53α.β.
 Παπαφλέσσας (13).
 Πάσκα E. β' 2.
 Πατριάρχης 10β.
 Πέπανος (ὄνομα ἵππου) 76.
 Πετρόμπεης 14 (17).
 Πετροτράχηλος 74.
 Πικροχάροντας. Βλ. Χάρος.
 Πλαπουταίοι 12.
 Πούλια 46. 142.
 Ρήγας (90β).
 Ρήνη 85. 86α.
 Ρηγιῶ 85.
 Σελιχτάρ. Βλ. Σιλιχτάρ.
 Σεντέμπερης 18β.
 Σιλιχτάρ Πόττας 5.
 Σκλήραινα 86α.
 Σκληρός 86α.
 Σουλειμάνης 49.
 Σούφης. Βλ. Γιουσοφ Ἀράτης.
 Σπαχίδες 5.
 Σταθᾶς (Γιάννης) 67.
 Σταθούλης 48.
 Στέργιος 54.
 Τζαβέλα (Μόσκω) 5.
 Τζαβέλαινα (Μόσκω) 5.
 Τζαβέλα. Λάμπρος 5.
 Τουρκοκωσταντάκης 48.
 Τρεμανταχειλός 78β.
 Τρυγητής 170.
 Τσαμαδός 77.
 Τυρινή E 1.
 Υἱνος 148. 149. 150. 152.
 Υψωσῆς E. β' 2.
 Φλεβάρης E. 4.
 Φουκάς. Βλ. Φωκάς.
 Φροσύνη (αυρά) 6.
 Φωκάς 74. 82.
 Φώτα E. β' 2.
 Χάιδω (Σουλιωτοπούλα) 5.
 Χαλίλ μπης 11.
 Χάροντας. Βλ. Χάρος.
 Χαρόντισσα 220.
 Χάρος 78α.β. 92. 181. 192. 211. 223.
 233α'. E. β' 4.
 Χάρος. Χ. μάννα 219.
 Χήρας υἱός 76. 77. 90β.γ.
 Χριστός 9β. 10β. 64. 154. E. 3ε'. E.
 β' 2. E' β' 3.
 — (τοῦ Χριστοῦ) 183.
 Χριστούγεννα E. β' 2.
 Χρόνης 56.
 Χρυσσκουβουκλιώτισσα 86α.

B'.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

- Ἀγγλία 18α.
 Ἄδης 176. 222.
 Ἀγαρηνοὶ 17.
 Ἅγια Λαύρα 10α.
 Ἅγια Σοφία 2. 10β. E. β' 5α.β.
 Ἅγιο Λιᾶς 28.
 Ἅγιος Τάφος 10β.
 Ἄγραφα 65α.β.
 Ἀη Γιάννης 82. 92. E. β' 7.
 Ἀη Γιώργης 72α. 77.
 Ἀη Δονάτος 74.
 Ἀη Θανάσης 39.
 Ἀκρωτήρι (Κρήτης) 18β.
 Ἀλαμᾶνα (Σπερχειός) 11.
 Ἀλαμᾶνος 53α.
 Ἀλησμόνη 206.
 Ἀνάπλι 86α.
 Ἀνατολή 72α. 148.

Ἄντριανόπολη 1.
 Ἄπάνου κόσμος 207. 221. 222.
 Ἄραβίνα 78β.
 Ἄραπαδες 17.
 Ἄραπηδες 70.
 Ἄραπιὰ 16. 18α. 86α.
 Ἄρβανίταις 4. 5. 8. 25. 30. 54. 55. 56.
 58. Βλ. Λιάπηδες.
 Ἄρβανιτιὰ 5.
 Ἄρβανιτισσαίς 58.
 Ἄργυροπούλι 66α.
 Ἄρια (Λακεδαίμονος) 53β.
 Ἄρμενιὰ 172.
 Ἄρμενοπούλα 172.
 Ἄρμυρὸ (Ἡπείρου) 49.
 — (Θεσσαλίας) 58. 62.
 — (Μάνης) 17.
 Ἄρνεσιᾶς βρύση 185.
 Ἄρνης βουνά, λαγκάδια 184. 185.
 Ἄρτα 7. 19. 49. 89.
 Ἄττάλεια 88.
 Ἄφράτης 89. Ε. β' 4 (Εὐφράτης).
 Ἄφρίτης. Βλ. Ἄφράτης.
 Βαβυλῶνα 92. Ε. β' 3.
 Βάλτος 49.
 Βαρδαριουῦ κάμπος (44).
 Βενετιὰ 153. Ε. β' 3.
 Βενετοῦνος 82.
 Βλαχομπουχτανιώτισσα 114.
 Βλάχος 106.
 Βλαχοῦλα 106.
 Βουλγαριᾶς κάμπος (44).
 Βουνιχώρα 51.
 Γαλιτᾶς 86β.
 Γαλλία 18α.
 Γερακοβοῦνι 58.
 Γιάννενα, Γιάννινα 6. 7. 19. 61γ. 65α.
 68. 87. 118.
 Γιαννιώτισσα 85.
 Γιώνα 57.
 Γούρας βουνά (Ἵοθρυς) 36. 58.
 Γραικοί 11.
 Γραμβοῦσα 18α.
 Δενῆς (στράτα τση) Ε. β' 6.
 Δερβενάκι 15.
 Δημουλά (πύργος) 8.

Δηρό 17.
 Δούναβης 89.
 Λύση 72α. 148.
 Ἐλληνες 11. 12. 15. Ε. β' 4. 5α.β.
 Βλ. Γραικοί, Ῥωμοί.
 Ἐλυμπος. Βλ. Ὀλυμπος.
 Ἐπαχτος 51.
 Ζάκυνθος 64.
 Ζητοῦνι, Ζιτοῦνι 11. 58.
 Ζίχνα 66β.
 Κακοσοῦλι. Βλ. Σοῦλι.
 Καλαματιανοῦλα 107.
 Καλὸ χωριὸ 22.
 Καλύβαις (Κρήτης) 18α.
 Καρπενίσι 48.
 Καρούταινα 68.
 Κατελᾶνος Ε. 5.
 Κασάντρα 67.
 Καστανιά, Καστάνιτσα (Λακεδαίμο-
 νος) 53α.γ.
 Καστρι 86α.
 Κατερίνα 68.
 Κάτω κόσμος 74. 199. 204. 205. 209.
 222.
 Κεράσοβο 50.
 Κιάφα 5. 8.
 Κίσαβος 23.
 Κόκκινη μηλιά 143.
 Κονιαριὰ 23.
 Κόνιαροι 58. 73.
 Κόρθος, Κόριθο (Κόρινθος) 13. 86α.
 Κρητες 18α.
 Κρήτη 18α.β.
 Κρύα βρύση 46. 49.
 Κωστάρτσα 51.
 Λάλα 12.
 Λαλιώτισσαις 12.
 Λαμποβίτσα 5.
 Λαρσινοί 23.
 Λεβαδειά. Βλ. Λιβαδιά.
 Λιάκουρα 21. 46. 51. 57.
 Λιάπηδες (Ἄρβανίταις) 8. 9α. 9β.
 Λιβαδιά 11. 22. (44). 95.
 Λοντάρι 64.
 Μάνη 17. 53β.
 Μαύρη θάλασσα 90α(γ)

Μαυρομηλιά. Βλ. Μηλιά.
 Μεσολόγγι 14.
 Μέτσοβο 19.
 Μηλιά (Λακεδαίμονος) 53α.
 Μισίρι 18α.
 Μισιριώταις 18α.
 Μονεβασιά κρασί 74.
 Μοραϊτόπουλο 42.
 Μοριᾶς 4. 13. 210.
 Μπαρμπαρία Ε. β' 11.
 Μπαρμπαρέσοι 3.
 Μπούμηλο 58.
 Μυστράς 53α.
 Μῶρος Ε. 5.
 Νέδης 176.
 Ὀλυμπος 23. 61α. 66α. 68.
 Παλιοβοῦνα 62.
 Παράδεισο 201.
 Πάργα 9α.β.
 Παργινοί 9α.β.
 Παρίσι 18α.
 Παναγιᾶς πύργος 55.
 Παντάνασσα (ἐκκλησία) 74.
 Πάτρα 4.
 Πετρίλο 26.
 Πετροβοῦνι 14.
 Πλάτανος 86α.
 Πόλη (Κωνσταντινούπολις) 2. 85. 87.
 153. Ε. β' 5α.β' 6.
 Ποῦντα (Ἄκτιον) 19.
 Πράβι 66α.β.
 Πρέβεζα 9β.
 Προῦσα 88.
 Ροῦμελη 15. 95.
 Ρουμελιωτάκι 42.
 Ρουφιᾶς 195.
 Ῥωμανία Ε. β' 5α.β. 6.

Ῥωμὸς 71. Ε. β' 1. 5β.
 Ῥωμινὰ 73.
 Σάλωνα (Ἄμφισσα) 52.
 Σαρακηνός 70. 72α. Ε. β' 4.
 Σαρακηνικός (ὄχλος) Ε. 4.
 Σκάλα (Σαλώνων) 57.
 Σοῦλι 5. 7. 8.
 Σουλιώταις, Σουλιώτισσαις 5.
 Σπαρτιατόγωνα 17.
 Σύρα (Συρία) 78β.
 Τάρταρα 207.
 Τουρκάκι 73.
 Τουρκιὰ 9α.β. 10. 11. 17. 25. 26. 51.
 52. 58. 65. 70. Ε. 5.
 Τούρμισσαις 13.
 Τουρκόπουλος 86α.
 Τούρκος 5-11. 15. 17. 18α.β. 22. 25.
 26. 29. 30. 49-55. 59. 61β. 62.
 66β. 67. 71. 73. 109. 143. Ε. β'
 1. 5α.β. 6. 11.
 Τούρναβος 68.
 Τριπολιτσά 13.
 Τρίχας γεφύρι 29. 129β.
 Τρφάδα 17.
 Τσουμέρκα 65β.
 Φήβα 86β.
 Φονιά κάμπος 44.
 Φραγκιά 2.
 Φράγκος 18α.β. 82. 109.
 Χαλκομάτα 11.
 Χάντακας 66α.β.
 Χελμός 135κα'.
 Χιὸ 114.
 Χιώτισσα 114.
 Χόρμωβο 5.
 Χριστιανοί 17. 18α.β.
 Ὠριᾶς κάστρο 73. (Ε. β' 7).

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΜΕΛΕΤΑΙ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ:
ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ. Ἐν Ἀθήναις 1899-1902 (Τέσσαρες τόμοι ἐκ σελί-
δων ἐν ὄλφ 2752. Τιμὴ ἐκάστου τόμου δρ. 8).

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ. Ἐν Ἀθήναις 1904 (Δύο τόμοι ἐκ σελίδων 1348.
Τιμὴ ἀμφοτέρων τῶν τόμων δρ. 20).

Τιμὴ τῶν ἑξ τόμων ὁμοῦ λαμβανομένων δρ. 45.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ. Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐταιρείας κατὰ
τριμηνίαν ἐκδιδόμενον.

Τιμὴ ἐτησίας συνδρομῆς δρ. 15.

ΑΘΗΝΑΙ, ΤΥΠΟΓΡΕΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ", Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ - 9661

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

- Σ. 112 στ. 4. Ἐντὶ «παραμύθια καὶ» γρ. παραμύθια.
σ. 154 στ. 9 κάτωθεν γρ. ἡλίθιος.
σ. 177 ἀρ. 136 στ. 6 γρ. νάγαπῶ.
σ. 200 ἀρ. 169 στ. 3 γρ. καὶ τὰ τίναξε.

